

P E D A G O G I ' A

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PEDAGOGIA

DE

SIMEONE BARNUTIU

Doctore în legi, profesore de dreptul natural, de dreptul gentilor,
de dreptul public al Românilor și de filosofia la
Universitatea de Iași.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IASI

Tipariulu Tribunei Române.

1870

P E D A G O G I ' A

Introduptiune

§ 1. Educatiunea și invetiatur'a.

Omulu are opu de ajutorialu altor'a de candu se nasce. Corpulu pruncului ar' cresce uritu si ar' muri daca n'ar' avé cineva grigia continua de d'insulu, (educatio), si poterile lui cele sufletesci n'aru ajunge la acelu gradu de perfeptiune, la care potu ajunge, daca e cineva, cá se i dee invetiatura, (institutio); deci prunculu are opu atatu de educatiune catu si de invetiatura; *educatiunea* are se i conserbe, se i inde-repte, si se i desvolte poterile cele corporali si spirituali, cari le are elu dela natura; *invetiatur'a* are se i dee conceptele si cunoscentiele cele necesarie, si poteriloru lui una direptiune pre catu se pote mai fericita prein legi si meto-duri probate. De aci se nasce *pedagogic'a* si *didaptic'a*.

NOTITIE ISTORICE

§ 2. Evrei, Egipteni, Persi.

Natiunile cele mai vechi inca au avutu institute de e-ducatiune pentru tenerime, de si sunt notitiile numai frag-mentarie cari le avemu asupr'a aceloru institute, si nese-cure, mai alesu cele ce se afla la scriptorii grecesci.

Nota. Anume 1. *Evreii*. Despre crescerea tenerimii vor-besce scriptur'a: Cf. 2 Mos. 20, 12. 5 Mos. 5, 16. Ps. 127,3—5. Prov. 13, 24. 22, 15. 29, 17. 19, 19,—21. Sir. 3, 9—18. 22, 3—15. 16, 10. 14. 42, 11. 30, 1—13. s. a. Scolele loru cele mai

vechi se vedu a fi fostu scolele profetiloru, pre cari le fundase probabilmente *Samuile* pre la anulu 1300 a. c. Mai antaiu pentru scopuri religioase si pentru cultulu publicu. Evreii au avut scole inferiori si in tempurile vechi, dara *scole propriu pentru copii* au inceputu a'si redica numai dupa esiliulu babilonicu. Ei au avut si *sinagoge* si *scole superiori* in *Jerusalimu*, *Alesandri'a* *Babilone*, *Tiberiade*, *Nisibi*, si mai tardiu in *Pumbedith'a*, *Sor'a* si *Nahardea* dein Mesopotami'a. Pre tempulu Macabeiloru invetiatiiloru se impartiau in *carturari* (soferim), *legisti* (farisei) si *rabini*.

Cf. *Calmet*, Dissertation sur les écoles des Hébreux.—*Ursini* antiquitates hebraicae scolastico-academicae, Hafniae 1697.—*Altingii* Hebraeorum respublica scolastica, Amst. 1652.

2. *Egiptenii*. Singur'a fontana e *Erodotu* (L. II, 35—37. 77. 165. 168.) si *Diodoru*.

3. *Persii*. Fontanele sunt: *Erodotu*, *Senofonte*, *Strabone*. Dupa *Erodotu* (L. I.) puncina vorba pote fi despre educatiune si invetiatura; dein contra *Senofonte* (in *Ciropedi'a* I) dice ca pruncii Persiloru mai multu sunt proprii Statului de catu parentiloru, cu tote aceste acesti'a au inca dereptulu vietiei si mortii asupr'a prunciloru lor. Frugalitatea, exercitiale corporali si in virtutile civili sunt regulele fundamentali pentru educatiunea prunciloru. Magii conducu tenerimea in invetiatura. Zoroastru e fontan'a intieleptiunii.

§ 3. Grecii.

La Greci se vedu de tempuriu urme de solitudine pentru educatiunea prunciloru, inse principiale educatiunii s'au pusu in ordine sistematica mai tardiu, si s'au modificatu dupa diversitatea constitutiunii politice a diverselor state grecesci.

Nota 1. *Spart'a*. Legelatoriulu pedagogicu alu Spartaniloru e *Licurgu*. Pruncii sunt ai statului. Spiritulu educatiunii e aspru, belicosu, unilateral. Spartanii au in vedere numai cultur'a

barbatiloru, femeele remanu forte neconsiderate, si obieptulu celu principale alu invetiaturei e mai numai gimnastic'a. Invertosia-reu corpului mai pana la estremu. Mancari vegetabili. Flagetareu prunciloru. Cic. Tusc. II, 14. Arcontii si Pedonomii sunt pusi mai mari preste clasele singulare (*agelai*). Pucina grigia pentru moralitatea femeeloru pre lûnga tota inspeptiunea Asmosiniloru (*asmosynôn*). Cf. M. Norberg de educatiune puerili a apud Spartanos. Lond. 1796.

3. *Atenienii*. Legelatoriulu loru *Solone* (600 a. C.). Scopulu lui dupa Lucianu: „*Ôpôs oi politas ágathos mèn tas fychàs, ishyron dêta sómata gignointo*. Invetiatorii loru porta diverse nume dupre chiamarea loru: Celu ce conduce pre copiii esiti de sub cur'a femeesca se numesce *paidagôgôs*, acest'a comunemente e unu serbu cu mente, elu duce copiii la scola la *grammatistis* si *kitharistis*. Dupa ce mai cresc se duc la *Paidotristis*, si acumu incepu exercitiale superiori, parte in *gimnasia*, *licea*, unde i invetia *gimnasi-archii* si *gimnastii*, parte in conversatiune cu filosofii. Tota educatiunea e menita la inceputu spre a intari pre copii si spre a le insuflá coragiu, pre incetu urmeza *scienti'a* si *gustulu*. Momentele ei principali sunt: *Grammatistiki*, *Gymnastiki*, *Grafiki*, *Mosiki*; educatiunea rafinanduse necontentitu, la urma au degeneratu in molitiune.

4. In *Greci'a mare* se areta *Pitagora* (600 a. C.), educatoriulu celu mai ilustru; educatiunea dê se se faca in conformitate cu demnitatea si destinatiunea omenesca, fundamentulu a tote e una moralitate rigurosa. Cultur'a scientifica prein *matemateca*, *filosofia*, *musica*, *religiune*.

§ 4. Romanii.

In seculii cei d'antai ai republicei numai fortitudinea seau barbatii si amorea patriei aveau valoare. Simplitatea moriloru apera mai bene moralitatea in tempurile mai bune decatu legile. Scienti'a, cultur'a, comuniunea cu *Grecii* ducu tote bunele si tote relele in Rom'a. Dupa subjugarea *Cartagini* si a *Greciei* mari deplangu patriotii totu mai multu

corupținnea educatiunii. Bebele neconținute, latirea cea neomenesca a potestatii parentesce, avutiile cele nemarginite ale celor mari, traptarea cea neomenesca a multor serbi, luptele gladiatorilor si alte multe n'au pututu se nu aiba influentia rea asupr'a tenerimii. .

Nota. Educatiunea corporale incepe mai de tempuriu de catu cea spirituale.—Spiritulu celu adevratu republicanu tiene virtutea in onore, ea se face *datina*. Inse dupa ce s'au facutu mai invetiati, apoi s'au facutu tote mai fine. Copiii dupa ce esu de sub educatiunea materna au *custodes* si *comites*, copilele *nurtices*: Educatiunea materna e escelente in multe familie (*Corneli'a* mam'a Grachiloru! Val. Max. IV. 4. Cic. Brut. 58). Inse in scurtu Romanii incepu a cautá pre dascalii cei mai *eftini*, comunemente ei cumpara serbi si 'si dau copiii cá se i invetie, de acesta *datina* 'si bate jocu *Aristipu* dicundu de Romani cá 'si ieu in casa doi serbi pre *educatoriulu* si *invetiachelulu*. Pre tempulu impetitorilor romani celoru d'antai spiritulu educatiunii romane e *grecomani'a*. Numai pre *Grece* le credu capabili a fi gubernanti. Pentru *invetiatura* Romanii aveau *gimnasia*, afora de aceste aveau scole pentru scrisoria si aritmeteca (ludi literarum — ludi magister). In institutele mai inalte erau *gramatici*, intre cari faimosulu *Orbilius Plagosus* (v. Sveton. de illustr. Grammat.). *Pedagogia* sunt institute pentru tenerimea nobletiei. Comicii si satiricii acelu tempu, pentru esemplu, Plautu, Terentiu, Oratiu, Juvenale, 'si batu jocu de educatiunea juñimii patriciane, precumu 'si batu jocu si satiricii de astadi de educatiunea patriciloru de astadi. (V. Horat. od. III. 6. Serm. I. 6. 71. seq. II. 2. 41. A. P. 325. seq. Juven. Sat. XIV.). Ediptulu censorelui *Crassu* (660) in contra scoleloru retoriloru latini.

§ 5. Crestinismulu.

La inceputulu basericeii crestine educatiunea si invetiatur'a crestiniloru erá inca neperfepta, fienducá tempurile e-

rau turburate si nou'a religiune inca nu prensese radecini tari. Copiii crestinilor amblau la scolele Grecilor si ale Romanilor lungu tempu si dupa introducerea religiunii crestine. Unele s'au adoptatu in scolele crestinilor dein constitutiunea sinagogelor evreesi. Invetiatur'a religiunii se facea de invetiatori crestini, chiaru de episcopi (scholae episcopales). Tota invetiatur'a religiunii se marginia numai la invetiatur'a catechumenilor. Scol'a inalta (fundata probabilmente de *Pantanu* 180 ani d. C.) dein *Alesandri'a* formá *catecheti* seau *catechisti* (*catichistis*), de aci *schola catechetarum*. Gia incepu tenerii ici colo a invetiá, prein claustre, p. e., in *Turoni* (Tours) unde'i invetiá St. *Martinu* († 410). Scopulu a tota invetiatur'a erá a prepará pre teneri pentru preotia. Aristide in Aten'a, Justinu Mart. in Rom'a, Tatianu in Anti-ochi'a, Benedictu de Nursi'a, s. a. au fundatu scole crestine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 6. Scolele dela Carle M.

Carle M. a fundatu episcopate si scole, cari au duratu pana in seclulu alu 13. In curtea lui inca erá una scola. *Alcuinu* erá celu mai ilustru intre invetiatorii imperiului sub Carle M.. Scol'a lui erá la Turoni. Originea numelui *scholasticus*, *rector*, *magister puerorum*, *primicerius*, *cantor*.

Nota. Acesti'a invetiau in *scolele monasteresci* sub inspe-
tiunea episcopilor si a abatiloru. *Canonicii* erau obligati a in-
vetiá. Atari scole se afla in Itali'a, Gali'a, Germani'a, s. a..
Cele mai faimose sunt in Parisu, Remi, St. Galenu, Treviri, Pa-
derborn, Brem'a, Ultrajeptu, s. a.. Obieptele ce se invetiau in a-
ceste scole sunt cele septe arti liberali dupa versulu:

„*Gramm*(atica) loquitur; *Dia* (lectica) vera docet; *Rhe*(torica)
verba colorat;

„*Mus*(ica) canit; *Ar*(ithmetica) numerat; *Geo*(metria) pon-
derat *As*(tronomia) colit astra..”

Cele trei d'antaniu faceau *triviulu* (trivium), de unde s'a disu *scholae triviales*, cele patru dein urma faceau *patriviulu* (quadrivium). Fora de cele trei d'antaniu nu putea se fia nece unu omu de ceva cultura, cele patru dein urma erău destinate pentru una cultura mai inalta. Catra aceste se adaugea si *sacra pagina*, adeca leptur'a santei scripture.

In unele locuri studiau cu diligentia si *clasicii cei vechi*, mai alesu in Italia. In acestu respektu Germanii au de a multiami multu Italiei care i au ajutat in studiulu clasiciloru vechi. Carle M. a introdusu si literatur'a *greca*, dar' cu pucinu succesu. Unu *scholasticus* se putea face si episcopu, de aceea nece nobililoru nu erá rusine a invetiá pre copii in scole.

Scoalele monasteresci au inceputu a scadé dupa ce s'a redicatu *clausur'a* in multe locuri, si dupa ce s'a datu voia canoniciloru a trai cu prebend'a loru unde le placea. Apoi au inceputu si nobilii se se rusineze a se ocupá cu scol'a, fiiénducá se poteau face si altmentrea *canonici*, *scholastici* si *cantores*. Cá se mai remania una umbra de scola canonicii 'si puneau vicari, vicariulu scolasticului se numia *rector*, alu cantorelui *succensor*, vicarii luau *didaptru* de la copii, posturile acestoru vicari s'au facutu de vendiare, in catu omenii onesti se intinau a acceptá asemini posturi. Papii cunosceau acestu abusu, dar' bulele loru n'au avutu nece unu efeptu in contra loru.

Erau in ultra *scole parochiali*, in cari unu vicariu alu parochului invetiá copiii cate ceva dein religiune; urbile aveau *scole latine*, in aceste invetiau a memorizá, a face versuri, scolastic'a.

Corporatiuni scolatice. Magistrulu cu studentii amblau preintiera de intru unu locu intru altulu. Magistrulu se numia si *scholarum parvulorum rector*; alu doile invetiatoriu seau magistru se numia *hypodidascaulus* seau si *provisor*. Ceialalti se numiau *locati* seau *stampuales* (de la stampus i. e. nota), adeca invetiatori elementari. Magistrulu facea contraptu cu magistratulu, care tienea numai unu anu, de aci urmá schimbarea cea desa a rectoriloru seau magistriloru cari traiau numai dein didaptre, dela statu nu se solbeau necaliuri. Scoalele erau *institute basericesci*,

de aceea pre dascalii aplicau la diferite lucrari basericesci, seau si cá *notarii publici juris canonici*. Pre ipodidascalu 'si lu alega reptorele insusi, ipodidascali si reptoni erau comunemente calugarii si preoti teneri peregrinatori.

Peregrinatiunile scolariloru in seclulu 14 (*scholares vagantes, goliardi, historiones*). Caderea invetiatureloru si a disciplinei. Pretiurile scripteloru bune. Metodulu diptativu. Recitarea.

In seclulu 15 s'au *desteptatu scientiele in Itali'a*, acést'a a avutu influentia forte salutaria asupr'a invetiatureloru. Itali'a a produsu pre *Petrarc'a, Bocacciò, Dante, Ioan de Ravenna. Lorenzo de Medici* 'si a cèstigatu merite mari de literatura greca. — Inse scolele in acestu seclu sunt forte paupere si despretiate, si magistrii abia si potu cèstiga panea de tote dilele. Cu tote aceste unii barbati cá *Erasmus* nu inceteza a indemná cá se intemeliu scole, se le ajute, si se invetie. Dupa caderea *Benedictiniloru* s'a nascutu ordinea *Medicantiloru*: *Dominicaniloru* si *Franciscaniloru*; acestia invetiau in scolele superiori si inferiori; acestia faceau tote cartile scolastice pana la reformatiune.

Invetiatur'a *femeelor* erá forte neglesa in acestu periodu, *fetele principiloru* inca mai nu invetiau altu ceva de catu *teologia sistematica*, acést'a o invetiau in clastre seau dela preoti, pana ce s'au intemeliatu mai tardiu si *scole de fete*, precumu in *Lubeç'a, Norimberg'a, s. a.*

Principii si *nobilii* invetiau in asia numitele *scholae exteriores claustri*. Obieptele invetiaturei erau religiunea si legerea, inca si scrisorea si computarea, ceva gramateca si musica.

Pedagogicii dein seclulu 15 si 16:

Vergorius de ingenuis moribus et liberalibus studiis. Venetiis, 1490.

Vegius de liberorum educatione et claris eorum moribus.

Mantiniellus a editatu mai multi autori clasici latini. *Aeneas Sylvius* (Pius II), *Gallinarius, Vittorino, Guarino, Filesto, Orelli*.

Fontanele istorice a acestoru perioduri sunt: *I. Launcii L.* „de scholis celebrioribus, seu a *Carolo M.* seu post eundem per occidentem instauratis. *Burkhard* de variis Germaniae scholarum a *Caroli M.* tempore usque ad saec. 16 mutationibus. Jena, 1715.

§ 7. Seclulu 16 si 17.

Tipografi'a si barbati cei mai ilustri au contribuitu forte multu la indereptarea educatiunii si a invetiatureloru, nu mai pucinu reformatiunea. Dupa ce s'a inventatu tipografi'a ideele si metodurile cele noue s'au respanditu mai iute si mai usioru, s'au facilitatu leptur'a clasiciloru si introducerea cartiloru scolastice, si a altoru carti de folosu publicu.

Barbati ilustri cari au contribuitu la emendarea invetiatureloru inainte de reformatiune:

Desiderius Erasmus (nasc. 1467.†1536 in Basilea) a scrisu mai multe carti pedagogice; sunt destinate anume pentru tenerime disertatiunile lui *de pueris statim liberaliter instituendis*; *de ratione instituendi pueros*; *de civilitate morum*; *Institutio principis ad Carol. V.*; colloquia familiaria.

Reuchlin (Capnio); *Melanchton*. s. a..

Dupa reformatiune au contribuitu: *I. Sturm* *Friedland*, *M. Neander*, *I. Ceselius*, *C. Helvig*, *W. Ratich*, *nova didactica* (1635). *I. Amos Comenius* a scrisu: *janua lingvarum reserata*; *orbis pictus*; *magna didactica*; *schola materni gremii*.

Benedictinii, *Iesuitii*.

Iansenistii in Franci'a, scol'a dein *Port-Royal*; *Fenelon* († 1716) cá edecatoriu de principi si cá scriitoriu pedagogicu supr'a educatiunii feteloru. *Telemacu*.

In *Engliter'a* a scrisu *F. Locke* (1593).

§ 8. Seclulu 18.

Progresele facute in psihologia si in morale au adausu multu la indereptarea pedagogiei studiale prime s'au desvol-tatu cu preferentia de Inglesi; Franci, si Germani, acesti'a

au contribuitu asia dara mai multu si la progresulu pedagogiei. *Protestantismulu* si *Catholicismulu* produce diferite efecte in pedagogia, la catolici educatiunea publica e in man'a preotiloru mai exclusivu.

In istori'a pedagogiei a acestui seclu sunt de mare insemnatate cele patru *scole pedagogice* cari s'au nascutu in baseric'a protestantica: *scol'a pietistica seau religiosa*, *scol'a umanistiloru*, *scol'a filantropiloru*, *scol'a eclecticiloru*.

§ 9. Scol'a pietistica seau a lui Franke.

Acést'a scola a inceputu o Aug. Herm. *Franke* (nasc. in Lubec'a 1663) la 1692 in Hal'a, unde erá elu profesore la universitate. Acesta scola fu in scurtu respandita in tota Germani'a, ea erá destinata pentru copii si fete, avuti si pauperi, dascali, cetatiani si studenti, in scurtu pentru tote clasile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 10. Principiale acestei scole.

Tota educatiunea se cuvene se aiba dreptu scopu ultimariu cunoscenti'a lui D-dieu, si onestatea crestinesca. Numai prein aceea se inainta *glori'a lui D-dieu* intre omeni. Apoi numai omulu piu in adeveru e si cetatianu bunu. Fora de pietate adeverata tota scienti'a, tota prudenti'a, tota cultur'a lumesca e mai multu stricatoria de catu folositoria, si omulu nece una data nu e securu in contra abususului loru.

De si unu pruncu pote fi mai stricatu de catu altulu, si spre acést'a are influenti'a cea mai mare una educatiune mai rea si exemplele rele, cu tote aceste toti pruncii porta in sene sementi'a stricatiunii, si de aceea e neaperatu cá educatiunea se le *inderepte* anim'a fundamentalmente. Aci e-

ducatorii au a se feri, cá se nu combata numai unele scaderi ale copiiloru, cá si cumu ei nu aru avé si alte scaderi, cu tote cá unele ceru una luare a mente speciale dein partea educatoriloru; apoi e neaperatu a nu trece cu vederea nece diversitatea temperamentului copiiloru.

Totu ce e in contra acestui scopu seau ce impedece efeptuarea lui dē a se eliminá din educatiune. Asia e datiná de a invetiá tardiu pre copii principiale religiunii crestinesci, apoi tote petrecerile introduse in societate cari nu-mai disipa si strica anim'a copiiloru, si nece nu 'i intarescu intru insulu asia precumu sunt in usu.

Pietatea se unesce cu tote statele si pusetiunile in cari pote se venia omulu; cu cari nu s'ar' poté uni, aru fi necuviose. Ea nu eschide *prudenti'a* in purtare, ma *prudenti'a* dē se fia totudeun'a subordinata pietatii. Deci se cuvene a invetiá pre teneri cumu se se porte cu cuvenientia fora a i deprende la *tonu de curte*, a i invetiá cá se 'si porte corpulu cu cuvenientia fora a face dein d'insii *dantiatori*. A avé in vedere de tempuriu destinatiunea cea venitoria a teneriloru mai avuti cari au se figure in lumea mare, a i purtá in caletorie, a petrece cu d'insii intre omeni de alte confesiuni s. a.

Tenerimea are opu de *recreatiune*. Acést'a o afla parte in miscari corporali, parte in ocupatiuni placute si totu de una data folositorie, mai alesu mecanice, parte in contemplarea obieptelorou noua si interesante cari se afla in natura si in arte.

In tota *invetiatur'a* e neaperatu a avé inaintea ochi-oru statulu si destinatiunea viitoria. Era una cunoscentia intemeliata despre D-dieu si preceptele divine e necesaria intru o forma pentru toti. Deci ea dē se remania si in scola fundamentulu si leptiunea principale pentru tote clasile.

Adeveratu că cei ce sunt destinați pentru orecare profesiune civile, mestieria s. a. au lipsa mai neapărată de cunoștința religiei, apoi se știe a lege, a scrie, și a calcula; înseamnă prelungirea acestor arde să învețe câte ceva, de și nu *ex professo*, și deinde științele naturale, geografia, istoria, regulamentul de poliție, toate acestea prețu ar fi mai cu potenția arde să se prezente *înaintea sensurilor* copiilor.

Pentru studenți *limbele vechie* sunt lucrurile principale. *Latină* arde studiată mai mult, și încă gramaticalmente de la început, cu toate acestea totu de una dată se cuvine a se *exercita în vorbire* de timpuriu în clase și afară de clase, chiar și la preambulare și la joc. (*Grecitatea clasică* arde neglijată, fiindcă se ocupau neconținut cu legerea noului testament).

Unul deinde *folosele principale* ale limbilor vechie e dreptă înțelegere a *cartilor sante*, cari s'ar cuveni se le lega făcând studenți în limbă originală. E bine a înțelegere și pre scriitorii pagani. Înseamnă prea multă ocupație cu d'înșii abate ușor de la apăsarea bibliiei. Apoi mulți autori vechi sunt periculoși tinerimii deinde partea morală; unii nu arde să lezeze nece una dată, alții cel puțin în strănepate. De aceea e neapărată a face *crestomatie* (fasciculi, selecta capita).

Pre lungă *limba* nu e permisă nece unui studente a rămâne peregrin în *geografia, istoria, matematica, astronomia, istoria naturală și fizică*. Cu prețu se ține elu de clase mai înalte, cu atătu lă voru condecoră mai mult aceste cunoștințe. De la acestea s'au făcut multe abateri până acum, că n'au învățat nimeni afară de limbile vechie.

La dreptă și regulată cugetare duce *Logică*, la una es-

presiune derepta, luminata si buna duce *Retoric'a*. Amendo-ue deu invetiate cu diligentia in clasele superiori, si mai alesu prein esercitia continue in disputare, narare, propunere, se se faca praptice. Nu se cuvene a neglege nece incercarile in poesi'a latina si germana.

In tote ideele aceste se vedu luminatu principale pedagogice si didacticei.

§ 11. Institute si metoduri.

Institutulu principale de la care se asteptá una emendare a educatiunii si a invetiaturei conforme cu principale supr'a semnate erá *formarea invetiatoriloru*, adeca intemeliarea *seminarialoru pedagogice*. Aceste aveau se fia diverse duple organatiunea lor, inse, intru acést'a se uniau tote, cá erau obligate a desteptá sentimentulu pietatii in tenerime, si a traptá tota oper'a educatiunii cá una *opera divina*. Scol'a acést'a asteptá celu mai mare resultatu si pentru invetiatori daca ei s'aru esercitá forte multu in meditatiuni pie, daca aru desteptá unii intru alti sentimente de pietate si proposit mo-rali religiose, daca le s'aru face discursuri sentimentali, si in urma daca s'aru esercitá multu in cantari religiose (ore de cantu).

Preparatiunile erau diverse precumu erau diverse si invetiaturele. Pentru invetiatorii *scoleloru poporarie* facea esercitia teoretice si praptice de *Catechetica*, pentru invetiatorii *limbei latine* esercitia in filologia, pre invetiatorii clasiloru superiori 'i obligau a'si cêstigá mai alesu una cunoscentia *enciclopedica* in limbe si in cele reali.

Pentru *educatiune* lucrulu principale erá una *preveghiare continua* atatu in familie catu si in scole. Daca se lasa sin-

gura tenerimea, 'si strica carapterulu prein discursuri fora de folosu si prein otiu. A visitá pre scolari dein candu in candu, cumu se face in scolele dein claustre, inca nu e bene, pentrucà prein acést'a se facu simulatori si insielatori. Asia dara educatoriulu ar' dé se fia unu *sociu nedespartitu alu invetiaceiloru sei*.

Fienducà acesta scola tienea *pietatea* de midiloculu celu mai securu in contra a totu reulu, de aceea adaugea meditatiuni preste meditatiuni sacre, se rogau, predica, se indemnau si cantau la fiace ocazione. Esercitiale cele multe pre unii i au facutu buni, éra pre altii cu atatu mai rei cu catu voiau a se aretá mai buni. Acestia au inceputu a uni religiunea si a 'si bate jocu de pietate.

Batai'a n'a scos'o de totu dein scola cá *filantropii*, dara a voitu si a doritu cá pre incetu se se faca de prisosu de totu. Vorbele vituperose, injurioase si batjocoritoria, precumu si castigarea estemporaria voiá cá se lipsesca cu totulu dein scola.

Invetiatorii sunt obligati a preveghiá acuratu pre teneri si inainte de fiacare esame trimestre a face *julecata despre pietatea, studiele, afeptele, morii si constitutiunea corporale a teneriloru* (juducia super pietate, studiis, affectibus, moribus et constitutione corporis), aceste se treceau la protocolu spre a poté traptá pre fiacare scolariu duple portarea sa (censura).

Edificiale scolastice inca erau acomodate pentru scopu: luminoase, largi, sanitoase, in catu scolarii se poteau imparti in mai multe clasi, si fiacarei clasi se potea dá unu invetiatoriu deintre invetiatorii teneri cari inca erau studenti, afora de aceste scolele aveau aparatele necesarie, si carti bune scolastice.

Inca si mai momentosa erá organatiunea interna si finalitatea multor *metoduri*.

Invetiatoriulu scoleloru superiori erá obligatu cá se fia capabile pentru mai multe ramuri de invetiatura, cu tote aceste inse acesta scola credea a fi periculosu pentru scola a pretende *tote dela unulu*. Deci pre nece unu invetiatoriu nu legau de una scola, ci 'i dau de lucru in scolele inferioari si superiori. Aseminea nu puneau nece pre scolari numai intru una clase, ci i puneau in clasa care respundea progresulu loru. Acést'a erá una abatere totale dela ordinea de atunci.

Afora de aceste credeau a fi necesariu si unu *metodu* si una *programa*, nu pentru cá se lege spiritulu invetiatoriloru, ci pentru cá ei se tienia orecare mesura in cele ce propuneau.

Una lege universale metodica erá *discursulu* continuu cu invetiaceii in opusetiune cu tonulu celu catedraticu dela academie.

Spener a obserbatu cá tota scaderea in invetiatur'a poporului si a copiiloru vene de acolo, cá invetiatur'a s'a facutu *acroama*. Inse notabilitatile teologice si colegii lui *Spener* tieneau de lucru nedemnu a se ocupá cu *catechizarea* copiiloru unu *predicatoriu primariu de curte* cumu erá *Spener*.

Aveau grigia si de *facilitarea* invetiatureloru, dar, nu cu scaderea aptivitatii scolariloru. *A lucrá multu* erá devis'a. A lucrá cu memori'a, cu intielesulu si cu pen'a, si inca de multe ori prea multu. Adeveratu cá prein acést'a multi 'si au cêstigatu una desteritate speciale in scriere si una copia in limba, inse gustulu a scadiutu, gustulu bunu au inceputu a se indereptá si a se lati in Germani'a in adou'a parte a seculului.

Repetitiunea celoru invetiate se tienea a fi lucrulu celu mai principale in invetiatura. Repetitiunea impedecea pre scolariu cá se nu creda cá scie ceva candu nu scie nemic'a. In scolele erudite erá destinata una di de repetitiune in fiecare septemana.

Se adoperau a *sensificá* tote obiectele, cari se poteau sensificá. Invetiatoriulu erá detoriu a face acést'a chiaru si la petreceri si in preambleri. Copiii aru dé se cunoasca mai alesu natur'a, negotiale vietiei omenesci, *laboratoriale artigianiloru*. Erau ore destinate pentru a visitá aceste lucruri. Faceau coleptiune de obiecte naturali si de arte, si aceste le asiediau in cabinete naturali. *Semler* († 1740), fundatoriulu celei d'antaniu scole reali in *Hala*, a facutu multu in acesta sfera.

Se faceau *esamini* dese, *esercitatiuni oratorie* (actus'o-ratorii). Aceste le credeau necesarie spre a tiené pre invetiatori si invetiacei totudeun'a ocupati.

§ 12. Scol'a Umanistiloru.

Germani'a a avutu multi umanisti renumiti in seclulu trecut, inse aceia n'au fostu toti intru una forma de folositori pentru scole. Multi se perdeau in comentaria lungi, lucubratiuni erudite, gramatice, coleptiuni de varianti, vocabularia s. a., si considerau postulu de invetiatoriu numai cá unu midilocu de esistencia civile. Le mai placea form'a cea vechia a scoleloru, a reformá se temeau. Aveau grigia mai principale numai de progresulu capeteloru mai bune, catra ceialalti erau cu nepasare. Pedanteri'a cea mai vile erá not'a caracteristica a multoru invetiatori, si voiau se formeze asia si pre scolari. Cautau numai cumu se i faca invetiati si latini buni, pre *omu* si pre *cetatianu* 'lu pierdeau dein ve-

dere cu totul. Le iertau tote celealalte erori, numai una eroare in contra lui *Donatu* si a lui *Priscianu* nu se iertá.

In contra acestor'a s'au redicatu despre una parte *pie-tistii*, despre alt'a *filantropii*, si inca cu atat'a putere si succesu, catu erá pe aci se cada cu totul literatur'a clasica, greca si latina, si impreuna cu d'ins'a si soliditatea scientifica si eruditiunea adevărata. Deci cu atatu e mai mare meritulu aceluor barbati, cari despre una parte 'si au intorsu solitudinea asupr'a *formarii invetiatoriloru* si a *indigentieloru tenerimii*, éra despre alta parte au aperatu clasicitatea si gustulu provacandu adese ori la esemplariale grece (exemplaria graeca).

Istori'a areta cá despretiulu literaturai clasice totu de un'a a trasu dupa sene caderea scientieloru, de alta parte si studiulu clasiciloru fora de proportiune derepta inca pote fi forte stricatoriu adevăratei culture. *Ernesti* 'si batea jocu de limb'a germana, numindu o *Frau Muttersprache*; dein contra *Lessing* erá unul de in cei mai renumiti clasici in limb'a germana, cu tote cá erá forte invetiatu si in limbele vechi. Limb'a germana s'a formatu de *Wolf* pentru filosofia, de *Mosheim* pentru teologia, de autorii *suplementeloru Bremice* (bremische Beiträge) pentru tote scientiele si artile.

In a dou'a diumetate a secului a cêstigatu studiulu *limbei grece*. Mai nainte legeau numai noulu testamentu cá autore principale in cele mai multe scole, dupa aceea s'au datu cateva ore si pentru leptur'a *memorabiliiloru*, a lui *Teofrastu*, *Omeru* s. a.. *Grecesce* invetiau mai alesu in *orele private*. Inse cu catu se ocupau mai multu cu grec'a cu atatu s'a oserbatu mai multu regresu in limb'a latina, mai alesu dupa ce au inceputu a prelege in limb'a materna. Unii

profesori *invetiati* s'au plecatu mai multu spre *polimatia* si *enciclopedismu*, acést'a erá tendenti'a seclului. *Ciclulu* scientieloru scolastice s'au latitu, in catu unii studenti nu mai voiau se asculte la academie si universitati scientiele cari le audisera pana acolo propuse intru una forma pote mai placuta.

§ 13. Principale si metodurile pedagogiloru umanistici.

Limbele vechi, mai alesu *grec'a* si *latin'a*, sunt fundamentulu a totei eruditiuni adeverate. Cunoscenti'a intemeliata a acestor'a se tiene de esenti'a omului *invetiatu*. Deci ea dè se se puna de base la tota invetiatur'a, celu pucinu pentru *studenti*, elementele nu potu fi stricatoria nece chiaru pentru nestudenti.

Studiulu limbisticu e gia in sene unu midilocu de a cultivá mentea. Filologi'a, cultivata dupre cuvenientia, ocupa cele mai multe poteri sufletesci. Ea are asiadara celu pucinu unu folosu formale.

Inse elu are influentia in tote partile scientiei omenesci. *Cartile grece* si *latine* sunt *fontanele a tota eruditiunea*. Asia dara celu ce voesce a scote dein *fontana*, dè se cunosca limbele. Monumentele religiose, dreptulu romanu, principiale cele adeverate ale medicinei, filosofi'a, teoriile si esemplariale de retorica si poesia, istori'a, tote ne au venit dein Greci'a si Rom'a. Cu catu a remasu una natiune mai credentiosa studiului celoru vechi, cu atatu s'a desvoltatu mai frumosu gustulu ei propriu. Acestu studiu 'i resbuna intru unu modu séu intru altulu asupra celoru ce'lu despretia.

Studiulu gramaticiei dè se preceda celui filosoficu, istoricu, esteticu. Fora de gramatica cunoscenti'a limbei nu are nece una securitate. Aplecarea metoduriloru ordinarie, dupa cari se invetia limbele *mai noue*, nu e conforme. Aceste sunt vii,

cele morte. Una limba morta se vorbeste dreptu si frumosu numai de forte pucini. Asia dara deprinderea in vorbire ar' produce numai una cunoscentia limbistica forte vitiosa.

Invetiatur'a *realiloru* prea tempuria strica invetiaturei cei fundamentali a limbelor. Limbele deu invetiate la inceputu pre scurtu si numai cá unu studiu secundariu, si numai in anii mai maturi in tota intenderea. Limbele se tienu de *scole*, scientiele de *universitati*.

Esercitiale de stilu *latinu*, si grecu, chiaru si cele poetice, au nu numai acelu folosu, cá tenerii invetia a *scrie latinesce*, ci si a *intielege* mai bene pre *scriitorii latini*.

E falsu cá studiulu limbelor vechi ar' impedeá celealalte cunoscentie folositorie. Invetiati cei mai universali au fostu totu de una data cei mai mari cultori ai celor vechi. Multi recunoscú, cá prein cei vechi s'au facutu aceea ce sunt. Numai traptarea cea prea tempuria a tuturor scientieloru posibili in *scole* produce capete seci. Atunci copii nu invetia nemica cu temei. Pentru invetiatu nu e nece una cultura fundata si solida afara de cea filologica.

Acésta teoria s'a pusu in lucrare mai deplenu in *scolele* dein sasoni'a anume in *Pforta*, *Grimma*, si *Meissen*, si in scol'a lui Toma dein *Lipsi'a*.

Principia mai moderate.

Scole latine aru dé se se intemelie numai pentru cei ce voescu a se face invetiati, celealalte clasi de omeni potu invetiá lucruri folositoria in *scolele* civili.

Pote fi cineva *predicatoriu*, *juristu*, *medicu*, chiaru si profesore bunu fara se fia numai decatu si unu *filologu* profundu. Cu tote aceste e de doritu cá fiacare studente se aiba si ceva cunoscentie a literaturii vechie.

Nu e neapăratu că gramatic'a se fia numai una tortura de memoria; elementele limbei latine se potu propune copiiloru cumu se propunu elementele limbelor nouă că invetiatur'a lor se fia numai unu jocu.

Pentru copii sunt alte lucruri multu mai necesaria de catu latin'a. Si anume înainte de tote a le exercită sensii si a le lumină mintea. Si in alu 12-le anu e încă prea de tempuriu a trece cu copilulu la limb'a latina si la limbele morte. Totusi după aceea e forte greu a află unu surrogatu care ar' ocupă pre copii chiaru așa de bene că invetiatur'a limbelor vechie.

Celu mai mare *filologu* pote fi unu dascalu forte reu, pentru acést'a se ceru cunoscentie universali, si înainte de tote *metodu*.

Clasicii vechi n'au scrisu pentru *copii*. Estraptele si scriitorii noui cari au scrisu bene latinesce, precumu e *Erasmu*, *Muretu*, *Ernesti* s. a. potu desteptă la inceputu mai mare placere spre limba, decatu nesce scriitori ce au scrisu intru una lume nouă cu totul straina.

Limbele potu se remania in scole *lucrulu principale*, inse si alte scientie încă se tienu de ciclu. Tenerulu dă preparatu enciclopedice pentru invetiatur'a superioare.

E folositoriu in adevru a scrie si a vorbi latinesce, inse exercitiale grece, si chiaru ebraice, precumu si versurile latine se tienu de pedanteri'a timpului anticu.

Scopulu principale dă se fia a insuflă tenerimii spiritulu celoru vechi, pentrucă acést'a nutresce si destepă adeveratulu sensu de libertate, si prein istoria invetia totu de una data a se feri de abusu lui.

Traduptiunile clasiciloru antichi, dacă sunt bune si pla-

cute, sunt unu cêstigu pentru fiacare literatura noua, si fiacare *limba noua* se determina si se inavutiesce preintr'insele, fia inse ele catu de perfecte, studiulu clasiciloru antici in originariu totudeun'a va fi neaperatu pentru fiacare invetiatu.

§ 14. Umanisti ilustri dein Germani'a

C. Cellarius (1638 † 1707) editoriu a mai multoru clasici grecei si latini.

I. M. Gesner (1691 † 1761) si *I. A. Ernesti* (1707 † 1781): in scol'a acestoru doi s'a cultivatu si s'a latitu mai multu spiritulu clasiciloru vechi in Germani'a, cei ce caletoriau la oraculii criticiloru celoru mari dein *Olandi'a* remaneau acolo incantati si legati.

Numerulu scriitoriloru umanistici germani dein acestu seclu e legiune, aseminea si alu gramaticiloru, crestomatielor, vocabularialoru, si a altoru carti cari s'au scrisu mare parte numai pentru facilitarea clasiciloru antici, in catu *Gesner* scrie pre la diumatatea seclului in a sa *Isagoge in erud. univ.*: „Copia haec nepauperes nos faciat, metus! Certe cavendum est!

Scol'a filantropiloru.

§ 15. Notitie istorice.

Acesta scola e fundata de *I. B. Basedow* (1723 † 1790). Acestu Basedow legundu cartea lui *J. J. Rousseau*: *Emile ou de l'éducation* 1762, s'a convinsu despre ratecirile educatiunii care dominá in scole, deci unindu ideele lui *Rousseau* cu ale lui *Amos Comenius* a facutu unu planu nou asupr'a educatiunii; elu credea cà inainte de tote ar'fi ne aperata una *enciclopedia pedagogica*, in care s'aru cuprende to-

te cunoscintiele, ce se potu cere dela unu teneru cosmopolitu pana la alu 15-le anu. Spre acestu scopu elu 'si a anuntiatu *oper'a elementaria*, a carii editare cerea 30,000 taleri.

Oper'a elementaria asi esitu in adeveru la 1774, si multi au laudatu o, multi dein contra au vituperatuo. Ea era compusu in trei limbe, cu una suta de tabele in arama, adeca *orbis pictus* alu lui *Comenius* in una editiune noua. Intre reprobatorii acestei opere se numera si *Göthe*; apoi *Krebs* in disertatiunea sa: „*Vannus critica in inanes paleas operis elementaris Basedoviani 1776*“, inca si *Schlötzer*. Intre promotarii acestei scole se afla dela inceputu canoniculu de *Rochow* (1734 † 1800), *Ch. H. Wolke* (1741 † 1825.), *I. H. Campe* (1746 † 1818), *C. Ch. Trapp* (1745 † 1817), *Ch. G. Saltzmann* (1744 † 1811). Acesti trei au lucratu mai multu cá scriitori pentru scol'a filantropica, cu tote cá, in unele s'au abatutu dela principiale lui Basedow.

Causele cari au facutu pre multi a se abate dela principiale lui Basedow au fostu urmatoriele: Basedow a promisut prea multu si au degradatu fora de cuvenientia pre cei vechi; au pusu pretiu prea mare asupr'a *praplicei*, precumu erau nemicurile cele multe, si fora de folosu cu cari ocupá pre copii, si metodurile facilitatorie, pucinulu folosu care urma dein metodurile cele noue, instrainarea capeteloru celoru mai bune de catra institutu s. a.. Aceste cauze au facutu neaperata *revisiunea* unei intreprinderi, care se incepuse fora preparatiune suficiente. Acesta scola era latita in tota Germani'a, si pre lunga tote scaderile a produsu multe bune in sfer'a educatiunii.

§ 16. Principiale si metodurile scolei filantropice.

Pana acumu nu pote fi nece una sistema scolastica care

n'ar' fi vitiosa chiaru in fundamentulu ei, fienducà lipseste unu *seminariu pentru invetiatiori praptici*. In genere metodu de a invetiâ limb'a e de totu defeptuosu, anume copiii invetia prea multe cuvente de rostu fora se le intielega.

Ce se tiene de educatiunea corpului, intru acést'a e neaperatu a se intorce la metodu celoru vechi. *Indurarea corpului si gimnastic'a* intaresce si formeza. Già si prein acést'a inca se va incungiurá *pestea* pecatelor ascunse ce domineza in scole. Afora de acést'a e neaperatu a vorbi cu cei teneri de tempuriu despre funtiunea generatiunii, fienducà cei mai multi pecatuescu nesciendu ce facu.

In cultur'a spirituale *educatiunea spre umanitate* dê se fia scopulu ultimariu. Pana acumu s'au educatu numai invetiati, nobili, si profesioniști; lumea e mai interesata pentru omu si *cosmopolitu*.

Vointi'a dê se se conduca de ratiune, pre lûnga acést'a e neaperata una ascultare rigurosa, care inse numai in cele mai rare casuri e permisu a se storce prein castigare corporale, spre a nu avé opu de acést'a e neaperatu a introduce alté midiloce de remuneratiune si punitiune, asemini sunt pentru esemplu destintiunile prein tabele de merite, puncte de aur, ordini de meritu, s. a.. Punele, cari sunt in usu in scole, sunt parte degradatorie, parte nefolositorie; e de insemnatu cã in loculu acestor'a *Trapp* recomenda: cã se frece spatel copiloru cu perii aspre, se le dee de mancare dein vase de lemn, la mesa se 'i degrade intre serbitori, in scola se faca parete despartitoriu intre cei buni si intre cei rei, celoru rei se le puna ace ascunse suptu perine!

Religiunea ar' dê se se propuna teneriloru in cea mai mare simplitate fora de respektu la septe si partite reli-

gionarie. In cunoscenti'a unui *parente alu tuturoru* si in adorarea aceluia prein una vietia proba se unescu omenii cei religiosi dein tote tempurile si poporale. Credenti'a confesiunale ar' dé se remania pentru anii mai tardii.

Invetiatorii deu se faca placuta copiiloru virtutea si religiunea, plecarea spre libertate se nu o oprima ci numai se o conduca. Copiii sunt buni dela natura, cu reulu se facu de multe ori mai rei, ei sunt amicabili dela natura, in scola de multe ori 'i invetia cá se uresca pre omeni.

In copii se cuvene a apretiá mai multu natur'a de catu artea. Manierele cele fine si usantieile societatii mare parte sunt contra naturali. Pre copii traptati'i cá pre copii, pentru cá se remania necorupti pre catu se pote mai indelungatu.

Copilulu, ce nu are capacitate pentru nemic'a abstraptu si neintiesu, ar' dé ocupatu inainte de tote cu lucrurile mundului sensibile. Aceste se i se arete in natura, seau daca acést'a nu e cu potentia, in copie fideli. Atunci elu invetia forte usioru cumu se numesca lucrurile. *Comenius* a aflatu aci calea cea mai derepta.

Invetiatur'a in scole inca totu e prea *monastica*. Cea mai mare parte e numai memorizare si vorbe multe. Limb'a, care ar' dê se fia numai unu *midilocu*, se considera cá *scopu in sene*; pre copii 'i invetia asia cá cumu aru voi se faca pre toti numai profesori de filologia, *realele* sunt lucrulu celu principale in cultur'a cea enciclopedica a tenerimii.

Cu nemic'a nu tortura pre teneri mai multu de catu cu *latin'a*, invetia latinesce cate cinci ani si mai multi, si cu tote aceste nu facu atat'a progresu, in catu se pota lege carti latine fora de greutate si se pota scrie a patr'a parte dein studentii cari au invetiatu asia. Invetiati copiii latinesce cumu in-

vetia nemptiesce seau franceze, si veti vedé catu de iute si de usioru invetia copiii a vorbi, lege, si inca pote si a scrie latinesce. (Acést'a nu s'a probatu prein esperientia; institutetele Basedoviane au remesu in urm'a toturoru in literatur'a vechia).

Daca educatorii voru inadensu a educá pre copii spre moralitate, nu deu se le dee in mana nece clasicii nece bibli'a intréga, de acolo invetia unele vitia care nu le au cunoscutu, si a cugetá despre d'insele cu levitate. Fantasi'a loru se intina cu imagini de cari aru dé feriti. Invetiatoriulu, daca e nevoitu se esplice unele locuri obscene, seau vene in confusiune, seau se face frivolu. Asia dar' cea mai neaperrata necesitate sunt *crestomatiile* bune si *analeptele* dein *biblie*.

§ 17. Scola eclecticica.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acesta scola nu se tiene nece de una scola, ci alege ce e mai bunu; principiulu ei e: *a esaminá tote! a tiené ce e mai bunu!* seau cumu dice Seneca: „*Non me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero. Multum magnorum virorum iudicio, aliquid et meo vindico.* Ep. 45.

Intre urmatorii acestei scole numeramu pre *Sultzer*, *Miller*, *C. F. Weisse*, *I. G. H. Feder*, acést'a se adopera a emendá ideele lui Rousseau in *noulu seu Emiliu* combatandu *antiemiliulu* lui *Formey*. Feder a unitu totudeun'a pedagogi'a cu filosofi'a. *F. Gedicke*, *Meirotto* s. a., toti dein seclulu alu 18-lea si dela inceputulu 19-lea.

Greiling, *Heusinger*, *Lehne* s. a. au inceputu a aplicá la pedagogia filosofi'a critica, care i a pusu in miscare pre invetiatiu Germaniei, mai alesu dela 1785. *Kant* inca a scrisu una mica *pedagogia*.

§ 18. Seclulu alu 18-lea

Caraplerulu acestui seclu in respektu pedagogicu e *dorintia de a reformá, universalitatea, polimatia si enciclopedismulu, cultur'a intielesului*.

1) *Dorintia de a reformá* presupune, cumucà cei ce o dorescu, cunoscu si sentu defeptele; cu catu e sentimentulu mai obtusu cu atatu e omulu mai trancilu, si abia oserba daca e asupritu. Atatu scolarii catu si invetiatorii loru s'au fostu deprensu cu una educatiune si cu una disciplina tiranica; invetiatorii traptau pre scolari cumu fusesera traptati si ei cá scolari, si reform'a erá grea, dar' pre incetu s'a desteptatu cate unu spiritu superioare care a ruptu legaturele *deprenderii*, atunci au inceputu a lipsi si scaderile dein scole, tenerimea a inceputu a se *traptá mai liberalmente* fora cá se se faca mai rea prein acesta traptare.

2) *Polimatia, universalitatea si enciclopedismulu* erau, celu pucinu in parte, produptulu latirii cunoscentieloru si a scientieloru, cà tempulu nu ajunge cá omulu se le invetie tote pre largu, asia dara e neaperatu a scurtá calile. Adeveratu cà cu enciclopedi'a e impreunata lips'a *soliditatii*, inse nece in tempurile anteriori inca nu erá soliditatea una proprietate a toturoru invetiatiloru. Apoi acumu se folosescu mai multi de rezultatele scientieloru de catu candu invetiau numai grecesce si latinesce.

3) *Tendenti'a spre cultur'a si luminarea intielesului* a fostu rezultatulu conviptiunii unoru omeni cá *Bacone* si altii, cari au oserbatu cà tenerimea invetia mai multu cuventele de catu lucrurile, si'si cultiva mai multu memori'a de catu intielesulu. Multi credeau cà e mai multu a conserbá si a'si insemná decatu a intielege si a aplicá. Inse altii au

cadiutu erasi in altu estremu, si au uitatu, cà esenti'a omului nu o face numai ratiunea singura, ci omulu are si sentiri si sentimentu.

De impreuna cu revolutiunea Basedoviana s'a aretat in Germani'a si una *genialitate estetica* forte periculosa, care insa n'a duratu multu. Filosofi'a critica in sensulu lui *Kant*, precumu mai inainte filosofi'a lui *Wolf*, se parea a avé tendentie periculose, insa mai in urma s'a vediutu, cà acea filosofia a facutu mai seriosi in teoriile loru chiaru si pre pedagogi.

§ 19. Continuatiune.

In *Franci'a* au remasu neschimbate tote scolele atatu superiori catu si inferiori, adeca universitatile private, colegiale, si scolele elementarie, si prevegiate strinsu de preotime pana la revolutiune, care n'a crutiatu nece scolele nece fundatiunile spirituali, inse a vediutu numai decatu, unde ar' duce atare schimbare totale, de aceea a si inceputu a considerá invetiatur'a publica cá unu lucru natiunale.

In *Itali'a*, *Spani'a*, *Portugali'a* asemenea nu s'a schimbatu nemic'a dein pedagogi'a antica, si totu organismulu scoleloru a fostu sub preveghiarea preotiloru deprensi la regula rigurosa.

Angli'a 'si a lasatu in cursulu loru celu vechiu tote universitatile, colegiale, scolele midilocie si inferieri. Numai septecele cele ce nu se unescu cu baseric'a episcopale au facutu indereptari in educatiune, apoi privatii au fundatu scole de dumineca si pentru cei pauperi, cu tote cà e destulu de tristu cá, chiaru cei ce lucreza tota septeman'a in fabrice, se nu aiba nece macaru una di de repausu.

In *Olandi'a* incede una vietia noua mai alesu pentru scolele poporane gia inainte de finitulu seclului trecut, care se desvolta necontentitu.

Dani'a si Sveci'a inca au facutu progrese.

In *Rusi'a* si *Poloni'a* nu s'a facutu nemic'a nou, afora de influenti'a culturei franceze asupr'a clasiloru privilegiate.

§ 20. Seclulu alu 19-lea.

Franci'a. Dupa ce s'au asediatu cele d'antaniu flupturi ale revolutiunii, se parea că se intorce erasi la ordinea vechia tota instruptiunea, cu tote că unele au inceputu a se indereptá dupre idee mai liberali. — Abatele *L' Epée* si *Sicards* a introdusu invetiatur'a surdomutiloru, *Hauys* s. a. au fundatu *institute pentru cei orbi*. Dupa ce s'a introdusu ereditatea in famili'a noului Imperatu, educatiunea si instruptiunea s'a schimbatu cu totulu imbracandu unu *carapteru de totu militariu*, in catu junimea francesca se parea că nu are alta destinatiune, de catu se invinga seau se mora pentru unu cuceritoriu nesaturatu chiaru si dupa ce'si au scapatu tier'a de invasori. S'au eliminatu dein scole tote obiectele, cari erau periculoase scopuriloru imperatesci, anume istori'a si leptur'a ataroru elasci, cari au conserbatu ideele republicane chiaru si sub despotismulu imperatiloru si au cutediatu a le operá si a le predicá. Chiaru si matematic'a si scienciele naturali se propuneau numai pentru belu si pentru economi'a politica. E inse adereratu, că spiritulu celu militariu, ce dominá in licee si pensionate a contribuitu multu la indereptarea disciplinei esterne, ceea ce nu succede unei educatiuni mai liberali. Aceea inca nu se pote negá că formecele fipse ale Franciloru, de cari se tienu ei atatu de tare pre lunga tota volubilitatea loru, au si ceva bunu in sene.

Restituinduse ordinea vechia s'a restabilitu in parte si constitutiunea colegialoru si a scoleloru. Cu tote aceste mai

alesu scolele poporane astepta multa indereptare. S'a facutu incercare cu metodulu lui *Bell* si *Lancaster*.

In *Rusi'a* scolele au inaintatu dela universitate pana la scolele parochiali sub *Alesandru* (1810), dupa aceea s'a introdusu metoduri neasteptate.

In *Angli'a* s'a fundatu *societatea scolastica britanica*.

In *Olandi'a* (1806—1810) sub *Ludovicu Napoleone* care respektá vointi'a natiunii si in educatiune mai multu decatu vointi'a imperatului, au facutu progresu educatiunea si instruptiunea. Intre comisarii insarcinati cu indereptarea educatiunii si a instruptiunii se aflá chiaru si *Cuvier* si *Noel*. (V. Rapport sur les établissements d'instruction publique en Hollande et sur les moyens de les reunir à l'université impériale par Cuvier et Noel 1811.)

Ungurii au facutu progresu singulariu atatu in scientie catu si in cultur'a limbei unguresci. (G. Al. de Szeodahely ratio educationis publ. totiusque rei lit. per regnum Ungariae et provincias eidem aductas, Ofen 1806.)

Reporturile anuali dein statele *Americi septentrionali* areta sfortii cei estraordinari pentru ameliorarea instruptiunii publice.

Elveti'a. In istori'a educatiunii 'si a cêstigatu mare nume si stima Italianulu *H. Pestalozzi*, nascutu la 1746 in Zürich. Elu 'si a aretatu noulu metodu mai antaniu in cartea: *Lienhard si Gertrud'a* (1790), apoi in alta carte: *cumu 'si invetia Gertrud'a copiii* (1800). A facutu insusi probe cu acestu metodu, despre care asecurá cà e singuru celu naturale si adevveratu, a redicatu scole pentru copii in mai multe locuri, a atrasu la sene pedagogi renumiti dein tote partile, doritori de a cunosce noulu metodu, dela care se asteptá re-

generarea umanitatii degradate; acei pedagogi au redicatu scole de proba in *Itali'a, Franci'a, Spani'a, Germani'a, Rusi'a*, inse probele necaliurea n'au respunsu asteptarii, si metodelu lui *Pestalozzi* s'a scosu de pretotuindenea. Cu tote aceste elu a contribuitu multu spre lamurirea ideelor asupra instruptiunii. (*Fellenberg* si institutul de in *Hofwys*.)

In *Germani'a* se parea cã n'a folositu nemic'a totu aparatulu pedagogicu si tote esperientiele adunate in secele anteriori asupr'a educatiunii si a instruptiunii publice, pentru cã strigau toti de tote partile, cumucã poporul germanu e *coruptu* si *merge spre cadere*. Inse nu se uniau, cari aru fi relele principali, cari au trasu dupre sene caderea poporului germanu.

Intre relele principali se numerau aceste:

- a) Necredenti'a si uitarea lui D-dieu.
- b) Impetrierea sentimentului urmata dein una cultura unilateralu a intielesului seu a mentii.
- c) *Superficialitatea*, nascuta dein metodelu educatiunii si a instruptiunii moderne.
- d) Molitiunea, si lips'a desvoltatiunii poteriloru corporali.
- e) Una predileptiune pentru totu ce e *nou* si *strainu*, unita cu daun'a a totu ce e *vechiu* si *natiunale*.

In contra acestoru rele se lupta Germanii cu totu aparatulu pedagogicu dein dilele nostre. Lupt'a intre umanisti si filantropi seau realisti inca n'a incetatu.

§ 21. Educatiunea si instruptiunea la Români.

Ce institute au avutu Români pentru educatiune si instruptiune pana la alu 15-lea seclu, nu potemu sci, cu atatu mai pucinu potemu sci, ce au invetiatu ei si ce metoduri au ur-

matu. Istori'a pedagogiei romanesci incepe numai cu seclulu alu 15-lea. *Alesandru celu bunu*, domnulu Moldovei, a intemeliatu Academia de legi in *Suceava* gia in 1401, care mai tardiu a fostu stramutata in Esi sub Vasiliu Lupulu, asemenea una scola pentru limb'a greca, latina, si slavona. Se dice, că despotulu *Iacobu* ar' fi redicatu una universitate la *Cotnariu* in seclulu alu 16-lea. *Vasiliu*, domnulu Moldovei, a fundatu in Esi unu institutu pentru limbe, si doue scole teologice in 1644. Scientiele au infloritu mai nainte in Moldov'a si in Roman'i'a decatu in Rusi'a. Clerulu Moldovei si alu Romaniei, mai alesu celu monasticu, avea renume de invetiatu. Rusi'a sub Petru celu mare 'si luá dein aceste tiere omenii cei mai invetiati de cari avea opu. Unulu dein acesti invetiati a fostu *Petru Moghila*, Metropolitulu Chievului si a tota Rusi'a. Acesta flore a scientieloru in tierele romanesci a stricat'o invasiunea turcesca si belele cele multe, aceste au impededatu multu cultur'a Româniloru in tote partile. Midiloecele prein cari s'au adoperatu Români' a lati cultur'a intre sene sunt: redicarea besereceloru si a monastirialoru, scotearea limbei slovenesci, si introducerea celei natiunali in tote ramurile vietiei natiunali, codificarea legiloru, traducerea cartiloru morali si religiose in limb'a natiunale, scrierea istoriei natiunali in cronicile relative la tote tierele romanesci seau numai la unele particulare.

Cartile scrise seau tiparite de Români in seclii ai 16, 17, 18, acumu sunt rare: dein aceste a facutu D. *Cipariu* una crestomatia cuprendietoria de ce erá mai esentiale in prefatiunile acelu carti si de alte fragmente folositoria. Acesta crestomatia e unu monumentu de unitatea spirituale a Româniloru in aceste secle, numai dein acesta crestoma-

tia inca potemu cunosce afora de alte lucruri bune, mai alesu: a) entuziasmulu Romaniloru pentru limb'a loru natiunale si pentru cultur'a ei, b) studiulu loru pentru una cre-scere buna a tenerimii in morale, religiune si invetiaturi, c) solicitudinea domniloru romanesci pentru indereptarea si regularea vietiei sociali prein legi.

Pentru una reforma venitoria a educatiunii si a invetiaturei Româniloru au serbitu de fundamentu scolele redicate in Blasiu in 1754. *G. de Sinc'a*, *P. Maiore* si *S. Miculu* au desteptatu cu scrierile loru pre toti Români spre a dá educatiunii si instruptiunii una direptiune natiunale. Bocea loru n'au sunatu in desertu; Români dein statele române au abandonatu grecismulu si grecomani'a. *Vacaresculu* dein Romania au scrisu gramatic'a romanescă inca pre la 1780. Intre 1820 si 1830 *Eliade* a inceputu una era nouă natiunale. In Moldov'a inca s'a pusu educatiunea pre cale natiunale prein regulamentulu scolariu dein 1850. Cu tote aceste dreptulu limbei natiunali a fostu disputatu atatu iu Moldov'a catu fi in Romani'a, voindu unii se introducea limb'a franceșă in scole cá veiculu. Pentru educatiunea Româniloru cele mai mari merite 'si a câștigatu A. Ghica, domnulu si caima-canulu Romaniei, elu a protesu atatu invetiaturele inalte catu fi scolele poporane, seau mai bene satesci in Romani'a prein care s'a facutu neuitatu in Romani'a.

Un'a dein pedeele educatiunii si a instruptiunii Româniloru e, că Români de clasele superiori nu se intereseza de institutele educatiunii si ale instruptiunii natiunali; educatiunea loru e straina, câștigata seau in tiera dela straini, seau in tiere straine. Numai gurberniale facu catu potu cu pucinele midiloce, ce au pana acumu sub dispozițiune, mai alesu dein contributiu-

ne. Multe bune s'aru poté face in educatiune si instrutiune candu aru dá man'a toti proprietarii cei mari cá se faca institute natiunali, scientifice, economice, societati literarie s. a., cumu au facutu si facu, pentru esemplu, Ungurii doptrinati de una esperientia amara a unui indiferentismu natiunale in care au fostu cufundati si ei mai nainte indelungatu cumu sunt inca cufundati patriciili Romániloru.

PARTEA I.

PEDAGOGIC'A

CAPU I.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 22. Scopulu educatiunii.

Scopulu educatiunii nu pote fi altulu decatu a cultivá umanitatea in fiacare omu pre catu se pote mai deplinu. Cu catu se cultiva mai deplinu tote poterile omului teneru, si cu catu armonescu ele mai frumusu si mai deplinu, cu atatu se apropia invetiatielulu mai tare de ideariulu umanitatii deplinite.

§ 23. Desvoltatiune ulterioare.

* Poterea cea mai nobile a omului e *ratiunea* si facultatea de a 'si determiná *vointi'a cu libertate*, ceea ce e strinsu unita cu ratiunea. Prein ratiune elu cunosce, ce e mai conformu cu natur'a sa si ce e mai demnu de d'ins'a. Ea pune una lege pentru ce e dreptu si bunú, care singura pote se

produca armonia intre stremurii si aplecarile lui cele ce se lupta pururea intrin'sulu. Alegerea o lasa lui, cá prein urmarea acestei legi se se apropie de divinitate, seau prein despretiarea ei se se degrade la unu locu cu animaliale necuventatorie. Cu catu cunosce elu tote aceste mai luminatu, cu atatu cunosce mai bene totu de una data, cá pote se alege cá una fientia libera ceea ce a cunoscutu a fi mai bunu si mai demnu de natur'a sa cea ratiunale. Omulu, atunci se areta mai liberu, candu se adopera a efeptuá acestu bunu, si demnu in sentimente si in fapte, si nobilitarea naturei lui celei *moral*i e singur'a conditiune, sub care pote tributá si culturei celorualalte poteri una stima curata si neconditiunata.

§ 24. Principiale supreme in educatiune.

Sunt urmatoriele:

1) *destepta si cultiva in invetiatielu tota despusetiunea si capacitatea, care i e data cá unui omu si individuu.*

Acestu principiu e pusu in contra aceluor *educatori unilateral*i, cari cultiva numai unele poteri ale copiiloru, mai alesu pre acele, cu cari se voru poté folosi invetatiei ne-mediatu cá se cêstige si se faca stare dupa impregiurarile locului unde se afla. Pre acesti pedagogi *unilateral*i 'i bate *Rousseau* cu tota dereptatea (in *Emile*), unde dice: „Faceti educatiunea omului inainte de tote pentru *omu*, nu pentru aceea ce nu e *elu insusi*. Nu vedeti voi, cá daca lucrati spre a'lu educá numai pentru unu statu, atunci 'lu faceti neaptu pentru fiacare altu statu, si daca sortea va voí, atunci voi ati lucratu numai pentru cá se 'lu faceti nefericitu. E ceva mai de risu in adeveru, de catu unu domnu mare, care a ajunsu a fi cersitoriu, si in meseri'a sa aduce impreuna cu

sene tote prejudeciale statului seu? Ce e mai umilitoriu de catu unu avutu scapatatu, care 'si aduce amente de despre-tiulu, cu care intempina omenii comunemente pre celu pau-peru, si acumu elu se vede pre sene pre gradulu celu mai de diosu alu umanitatii? Voi ve incredeti in ordinea lucrurilor cea de acumu, si nu cugetati că acesta ordine e supusa la revolutiuni neaperate, si pre cari voi chiaru asia de pucinu le poteti prevedé, precumu nu poteti incungiurá pre aceea, care va veni pote asupr'a copiiloru vostri. Celu mare se va face micu, celu avutu pauperu, monarculu supusu; sunt dora aceste schimbari ale sortei atatu de rare, incatu se poteti computá pre aceea, că veti formá esceptiune dela atari schimbari? Omenii potu strică totu ce au edificatu omenii, nemic'a nu are carapteru nestersu afora de aceea ce ne imprime natur'a."

2) *Produ unitate si armonia in cultur'a acelu des-pusetiuni si capacitati prein representatiuni perspicue despre destinatiunea lor cea naturale si despre relatiunea lor reciproca.*

Unitatea si armoni'a se cuvene a se produce mai antaniu intre poterile corpului si ale sufletului, apoi intre ale acestui dein urma.

3) *Inderepta poterea cea desteptata a invetiatielului spre totu ce cunosce ratiunea a fi demnu de omu prin tote midilocele, cari se impaca cu derepturile lui cá fientia rationalale.*

Adeveratu că natur'a omului e mirabile si daca o consideramu numai de sene, cu tote aceste pretiulu omului de-pende inainte de tote dela direptiunea si aplecarea poteriloru lui. Poterile omului sunt bune, dara ele potu fi si strica-

torie, si chiaru naturele cele mai tari au fostu de atate ori nemicii cei infricosiati ai umanitatii de cate ori au fostu cei mai mari facutori de bene ai ei.

A desteptá si a intari poterile e numai diumatate dein oper'a educatoriului, ceealalta diumetate consiste intru aceea, cá se le dee direptiunea cea mai conforme naturei omenesci si cea mai demna de ea.

Educatoriulu se nu uite nece una data, cá elu are de a face cu una *fientia ratiunale*, ale carei drepturi inceptu de una data cu esistenti'a ei. Tote midilocele, cari le adopera elu spre a dá direptiune poteriloru invetiatielui spre totu ce e adevveratu, bunu si nobile, deu se fia conformi cu drepturile lui; aru fi in contra drepturiloru invetiatielului, pentru esemplu, daca are pofti educatoriului dela d'insulu cá se nu sentia nedereptatea ce i se face, se sufera mustrarea nemeritata facunduse cá nu sente nemic'a, se nu se apere in. contra violentiei si asupririi, se sufera cá se'lu insiele si se'lu asupresca altii si se nu se mania pre d'insii s. a..

4) *Armoni'a libertatii cu ratiunea se fia scopulu supremu, pentrucà pre aceea repausa pretiulu omului celu morale, neconditiunatu si supremu.*

Educatiunea nu pote avé altu scopu supremu afara de morale si de religiune, ratiunile acestui adevveru se afla in insasi natur'a omului, pentrucà numai omulu e chlamatu spre libertate sub legelatiunea ratiunii sale proprie.

Insusi ideariulu bunatatii morali dê se insufletiesca pre educatoriulu, acelu ideariulu, pre care l'au avutu in vedere si cei vechi candu cugetau pre *intieleptulu seau virtuosulu celu perfectu* si diceau, cá numai unulu cá acest'a e *rege adevveratu*, chiaru si daca nu ar' avé tronulu si corona.

De aceea educatoriulu se va adoperá neconținutu spre a liberá pre învătăielulu seu de tote lucrurile cari i aru margini libertatea interna, de violenti'a corpului, de puterea instintelor seu stimurilor sensuali, de erore si parere de-serta, de frica, de parerea dilei, de arbitriulu omeniloru. Spre acést'a e neaperatu a uni educatiunea corporale, întie-leptuale, estetica, morale. Esternamente elu va remané su-pusu necesitatii împregiurariloru, inse internamente va de-pende numai dela sene însusi, si chiaru prein aceea se va face asemenea lui D-dieu, care i au întiparitu imaginea sa pentru cá se nu'si uite nece una data a sa origine.

In determinarea scopuriloru educatiunii pedagogii nu se unescu. *Ascetii crestinesci* si multi *pedagogi teologici* învetia, cá copiii deu crescuti spre *glori'a lui D-dieu*. *Pedagogii filosofici* determina scopulu si principiale educatiunii diversamente precumu sunt diverse si sistemele loru. *Eudemonistii* dicu cá copiii deu crescuti spre a fi fericiti si apti in societate. Filosofi'a *critica* pune de fundamentu conceptulu *moralitatii*, fiendu acést'a cea mai mare perfeptiune, careia se cuvene a subordina pre tote celealalte. Altii dicu, cá scopulu e a deşteptá *libertatea*. Tote aceste mai multu diversifica in espresiune de catu in esentia, numai se le întielega cineva cumu se cuvene; numai acelu *eudemonismu* grosolanu nu se pote justificá înainte nece unei filosofie, care învetia, cá se cuvene a educá pre copii asia cá se se faca pre catu se pote mai capabili pentru placeri, seu se se cresca numai pentru *statu*, dupre sistem'a unoru politici si potentati, cari sustienu, cá una parte a umanitatii dê lipsita de drepturile ei cele naturali, pentru cá se sier-besca de midilocu altoru clase ce se credu a fi privilegiate

Acesti pedagogi dicu, că majoritatea e mai fericita în acesta ordine de lucruri, de catu candu aru fi toti liberi. Acesta sistema cu atatu ar' dé se se faca mai dominatoria cu catu s'ar' întemeliá despotismulu mai multu, si cu catu s'aru face omenii guberniului mai despotici.

§ 25. Impartirea educatiunii.

Poterile omului se impartu în *corporali* si *spirituali*, cele dein urma se tienu parte de *facultatea cunoscătoria* parte de *facultatea sensitiva*, parte de *facultatea adoperativa*. Acumu daca educatiunea are se formeze pre omulu întregu, atunci ea va fi parte *corporale* parte *spirituale*, si în res-
peptulu dein urma va avé se formeze *intielesulu*, *sentimen-
tulu* si *vointi'a*. Afora de acést'a pre omu potemu considerá seau luandu în vedere unele relatiuni în cari pote se se afle elu, seau fora de nece unu respektu la vre una relatiune, chiaru nece la sepsu. Atunci educatiunea se imparte duple sepsu, în educatiunea *fetiloru* si a *feteloru*, duple diferenti'a clasi-
loru traditiunale si destinatiunea loru viitoria în educatiunea *tieranului*, a *cetatianului*, a *ostenului*, a *negutiatoriului*, a *artistului*, *invetiatului*, *nobilelui*, *principelui*; duple modulu e-
ducatiunii în educatiune *domestica*, si *publica* în scole si în pedagogia.

§ 26. Valorea teoriei educatiunii.

Valorea fiacarii teorie se judeca seau *absolutamente*, candu considera cineva *obieptulu* ei si *scopulu* pre care are în sene, seau *relativamente*, candu considera cineva, catu e aceea de buna, de aplicabile, si ce efepte produce. Acumu pedagogi'a cá scientia are de obieptu pre un'a deintre na-

turele cele mai nobili cari ne sunt cunoscute pana acumu, si scopulu ei e nobilitarea acestei nature, asiadara dein acestu punctu de vedere pedagogi'a nu pote fi inapoia altoru scientie, dein contra i se cuvene a fi inaintea celoru mai multe. Cà-ci daca au cunoscutu intieleptii toturoru tempuriloru si natiuniloru, cà destinatiunea omului depende forte multu de la aceea, ce direptiune se dà pòteriloru lui dein copilaria si cumu se deprendu acelesi, asia fora de indoela acei omeni se voru numerá între cei mai mari facùtori de bene ai umanitatii, cari voru propune principiale cele mai probate pentru crescerea omeniloru. Afora de aceste daca e destinatu totu omulu maturu, celu pucinu dela natura, spre a fi *tata* seau *mama*, si daca dorescu omenii cei mai multi, celu pucinu cei mai buni, a se vedé una data in acesta referentia catra celealalte fientie ratiunali, cea mai frumoasa deintre tote; in urma, daca vieti'a fisica, care au desteptatuo parentii, nu e singura *vieti'a cea adeverata*, la care potu se ajunga fientiele ratiunali, dein contra acést'a se pote dá numai acelor'a, cari sciu se faca unu usu liberu de tote capacitatile si poterile loru: atunci scienti'a pedagogiei merita a fi studiata de catra tote clasile societatii seau a fi propusa de dascalii cei mai experimentati.

§ 27. Obieptiuni in contra valorii teorielor pedagogice.

Obieptiunea 1. Acesta obieptiune o punu acei omeni, cari despretia tota teori'a, tota filosofarea, punendu totu progresulu luminiloru numai in *cunoscenti'a lumii*, in *prudenti'a vietiei* precumu 'lu numescu ei; ei dicu: principiale si regulele pedagogice sunt bune, *scopurile* pedagogiei sunt *nobili in sene*, inse esperienti'a areta cà acele principia nu sunt

aplicabili, prapticabili, si nu respuđu nece decumu idealelui ce si'lu propunu.

Respunsu. Omenii, cari punu acesta obieptiune, nu sunt deprensi a 'si formá concepte generali si principia, de aceea ei nece nu potu vedé influenti'a acestor'a in educatiunea si in tota viet'i'a omului, ei dau valoare numai lucrurilor, cari cadu in sentiri, si cari aducu placere si multiamire sentiriloru, si folosu nemediatu; asia dara pre acesti omeni nece nu i pote convinge nemine cumucà ei se afla in erore candu judeca asia, pentrucà unii cá acestia cređu că ei cunoscú tote mai bene, si cá sunt chiaru filosofi praptici, cu tote că se mundrescu intru lenea loru si se lauda că nu au invetiatu teorii scolastice. Dein contra cei ce au sentimente pentru ce e mare si santu in facultatile umanitatii unii cá acestia respepta teori'a educatiunii si in partea ei cea ideale, pentrucà sciu că nu e totu ideale ce se pare a fi ideale celoru *marginiti* si *lenesi*.

Obieptiunea 2. Intreprennderile si adoperatiunile pedagogice de pana acumu n'au produsu nece unu efeptu de ceva insemnate, si omenii *in totulu* remanu totu asia cumu erau mai nainte si daca nu se facu mai rei; asia dara depe de numai dela casu si dela imprejurari mai multu seau mai pucinu favoritorie cá unii omeni se se cultive si se devenia omeni alesi, seau se remania ordinari si rei.

Respunsu. Cei ce punu acesta obieptiune nu voru se cunosca, cumucà unele popora sunt mai bune decatu altele, si cumucà acesta bunatate si precelentia vene si dela educatiunea mai buna a tenerimii acelor popora. Acesti omeni vorbescu numai despre *umanitate in totulu*, care pote remané ecare sie'si, cu tote că unele natiuni se redica si al-

tele cadu, si cu tote că nu se pote negá ore care progresu in perfeptiune si daca vorbimu despre umanitate in totulu. Apoi daca voesce cineva se judece dreptu, nu ajunge a vorbi numai despre umanitate in totulu, ci se cuvene a compará *natiuni* cu *natiuni*, statulu natiuniloru particularie dein timpurile anteriori cu statulu loru deintru unu *seclu* mai tardiu, si apoi a decide, daca una educatiune mai buna seau mai rea a remasu fora de nece una influentia la acele natiuni.

Daca ar' dé se cada pedagogi'a pentrucă nu face chiaru atat'a folosu catu se astepta dela ea, atunci ar' dé se cada si invetiatur'a religiunii si moralea si filosofi'a, pentrucă nece pre aceste nu le urmeza totu cumu ar' meritá a fi urmate.

In urma daca formarea carapterului ar' fi oper'a casului nu a educatiunii, atunci nu s'ar' poté esplicá, de ce *se unescu toti* că facătoriulu de rele celu fora de educatiune e mai pucinu culpabile decatu celu educatu cu sollicitudine.

Obieptiunea 3. De multe ori nu succede nece educatiunea cea mai diligente asia catu dein familiiele cele mai nobili esu numai nesce omeni *debili* daca nu chiaru *seclerati*, dein contra unii omeni s'au facutu *omeni forte alesì* fora de nece una educatiune, si ceea ce sunt, s'au facutu singuri pre sene.

Respunsu. Acest'a obieptiune si aceste fapte nu probeza nemica in contra pedagogiei. Aceste se esplica dein urmatoriele cause: 1) că educatiunea *cea mai diligente si mai sollicita* nu e totdeun'a *cea mai intielepta*, si că parentii cei mai cu bune intentiuni nemicescu efectulu educatiunii de multe ori prein aceea, de unde astepta mai multu bene, pentru esemplu voescu a 'i face religiosi prein una specia de educatiune religiosa si chiaru prein acést'a i facu nereligiosi, i strica seau prein rigore prea mare seau prein bunatate

prea mare; 2) familiile 'si cresc copiii comunemente totu *in aceeași forma* ne cautandu la aceea că copiii au nature *diverse*, si că ce ajuta cultur'a unor'a nu ajuta cultur'a celorualti. 3) Asupr'a copiiloru nu are influentia numai educatiunea care o ieu d'insii dela parenti si dela alti conducatori ci au influentia si alte circumstantie. 4) Daca unii *omeni alesi* s'au facutu singuri pre sene aceea ce sunt, acést'a numai atatu probeza, că pre omu nu 'lu formeza numai singura *educatiunea care o iea dela alti omeni*, ci că unii omeni au destula *potere interna* spre a invinge tote pedecele si a se formá insisi pre sene, si potè chiaru aceste pedece i au feritu de unele scaderi ale educatiunii introduse in cutare locu. 5) Nu e destulu a aduce exemplele celoru ce s'au facutu singuri aceea ce sunt, ci daca voesce cineva a judecă dreptu, dê se aduca si pre acei multi cari au remasu intru unu statu forte misieli pentrucă n'au avutu nece una educatiune.

Obieptiunea 4. Acést'a se face mai alesu in contra *pedagogiei noue* seau a *neologiei pedagogice*, prein care intielegu specialmente incercarile, cari s'au facutu in sfer'a pedagogica urmandu ideelorui lui *Rousseau* si *Basedow*. Despre aceste dicu, că sunt prea artificioase, promitu prea multu, sunt prea liberali, si celu pucinu pentru tenerii, cari aru dê se se cresca nu pentru una lume ideale ci pentru cea reale, neacomodate si periculose. Acesta pedagogia pote fi buna pentru cultur'a omului, dar' pentru *educatiunea cetatianului* nece de cumu nu e buna.

Respunsu. 1) Pedagogii mai noui au adoptatu numai ideele cele bune dela *Rousseau*, in contra erorilorui lui s'au pusu cu tote poterile. 2) Ar' fi nedereptu cine nu are voi se recunosca, cumucà *Rousseau* a contribuitu forte multu de

s'au indereptatu conceptele si principiale pedagogice, cine nu ar' voi se recunosca, cumucà in pedagogi'a mai noua se predica unu spiritu mai bunu, care a si inceputu a dominá in scolele natiuniloru mai inaintate in cultura, si au desteptatu una insufletire si unu zelu mai mare in tote clasile, deci nu e nece una cauza de a strigá in contra *pedagogiloru noui* pentrucà se afla si intre d'insii cate unu entusiastu ratecitu, ceea ce se templa in tote clasile de omeni. 3) Tendenti'a seclului de a face schimbari in ordinea sociale, si anume de a se desface de tote legaturele, in cari traiau omenii mai nainte mai fericiti fora cá se fia fostu serbi, nu se pote imputá *pedagogiei*, aceea a venitu dela alte cauze.

Adeveratu cà si in tempurile mai vechi au fostu spirite nobili, cari considerau educatiunea deintru unu punctu mai inaltu, si nu educau tenerimea numai pentru una lume cumu erá cea de facia, nece o deprendeau pentru cá se fia numai instrumentu pentru scopuri straine, dein contra ei luau amente, spre ce a destinatu pre *omu* natur'a, candu i a datu poterile corporali si spirituali, pentru cá pre aceste se le cultiveze conformu cu destinatiunea loru cea naturale, éra nu dupre conceptele cele ratecite si dupre prejudeciale ce domineza in lume, ei nu au voitu se supuna pre invetiatielu la coruptiunile dominatorie ci a 'lu liberá de acelesi. Inse chiaru acésta obieptiune, pre care o aduce *prudenti'a lumesca* in contra pedagogiei si a pedagogiloru, e cea mai mare lauda pentru d'insii, pentrucà:

1) intru acest'a s'au unitu toti, cà propriamente numai *umanitatea* seau *natur'a ratiunale* e pre care se cuvene a respektá in omu, si cà tote incercarile, cari le au facutu dominatorii, cuceritorii, ierarchii, filosofii, seau veri cumu se

se numesca atari omeni, cu scopu cá se lipsesca pre una parte de omeni de drepturile lor cele naturali si se 'i folosesca numai cá instrumente spre scopurile altor'a, sunt nu numai demne de a se reprobá, ci si forte periculose, pentrucá aceste incercari despre una parte impedecca cultur'a omeniloru, éra despre alta parte aducu la desperatiune pre partea cea asuprita de face atari lucruri dreptu cari au se sufera si cei nenocenti. Asia dara daca se va lati educatiunea asia catu se sentia toti omenii, dela fiulu domnitoriului pana la fiulu tieranului, acesta *adeverata ecaritate naturale* a omeniloru, care, precumu se intielege de sene, pote subsiste si fora de a resturná ordinea civile, daca clasele superiori voru veni la acelu gradu cá se *respepte umanitatea* in clasele inferiori, si aceste se cunosca *demnitatea adeverata a naturei omenesci* si se scia a se *folosi dupre cuvenientia cu ratiunea lor* si a respeptá ordinea si legea dein conviptiune, atunci nu numai cá va cêstigá cultur'a si luminile ci si guberniale voru fi tote mai blande, supusii mai ascultatori de legi si mai pacifici si tote clasele mai fericite. Acést'a au si inceputu a o cunosce toti *dominatorii* cei luminati. *Nobilimea*, care de multe ori a fostu instrumentulu asupririi, incede a vedé, cá mai bene 'i asecureza drepturile cultur'a, umanitatea si bunatatea cea intiepleta decatu pergamentele si arborele genealogicu. Aceste areta cá nimene nu se pote redicá in contra unei pedagogie mai *liberali* decatu numai cei ce au scopuri egoistice.

2) Pedagogi'a mai noua se adopera a educá pre omeni cá se se faca pre catu se pote mai buni, mai intiepleti, si mai *ratiunabili*. Asia dar' daca va dominá ratiunea intr'insii, aceea va infrená dupre cuvenientia nu numai aplecarile

loru cele selbatece ci si aplecarea seau instintulu libertatii si nedependentiei. Omulu educatu ratiunabilmente cunosce, că elu are nu numai *derepturi naturali* ci si *detorie sociali*, cunosce, cumu se 'si implenesca detoriile mai cu folosu pentru societate, educatiunea 'i inlesnesce ascultarea de legi Țora se cera dela d'insulu sentimente serbili; asia elu 'si va man-tiené totudeun'a libertatea interna de a contribui spre lati-rea libertatii externe intre membrii societatii, si cu tote a-cesce elu nu se va incercă că se redice tote reporturile de facia, si se schimbe lumea cea reale cu una de totu ideale.

CAPU II.

De educatiunea corporale.

§ 28. ImportanȚa acestei educatiuni.

Acesta educatiune e de mare importantia, pentrucă desvoltatiunea *corpului* e conditiunea desvoltatiunii *sufletului*, de aceea educatorulu are detoria a desvoltă poterile cor-pului pentru că aceste se fia bune midiloce spre cultur'a cea superioare a sufletului, fiendu unu adev eru probatu prein es-perientia, că unu sufletu sanitosu lucreza multu mai bene in-tru unu corpu sanitosu; si fienducă omulu in anii cei de antaniu comunemente nu traesce sub preveghierea strainiloru, ci a parentiloru si specialmente a *mameloru* loru, de aceea *teori'a educatiunii corporali*, care se reporta la copii si la juni, e de cea mai mare importantia specialmente pentru mame.

§ 29. Continuatiune

ImportanȚa acestei parti a educatiunii a fostu recunoscuta dein timpurile cele mai vechi. La poporale mai vechi e-ducatiunea prima consistea principalmente in *gimnastic'a cor-*

pului. Cei mai noi, mai alesu clasele mai culte, au ramasu tare inapoi chiaru in acestu puntu daca le comparamu cu cei vechi. Inse cei mai intiepti totudeun'a au trasu luarea amente asupr'a cestui puntu, si de candu a inceputu a se traptá mai bene *pedagogic'a generale*, de atunci se trapta seriosu si acesta teoria atatu de medici catu si de nemedici, fienducá nece unui cunosctoriu de natur'a omenesca nu potea se scape dein vedere legatur'a cea interna si comerciulu care e intre corpu si sufletu, cu tote cá potea se aiba cele mai diverse teorie despre natur'a cea interna a acestei legature si comerciu. Toti pedagogii experimentati au cunoscutu importanti'a sanitatii corporali pentru educatiunea intieptuale si morale, si au aflatu, cumucá una mare parte a defepteloru spirituali vene dela organatiunea cea defeptuosa seau dela statulu celu temporariu alu corpului. Chiaru si moralea nu fora bune ratiuni a motivatu crutiarea sanitatii prein respektulu catra posteritate, pentrucá s'a aflatu, cá de multe ori sunt mai culpabili parentii de catu educatorii de remanu copiii debili, si nu folosesce nece educatiunea cea mai credentiosa.

Nota. Despre acestu obieptu au scrisu cá *medici*: *Ballexerd*, cumu se cuvene a educá copiii dela or'a nascerii pana la pubertate, Strassburg, 1763.—*Fourcroy*, consiliu bunu mameloru supr'a punteloru celoru mai momentose a educatiunii fisice in anii de antaniu, Berlinu, 1803.

Mai multu cá *pedagogi*: *Brechtter*, epistole supr'a Emiliului Domnului Rousseau, Zurigu, 1772.—*Stuwe*, despre educatiunea corporale, Züllichau, 1781.

§ 30. Grigia cea de antaniu pentru copii.

Grigi'a cea de antaniu pentru copii incepe dein momentulu conceptiunii si alu formatiunii prime inainte de na-

scere. Cei ce au avutu grigia a 'si conserbá poterile si sanitatea loru propria in anii teneretieloru, potu sperá dupre legile probabilitatii cá voru avé una posteritate sanitosá. Mam'a pana candu porta prunculu in pantece are se se feresca de tote lucrurile prein cari i ar' poté impedecá desvoltarea, se se crutie pre sene insasi incatu e cu potentia, se se feresca de tote pasiunile, si pentru chiamarea sa cea inalta se sacrífice de buna voia veri ce placere si aplecare periculosa si stricatiósá.

§ 31. Nutrementele copiiloru mici.

Cea de antaniu indigentia a copilului e *nutrementulu*, acest'a e laptele mamei sale, si elu e fericitu daca are una mama *buna* si *sanitosa*: amendoue aceste sunt necesarie, pentrucá numai atunci folosesce copilului laptele mamei sale candu mam'a e si sanitosa si e si petrunsa de detori'a de a 'si nutri insasi pre copilulu seu, cá-ci in casulu contrariu si cea mai conscientiosa implenire a acestei detorie pote fi de multe ori aducutoria de morte si pentru mama si pentru copilu.

Dein respektu catra copilulu sugátoriu mam'a dê se manance la inceputu mancari mai usiore apoi mai nutritorie, apoi daca incepe copilulu a mancá, se alega ce mancari se dee copilului si in ce mesura; mai alesu se fia cu luare amente asupr'a nutriciloru si a celoru ce porta in bracie pre copilu, cá se nu 'i incarce stomaculu cu mancari grele mai alesu de aluaturi nedospite, cumu facu unele seau dein simpatia catra copii, seau cá se 'i faca se taca; prein aceea copiii 'si pierdu poterea si vivacitatea, si, precumu areta mai multe esemple, le se impedece si desvoltarea poteriloru sufletesci. E forte bene cá educatorii seau amicii, cari oserba

acestu abusu, se faca luatori amente pre parenti, si se le arete si urmarile cele rele ale aceluiasi daca nu le precepu ei, seau ce e si mai folositoriu, se faca aretare medicului de casa, unde se pote.

Nota. E de insemnatu, că si cei vechi au condamnatu pre femeele cari nu dau tiatia copiiloru, că-ci asia vorbesce, la Aulu Gelliu ¹, unu filosofu grecu catra una mama, care voiă a dispensă pre fii'a sa dela detoria 'si: „Oro te mulier, sine eam totam et integram esse matrem filii sui. Quid est enim hoc contra naturam imperfectum atque dimidiatum matrum genus, peperisse, ac statim ab se abiecisse? Aluisse in utero sanguine suo nescio quid, quod non videret: non alere nunc suo lacte, quod videat jam viventem, jam hominem, jam matris officia implorantem?“

§ 32. Nutremente pentru copii mai marisiori.

In respepetulu acestoru nutremente mai toti pedagogii si medicii mai intielegători au adoptatu certe masime, pre cari sunt detori parentii si mai alesu mamele a oserbă; inse mamele forte de multe ori lasa pre nesce persone ne-intielegătorie că se faca cumu voru sci si cumu voru voi ele. Inca si mai de multe ori ele nu au potere destula a se opune la unele dorintie ale copiiloru, si acést'a o facu numai dein amore reu intielesa, inse prein aceea 'i strica nu numai corporalmente ci si spiritualmente.

Nota. Aci se cuvene a insemná urmatoriele puncte principali.

1) E una precelentia a corpului omenescu că se pote invetiă cu *nutrementele cele mai variate*, lui suferu mai tote si cu tote aceste pote se i fia bene, si cu catu se invetia mai de tempuriu cu tote, cu atatu se face mai nedependente in vietia ceealalta atatu dela puse-tiunea si domiciliulu seu catu si de la viptu; elu va află pretotu-indenea cu ce se se nutresca si se fia sanitosu. Asia dara e in

1) Noct. Ath. XII, 1.

contra educatiunii a face una alegere prea serupulosa in mancari, a face voi'a copiiloru candu nu voru se manance acumu una mancare acumu alt'a, afora de casulu, candu le e grétia de vre una mancare, aseminea e una datina rea de a premiá pre copii cu bucature mai bune, acest'a e midiloculu celu mai securu de a i face *lingoni* si *delicati*.

2) *Nutrementele simple* sunt mai folositoria pentru copii de catu cele tare compuse, cele nutritoria inse usioru de a se digestá sunt mai folositoria de catu cele vertose si grele pentru digestiune, aseminea sunt de a se preferi cele pucinu aromatice si sarate cu cumpetu celoru tare aromatice si prea sarate. *Vegetabiliile* sunt mai acomodate pentru anii mai de antaniu, *mancarile de carne* sunt mai acomodate pentru anii mai maturi, cu tote cà e prea bene a uni de tempuriu pre amendoue aceste specie. Numai *grusimea* prea multa, mai alesu *predita*, *aromatele pre tari aduse dein strainatate*, *pastetele* si *confeptele* prea artificioase sunt multu mai stricatorie de catu pomele copte daca mananca afora de mesa.

3) *Mesur'a mancariloru* ar' avé se se determine in statulu naturale dupre poft'a de mancare, trecerea mesurei aduce nefirmitate; trecerea acestei mesure a une ori vene dela deprenderéa rea. Aci nu se potu pune regulé mai universali. Inse pentru corpu si pentru spiritulu e de mare importantia a pune margini escesului in care se potu deprende forte usioru unii teneri, si e forte bene a deprende la cumpetu mai alesu acei teneri, cari se crescú mai multu pentru una vietia sedentaria, celu pucinu nu pentru a se ocupá cu lucruri corporali. Deci

4) e bene a stabili una certa *ordine* in teneretie, cà-ci prein acést'a despre una parte cêstiga sanatatea daca stomaculu nu se incarca cu bucate mai in *tota or'a*, despre alta parte se desvetia de datina de a totu mancá cate ceva mai in tota or'a si la fia ce ocaziune. Cunformu cu morii nostri ar' fi mai consultu a siedé la mesa demaneti'a pentru *colatiune*, la mediadi pentru *prandiu* si ser'a pentru *cena*. Cen'a ar' dê se fia scurta si usiora, pentru cà stomaculu ingreuiatu cu bucate prea tardiu impede ca somnulu celu regenerativu, si aduce si alte rele.

5) E multu mai sanitosu a mancá *inoctu* de catu a inghiti mancarile nemestecate, chiaru de aceea se cade a se feri de tote mancarile prea *ferbenti*, si a nu subtiia pre tare suculu stomacului prein prea multa beutura *la mesa*. Acést'a ar' fi si una *preservativa* forte momentosa pentru *denti*, cari suferu nespusu de multu prein schimbarea beuturilor reci si ferbenti, asia catu se pune gia aci fundamentulu pentru unu reu de cele mai tormentatorie si cu tote aceste mai latite. In genere omulu nu pote fi destulu de luatoriu a mente la aceste parti ale corpului atatu de momentose in multe respepte cá se le conserbe prein una curatire oportuna, fiendu ele espuse la atate ocaasiun si periculi de coruptiune.

6) Intre beuture ap'a curata de sorginte e cea mai folositoria, chiaru si in copia mai mare si afora de *mésa*. Laptele, mai alesu nefertu cá se nu 'si pierda prein fierbere partile cele mai fine balsamice, nutresce si indulcesce sangele. *Vinulu* multu, *vinurile arse*, si alte *beuture inferbentatorie* nu sunt de locu pentru teneri. *Vinulu* mestecatu cu apa are fi inca celu mai nestricatiosu si pentru unele constitutiuni intaritoriu. A deprende pre teneri cu *beuture* calde *dein tiere straine* (precumu e te'a, cafeu'a, ciocolat'a) nu s'ar' cuveni nece de cumu, si'si cêstiga merite cine 'i desvetia éra. Tenerii le schimba bucurosi pentru lapte prospeptu daca nu i infepta esemplulu.

§ 23. Secretiunile naturali.

Ce e necesariu spre *conserbare* si *nutrire* dein nutremente remane in corpu dupre una despusetiune intielepta a naturei, éra partile ne necesarie se despartu si se *educu* dein corpu. E unu ce esentiale pentru sanatate cá se se faca acea *secretiune*, si acesta *educere* se nu se impedece prein nemica. Eđucatoriulu nu dê se cugete cà ar' fi de pucina insemnatate luarea amente la aceste funtiuni, si e datoriu a face luatori amente la aceste funtiuni si pre alumnii sei forte de tempuriu.

Nota. Specialmente e de a însemná:

1) Cu cât cresc copii mai mult cu atât e mai neapărată a-i deprinde mai multă că se oserbe una certa regularitate în respectul *secretiunii naturale*: se desierbe masele fecali demaneti'a după ce se scola, și urin'a dela anii cei mai mici și nemediatu înainte de culcare,—se nu împedecă cursul acestor necesități de în comoditate seau aplecare spre joc, și dacă se împedecă cursul naturei se venia rapede întră ajutoriu, mai multu preîn misicare și mancări emolienti decatu preîn medicamente și midiloco artificiali.

2) Pre copii se nu i deprinda a trage tabacu în nasu seau a fumá, cu tote că secretiunea unor umori se face neapăratu și preîn nări, pentru că tabaculu e forte stricatoriu pentru copii în anii cei de antaniu, fiendu saliv'a destinată dela natura pentru digestiune. De aceea e un'a de în însusirile cele bune ale educatiunii dacă nu trage seau fuma tabacu, pentru că se nu dăstepte în alumnii sei nece macaru ide'a acestei indigenții nenaturale, a carii multămire e unită cu atâtă necurăția și cu atâtă periculi.

3) Se cuvene a face tote preîn cari se ajută *evaporarea a totu corpulu* și a se feri de tote ce o împedecă ne naturalmente. În respectul de antaniu e necesaria *misicarea* lina, înainte de tote *curati'a corpului întregu* preîn spalare multă, scaldatu, curătirea capului în tote dălele, ades'a schimbare a camesiloru s. a..

Fora indoela copilulu ar' fi mai securu sub cur'a mamei sale, pentru că se presupune că mam'a e mai multă interesată că se deă copilului seu chiară acea educatiune dela care se începe totă civilitatea, și pre care unii de între legelatorii antici au pus'o între virtutile religioase. Corpulu curatu e mai sanitosu, și sentimentulu sanitații înlesnesce educatiunea. Corpulu copilului se întăresce dacă se spală în tote dălele, celu pucinu mai adese ori, mai antaniu cu apă stemperată, apoi cu rece; acesta datina face efectu bunu chiaru și în anii mai maturi, mai alesu unde nu sunt scaldatori seau băi. .

4) De în contra educatoriulu se se feresca că se nu tienia *prea caldu* corpulu copilului seau unele membre particulare, nece

se i se *inferbente sangele* preste mesura, si daca s'a facutu vre una abatere, se nu impedece evaporarea ce se cere spre restabilirea ecilibriului.

§ 34. Aerulu sanitosu.

Tenerii deu deprensi de tempuriu cá se sufera tote schimbarile aerului, si se nu se infioreze de nece una tempestate, se faca misicare in aerulu liberu nu numai candu e tempulu frumosu, ci si candu e uritu, rece si umedu, pentrucà chiaru atunci se face mai pucina evaporatiune. Aerulu are mare influentia in sanatate si in ilaritatea spiritului, de aceea nu e lucru nediferente in educatiune, ce aeru se respire copiii. E neaperatu a provedé cá se fia aeru curatu in camerele unde locuescu copiii si unde invetia, ma specialmente in dormitoria, si unde e stricatu, se se curatia prein ventilatori, aerulu curatu se nu se impedece dela paturi prein cortine, dormitoriale se nu se incaldiesca, diu'a inca dê se fia caldur'a moderata in casa, pentrucà caldur'a prea mare debiliteza fibrele si flacesce. Se cuvene a provedé pre catu se pote mai multu, cá, mai alesu noptea, se nu fia prea multe persone intru unu locu strimtu, sean se se culce cate doi intru unu patu, precumu se intempla chiaru si in familie, de se culca intru unu patu sanitosi si morbosi. Esperienti'a a probatu, cà daca se culca copiii cu omeni mai betrani, acestia sugu puterea copiiloru, celu pucinu 'i prepara pentru tote speciele de suferentie reumatice. Chiaru si candu se face *sufitu* in casa pentru indereptarea aerului se cuvene a fi cu luare amente. Evaporatiunile prea tari, mai alesu de plante, flacescu nervii, si potu causá lesinare. Chiaru plantele, cari curatia aerulu diu'a si 'lu libereza de esalatiunile animali cele combustibili, noptea 'lu corumpu. Dein

acesta cauza respirarea *aerului de demanetia* e mai sanitosă de catu a aerului de sera, de aceea e bene a deprende pre copii că se se scole de demanetia pentru că se aiba vietia lunga.

§ 35. Imbracamentulu.

Corpulu are lipse de mai pucine haine, chiaru si in clim'a nostra, de catu cate sunt in usu dein traditiune seau desertatiune, cu tote aceste elu are lipse de haine, si nu e lucru nediferente, cumu se se imbrace mai alesu in anii crescerii. Cu catu remane omulu mai aproape de natura, cu atatu ingrigesce mai bene pentru *conserbarea, intarirea* si *invertosiarea* sa, care atatu e de momentosa pentru multe casuri ale vietiei. Cu tote că si aci parentii se ieu de multe ori dupa moda seau dupa dorintiele cele vane ale copiiloru, totusi la unii nu va remanē fora de efectu consiliulu celu bunu alu educatoriului, si daca nu va produce indereptarea pre locu, o va produce pre incetu.

Nota. Regulele principali sunt:

1) Cu catu sunt copiii mai teneri cu atatu are a se departă mai multu dela corpulu loru totu ce ar' impedecă misicarea cea libera, evaporatiunea, si desvoltatiunea membroror loru. Asia dara se se departe tote hainele si legaturele de gât strimte, corsetele constringătoare, fibiele si cingătoriale de aceeași natura, a carora presiune de si nu se mai sente la urma, ele remanu totusi stricatorie.

2) Copii se nu se incarce cu nemica ce e de *prisosu*, precumu sunt pentru esemplu surtucele lungi si calciamentele grele.

3) Educatorii potu se aiba ceva respektu si la tempu candu e vorba de copiii mai debili, cumu se i imbrace, inse acestu respektu se fia pre catu se pote mai pucinu, omulu pote trai sub fiacare zona si se pote acomodă pretotuindenea. *Capulu, gâtulu*

si *peptulu* copiiloru sanitosi si crescuti aspru dela inceputu, po-
te remané golu totudeun'a fora de periculu. Copiii celoru mai
seraci ambla desculți si in frigu mai mare si cu atat'a sunt mai
pucinu supusi la morbi, dein contra copiii celoru avuti se recescu
indata ce uita se iee mantelulu, blan'a seau calusii, si jacu de
guturaieu septemani intregi, pentrucà recel'a aerului cea benefica
nu pote strabate la corpu prein aceste bastiuni, si ~~daca~~ strabate,
atunci nu intaresce ci recesce. Deci unii cá acesti'a sunt nevo-
iti a se tiené de regulile mediciloru in contra recelei pentrucà
ei s'au abatutu dela natura prein educatiune.

4) Fiendu evaporatiunea corpului atatu de momentosa pen-
tru sanatatea si desvoltarea lui, de aceea deu se lipsesca dein
camerele copiiloru tote speciele de pulbere, pomada, unsori. Fe-
tiorii si fetele sunt mai frumosi in teneretie ~~daca~~ se peptena si Cm.
se spala in tote dilele decatu daca se spoescu cu misture in-
ventate de moda si de lupsu.

5) Pentru somnu inca e de ajunsu atat'a coperementu, cá
se impedece recirea periculosa. S'a probatu universalmente, cá e
mai sanitosu asternutululu mai aspru, saltelele de pae, de peru de
calu, si coperementele mai usiore de catu cele de pene. Copiii
sanitosi nece nu intreba de aceste, si cei deprensi reu éra se
desvetia. E in contra pedagogiei adeverate a recomandá tote
nemicurile de imbracamente curiose, a despretiá portulu natiunale
si formele vechi numai pentrucà sunt vechi.

§ 36. Misicarea corpului.

Misicarea tiene corpuulu sanitosu, si prein unele misicari
se deprende pentru certe scopuri care nu le ar' poté ajunge
fora deprendere. Cu catu sunt copiii mai teneri cu atatu
au mai multa lipse de acesta deprendere, si cu atatu e mai
in contra naturei, a pofti, cá se sieda copiii seau se stee totu
intru unu locu si in aceeași pusetiune. Inca inainte de ce
ambla in picioare e mai bene a 'i pune diosu, mai alesu pre
erba verde in liberu, cá se se deprenda ei a face misicarile

cele de antaniu decatu a 'i purtá in bracia necontentitu, a 'i infasiurá in straiie in catu se nu se pota misicá, seau a 'i inchi-de in trasurele si a 'i purtá in catu se nu aiba nece ocase-une a se deprende in misicare. Si dupa acestu tempu, re-mane cá regula generale, a le dá ocaseune de multe ori cá se faca misicare mai alesu in aerulu liberu.

§ 37. Inceputulu gimnasticeii. Dominatiunea preste corpu.

Scopulu celu de antaniu alu gimnasticeii e a *deprende pre copii de tempuriu cá se domineze preste corpulu lor*. Si in anii mai inaintati inca se potu deprende copiii prein invetiatura si luare a mente cá se domineze preste senti-mentele si gesturile lor; chiaru si necesitatea inca 'i invetia mai tardiu cate ceva ce nu au invetiatu in copilaria, inse aceste se invetia multu mai greu de catu daca s'aru fi pre-facutu in natura prein deprenderi de tempuriu.

Nota. 1) Indata ce pote prunculu stá, amblá, si fugi, elu esprime una *lucrare interna* prein tote misicarile sale, candu merge, sare, se sue, siede seau intreprinde ceva, cugetulu si vointi'a lui e totudeun'a îndereptata spre ceva, éra daca 'lu lipsescu de tota ocupatiunea, daca 'lu punu pre una sofá, intru unu scaunu, unde nu are nece una ocupatiune, seau in braciele mamas'a, infa-siuratu in straiie multe, atuncia lucrarea sufletului lui se impe-deca, si acést'a are influentia rea si in desvoltarea corpului lui. Asia dara e mai bene a lasá pre copii cá se faca vuetu catu de mare de catu a 'i tiené fora de ocupatiune.

2) Copiii au nesce deprenderi si in anii mai inaintati de cari deu desvetiati. Unulu nu pote stá nece macaru cateva mi-nute fora se se razime ici seau cole, fora se faca totu aceea-si misicare cu manele, seau a'si intorce capulu si intru una parte si intru alt'a, altulu are necontentitu ceva de trasu, de intorsu, de schimbatu la haine, la camasia, la peru; alu treilea nu pote

siedé fora se nu puna scaunulu in misicare, fora se apuce vre-unu lucru care 'i e de indemana, fora se se joce cu degetele, se bata daraban'a seau se nu faca alte asemini lucruri cari areta că nu pote dominá preste sene. Acesta rea deprendere la unii vene dein *distraptiune*, la altii dein *confusiune*, si nu e semnu de vivacitate, cumu dicu unii, dein contra unu scolaru, care sci dominá preste misicarile sale corporali, totudeun'a va fi mai luatoriu amente la invetiatura.

3) Unde venu deprenderile cele rele dein *confusiune* seau *simplicitate*, acolo sunt mai greu a se remediá si a se impedeá. Inse si aci inca va face multu deprenderea de tempuriu. Simplitatea omenilor teneri, cari au intratu in militia de tempuriu, nu se oserba asia usioru, pentrucă ei sunt in deprendere necontenita, in catu totu corpulu loru capeta una pusetiune, si unu tienementu firmu, care de si pote se aiba ceva afeptatu, cu tote aceste simplitatea loru cea interna nu se oserba pana candu tacu. De aceea parentii, cari cunoscu acesta natura a copiiloru loru, preferescu in anii anteriori pre *maestrii de exercitiu* *maestrilor de jocu*. Atari alumni mai simpli si imbicili se porta multu mai firesce daca nu oserba că 'i oserba cineva dein adensu.

§ 38. Importantia gimnasticeii pentru educatiune.

Importantia gimnasticeii pentru educatiune ar' fi destulu de mare si candu nu ar' produce altu efeptu afora decatu *dominatiunea preste corpulu si spiritulu seu*, inse sfer'a gimnasticeii e mai larga, ea cuprende tote exercitiale alu caroru scopu e formarea si intarirea corpului. Importantia gimnasticeii au recunoscut'o amendoue natiunile cele mai ilustrate ale lumii antice si intieptii loru, o areta destulu si experientia: adeca e diferentia forte mare intre copiii, pre cari 'i porta altii necontenitu, si 'i ferescu de ori ce deprendere mai audaciosu a poteriloru loru corporali că si cumu ar' fi aceea unu lucru periculosu seau chiaru pecatu, si intre aceia,

cari 'si deprenđu corpulu dein anii cei de antaniu prein tote speciele de misicare, si asia sciu se infrunte toti periculii seau se se teresca de ei. Escesele, cari se facu in gimnastica, nu nemicescu folosele ei. Ar' meritá in adeveru alta sollicitudine si dein partea gubernialoru acesta parte a educatiunii.

Nota. Tanta fuit apud veteres *artis gymnasticae* existimatio, ut *Plato* atque *Aristoteles*—ne alios quamplures recenseam—eam rempublicam haud optimam esse censuerint, in qua talis ars defideraretur; nec immerito quidem, quoniam, si animi semper habenda est cura, neque ille absque corporis auxilio quidquam grave aut dignum efficere valet, ita profecto studendum est corporis salubritati, bonoque habitui, ut et animo inservire, et ejus operationes nequaquam impedire sed adjuvare possit, propter quod in *Protagora* *Plato* eum esse claudum appellandum dixit, qui solum animim exercens, corpus ignavia atque otio consumit. *Hieronymus Mercurialis de arte gymnastica veterum*. Amstelod. 1672.

Gimnastic'a are influentia buna si in morale, si ar' fi multa mai bnne a se ocupá cu gimnastic'a in orele libere decatu a petrece in otii, seau la carti, seau intru una conversatiune periculosa, precumu se templa pre multe locuri in familie, si institute de educatiune.

§ 39. Gimnastic'a naturale si artificiale.

Toti copiii si omenii teneri, daca nu 'i impedecca cineva anume, intreprendu certe misicari, si cu catu sunt mai teneri cu atatu potu siedé mai pucinu intru unu locu. Ei mergu, alerga, saru, se urca, se sue, se lupta, redica si tragu greutati, se tragu in susu si in diosu cu totu ce au de indemana, petrecu in apa bucurosi, calarescu, daca nu au cai, pre bastone, s. a.. Acést'a se pote numi *gimnastica naturale*. Ar' fi crudelitate a le proibi tote aceste. Educatoriulu aci

nu are de catu se determine mesur'a, se ajute pre cei fora de experientia, si candu copiii aru incercá ceva periculosu se prevenia pericolulu. Inse *artea* pote se faca mai interesante aceste misicari naturali si le pote indereptá asia catu se fia mai folositorie pentru desovoltarea si cultur'a corpului. Acést'a au si facut'o cei vechi, si de aci s'a nascutu *gimnastic'a artificiale*, care au restaurat'o natiunile mai culte.

Nota. 1) Misicarea cea mai comune si mai benefica e *amblarea*. Amblarea e esercitatoria prein buna cuvenientia, duratiune, iutime si agilitate; ea se face intaritoria daca nu se sparia omulu de nece unu tempu fia catu de uritu, nece de unu drumu fia catu de aspru si de greu, daca se deprende a merge iute si incetu, dein candu in candu a face mai mici caletorie pre diosu—prein aceste se deprende omulu a se lipsi de comoditatile domestice, de suvitiulu cu care e invetiatu, de dormitul de diua, de mancarea la ora determinata. A sui pre deluri si rupi, a cautá drumuri noue cari se paru neamblate, si fienduca aceste escursiuni aru fi moleste, asia dara e bene a uni cu d'insele si alte ocupatiuni interesante, anume a descoperi obiepte noue, a face colectiuni de produse naturale, s. a..

2) *Cursulu* intaresce plumonile, dar' nu dê inceputu dela fuga. *Fug'a pre intrecute* e interesante si folositoria, inse cere precautiune, cá stadiile se nu se lungesca prea de tempuriu, a alergá in haine mai usiore si dupa ce s'a terminatu fug'a a imbracă altele uscate si calde.

3) *Saritulu* in susu, in diosu, in departare, preste grope, cu bastonu si fora bastonu, intaresce peptulu, membrele si muschii, scurteza drumulu de multe ori, si scapa de pericolu. Fora luare amente pote fi periculosu, pote se vateme spinarea inca cruda, se casiune vetematura, s. a..

4) *Urcatulu* si *suitulu* e forte folositoriu in multe casuri, in periculi, candu e focu si la esundare de ape, caletorie, s. a.. Esercitiale artificiale ceru unu maestru esercitatu. Cine nu e esercitatu, se iee amente la copii ce facu ei de sene, se 'i faca atenti

asupr'a pericolului, dar' se nu strige asupr'a loru candu au nevoia de celu mai mare cumpetu pentru cá se se tienia.

5) *Balanciarea* e forte folositoria in multe casuri. Joculu pre fune e de prisosu. *Utiiatulu* ordinariu pote fi periculosu candu scaunulu nu e facutu cu destula luare a mente. Mersulu
.....¹ in e in usu in unele locuri cá unu ce necesariu.

6) A se *dá pre ghiacia*, cu piciorulu seau in traga, e un'a dein cele mai folositorie misicari.

7) *Lupt'a*. Spre acést'a nu e nevolia a indemná pre copii pentrucá ei sunt bucurosi a'si mesurá poterile. E inse si una lupta vetematoria care nú e de suferitu; nu se cuvene a suferi pre copii, cá se se incaiere unii cu altii, se se intenda, se 'si smulga perulu, se 'si rumpa hainele, se se trantesca pre pamentulu lastricatu, si altele. Pre pamentulu netedu, mai alesu pre erba au sabulu, nu se pote templá lesne vre unu periculu, numai se nu se faca lupt'a dein mania: gutulu, capulu, perulu si peptulu se se crutie, si se se incungiure tote cotiturele si loviturile pericolose.

8) *Aruncatulu* la termini anume se intielege cá unde nu e nece unu periculu de a face vre una stricatiune omeniloru, edificia-loru, s. a.. *Disculu*, *pi'l'a*, s. a..

9) *Scaldutulu* si *notatulu*. Celu de antaniu pentru curatirea si intarirea a totu corpulu, celu dein urma cá unu midilocu de a adauge sanatatea, si de a'si câstigá coragiu pentru casurile candu pote se se pericliteze in apa.

10) *Calaritulu* face dora cea mai mare placere teneriloru. Gaudet equis! 'Si imagina catu e d'insula de potente, candu pote guberná pre unu animalu atatu de mare. A deprende pre copii la calaritu prea de tempuriu s'a aflu a fi periculosu, si daca calarescu prea multu se impedece desvoltarea corporale. E mai amesuratu pentru tenerii mei maturi.

11) *Joculu* dê se invetie pre copilu la inceputu a'si tiené corpulu dereptu, si totusi neafeptatu, a merge dereptu si fermu, a se misicá cu decore, si a se acomodá in tote *pusetiunile*. A-

1) In manuscrisulu autoriului este lasatu locu. Probabilmente a voitu sa dica: mersulu in *catalige*.—Edit.

ceste sunt mai folositorie de catu *dantiulu reale*, acest'a are mai pucina influentia sup'r'a desvoltatiunii corpului de catu se crede comunemente. Joculu propriu cá una petrecere sociale are partile sale si bune si periculose. E cunoscutu, că escesulu in jocu, mai alesu pentru femei pana candu crescú, pote fi aducatoriu de morte si chiaru omoritoriu.

In genere escesele gimnastice deu incungiurate.

§ 40. Misicarea corpului prin lucru de mana.

Corpulu se intaresce si prein lucrulu de mana, care afora de alte folose are si acest'a cá alunga uritulu. Ocupatiunea cea mai buna e *cultur'a gradinei*. Spre acést'a e ocasiune mai pretotuindenea. Sanitatea cêstiga, tenerulu gradinariu se invetia a lucrá in sudorea fecii sale: elu atunci traesce in natura si cu natur'a, si 'i invetia legile si efeptele mai bene de catu dein carte; elu se deprinde la pacientia, invetia ce lucru pretiosu e a se bucurá de fruptulu diligentiei sale. Si alte *mestierie* inca sunt bune pentru petrecere, mai alesu cele mecanice, aceste inca deprindu poterile. Intre aceste se numera mai alesu *meseri'a* si *strugari'a*. Meseri'a e buna pentrucá ocupa pe omu cu diferite lucrari si instrumente, si nu trece preste poterile tenerimii. Strugari'a esercita sensii, face misicare, promove diligenti'a. In generariu e bene cá tenerii se scie lucrá cu instrumentele cele mai comuni, cari se afla in fiacare casa, si sunt neaperate de atate ori, cumu sunt: fireseulu, securea s. a.. Aceste nu e bene a le ascunde de teneri, pentrucá atunci se lipsescu de celu mai bunu midilocu de a se ajutá in casu de nevoia.

§ 41. Intensiunea si repausulu.

Misicarea si intenderea poteriloru *corpului* copiiloru dē mesurata dupre etatea lorú. Una intendere prea mare si

prea tempuria a poteriloru corpului lor e forte periculosa, precumu areta multe esperientie triste. Copiii pana intru alu cinci-lea si alu sieselea anu, si daca au constitutiune debile, si mai departe, se potu ocupá fora de dauna numai cu mancatulu, cu misicarile corporali, cu joculu, cu invetiatur'a elementaria si cu somnulu. Apoi dein anu in anu se pote adauge gradatu cate cu una ora seau cateva ore mai multu asia catu spiritulu mai multu se se ocupe decatu se se inordeze. Pana in alu *diecelea* anu se paru a fi destule *patru* pana in *cinci* ore de invetiatura pre di, afora numai daca educatoriulu cunosce artea de a uni gimnastic'a spiritului cu a corpului. Dupre cursulu acestui tempu numerulu se pote adauge. Numai se nu semine educatiunea nece una data cu unu tepidariu. In fia care parte a anului e folositoria una recreatiune scurta mai alesu in *aerulu liberu* intre un'a seau *doe* ore de *invetiatura*. Tempulu se cêstiga, care se pare cá s'ar' pierde prein aceea. *Misicarea corporale* mai tare se nu se faca nece cu pucinu inainte de mēsa, nece in data dupre mēsa, seau cu pucinu inainte de culcare. Intenderea prea mare indata dupre sculare e esauritoria pentru cei ce lucreza cu mintea. *Somnulu* e permisu in anii copilariei in fiace mesura, si totudeun'a de cate ori cere natur'a. In adolescentia necesitatea nu e asia presante. Totusi se nu se scada prea multu dein optu ore nece dela junele mai aptivu pana candu cresce, e mai bene a se culcá ser'a de tempuriu si a se sculá desdedemanetia indata ce se destepta, e bene pentru tota vieti'a a se deprinde asia. A une ori e bene a sacrificá cate una nopte pentru cá se nu 'i cada greu candu cere necesitatea cá se preveghieze. Atari deprinderi se potu preface in jocu. Totusi nu e bene a se jucá de

multe ori cu d'insele, că-ci e în contra naturei a preveghia nopți întregi, acést'a dă ocasiune la abusuri, și nu aduce nece unu folosu esentialu. Invetiatori'a cea mai buna e natur'a și aci candu vene la midilocu.

Nota. Copiii cei mici poftescu *somnu* multu, ei și adormu usioru daca sunt sanitosi. Midilokele cele comuni de a face pre copii se adorma potu fi stricatorie creeriloru celoru delicati ai lor, atari midiloke sunt: *leganatul* tare și *ametitoriu*, *misicarea cea scuturatoria a tresureloru*, *misicarea cea violenta pre bracie*. *Leganatul* în genere nu se pote declará de stricatiosu cumu pre-tendu unii. Chiaru și *Platone* voesce, că copii mici se fia în misicare continua, unde e cu potentia se locuesca că intru una nae. A'i adormi prein *cantare* despre una parte e acomodatu, inse e și torturatoriu pentru mama seau nutrice care și altmentea încă are destula nevoia cu d'insii. Totu acést'a se pote dice și despre datin'a de a stá lînga copii pana adormu, de a tiené luminarea aprensa s. a., de cari anevoia se potu desvetiá și unii copii mai mari.

§ 42. Influenț'a misicariloru animei supr'a sanatații copiiloru.

Sanitatea depende în parte și dela *afekte* și *pasiuni*. De aceea custodirea, moderarea și conducerea acestor'a se tiene atatu de educatiunea corporale catu și de cea morale. Misicările animei ajuta conserbarea sanatații daca sunt placute și moderate, éra daca sunt prea tari atunci o debilitateza și consumu. Cele neplacute o debilitateza și consumu și mai în mare gradu, asemini sunt: *mani'a*, *poft'a de resbunare*, *invidi'a*, *spaim'a*, *fric'a* și *angusti'a*. Asia dara e lucru forte neintieleptu a desteptá în copii aceste pasiuni prein una traptare neintielepta și neomenosa, fienducá din acele se nascu forte multe nevoi corporali de cari patimescu copii.

§ 43. Luarea amente asupr'a stremurului sepsuale.

Nu e nece una inclinatiune seau stimulu care se pretenda atat'a luare a mente dein partea educatoriului catu pretende

stremurulu sepsuale. Acestu stimulu se desteptă comunemente in anii mai tardii, inse experienti'a a aretatu, că se pote desteptă si in anii mai anteriori prein forte diferite lucrari es-terne, si că se pote multiami intru unu modu nenaturale prein *polutiune voluntaria*, si in urma că acést'a se intem-pla comunemente cu ruinarea sanitatii si cu pericolulu des-voltarii corpului.

§ 44. Prevenirea abusului stremurului sepsuale si a pecatelor
secrete ale teneriloru.

In acestu respektu educatoriulu are detoria: a *preveni*, a *descoperi* si a *vindecă* reulu. *Prevenirea* presupune că educatoriulu *cunosce ocaasiunile cele comuni* ale acestui reu. Cei mai multi parenti credu că copiii loru s'au deprinsu la acestu reu numai fiendu *sedusi* de altii, inse experienti'a au aretatu, că abia diumatate dein acei ce sunt dati spre acestu vitiu au fostu sedusa de altii, era cei mai multi au fostu sedusi de alte cercunstantie externe si in parte forte accidentali, si că au esercitatu reulu tempu indelungatu, fora se oserbe, că acesta iritare e mai nederepta si mai strica-tiosa decatu iritarea altoru parti ale corpului, pentru esemplu a ochiloru seau a urechiloru. Nece nu e cu potentia educa-toriului a departă tote casurile, cari potu desteptă cea de antaniu idea in copii, seau care le pote seduce manele mai mecanice spre abusu. Cu atatu mai pucinu e permisu lui a imnoră *ocasiunile cele comuni* ale acestui vitiu.

Nota. De aceste *ocasiuni* se tienu: molitiunea a totu cor-pulu urmata dein una educatiune vitiosa, viptulu inferbentatoriu, saltelele si coperementele calde, concessiunea seau chiaru mandatulu parentiloru si dascaliloru comodi că se jaca copiii demaneti'a in asternutu si dupa ce s'au desteptatu, seau dormindu de diume-tate.—Specialmente: fiacare iritare, prein urmare face presiune

nenaturale a partiloru genitali, nu numai aceea, care o facu mai alesu nutricele si serbele pentru cá se aduca pre copii la tacere seau se le faca placere, ci si aceea ce se face prein hainele prea strimte si anume prein usulu mutandelorn prea de tempuriu.—In ultra: Iritarea partiloru genitali, calarindu pre bastone seau pre cai de jocu, uitiandu pre copii pre genunchi, tunecanduse pre parapeptulu scariloru, lovindusi peciorele unulu de altulu candu siedu, varindu'si manele in bosunarile pantaloniloru.—Otiulu si uritulu, deci si inchiderea fora de nece una ocupatiune.—Caretia-rea copiiloru mici si desbracati cu violarea rusinarii; des'a contingere, permisiunea cá se alerge copiii in susu si in diosu numai pre diumatate imbracati seau de totu desbracati spre risulu celoru de facia; scaldatulu in comune fora de haine de scaldatu; imbracarea si desbracarea in comune a teneriloru mai alesu de ambe sepsese; vorbele obscene, alusiunile, imaginile.—Deprenderea netempestiva cu placerile sensuali; caretia-rea prea sensuali, chiaru si ale parentiloru, in presentia copiiloru; leptur'a seducătoria a opuriloru, unde poetii si dramaticii descriu amorea sensuale cu prea vii colori.—Daca sunt tenerii prea aproape unii de altii, mai alesu in dormitoria, daca si nu chiaru in acelasi asternutu, si daca nu'i preveghieza nemine, nu'i supraprende nemine mai de multe ori, seau daca 'i chiaru alunga se merge in dormitoria fora se fia fatigati seau sa le fia somnu, numai cá se scape de ei.—Confidentiele intre sepsese diverse seau ecari; preamblarile solitarie, petrecerea indelungata in camere secrete. Nepreveghierea teneriloru, mai alesu a coloru tacuti, candu petrecu la jocu, pentrucă cei ce facu gura nu sunt asia espusi pericolului.—*Seducerea propria* de catra persone mai betrane, barbati si femee, serbitori, paruchiari, desfrenati, soci mai teneri, cari sunt gia corupti, si exercita cá una profesiune de a corumpe si pre altii, seau chiaru—horrendum dictu!—de catra dascali si educatorii,—in urma unele specie de castigare ¹. Gia *Cintilianu* a disu: *pudet dicere, in quae probra nefandi homines isto caedendi jure abutantur.*

1) V. Confesiunile lui *Rousseau*.

§ 45. Prevenirea prein midiloco positive.

Daca se voru inlaturá tote aceste ocasiuni, seau daca se voru impuciná tare, atunci va fi mai usiora si *prevenirea* pecatelor secrete. Cumu se se inlature acele ocasiuni, pentru acestu scopu nu e neaperatu a pune regule speciali, inse e neaperatu cá se ne conduca intieleptiunea candu voimu se aplicamu acele regule, fora de cari si vointi'a cea mai buna mai multu pote strică decatu a indereptá. Reu lucreza acei educatori, cari se porta asia cu invetiaceii loru la tote ocasiunile, in catu acesti'a oserba cá ei nu au *incredere in castitatea loru*. Nu e mai neaperata intieleptiunea necaliurea decatu candu voesce educatoriulu se faca *admonitiuni* in contra pecatelor secrete, pana candu e inca indoela daca alumnulu le cunosce.

§ 46. Admonitiunile in contra pecatelor secrete.

Daca se cuvene a face admonitiuni alumnului in contra acestui vitiu si a'lu invetiá pentru cá se se feresca de elu? Sunt casuri, in cari e mai bene se lipsesca admonitiunile si doptrinarea, sunt inse multe altele, in cari admonitiunea si doptrinarea e uniculu midilocu de scapare.

Nota. Despre acést'a punemu urmatoarele regule:

1) Aci se cuvene a urmă dupa legea *probabilitatii*, adeca a compará folosulu mai probabile cu daun'a cea probabile. Daca nu se afla nece unu semnu de aplecare spre acesta nemoralitate, si daca educatoriulu e securu, cá o ar' poté impededá la inceputu, seau cá ar' poté feri pre copii de tote ocasiunile, atunci e mai bene se taca mai alesu educatoriulu fetelor, decatu se vorbesca si se le faca admonitiuni multe despre nesce lucruri cari pote nu le cunosc, pentrucá prein atari vorbe le ar' desteptá curiositatea prein urmăre si sensualitatea.

2) Admonitiunea si invetiatur'a insasi se fia acomodata cu etatea fiacaruia. *Copiiloru mai mici* se le spuna că e rusine a se atenge de partile genitai si a le goli. *Copiiloru mai inaintati in etate*, candu invetia elementele antropologiei seau istori'a naturale a omului, se le arete struptur'a cea artificiale a corpului omenescu, si legatur'a care e intre tote membrele lui, si catu de tare se pote strică totu corpulu atatu prein acesta specia de vetemare catu si prein alte vetemari.—*Juniloru* se pote face una invetiatura mai completa si totu de una data si fisica si morale, si pote se le vorbesca educatoriulu intru unu tonu *serbatorescu* care nu are locu candu vorbesce la copii mai mici, celu pucinu mai totudeun'a remane fora de efectu. Candu le areta urmarile cele infricosiate cari insociescu de multe ori pre acestu vitiu, atunci se le aduca amente totu de una data si de *santitatea naturei* care o violeza in person'a loru propria, si pre teneri se 'i deprenda a le cere consiliulu in tentatiuni si candu oserbeza in corpulu loru vre una schimbare, vre unu fenomenu care pote se devenia periculosu.

3) In cele mai pucine casuri ar' fi de folosu a se face aceste admonitiuni de catra persone de sepsu diversu. Anume invetiatorii de casa deu se lase parentiloru că se faca admonitiune mai alesu fetelor. Numai atunci deu se faca luatori amente pre parenti candu oserba pre copilele mici că facu gesturi necuvenientiose, pre cari parentii nu le considera, cu tote că le vedu. In genere necesitatea admonitiunii e mai presante pentru copii decatu pentru copile.

§ 47. Descoperirea acestui reu secretu alu teneriloru.

Afora de *prevenirea* acestui reu e de mare insemnatate a'lu *descoperi* daca esista in adeveru. Copiii nu se potu află totudeun'a in fapta, nece nu 'si spunu culp'a loru totudeun'a, ba forte a rare ori. Asia dara e neaperatu a cunosce *semnele*, dein care se pote cunosce esistenti'a reului, inse e neaperatu a fi forte cu luare amente in judecata, pentru-

cà multe dein aceste semne sunt falaci, si inculparea precipitata lasa impresiunile cele mai rele in anim'a celoru nenocenti, éra de alta parte multe dein aceste note potu se lipsesca si unde nenocenti'a e pierduta.

Nota. Faci'a palida, mai alesu buzele palide, daca schimba facie de multe ori si dein data; ochii afundati, tulburi si firosi, incungiurati de unu cercu oscoru; confusiunea candu cauta cineva dereptu in faci'a luru; caderea muschiloru vultului; eruptiuni si efflorescentie dese pre nasu, pre frunte si pre facia; odorea cea grea a gurei; mersulu greu si incetu; acesu de lesinare candu stau in picioare mai multu; tremurarea si fatigarea de indata a manelor, tremurarea bocei; fatigarea la veri ce intensiune catu de mica;—aceste tote se afla in parte la multi dedati spre acestu vitiu.—Inse aceste se afla si la acei teneri cari sunt necurati, cari au limbrici, umori stricate, aplecare spre oftica, seau cari 'si au debilitatu corpulu prein intensiune *spirituale* prea de tempuriu.—In ultra sunt caracteristice la multi: una iratabilitate prea mare a carapterului dein debilitate de nervi, emotiunile violenti, plansulu fora de causa propria, descoragiulu, spaim'a, distraptiunea sufletului, unita cu a se spariá numai decatu; tulburarea si angusti'a; rosirea candu e vorb'a; de unele obiecte;—una cautatura rigida in faci'a dascalului si una luare amente aparente fora se scia despre ce e vorb'a una lucrare invederata a fantasiei candu lege ceva ce destepa sensualitatea; daca se sparia la veri ce supraprendere; obtusiunea sensiloru si a facultatii perceptive, mai multu in unele dile si la unele ore decatu in altele, amaratiunea animei, schimbarea naturei mai spre reu, care se areta prein invidia, gelosia, melancolia, astutia.—Destepa orecare *solicitudine*: aplecarea spre solitudine, nepasarea catra petrecerile recreatorie si jocurile in publicu, imbecilitatea fiorosa,—retragerea dela conversatiune cu celualaltu sepsu, si mai multu: petrecerea indelungata la locuri oscure, in camere secrete, pusetiunile si misicarile corpului necuviose si cari areta unu sufletu tulburatu; ascunderea manelor in mantele, mantele de no-

pte, sub hainele lungi si sub coperementele calde in asternutu; una pafta de mancare schimbatiosa nenaturale, acumu prea mare, acumu prea pucina: petrecerea in asternutu preste tempulu somnului, lenea si voi'a rea indata dupa ce s'a sculatu. Merita atentiune in urma si conversarea cea pasiunata a teneriloru *de acelasi sepsu*; a petrece adese ori singuri si separati de ceialalti soci.

In respectulu acestui puntu dein urma se cuvene a fi cu cea mai mare reservatiune; tenerii cei cu sufletu mai curatu inca se imbraciosieza de multe ori fora se 'i pota judecá cineva culpabili. Numai familiaritatea si confidenti'a prea mare dà cauza de prepusu.

§ 48. Vindecarea reului.

Cur'a teneriloru in cari s'a descoperitu acestu reu e grea, ma nu e cu nepotentia. Midilocele sunt seau *fisice* seau *psichice* si *morali*. Nu se pote invetiá prein *precepte universali* ce *intieleptiune* are se oserbe educatoriulu voinđu a curá acestu reu, acesta intieleptiune depende dela *esperi-enti'a cea probata* si dela *judecat'a cea sanitosa* a educatoriului.

Nota 1) De aci s'ar' tiené mai antaniu numai midilocele fisice, celealalte ar' avé locu unde vomu traptá despre educatiunea morale, totusi pentru cá se nu bucatimu materi'a, le vomu numerá tote in ordine.

2) Intre *midilocele fisice* se numera mai antaniu unele *midiloce coaptive*, cari impedece *fresce* esercitarea acestui vitiu: *infibulatiunile*, *legarea manelor* mai alesu noptea, si alte aparate duple proieptulu unoru medici si pedagogi. Aceste ar' fi pote midilocele cele mai bune, si pote esclusive pentru a desvetiá pre cei ce s'au deprensu cu acestu vitiu, si apoi si cá unu ajutorin pentru vointi'a loru cea buna la inceputu. Aceste midiloce si le au alesu insisi unii dein cei deprensi la acestu vitiu numai pentru cá se se pota desvetiá éراسي si insanitosiá.

Catra aceste midiloce se potu adauge misicarea mai tare,

bai'a rece, diet'a sanitosă, în unele cazuri și medicamentele, éra despre aceste va judecă mediculu mai bene ce e de folosu și necesariu.

2) *Midilocete sanative cele psihice și morale* presupunu că e neapératu a vorbi pre facia mai înainte cu celu morbosu despre statulu în care se afla elu. Acést'a nu e asia de greu precumu se pare unoru pedagogi. Dacă educatoriulu are semne destulu de determinate atunci are și ocașiune destula de a vorbi cu d'insulu. Nece nu e bene a torturá pre alumni cu întrebări multe, nece a le dá tempu prein aceea cá se se ascunda; mai bene a le spune de a dreptulu și fora a'i spariá, că are semne, că se facu nefericiti facundu abusu cu partile genitale, că lucrulu e mai de mare importantia decatu credu ei, și că voesce a'i invetiá în ce statu periculosu se afla. De multe ori confesa ei insisi, și dacă nu confesa, invetiatur'a totusi le va fi folositoria. Cu catu vorbesce educatoriulu cu d'insii mai blandu mai naturalmente cu atatu va fi comunemente și alumnulu mai sinceru, numai se nu 'lu traptaze cá pre unu crimosu, pentrucà nece nu e crimosu, elu face reulu seau dein nescientia, seau temperamentulu lui atatu e de violentu încatu abia 'i pote resiste, precumu și natur'a însasi cașiuna *desiertari nevoluntarie*.

4) Invetiatur'a are a se face în modulu urmatoriu:

a) Se areta *urmarile vitiului cu colorea cea mai via*. Dacă întielege alumnulu, aceste urmări se se deduca fisiologice dein natur'a lucrării și dein legatur'a ei cu tota sistem'a nervosa. Cându areta urmarile cele rele, se se feresca a nu le *esagerá* precumu facu multi pedagogi cu cugetu curatu. Unele urmări le va cunosce însusi celu culpabile dein a sa esperientia propria, și aceste 'lu convingu mai multu decatu esperientiele și relele altor'a, înse nece aceste nu deu lasate, seau trecute cu vederea. A le aretá, că prein acestu vitiu se facu nepotentiosi și necapaci pentru casatoria, folosesc mai pucinu chiaru acestoru subiepte, acést'a nece nu e adevératu universalmete, mai mare efectu face dacă le se areta, că prein atare vitiu 'și accelereza *mortea prematura*, pote că nu face nemic'a unu efectu asia de mare, că dacă le se areta în ospitali omeni deprensi în acestu vitiu.

b) *Copiiloru mai mici* va folosi pote mai curundu amenintarea seau una *puna corporale* acomodata, acést'a inse e de totu neacomodata pentru *cei mari*, si de multe ori forte stricatiósa, pentrucà acestia potu ascunde reulu mai usioru. Mai multu folosesce fric'a de rusinea si despretiulu caruia se espunu, si temerea, cà altii 'i voru cunosce dein facia ce facu. Catra aceste se insociesce sentimentulu statului miserabile la care ajungu de timpuriu. In anii *mai maturi* face efeptu superarea educatoriului si a parentiloru, aducerea amente de *celu ce le vede tote*, de legea lui cea santa si cà voru avé se'i respunda una data.

c) *Se se dee ajutoriu celui penitente care voesce a se indereptá*. Educatoriulu se se porte asia catu se nu pierda increderea alumnului, pentru cá se nu 'si ascunda recidiv'a. Nu numai se'lu invetie si se'lu destepete, dara se 'i si arete ce are se faca si de ce se se feresca, se 'i recomende carti de leptura daca le pote intielege, se 'i cêstige ocasiune de a conversá cu soci de tota prob'a, si *specialmente* cu persone *virtuose* de celalaltu sepsu; se se deprenda a 'si aduce amente de D-dieu adese ori, mai alesu ser'a si demaneti'a.

d) Forte pucini parenti cunoscu pre copiii loru dein acesta parte.—Nemic'a nu seduce mai usioru decatu uritulu avendu cineva una fantasia prea via, nemic'a nu pazesce mai bene decatu ocupatiunea continua.—Admonitiunile conscolariloru cu mente au folositu de multe ori mai multu decatu ale mai mari loru. Multi teneri patimescu de multe ori de *desiertari nevoluntarie*, in catu se facu morbosi si cadu in prepusu, fora se fia culpabili, acesti'a au opu de invetiatura si de medicu.

§ 49. Cumu se se porte educatorii cu alumnii amalati.

Detori'a educatoriloru stá mai de aproape numai intru a *conserbá*, a *intari* si a *formá* poterile cele corporali ale alumnului si intru a *impedecá* totu ce e contrariu acestoru scopuri, dein contra a *vindecá* pre cei amalati e chiamarea medicului: cu tote aceste e totudeun'a forte de mare folosu,

daca atatu parentii catu si invetiatorii cunosc celu pucinu principiale cele generali ale medicinei, apoi midilokele si modurile de a traptá cu cei amalati, cari sunt cele mai secure in *casurile ordinare* spre a micusiorá reulu si spre a'lu vindecá. Atunci ei voru sci, ce se cuvene a lasá naturei, si candu e neaperatu a chiamá mediculu numai decatu; nu voru urmá pre acei parenti prejudeciosi, cari credu, cá tota educatiunea corporale a copiiloru stá intru aceea, cá se 'i deprenda a *luá medicamente* la veri ce ocaziune, si a interitá si vetemarile cele mai usiore cu unsori si cu emplastre.

Nota. Ar' fi de doritu cá se se propuna la tote academiile si una *medicina poporaria*.

CAPU III.

Despre educatiune cá una cultura a naturei spirituali.

§ 50. Oserbatiuni preliminare.

Omulu e una unitate, unu individuu, *corpulu* si *spiritulu* lui atatu sunt de unite intr'insulu, in catu numai dein *efektele* loru cele diverse conchidemu cumucá in elu sunt *doue nature diverse*, un'a corporale, alt'a spirituale, fora se potemu cunosce *esenti'a cea interna* si relatiunea acestoru nature un'a catra alt'a. Cumu se nascu aceste amendoue si cumu se unescu, nu scimu, *misteriulu generatiunii* va remané totudeun'a acoperitu mentii omenesci. Aseminea de pucinu cunoscemu si *natur'a cea interna a poteriloru* nostre pre cari le impartimu in *corporali* si *spirituali*. Noi numai atatu oserbam, cá in omu se desvolta de tempuriu una potere, care e ceva mai multu decatu poterea ceea ce se des-

volta in plante si in animali, una potere care se adopera că se treca preste marginile sensualitatii, si dorește a se apropiá de celu nefinitu. Acést'a potere e *spiritulu* seau *sufletulu omului*, a caruia cultura si formare nece una data nu se pote desparti de organulu cu care e unitu, si care cu catu e mai teneru, cu atatu e mai tare legatu de corpu, inse cu tote aceste elu remane scopulu celu *ultimariu* si celu mai *nobile* in educatune. Acumu de si e omulu unu individuu, avendu fiacare una natura propria, prein care se destinge de altii, cu tote aceste precumu *naturele corporali* atatu si cele *spirituali* au si ceva *comune* pre cari educatiunea 'si pote intemeliá planulu pentru fiacare individuu. Aci pedagogi'a urmeza psihologiei, si imparte poterea cea *unica* a sufletului in mai multe poteri seau facultati speciali dupre diversitatea lucrarilor ei, éra anume 1) *facultate cunoscîtoria*, 2) *facultate sensitiva*, 3) *facultate de a voi*, adeca de a *apeti* si de a *uri*, cu unu cuventu *adoperativa*. Dupre acesta impartire vomu urmá in traptatulu despre cultur'a *spiritului* seau *sufletului*, insemnandu, că nece una potere spirituale nu demu se o cugetamu că izolata de celealalte, seau se cultivamu numai pre un'a fora de respektu la celealalte.

Nota. Bene e a cunosce si ipotesile cele diverse ale psihologiloru asupr'a impartirii poteriloru sufletesci, ma pedagogi'a nu se pote luá dupre tote ipotesile speculative, fiindu d'ins'a una scientia praptica *per excellentiam*.

§ 51. Regul'a cea mai generale pentru cultur'a poterii cunoscîtorie.

Regul'a cea mai generaria a culturei fiacarii puteri sufletesci, prein urmare si a poterii cunoscîtorie e: *a oserbá acuratu cursulu naturei si a se tiené de d'insulu cu credentia pretotuindenea*. Pre cumu face natur'a, că scote pre

copilu dein statulu foraconscentiei si 'lu dūce in statulu conscentiei de sene si alu ideelorū lamurite, asia are se lucreze si artea. Ea nu pote dā alta *constitutiune* poterilorū sufletului, ea le pote numai *inaintā desvoltarea cea naturale* pana la usulu celu deplenu alu ratiunii. Ea pote se inmultiesca cunoscentiele invetiachelului si se le faca mai perspicue in tempu mai scurtu, inse aceste nu le pote face alt'mentrea, de catu pre calea delineata de natura, si conformu cu legile scrise in sufletulu omenescu. Deci cu catu cunosce cineva mai bene cā *Psicologu* poterile cunoscitorie dupa gradele lorū, cumu urmeza un'a de intru alt'a, si cumu se ajuta un'a pe alt'a, cu atatu va face mai multu, sporiu si in educatiune cā *Pedagogu*.

Nota. Aci educatoriulu are opu de carti *antropologice* si *psicologice*, cele mai bune sunt cele ce se intemelia mai multu pe experientia, de catu pe ipotesi *anpriori*, inse precumu e ratecire periculosa a despretiā *esperienti'a*, asemenea e de periculosa si *esperienti'a* fara de *spiritu filosoficu*.

§ 52. Intielesulu nu se cultiva numai prein invetiamentu.

E neaperatu a se feri de prejudeciulu, cā omulu nu ar' putē invetiā nimica fara numai in *scola*; acestu prejudeciu a facutu pre multi cā se 'si dea copiii la *scola* candu inca abia puteau vorbi, si se 'i incarce acolo cu invetiature, cari nu sunt acomodate capacitatii lorū. Invetiatur'a in *sensulu comune*, daca e prea cumulata, e midiloculu celu mai neacomodatu spre a desteptā puterea cunoscitoria. De aci se nasce forte de multe ori una *maturitate anticipata*, dein care apoi urmeza, cā atari copii remanu mai in urma. Se pote propune invetiatur'a si alt'mentrea nu in modu scolasticu, precumu vomu aretā mai in diosu.

§ 53. Cea de antaniu lucrare a facultatii cunoscîtorie.

Tote obiectele mai antaiu facu impresiune nemediata in sensi, si omulu le *sente*. De aci se nasce *representatiunea sensuale*. Daca lipsesce copilului vreunu organu, atunci elu se lipsesce de una multime de representatiuni, cari nu sunt cu potentia fara de acelu organu, si cu catu sunt acele organe mai perfepte cu atatu sunt mai perfepte si representatiunile si sensatiunile. Deci copilulu 'si cêstiga cunoscentie mai antaniu prein sensi, si aceste au multe preferentie inaintea celoru simbolice ce si le cêstiga elu prein *vorbe* si prein alte semne.

§ 54. Perfeptiunarea representatiuniloru sensuali. X

Spre a perfeptiună representatiunile sensuali e neaperratu nu numai a conserbá organele sensiloru in statulu loru celu normale, dara a le si deprende. E mare diferentia intre copii caror'a le areta diferite obiecte, cá se le veda mai aproape, mai departe, in pusetiuni mutate si dein tote parti-le, si intre acei, pre cari 'i inchidu in casa de nu au ocasiune a vedé lucrurile naturei; pre unii copii deprendu a descoperi ceva in departare, a se intrece, cari vedu mai departe, mai ageru, cari dein mai multi potu estimá mai acuratu lungimile, latimile, inaltimile, profunditatile, cari potu imparti mai acuratu lineele si suprafeciele date, cari potu destinge umbrele fine, cari potu aflá diferentie si in lucrurile cele mai asemeni, dein contra pre alti copii invetia cá se sté totu cu ochii in carte, pre imagini, desemnuri si legati de obiecte. Intre acestia si cei de mai inainte inca e mare diferentia.

Aseminea se potu deprende *urechiele* cá se destinga su-

netulu de aproape, de parte, se afle aseminare intre sunete diverse, se pota determiná si fora de ajutoriulu ochiloru in ce distantia e obieptulu dela care vene sunetulu.

Palpatulu inca se pote deprende forte, precumu se vede in cei orbi dein nascere. *Verticii degeteloru* sunt mai per-feptibili: copiii se invetia a destinge numai cu pipaitulu o-bieptele cele mai diferite, si diferentele cele mai fine, pen-tru esemplu in monete, folia de arbori si flori, in lemne si pietre, daca se deprendu cu ochii legati.

Asemeni experimente se potu face si cu *gustulu* si *o-doratululu*, aceste inca au opu de cultura, pentrucà sunt unele lucruri, cari se potu destinge cu ochii si cu urechiele, si a-tunci alege si decide gustulu si odoratululu, pentru esemplu mancarile, beuturile, veninurile s. a..

§ 55. Gradatiunea in exercitarea sensiloru.

Esercitarea sensiloru de acomodata dupre anii copiiloru, cà-ci numai asia va fi d'ins'a midilocu bunu pentru cêstiga-rea cunoscentieloru intuitive. Acestu lucru la inceputu e alu mameloru si alu pazitorieloru de copii, cá se 'i faca luatori a mente la lucrurile, pre cari le vedu, le audu, le sentu: a-cest'a e unu midilocu multu mai bunu spre a le ocupá men-tea, decatu a le vorbi multe vorbe fora de nece unu intie-lesu. Aretarea lucrurilor destepta intru insii curiositatea, a-tentiunea, si dorinti'a de a cunosce lucrurile; dein contra daca mamele si pazitoriele nu facu alta decatu se desprenda la tacere pre copii, atunci sensii si poterile lor sufletesci remanu intru unu somnu lungu, si se deprendu a fi indife-renti catra tote lucrurile cari sunt in giurulu lor. In anii mai maturi se potu adauge catra aceste deprenderi si de-prenderile artificiali.

Nota. Despre *esercitiale sensiloru*, cu respectu la Pedagogica, se afla multe invetiature bune in Emiliulu lui *Rousseau*.

§ 56. Procurarea obiectelor pentru cunoscentia intuitiva.

Educatiunea ajuta multu progresulu in cunoscentia intuitiva, daca aduna una *suma de obiecte* pre cari se le aiba totudeun'a de indemana spre a le areta copiiloru. Aceste inse nu se cuvene a le se areta tote de una data, spre a nu le disipa luarea amente. Chiaru si obiectele naturei inca dau ocaasiunii spre a ocupa pre copii. Nu e neaperatu a le incarca memoria cu *nume* multe, ci e neaperatu a le areta pro-
ductele naturei, pre aceste a le desface in partile lor, si a'i face luatori amente la tote notele lor si cele mai mici.— Asemine ocasiune dau si *laboratoriale artigianiloru* si ale *artistiloru*, aici inca sunt una multime de lucruri cari se potu areta copiiloru, cari si daca nu le potu tiené mente tote, cá se le pota cunosce si se pota vorbi despre fiacare cá artisti, totusi au acelu *folosu formale* cá destepa in copii *spiritulu de a oserba*.

§ 57. Modelele si imaginile cá subsidia pentru cunoscentia intuitiva.

Daca nu sunt obiecte, atunci se se ajute cu *modele* si unde lipsescu si aceste, acolo se se ajute cu *imagini*. Dara imaginile se nu le folosesca numai dupa *capriciu* si *fora de planu*, pentrucá atunci 'i face pre copii cá se nu fia cu atat'a luare amente la *natur'a reale*; afora de acést'a multe imagini, cari se dau copiiloru, sunt miserabili, destepa intru insii *representatiuni nejuste*, cari anevolia se potu scote erasi dein mentea copiiloru. Numai atunci au folosu de aceste imagini, candu cunosc obiectele cá se le pota com-

pará cu imaginile, si candu se face una alegere intre atari imagini dupre etatea si dupre sepsulu copiiloru. Alt'mentrea asemenea imagini sunt numai nesce jucarii de prisosu, fienducá natur'a dà obiepte destule cu cari se se ocupe copiii, numai se nu sara prea curundu dela unulu la altulu.

§ 58. Jucarelele cá midilocu de cultura.

Unii pedagogi vechi si noi se bucura candu vedu pre copii ocupanduse numai cu lucruri seriose si folositorie, cumu sunt ocupati si ei, candu vedu cá siedu intru unu locu fora se se misce, legu, studia seau cêstiga bani; apoi si daca aru fi copiii paliti la facia, ast'a nu face nemica inaintea loru, fiendu colorea palida colorea invetiatiiloru si semnu de chiamare inalta. Acesti pedagogi aru voi se iee dein man'a copiiloru tote *jucarelele copilaresci*. Inse acesta pedagogia nu o pote aprobá nece unu cunoscitoriu de natur'a omenesca, pentrucá prein atare educatiune, prein atare spiritu de industria prematurata, s'ar' impedecá crescerea poteriloru in copii, lipsinduse de bucuri'a vietiei chiaru atunci candu acesta bucuria e mai destinata dela natura cá se ajute crescerea poteriloru loru atatu corporali catu si spirituali. Sunt si alt'mentrea destui copii cari nu se potu bucurá de viet'i'a loru dein alte impregiurari triste, nu e nece una nevolia cá se 'i mai lipsesca si pedagogi'a de acesta bucuria. Pedagogi'a ratiunabile numai atatu cere, cá se nu se dee in man'a copiiloru lucruri de jocu cari aru fi in contra *sanitatii*, a *moralitatii*, si se nu le se dee prea multe.

Nota. 1) In contra *sanitatii* sunt pentru esemplu multe mancari si alte lucruri colorate cari le dau in man'a copiiloru mici pana candu nu sciu se alege ce e folositoriu si stricatoriu

ci ieu in gura totu ce le se dà. Totusi nu se potu luá dein man'a loru tote numai pentrucà prein intemplantare potu fi periculose, pentru esemplu caii de lemn s. a..

2) Pentru *moralitate* sunt cele mai periculose lucrurile si imaginile ce presenta inaintea ochiloru copiiloru obiecte obscene, si se vendu in mercate seau se areta fora de nece una piedeca, unele cá aceste interita si aprenđu fantasía si insiela pre cei nenocenti.

3) *Locke* dice, cá se nu se dee copiiloru *preu multe* lucruri de jocu, pentrucà se deprendu a fi nesatiosi si necumpetati si in alte lucruri, mai bene e a nu le cumperá nece unu lucru de jocu ci a'i deprende cá se 'sile *face ei tote*, acestu consiliu are si ceva bunu in sene, cà-ci omulu se bucura candu vede cà a potutu face ceva bunu, si acést'a 'lu indemna a fi laboriosu.

4) Cu anii copilariei trece si aplecarea spre lucruri copilaresci, totusi nu e bene a desvetiá pre copii prea curundu de aceste lucruri si a'i ocupá *numai* cu lucruri serioase, pentrucà atunci copiii aru imbetrani fora de tempu, si esperienti'a au aretatatu cà devinu mai tari si mai buni copiii cari in tempulu loru de auru se ocupa si cu lucruri copilaresci, dein contra cei ce facu pre invetiati in copilaria aceia remanu inderetu mai tardiu.

§ 59. Cultur'a sensului internu.

Omulu se pote face consciu despre *sentimentele*, *apeti-tiunile*, *pasiunile*, *ideele* sale si in genere despre totu ce se petrece intru insulu, acesta facultate a lui se numesce *sensulu internu*. Acesta facultate se desvolta in copii mai tardiu decatu conscienti'a impresiuniloru si a mutariloru externe, copiii nu sunt capaci de a se uitá asia dicundu la internulu loru insusi, ba esperienti'a areta, cà sunt multi si omeni crescuti, cari nece una data nu se potu inaltiá pana la una *conscientia perspicua* despre statulu loru celu internu. Si cu tote aceste e de mare importantia pentru cultur'a intepletu-

ale a se desteptá si a se inaintá de tempuriu si acesta specie de *cunoscentia intuitiva*, cà-ci chiaru dein d'ins'a ese viet'i'a cea interna mai inalta. In desiertu astepta cineva, cá tenerii se aiba sensu si pentru statele cele spirituali ale *alloru* omeni daca ei nu 'si le oserba pre ale loru proprie; indesiertu se adopera cineva a'i aduce la una cunoscentia de sene mai tempuria, daca nu s'au depresu nece una data a luá amente la sene, cu atatu mai pucinu se pote asteptá, cá ei se cunosca vre una data bucuriele, pre cari le destepta intuitatiunea adeveratului, frumosului si a bunului daca ei nu afla nemica in sensatiunea loru propria ce ar' respunde la aceste tote. Pana candu sunt copiii mai mici, educatoriulu nu pote face mai multu, decatu se 'i faca luatori amente la *internulu loru*, se le aduca amente, ce au sentitu ei la cutari ocazioni, ce au speratu, de ce s'au temutu; ce au visatu, de unde s'a nascutu acelu visu; ce 'si au imaginatu si cumu s'a destinsu imaginatiunea de realitate; celu ce cunosce natur'a cea spirituale a copiiloru dein oserbatiunile cari le a facutu atatu despre sene insusi catu si despre altii, acel'a le va descrie sentimentele si internulu cu atat'a acuratetia, catu voru crede cà vede ce se intempla in anim'a loru. Inse chiaru prein acést'a 'i va deprende cà se se *contemple* si ei pre sene insisi, asia ei se facu *discreti*, *luatori amente*, si invetia a se *cunosce pre sene*. Acesta deprendere tempuria e de mare folosu.

§ 60. Cultur'a limbei in legatura cu midilokele de cultura precedenti.

Copiii facu mare progresu in limba indata ce incepu a vorbi, daca ar' merge acestu progresu totu asia cumu merge in cei trei seau patru ani de antaniu, atunci ei aru ajunge

la una perfeptiune mirabile. Acumu daca e adeveratu ceea ce atesta istori'a, că limb'a fiacarii natiuni cu atatu e mai culta, cu catu e mai culta natiunea insasi, atunci potemu dice si despre omenii individuali, că mentea loru cu atatu va fi mai culta, cu catu voru avé mai mare desteritate in usulu limbei. Deci cu catu 'si esprimu copiii mai de tempuriu ideele lamuritu si determinatu, cu atatu potemu fi mai securi că ei progredu in a loru cultura interna. Inse aci pote ajutá si educatiunea. Si copiiloru celoru mai mici se se numesca fiacare lucru cu *numele* seu celu *adeveratu*. Daca copiii numescu unu lucru cu nume falsu, se se inderepte pre locu; daca socii loru se esprimu falsu, se le se arete eroarea; daca legu ceva, se 'i faca cá se esplice sensulu cuventului mai pucinu cunoscutu; inse inainte de tote se porte grigia, pre catu e cu potentia, cá se cresca numai in societatea ataroru persone, cari vorbescu *regulatu*. Că-ci nu e permisu a lasá cultur'a limbei numai pre orele de scola cari urmeza mai tardiu, ce e mai momentosu se cuvene a se face in anii primi candu se formeza desteritatea limbei.

Nota 1. Facultatea vorbirii stă in legatura cu facultatea cuventarii, de aci vene differenti'a cea mare, care e intre vita si omu. Precumu nu e cugetare fora de concepte, asia nu sunt concepte perspicue fora de cuvente, si fiacare cultura a omului fora de limba remane totudeun'a forte neperfepta, precumu se vede in surdumuti.

2) Unii pedagogi dicu, că nu dê se se tema prea tare educatoriulu seuu invetiatoriulu că nu 'lu voru intielege copiii, candu vorbesce cu d'insii, si vice versa, că-ci si acentulu si cautatur'a si credenti'a că intielege inca lumineza una parte dein lucru, si acesta parte lumineza apoi pre ceealalta: acést'a e adeveratu; cu tote aceste e bene a se tiené de regulele aduse in paragrafu, cá invetiatoriulu se vorbesca pre catu pote mai la in-

tielesu, si copiii se se esprima asemenea pre catu e cu potentia mai la intielesu, mai regulatu si mai determinatu.

3) Despre limba vomu vorbi mai multu in *Didaptica*.

§ 61. Desteptarea si promoverea atentiei.

Atentiunea, potemu dice, e sufletulu a tota cugetarea; fora d'ins'a nu folosesce nemica nece una invetiatura, nece unu institutu de invetiatura; fora de atentie copiii au ochi si nu vedu nemica, au urechi si nu andu nemica, au tote sentirile si nu sentu nemica, pentrucà nu ieu amente la nemica. Sufletulu lor seau dorme, seau e disipatu de a pururea, nece unu obieptu nu 'i aresta, de aceea ei nece nu capeta despre nece unu obieptu vre una cunoscentia cumu se cade lamurita si intuitiva. Asia dara educatoriulu dè se deprenda la *atentie* pre copii si teneri; acèst'a nu o prea considera la inceputulu educatiunii, cu tote cà copiii aru dè se fia deprensi la atentie candu incepu a invetià.

§ 62. Esercitarea atentiei. Regule praptice.

Atentiunea se pote esercitá prein urmatoriale midiloece intemeliate pre experientie psihologice:

1) Educatoriulu se cera atentie numai pentru obiepteles amesurate etatii si gradului culturai copiiloru, prein urmare in anii cei mai mici numai pentru obiepteles intuitiuniloru sensuali, dein contra se nu cera atentie pentru obiepteles *suprasensuali* si *astrapte*, pentrucà acèst'a ar' fi celu mai securu midilocu de a asupri aptivitatea cea interna a copiiloru.

2) Atentiunea se se mesure la inceputu mai numai dupa aplecarea copiiloru, cà se nu le cada greu incordarea

mentii. Daca 'i sci interesá educatoriulu, atunci mai curundu se va fatigá elu decatu ei.

3) Cu catu sunt copiii mai nedeprensi cu atatu se cu-vene mai pucinu a'i ocupá cu multe obiepte in același tempu; pentru esemplu, daca se dá copiiloru una carte incurcata in care sunt multe imagini, atunci ei totu intornu foliale cu catu mergu mai departe cu atatu mai iute, si la urma nu se mai intereseza.

Ei deu se se deprenda pre incetu a luá amente si la lucruri diverse, la inceputu e mai bene a departá tote lucrurile cari tulbura atentiunea, prein urmare se nu se ocupe copiii totu de una data si cu lucruri corporali si cu spiri-tuali, nece se le se arete de una data multe lucruri candu voesce cineva se 'i faca luatoru amente specialmente la *unu* lucru, asia unu *cabinetu de lucruri naturali* n'ar' fi loculu celu mai acomodatu spre a cunosce acuratu naturaliale *in parte*.

4) Tenerii cu atatu sunt mai atenti cu catu sunt lucrurile mai interesante pentru d'insii, ei se uita bucurosi la lucrurile cari destepta curiositatea, cari producu sentimente placute, incorda asteptarea, si cari le promitu vre unu folosu, pentru esemplu copiii s'aru interesá si aru luá amente la produsele remnului animale seau vegetabile daca le ar' aretá educatoriulu ce locu potu ocupá aceste in coleptiunile cari au inceputu a 'si face ei.

5) Unii copii s'au invetiatu reu de nu 'si potu tiené mentea fipsata la nece unu obieptu, pentrucà sunt tulburati dein la-intru, seau se temu cà nu voru poté face lucrulu, seau cà nu 'lu voru poté face bene. Pre altii 'i impedece si 'i abate fantasi'a aducundule inainte obiepte noue, imagini noue. Altii se apuca prea de multe una data, voescu a indereptá

intru unu minutu totu ce au neglesu mai nainte, si asia trecu dela unu obieptu la altulu. De aceste e neaperatu a desve-
tia pre copii, cà-ci pana candu nu se voru redică tote aceste
cause, copiii nu se voru face atenti.

§ 63. Cultur'a fantasiei.

Fantasi'a nu numai conserba tote intuitatiunile esterne
si interne, ci le pote si reproduce, ea pote uni ce e despar-
titu in natura, si ce e unitu pote desparti si asia se cree unu
ce nou, caruia nu raspunde nemica in natura, chiaru si *ide-
ariale* inca sunt produptulu ei. Fantasi'a e diversa atatu dupa
grade, cumu se areta in diferiti copii, catu si dupa *obiepte*.
Problem'a educatiunii e de a intari, de a conserbá si de a
formá ceea ce a datu natur'a, inse acést'a se se faca asia
in catu fantasi'a se nu se faca periculosa pentru celealalte
poteri sufletesci.

Nota 1) Mai de multu unii pedagogi erau de parere cá
fantasi'a se nu se cultive de locu, ci se se cultivé numai *intiele-
sulu*. Acesti pedagogi tieneau de periculosu totu ce e poeticu si
ideale, aceste, diceau ei, ducu pre copii la fanatismu. Multi dein
pedagogii mai noi dein contra voescu se cresca numai *omeni de
fantasia*. Inaintea loru fantasi'a e puterea cea mai inalta a omu-
lui. Acést'a inca e ratecire, si duce la misticismu, credentia de-
sierta, chiaru si pentru moralitate inca e periculosa. Amendoue
aceste sunt pareri ratecite. Fantasi'a pote se aiba influentia fo-
lositoria in tota cultur'a omului, ea pote se fia fontan'a bucurie-
loru celoru mai curate, inse ea pote se si duca pre omu intru unu
labirintu, dein care de multe ori anevolia pote se 'lu scota ratiunea.

2) E mare diferentia cu ce imagini se se ocupe copiii dela
inceputu, daca se ocupa cu imagini triste seau amicabili, chiare
seau oscure; distraptiunea mentii nu folosesce fantasiei; pre po-
etii cei mari i a formatu solitudinea netulburata, mult'a loru pe-

trecere in natura, si ocuparea cu evenimente de cele mari, cari s'au intemplat in natura si intre omeni.

3) Fantasi'a tinerilor se se ocupe la inceputu mai multu cu cunoscentie intuitive decatu astrapte si se nu se omore fantasi'a cu una multime de cuvente seci, fora de intielesu; anume pentru etatea teneresca e mai acomodata *poesi'a*, cá un'a ce e productulu celu originariu alu teneretieloru mai toturoru natiuniloru. Daca sunt bune *fabulele* pentru copii? *Rousseau* (in Emiliu) dice cá nu sunt bune pentru copii, ci numai pentru teneri mai inaintati.

4) Fantasi'a se pote moderá cá se nu devenia periculosa *moralitatii* si *culturei intielesului*, daca nu i se presenta prea multe imagini, si daca educatorii 'i ocupa asia catu se nu esa dein lumea reale in alta lume ideale, dein acestu punctu chiaru si teatrulu pote fi periculosu pentru unii teneri cu fantasia mai via.

§ 64. Cultur'a memoriei.

Memori'a conserba impresiunile pre cari le a receputu sensulu esternu si internu. Asia dara daca memori'a nu ajunge la unu certu gradu de perfeptiune, atunci cultur'a intielesului nu e cu potentia, si cauta se sufera tote celealalte poteri ale sufletului. Astadi s'au abatutu dela prejudeciulu cá una memoria buna ar' fi semnu de intielesu debile. Pre multi i a facutu indiferenti catra cultur'a memoriei metodulu scololoru in cari se esercitá memori'a cu scaderea intielesului, cu tote aceste au inceputu a cunosce totu mai multi, catu de momentosa e cultur'a memoriei, mai alesu in anii teneretieloru. In tote dilele potemu audi planganduse in contra debilitatii memoriei chiaru si pre omeni forte culti si invetiati, ma nu audimu pre nimene plangandu-se cá ar' avé prea multa memoria. (Tantum scimus quantum memoria tenemus.)

Cultur'a memoriei o ajuta multu natur'a in unii teneri,

caus'a acestui fenomenu pote fi organarea cea mai fericita a sensului internu cu care memori'a e in legatura necontrastabile, seau cã memori'a unor'a au inceputu a se cultivá de tempuriu si intru unu modu acomodat. Era altii au una organatiune atatu de nefericita in acestu respektu in catu vene cineva in tentatiune de a dice cã nu au nece una memoria. Cei de antaniu sunt éراسي diferiti: unii au *facilitatea* de a tiené indata forte multe si diverse idee si in una certa ordine, altii au afora de acést'a si *tari'a* de a 'si renová representatiunile recepute si dupa unu tempu lungu seau de a 'si aduce amente éراسي de d'insele si inca acuratu si determinatu, si apoi chiaru acést'a face cá memori'a se fia folositoria pentru intielesu. Cã-ci *facilitatea* memoriei inlesnesce numai *invetiarea de rostu*, éرا *tari'a* inlesnesce *cugetarea*. Tari'a se uita mai multu la concepte decatu la semne seau vorbe, de aceea se si destinge memoria *verbale* si *reale*. E lucru momentosu pentru educatoriu a nu trece cu vederea aceste oserbatiuni psihologice.

Nota. Nece diligenti'a cea mai mare nu pote se aduca la aelasi gradu de cultura memori'a unuia la care pote se aduca pre a altuia. In genere memori'a e forte perfeptibile, cea mai debile inca se pote intari. Spre acést'a contribuesce ceva si luarea amente, pentrucã de regula omenii cei mai distrapti sunt cei mai uituci. In d'insii nu face nemic'a nece una impresiune atatu de profunda catu se o pota tiené. Inse lucrulu celu mai momentosu e *esercitarea*. Pre acést'a o numiau cei vechi *Mnemonica* (memoria artificialis).

§ 65. Regule practice.

Esperienti'a a probatu urmatoriele regule practice pentru cultur'a memoriei:

1) Se se deprinda copiii de tempuriu a tiené mente cate ceva si a repeti.

2) Se se deprinda a tiené mente atatu *vorbele* catu si *lucrurile*.

3) Daca tienu mente forte usioru numai *vorbele* si inca neintielese, atunci se se deprinda a tiené in mente si *conceptele* si *lucrurile* atatu unulu cate unulu catu si in legatura. Alt'mentrea memori'a catu de buna pote fi stricatoria intielesului, pentru esemplu se 'i faca pre copii se nareze ceva éراسي, se repetiesca una leptiune dupre *complexulu* ei; dupa ce au lesu una facia dein una carte, se o puna la o parte, si se puna in ordine ceea ce au tienutu mente s. a..

4) Dein contra daca voru tiené mente usioru una multime de idee, daca voru poté nará éراسي multe dein cele ce au auditu, ce au vediutu seau ce au lesu, inse fora de ordine si legatura, celu pucinu fora de a fi in stare se reproduca cuventu dein cuventu: atunci aceste inca sunt bune, pentrucà folosesce de multe ori a tiené mente numele, numerii, locurile dein epistole seau dein carti. Deci se se dee copiiloru cá se invetie de rostu pre tota diu'a cate una suma de cuvente, numai se le si intielega, si sum'a se se adauga dein di in di, intru unu tempu asemenea de scurtu; apoi se le se dee nu numai cuvente ci si bucati mai mari si se le se arete folosulu acelor'a.

5) Se nu treca nece una di fora de a esercitá memoria in vre unu modu, nu numai memori'a celoru ce invetia mai greu la inceputu, éراسي prein deprinderea cotidiana invetia apoi mai usioru, ci specialmente a acelor'a, cari au memoria iute ma necredentiosa, si cari au opu de multe ori de repetirea ideelor.

6) Cu tenerii cei cu memoria debile nu se cuvene a fi riguros, pentrucă voru uri tota invetiarea de rostu, mai bene e a afă midiloce cumu se pota invetiă mai usioru. Aceste midiloce resulta dein *asociatiunea ideelor* care cuprende in sene legea *simultaneitatii*, *sucesiunii*, *aseminarii*, *contrastului*.—Tempulu si loculu reproducu representatiunile, cari au fostu unite una data cu acelesi. Conceptele superiori amentescu pre cele inferiori. Semnele cu cari se insemneza locurile grele a se tiené mente amentescu locurile însemnate. Imaginea lucrului aduce partile lui. Cele asemini aducu pre cele neasemini, si vice versa. Ce se lege cu voce respicata, se tiene mente mai bene decatu ceea ce se invetia in tacere. Chiaru si partea dilei faciliteza seau îngreuna invetiarea. Candu e omulu fatigatu, tote impresiunile sunt debili.

7) Educatorii deu se apretie cultur'a memoriei, mai alesu daca acést'a e oper'a unei diligentie laboriose si nefatigate.—Celu ce are de a educá mai multi teneri, se insti-tuesca dein candu in candu lupte mnemonice, pentru esem-pulu care va poté repeti mai fora de erore una suma de nume seau date istorice recitate pre incetu, apoi una suma de concepte de lucruri sensibili si supra sensibili,—care va poté tiené mente in tempulu celu mai scurtu una strofa dein ore care poema seau se spuna cuprensulu unei epistole cu cele mai pucine abateri s. a..

Nota. 1) In anii mai mici se se dee copiiloru mai alesu cantece rimate, apoi naratiuni. In anii mai inaintati se invetie de rostu *formele gramatice*, celu pucinu *regulele* dupa cari se formeza, una *suma* de cuvente dein vre una limba straina, dein istoria se invetie numele cele memorabili ale omeniloru, animaliloru, fluviiloru, sucesiunea numeriloru. Aceste asia e de neaperatu a le invetiă de rostu cá tabul'a Pitagorica si cele diece precepte. Chiaru

si dein obieptele *morali, religiose* s. a. ar' fi mai bene, mai alesu pentru cei mai pucinu deprensi, a invetiá de rastu *masimele principali, asiomatele si ideele* principali, pentrucá prein acést'a se se pota orientá, decatu se se lase numai pre intemplantare *catu* voru tiené mente deintru insele. Alt'mentrea intielesulu celoru mai debili nu are nemica de ce se se tienia si cu ce se se indrepteze.

Afora de aceste e de mare folosu atatu pentru omulu sci-entificu catu si pentru celu practicu, a tiené mente una seria in-trega de cugete fora de nece una erore, spre a le poté reproduce la tempulu seu. Acést'a are bunatatea sa atatu pentru limb'a materna, catu si pentru limbele straine, si alte lucruri dein vie-tia, cá omulu nu pote purtá cartile cu sene totudeun'a, ci se bucura daca sci cate ceva ce e de folosu a se cuminecá si altor'a.

2) Despre *metodulu de a deprinde memori'a* se mai pote o-serbá aceste:

a) Cá se tienia mente *representatiunile*, pre cari le cêstiga prein sensi si mai alesu prein ochi, e ne aপরাত, cá se oserbe si se considere obieptele forte acuratu si de tote partile; asia dara se 'i faca pre copii, cá se spuna mai de multe ori in una certa ordine lucrurile, cari le au vediutu intru unu locu, unde i au dusu, seau cari le au vediutu intru una societate numerosa de omeni, lucrurile se le reciteze si candu sunt presenti, si dupa a- ceea candu numai sunt presenti, seau cu ochii inchisi, seau in alta casa, asia ei se deprindu a legá lucrurile de locul unde le au vediutu, si asia se ajuta, cá unu lucru destepta pre altulu, pentru esemplu se potu deprinde cá se tienia mente cartile asiediate in teca.

b) Numele, numerii si propusetiunile colegate le tienu mente *dicundule* de repetite ori, repetiunea e mam'a a tota invetiatur'a si aci. Ast'a o sci fiacare. Cu catu face ceva una impresiune mai profunda in urechi cu atatu remane mai indelungatu, deci *versus memoriales* in gramaticele mai vechi (*simplicium leges* s. a., seau sunt aries, taurus gemini s. a.) nu erau una idea asia rea pre-cumu o credu unii.

3) Despre progresulu dela ce e mai usioru la ce e mai

greu asia dice *Cintilianu* ¹: „Daca voesce cineva se invetie dela mene artea cea mare de a perfeptiună memori'a, ea consiste in *deprendere* si in *lucru*. Mai multu face *invetiarea de rostu*, a medită multu, si aceste, pre catu se pote, in *tote dilele*. Nece una potere nu cresce prein cultura precumu cresce memori'a, nece nu scade atatu de usioru prein negligentia precumu scade memori'a. De aceea e neaperatu cá se memoriseze gia copiii forte multu, e neaperatu cá ei se invinga uritulu de a lege de nou ceea ce au mai lesu seau ce au scrisu, si ore cumu se mestece érase totu a-ceedasi mancare.“

Si *Cintilianu* inca recomanda *gradatiunea*. Se se dee copii-loru la inceputu pucinu in catu se nu se uresca, apoi se adauga in fiacare di in catu copiii abia se oserbe cá se adauge, pana ce va ajunge la numerulu celu mai mare. Mai antaniu bucati *poetice*, apoi *retorice*, in urma cu totulu libere in cari nu e metru si ritmu, ba si de acele, cari se abatu dela usulu vorbirii comune, precumu sunt pentru esemplu unele formule de ale jureprudentiloru.

Aseminea elu recomanda cea mai mare *acuratetia* in memoriare: „nu e permis sa remania nece una silaba, pre copii se cuvene a'i deprende specialmente cá se invetie de tempuriu a nu si permite nece una eroare.“

Celealalte consilia ale lui se tienu de memoriarea bucati-loru mai lungi s. a..

4) In scole se invetia multe numai pentru cá se se uite in *viitoriu*, ast'a nu vene numai dela *multimea* *excesiva* a materiei, seau dela defeptulu facutu in alegere, ci vene specialmente dela lips'a si omisiunea *repetirii*. Adeveratu cá omulu n'are nevoia cá se tienia mente tote cate invetia, cá-ci scopulu pote fi ajunsu de plinu prein deprenderea poteriloru. Sunt inse unele cunoscentie positive neaperate de a le tiené mente, prein urmare de a le studiá propriamente, pentrucá se tienu *esentialmente* de sfer'a cunoscentieloru fiacarui omu bene educatu, asia sunt pentru esemplu cunoscentiele gramatice, istorice, geografice, istorice-naturali s. a..

1) Instit. Orat. L. XI. C. 11.

Ele se stergu fora de nece una urma daca nu se face cate una repetitiune regulata dein tempu in tempu inca pana candu tiene scol'a, chiaru si daca aru fi esitu tenerii dein scolele, in cari se propunu acelesi *ex professo*. Si pentru *institutiunea privata* inca e neaperatu a se fipsá cateva dile de repetitiune in fiacare luna, in cari se se intorca invetiatoriulu pana la elementele cele de antaniu. Atare renovare face impresiuni totu mai profunde si apera scienti'a in contra nesecuritatii si a obliivunii.

„Ne primae quidem memoriae temere credendum: *repetere* et diu inculcare fuerit utilius. Incredibile est, quantum morae lectioni festinatione adjiciatur. Hinc enim accidit dubitatio, intermissio, repetitio, plusquam possunt audentibus, deinde cum errant, etiam iis, quae jam sciunt, diffidentibus ¹.“

5) *Mnemonic'a* celoru vechi (memori'a artificialis), care au resuscitat'o érase in tempurile mai noua, se razima pre legile asociatiunii ideelor. Ea deprende memori'a mai alesu in catu e reminiscentia, si invetia a legá representatiunile cu unu obieptu seau imagine care se pote reproduce usioru. Ea s'a nascutu in scol'a retoriloru, de aceea d'ins'a e si mai acomodata pentru e-tatea mai matura decatu pentru copii. Apucaturele mai mici, cari potu fi de folosu si copiiloru si teneriloru, le afla usioru insisi seau invetiatorii. Esercitatea acestei arti ar' fi forte stricatoria la inceputu, candu memori'a copiiloru dê se se formeze dein sene insasi, se se intaresca prein esercitiu, éra nu se alerge prea de tempuriu la fantasi'a pentru ajutoria mai pucinu naturali.

Mnemonic'a se pote reduce la trei regule principali, cari le cunosceau si cei vechi:

- a) Converte cuventulu, seau obieptulu singulariu in imagine (simbolica seau glifografia);
- b) Lega acesta imagine cu unu obieptu spatiosu seau tempurale care 'ti e de indemana seau care 'ti va fi de indemana candu va fi necesaria reproducerea imaginii (Topologia);
- c) Cá se poti tiené mente sucesiunea mai multoru lucruri, ai se cauti obiepte, a carou sucesiune 'ti e destulu cunoscuta, si

1) Quintil. Inst. Orat. I. 1. 31.

apoi cu facare dein acele se legi unulu dein obieptele, pre cari voesci se tieni mente in certa ordine.

Aceste le a desvoltatu *Aretin* in tempurile mai noua, si alti pedagogi s'au adoperatu multu a aretá cu metoduri si esemple cumu se se ajute memori'a mai bene, inse multe dein aceste metoduri si esemple sunt mai multu absurde decatu folositoria; pentru esemplu cá se tienia mente cineva acesta propusetiune: *Parisulu e republic'a museloru*, fantasi'a se 'si represente Parisulu insusi seau una imagine a Parisului, inaintea careia unu facutoriu de rele se preambila liberu in susu si in diosu! Seau cá se tienia mente acesta propusetiune: *Quid miraris, quid stupes omnes hujus mundi divitias? Pompa est! ostenduntur. Non possidentur perpetuo*—se 'si represente una multime de pungi cu bani s. a..

De aci se tiene si *memori'a locale* (memoria localis) acelor vechi, cari consiliau a imparti cás'a, naea, seau una regiune in certe parti seau paretele unei case in patrute si a pune in fiecare parte ceva dein acele cari voiá a tiené mente.

Despre aceste metoduri insemnamu cá nu prein atari metoduri 'si au cêstigatu memoriile cele mari Temistocle, Mitridate, Ciru, Carneade s. a. ¹, si dein cei mai noui Pico de Mirandola, Muratori s. a.. Aceste metoduri le respinge *Cintilianu* cu cuventele: *nos simpliciora tradamus*, si se intorce la metodulu naturale.

§ 66. Cultur'a intielesului.

Dupa ce s'a esercitatu sensii prein intuitatiuni esterne si interne (§ 54—60), dupa ce s'au incredentiatu memoriei si fantasiei o multime de idee si imagini (§ 63—65), si apoi s'a destepatu si atentiunea (§ 61—62), urmeza a exercitá *intielesulu* cá se 'si aduca *representatiunile* ne incetatu la *mai mare perspicuitate*, se se invetie a le uni, a le combiná, a le desparti, adeca a *judecá* cu securitate, si prein unirea *judecialoru* pre calea ratiunamentului se pota ajunge la conviptiuni noue.

1) Cicer. Tusc. I. 24.

§ 67. Perspicuitatea representatiuniloru

Cumu se inainteza? Perspicuitatea representatiuniloru nu se inainteza facundu pre copii cá se tienia mente una multime de representatiuni, una multime de nume, ci lvandu amente cá ei se aiba conscientia chiara despre notele representatiuniloru lor, cá se scia destinge rapresentatiunile partiali de cele totali, si despre tote aceste se scia dá ratiune suficiente. Spre acestu scopu educatoriulu dē se faca de multe ori pre copii cá se descria acuratu ce au vediutu, ce au a-udit. Daca facu erori, se nu inderepteze erorea insusi educatoriulu, ci se faca pre copilu cá se oserbe obieptulu de nou, si insusi se inderepteze erorea. Candu sunt copiii mai mari, le se potu dá si concepte proprie spre a le afiá notele. Dupa ce le dá problem'a, se le lasa tempu de *meditare* si apoi se 'i intrebe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 68. Cultur'a judeciului.

Invetiatur'a nū folosesce nemica fora de judecata sanī-tosa. Tota esercitarea judeciului procede dela acesta regula universale: a deprende mentea tenerului cá mai multu se judece de poterea sa decatu se urmeze judecat'a celoru ce 'lu invetia si se 'si inderepteze pre ale sale judecia false dupre judeciale acelor'a. Copiii nu se prea deprendu dupa acesta regula, de aceea vedemu si între omenii mari mai multi *imitatori* decatu judecatori nedependenti:

Nedependenti'a judeciului se inainteza:

- 1) Provocandu pre copii cá se judece despre lucrurile ce se tienu de sfer'a cunoscentieloru lor.
- 2) Deprendiendui necontentitu cá se dee ratiune despre tote judeciale lor, prein urmare se nu fia prea creduli.

3) Unele probleme se nu le inlesnesca ci a une ori se le ingreuze dein adensu, pentrucă *metodulu inlesnitoriu* celu falsu nu dà mentii nece una ocasiune a se intende.

4) Daca au facutu erori, se 'i deprenda că *insisi* se afle ratiunea eroriloru. Acést'a o potu aflá apropianduse si uitanduse de nou la obieptele sensibili, éra daca sunt obieptele supra sensibili atunci ratiunea erorii o afla prein analisarea conceptelor, ideelor, a une ori ajuta si esperienti'a.

5) Dandule ocasiune că se aplice regulele si cunoscintele la casuri *praprice*.

6) Intrebandu pre copii, cumu are se se incepa si se se faca cutare si cutare lucru, si indereptandu proieptele copiiloru asia in catu se creda că totu lucrulu e inventiunea lor.

§ 69. Cultur'a sagacitatii si a spiritului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deprendienduse *judeciulu* se deprende totu de una data si *sagacitatea* care pote oserbá si cele mai mici aseminari si diversitati ale lucrurilor, acést'a se numesce *spiritu* seau *ingeniu* daca are mai multa parte intru ins'a fantasi'a decatu intielesulu. Sagacitatea si spiritulu e mai multu unu donu alu naturei decatu alu culturei, totusi esperienti'a areta, că si cultur'a ajuta, si acést'a depende dela *invetiatura*. Inse si in conversatiunea de tote dilele contribuesce educatiunea la cultur'a sagacitatii si a spiritului.

Asta se face:

1) Punendu copiiloru probleme cá se *combine* unele obiepte sensibili, se afle aseminarile si diversitatile lor.

2) Punendule intrebari incurcate, *gaciture*, *cimeleture*, s. a..

Nota. De aceste gaciture, logogrifi, anagrame, charade se afla nenumerate in cartile facute pentru copii, in diaria, s. a..

§ 70. Cultur'a ratiunii.

Poterea cea mai înaltă sufletească a omului e *ratiunea*. Totu ce face educațiunea pentru dezvoltarea celorlalte puteri sufletești, face cu scopu că prein acéști copilulu se se faca mai curundu fientia ratiunale și se se scia folosi cu ratiunea sa. Prein cultur'a ratiunii nu se întielege, că educatoriulu se deprenda pre-copilu la *dialectica* prea de timpuriu, că-ți copiiloru se cuvene mai multu a ascultá decatu a *contradice* (resoná), totusi cu catu merge copilulu mai multu spre maturitate, cu atatu dê deprensu mai multu ca se scia a aplicá regulele universale la casuri, se scia scote conclusiuni dein combinarea mai multoru representatiuni, se scia mai înainte ce va urmă dein cutare lucru, și de ce au avut cutare lucru acestu resultatu.

Cu catu se dà tenerului mai multa ocașiune a 'și eser-cită ratiunea ocupanduse cu lucruri de timpuriu cu atatu se emancipa elu mai curundu de sub tutel'a parentiloru și a altor'a, dein contra elu pote se fia totu copilul și dupa ce s'au facutu majorenu. Ratiunea se eser-cita despre una parte prein scientia, despre alta parte ocupanduse cu lucrurile vietiei.

§ 71. Influenți'a lepturei în cultur'a mentii.

Leptur'a e acomodata și folositoria mai multu celoru mai mari. Pentru copiii cei mici mai că ar' fi mai bene se nu lega mai nemic'a, copiii mai marisiori se lega pucinu, și inca și în anii următori se se deprenda a lege mai pucinu în carti, și mai multu în cartea cea mare a naturei și a vietiei omenesci, afora de lucrurile cele ce sunt nemediatu folositorie și necesarie. Leptur'a se se faca mai alesu la în-

ceputu sub conducerea invetiatoriului, că-ci copiii îndată ce ştiu lege, dacă nu sunt alt'mentrea ocupați, legu multu fora se întrebe dacă și întielegu ceea ce legu. Scopulu educatoriului nu e că copiii se lega multe, ci se lega încetu și bene, se pota dá computu despre totu ce au lesu, complexulu lucrului lesu se 'lu scia spune érași, și se judece despre atare lucru cându sunt întrebați de educatoriul seau de alții s. a.. În anii mai maturi apoi leaptur'a servesce că mijlocu pentru studiulu propriu, despre acést'a vomu vorbi în altu locu.

§ 72. Necesitatea de a examina talentele copiiloru.

Unii invetiatori, mai alesu începatori, ne potendu areta unu resultatu mai îmbucurătoriu punu culp'a pre natura și dicu că copiii nu au talentu, cu tote că a une ori lips'a resultatului vene mai multu dela lips'a metodului, alții érași cadu în altu estremu de a apretia prea multu talentele copiiloru. Adevératu, că sunt copii, pre cari nu 'i pote luminá, macaru catu de pucinu, nece tota întieptiunea pedagogica, înse și puterea celoru ce au talentu, e diversa, și pedagogulu dă se se feresca a conchide dela necapacitatea pentru unu lucru la necapacitatea copilului și pentru alte lucruri. De aceea elu dă se *studieze* și se *examine ce capu* are copilulu.

Nota. 1. Pentru că se se pota ajutá educatoriulu și invetiatoriulu în acestu studiu, punemu oserbatiunile următorie:

a) Se iee amente la *facultatea sensitiva* a copiiloru, fienducá acést'a se desvolta mai antaiu. Elu pote sperá că copilulu va avé capacitate, dacă lucrurile facu impresiuni tari și durătorie în sensulu lui estertu și internu; dacă cunosce îndată érași lucrurile cari le au vedíutu, le au auditu s. a.; dacă oserba obiectele cu luare amente speciale; dacă se destepa întru insulu de tempuriu impulsulu spre *lucrare, imitare, schimbarea statului*, precumu și sen-

satiunile plăcerii și ale neplăcerii. Unde se afla contrariul, acolo ar' poté conchide, că copilul are capacitate debile și tardia. În adevăru în unii se destăptă mai de timpuriu sensul pentru *eufonia și armonia*, pentru *simetria*, *frumusețea* ș. a.. Tote aceste note sunt mai decisive decât cele *fiziognomice*, înse și aceste încă sunt memonțose pentru oserbatoriu, așa e pentru esemplu cauta-tur'a cea expresivă, mobilitatea și expresiunea vultului, și vivaci-tatea în toate mișcările.

b) *Memori'a și fantasi'a* se manifestă asemenea de tempu-riu. *Memori'a verbale* e semnu mai puțin de capacitate bună decât *memori'a reale*. Cei ce se uita mai mult la cuvinte se uita mai puțin la seri'a ideilor și nu areta atâtă putere internă cugetativă. Gradul și perfeptiunea *fantasiei* se cunoște de în *justeț'a* imaginilor pe cari le înnoește, și de în *regularitatea* cu care le lega, ea se interesează pentru *poesia*. Tănerul cu *fantasia* via e mai capace atâtă pentru bucuria câtă și pentru întristare, amendouă se areta întră însulă foră se scia propriamente de unde vene. Celă cu capacitate debile mai de urit, era celă și *fantasia* via afla petrecere și în lume, ce 'și crea elă în *fantasia*.

c) *Facultatea cugetativă* proprieă se areta în diferite moduri. Unii tănari voescu se cunoșcă *rațiunea* și *caus'a* fiăcarui lucru, se le se *esplice*, se le se *demustre* toate. În limbe sunt pentru *regule*, în științie pentru *demustrățiuni* acurate, și afla plăcere speciale în *științele matematice*, acești'a au capacitate bună și înțelesul loră e mai multă *raționatoriu* și teoretic. Alții făcu potă mai puțin sporă în științele proprii și în regulile limbei, și nu au diligenț'a cea neînfrantă, care dăstingă pe cei de înainte, înse ei aplică regulile de multe ori foarte bine foră se le cunoșcă; ei au una certă *agilitate naturală* de spirit, una judecată sanitosă despre omeni și lucruri, una mare facilităte de a se orientă veri în ce lucru, multă cultură internă foră de mare aparată de cunoșcenție eredită, în scurtă, multă *mente prăptică*, și de aceea și multă *aplicabilitate* pentru lucrurile vieții.

d) Unele capete se pară că au îmbetranită înainte de ce s'aru fi destăptat, și educatorii ne potendu se făcă nemica cu

d'insele, le au abandonatu. Apoi se destepta preste asteptarea toturoru si facu sporiu mirabile in cele ce au fostu remasu. Inse esperienti'a areta si esemple contraria. De multe ori—dice Arnd—nu s'a alesu nemica dein copiii, dela cari se asteptá mai multu, si au ajunsu a fi multu unii dela cari nu se asteptá nemica; e greu a spune despre copii si teneri, ce voru poté ei se faca una data prein energia si talentu, spre acést'a se cere unu ochiu ageru. Omenii credu comunemente, cumucà una certa vivacitate a organizatiunii care se areta mai de tempuriu, si unu sentimentu selbatecu de sanatate e unu semnu de una taria a poterii naturali si de una vietia interna mai profunda; éra in copiii cei tacuti, mai imbecili si mai grei la inceputu, vedu una natura mai tardia, una capacitate mai rea; inse vene epoc'a cea momentosa, si dein copilulu celu mai viu se face unu imbecilu pre care dê menatu pentru cá se faca ceva sporiu, éra celu tacutu se face seriosu, si celu imbecilu desfasiura una energia si una elasticitate interna mirabile. Aceste fenomene se probeza in tote dilele de experientie nenumerate.

Nota 2. Despre acestu obiectu au scrisu mai multi, aducemu numai: *Helvetius* de l'homme, des ses facultés intellectuelles et de son éducation. Despre acestu scriitoriu judeca pedagogulu germanu *Niemeyer*: „(Helvetiu) e plinu de filosofi'a francesca superficiala, dara cu tote aceste are forte multa materia pentru examinatu si oserbatu.“

§ 73. Respectulu capacitatii in cultur'a copiiloru.

Dupa ce au observatu educatoriulu capacitatea copiiloru, apoi a dou'a detoria a lui e cá se suplinesca prein arte, in catu se pote, ceea ce au denegatu natur'a copilului. Facultatea sensitiva, memori'a si fantasi'a se pote intari si perfeptiuná prein deprendere. Daca are copilulu mai multa fantasia decatu intielesu, se cuvene a cultivá mai multu pre acest'a, cá asia se se aduca la una proportiune justa amendeu aceste poteri. Capulu secu nu dê ocupatu totu cu a-

deveruri abstrapte seau cu subtilitati gramaticali, pentrucă atunci se face la urma pedante de totu, nece fantasi'a cea via se nu se prea nutresca că se nu se faca copilulu fanaticu. In acesta diversitate a poteriloru nu potemu se nu recunoscemu unu scopu intieptu alu providentiei, care se promove asia daca se cutiveza copilulu mai alesu pentru atari obiepte spre cari are mai multa aplecare. Aci se cere ore-care abnegatiune dein partea educatoriului, pentrucă fiacare cultiva mai multu facultatea pre care pune mai mare pretiu, inse prein acést'a celealalte se espunu la periculu de a re-mané necultivate.

CAPU IV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre cultur'a facultatii sensitive seau educatiunea estetica.

§ 74. Facultatea sensitiva se pote cultivă.

Omulu are nu numai facultate de a 'si representă diferite lucruri, ci si facultate de a *senti* una placere seau neplacere in urm'a acestoru representatiuni si in urm'a impresiuniloru pre cari facu lucrurile in d'insulu. Acesta facultate inca se pote cultivă, adeca se potu cultivă si sentimentele.

§ 75. Diversitatea si cultur'a sentimentelor.

Facultatea sensitiva se manifesta in diverse moduri gia in anii de antaniu. Impresiunile cari se facu in sensii seau in spiritulu omului producu una sensatiune de volia buna seau volia rea, unu sentimentu de inaltiare seau consternatiune, a le caroru cause de multe ori sunt necunoscute, si

deu se se afle în natur'a cea mai internă a omului. Dacă statul cel plăcut sau neplăcut se referesce numai la corp, atunci sentimentul e numai *sensual*. Altmintea sentimentele sunt *mestecale*, sunt înse mai multu spirituali acele, pre cari le numim *simpatetice, morali, religioase, estetice, și întieptuali*. Tote aceste stau în legătură atatu cu reprezentatiunile catu și cu totu ce poftesce și uresce omul, și de aceea au una parte forte însemnată în formarea caracterului lui, preîn urmăre educatiunea nu le pote trece cu vederea.

§ 76. Cultur'a sentimentului sensual.

În respectulu cultur'ei acestui sentimentu educatoriulu are a se feri de două extreme, se nu facă pre copilul nece prea nesentitoriu nece prea sentitoriu, ci se țină una măsură dreaptă în cultur'a acestui sentimentu. Una iritabilitate prea mare e una adevărată nefericăre, și unu morbu corporal ce are influență periculoasă și asupr'a celorualte sensațiuni mai spirituali, deîn contra *nesentirea* sau *apati'a* prea mare lipsesce pre omu de bucuriele, cari sunt necesare pentru conserbarea organismului.

Nota. Deci nu se cuvine a dá copiiloru una educatiune prea iritatorie. Se le se deă toate necesarele pentru nutrire, îmbrăcamentu și locuință, mă se nu se deprindă că se alege prea multu în mâncări, haine ș. a., nece se le multiamescă toate dorințele fora de nece una discretiune, preîn acést'a i aru învetaș se apretia mai multu bucuriele sensuali decatu cele spirituali, și se asculte mai multu de sensualitate decatu de rațiune. E mai bine a'i deprinde că se nu alege în mâncări, se nu alege hainele dacă sunt mai fine sau mai grosolane, dacă e timpul frumos sau nritu, dacă e asternutul mole sau aspru, decatu se se învetaș

delicati, lingoni, alegutori, comodi, că se apuce totudeun'a bucatur'a cea mai buna, si se ocupe ei loculu celu mai comod. Asia s'aru cresce numai epicurei, si omeni molateci si frieosi cari nu s'aru poté infruntá cu nece una adversitate, unde se cere dominatiune preste aplecarile sale. Natur'a se multiamesce cu pucine, (pauçis contenta). Copiii celoru mai avuti inca nu s'aru bate pentru bucaturile cele mai bune daca nu 'i aru deprende, si aru fi mai sanitosi si mai voiosi candu le s'aru dá unu viptu simplu decatu la mesele incarcate cu produsele toturoru partiloru lumii.

§ 77. Cultur'a sentimentelor simpatetice.

Omulu asia e facutu, catu se bucura candu se bucura altulu si patemesce candu vede pre altulu patemindu, se bucura candu pote fi liberale si generosu, e mesericorde catra celu ce au ajunsu la reu. Aceste sentimente se numescu *simpatetice*, si sunt semne de una *bunatate* a animei, si intru atat'a se si cuvene a le cultivá. Inse ele potu fi si periculose, anume candu cineva apretia mai multu pre aceste sentimente decatu sentimentele *morali*, pentru esemplu unu teneru pote se aiba forte multu sentimentu pentru atari fapte cari se numescu liberali si generose, si pote si sunt, si cu tote aceste se aiba forte pucinu sentimentu pentru *dereptate*. De multe ori fapt'a cea mai generosa pote fi cea mai *nederepta*. Sentimentele dein care urmeza atari fapte sunt numai una *sentimentalitate vituperabile*, care nu dê desteptata ci supresa ¹⁾, si judeciulu unoru că acestia dê indereptatu. ²⁾

Nota. 1) Sentimentulu de compasiune prea delicatu, emotionile prea mari la fiace ocasiune, si plansulu, care vene forte usioru mai alesu copiiloru si teneriloru, destepta comunemente ide'a despre bunatatea animei, cu care si potu subsiste impreuna, totusi ele sunt nesce semne forte incelatorie, că-ci acesta tene retia a animei de multe ori areta numai lips'a poterii interne,

de aceea educatoriul se se pazesca că se nu se incele. Dacă vine sentimentalitatea copiiloru dela debilitatea corpului, se le intaresca corpulu, dacă vine dela lips'a dominatiunii preste aplecarile loru se 'i deprenda a suferi si a se dominá. Totusi ar' fi lucru intorsu, a'i deprende că se caute cu nepasare la esecutiunile omeniloru si la torturarile animalialoru, că-ci aceste se invetia ei a le suferi si fora de speciale deprenderere. Apoi scopulu educatiunii nu e că se faca pre omu nesentitoriu.

2) Sentimentele simpatetice se purifica si se inderepteza:

a) purtanduse cu recela catra faptele si sensatiunile pre cari copiii le apretia multu candu nu merita acea apretiare, asemenea sunt pentru esemplu donurile cari se facu celoru nedemni;

b) celoru mai mari espunendule casuri particularia si aretandule pretiulu celu adeveratu morale că se nu se incele prein impresiunea cea de antaniu care se face in sentimentu, pentru esemplu unii tienu a fi numai lucru secundariu a solbe detoriile, dein contra prea nobile a ajutá pre unu pierde véra, multi nu credu că s'aru desonorá facundu incelatuni mai mici, si asia sentimentulu se corumpe.

§ 78. Facultatea sensitiva morale.

Si *sentimentulu morale* se areta de tempuriu in sufletulu copilului, copilului inca 'i place ce e dreptu si bunu, elu inca e multiamitu si se stima candu cunosce că a lucratu bene, dein contra candu 'lu mustra conscienti'a pentru vre unu reu, atunci se rusineza, 'i pare reu, e consternatu si nemultiamitu, elu inca are stima pentru ce e dreptu, are incredere in cei buni, si respepta fapt'a nobile si neinteresata. Representatiunile despre natur'a si ratiunile ultime ale acestui sensu morale potu fi diverse, ma esistenti'a lui nu se pote negá. Acestu sensu tiene locul ratiunii in anii cei de antaniu pana ce inca ratiunea nu s'au desvoltatu, si contribuesce forte multu la moralitatea carapterului, dara elu se

pote si obtunde daca nu 'lu considera educatorii copilului, de aceea si educatiunea *estetica* inca dè se lucreze anticipativu pentru cultur'a sentimentului *morale*, pentru că educatiunea *morale* se pota prosperá cu atatu mai multu la tempulu seu.

§ 79. Cultur'a sentimentului morale

Midiloculu celu de antaniu spre acestu scopu e *esemplulu*. Copiii judeca forte de tempuriu, cumucà si ei sunt *delori* se lucreze asia, cumu vedu lucrandu pre acei, cari petrecu cu d'insii, pre cari 'i ama si respepta. Asia se nascu *morii* si *moralitatea* natiuniloru intregi, a societatiloru si familieloru particulare ¹⁾.

2) Educatorii se judece de multe ori in fienti'a de facia a copiiloru *obieptele morali*, sentimentele, motivele si faptele, fia aceste ale copiiloru seau ale altoru omeni, fia luate dein tempulu modernu seau dein tempurile antice, fia chiaru numai fiptiunate ²⁾.

3) Se arete copiiloru diferite *situatiuni dein vieti'a omului* si diferite casuri, si se 'i deprenda a judecá, ce s'ar' cuveni se faca seau se fia facutu cineva in cutare casu.

4) Se 'i deprenda cá se aiba placere si stima pentru fapte totudeun'a dupre gradulu pretiului loru celui morale.

Nota. 1) Daca vedu copiii necontentitu numai inselatuni, asupriri si maltraptari dein partea superioriloru in contra celoru subordinati, atunci sentimentulu nedereptului seau nu se destepta intru insii, seau se obtunde indata ce s'a desteptatu, dein contra daca vedu numai fapte de dereptate, umanitate, libertate, de sufletu neinteresatu, atunci se deprendu si ei a face asemenea, si se tulbura celu pucinu in cele mai multe casuri, candu vedu pre cineva facundu alt'mentrea.

2) Copiii au simpatia catra cei cu cari convietuiescu si 'i imita, asia dara daca aru audi ei dela d'insii totu judecia derepte supr'a lucrurilor morali, atunci s'aru deprinde si ei a judecá si a senti dereptu despre lucrurile morali, de aceea e atatu de neaperatu cá toti cei se vietuiescu cu copiii se se uite ce facu si ce vorbescu inaintea copiiloru, ce lauda si ce reproba.

§ 80. Continuatiune.

In ultra :

5) *Sentimentulu morale* se cultiva desteptandu pre copii cá se 'si judece lucrarile proprie, ce pretiu seau despretiu, si ce meritu seau demeritu au acelesi, cá apoi se aiba multiamirea seau nemultiamirea, ceea ce e nedespartita de acestu judeciu, se se rusineze de conscienti'a propria, si se le para reu. Inse e neaperatu a tiené mesura atatu in laude catu si in reprobare. Ar' fi erore a laudá si a apretiá necontentitu si prea multu faptele bune, prein acést'a copiii nu s'aru desteptá ci s'aru face nepesatori catra lucrurile morali, asemenea ar' fi erore a infruntá pre copii necontentitu si in publicu, a'i maltraptá in tote dilele, prein asemenea purtare educatoriulu nu ar' desteptá sentimente morali ci le ar' obtunde.

6) Sentimentele morali se destepta si prein *simpatia* ¹⁾).

7) *Representatiunile* inca destepta sentimente, ma numai representatiunile intieptuali facu pucinu efeptu, dein contra cu catu e sentimentulu mai debile cu atatu e mai aptivu intielesulu teoreticu; una ocupatiune prea anticipata cu scientiele inalte pote omori sentimentulu. Era daca representatiunile au unu reportu mai de aproape catra sensualitate, si daca le sei imbracă cineva, atunci ele destepta si sentimentulu, si implu anim'a de placere seau neplacere ²⁾).

Nota 1). Statele altor'a *corporali* si *spirituali* producu si in

noi asemini state, acesta proprietate a naturei omenesci se numesce *simpati'a*, pentru exemplu daca 'si esprime cineva mai tare speranti'a, bucuri'a, dorerea, fric'a, atunci destepta si in altii aceste sensatiuni.—De multe ori copiii se rapescu de bucuria fora se scia că de ce se bucura, si éراسi de multe ori se temu fora se cunosca caus'a, asia se potu comunicá altor'a si sentimentele morali, pentru exemplu sentimentulu benevolentiei, alu bucuriei, dorerii, alu amirarii faptelor frumose, chiaru si alu însufletirii spre a se sacrificá pentru benele altor'a. In acestu modu se potu desteptá sentimente si in cei ce sunt mai pucinu sentitori dela natura, mai alesu daca educatoriulu dà ocasiune copiiloru că se fia marturi ai faptelor frumose, seau se faca si ei, seau candu se facu serbatori pentru *umanitate, natiunalitate, beneficentia, amicitia*, in *memori'a omeniloru illustri*, la aceste ocasiuni toti se petrundu de acelesi sentimente de amore catra umanitate si natiunalitate, si de apretiarea virtutiloru barbatiloru illustri, cari au facutu si au suferitu pentru patri'a loru.

2) Pentru ~~exemplu face mare efect~~ descrierea cea via a vitialoru si a virtutiloru particulare, descrierea amorii catra parenti, amici, natiune si catra progresulu ei, a urmariloru rele ce se nascu dein vitia.

§ 81. Sentimentulu religiosu.

Omulu e facutu dela natura că se sentia necesitatea religiinii, si are si capacitate spre a 'si cultivá sentimentele religiose. Sentimentulu *religiosu* se areta de tempuriu in multi copii, si inca mai comunemente in unire cu celu morale. Mai antaniu copiii sentu in anim'a loru una aprobare si reprobare secreta, una inculpare si una desculpare, mai tardiu ei sentu si necesitatea de a sci care e aceea mana, care a scrisu acesta lege in anim'a loru. Asia religiunea se intemelia pre natur'a cea morale a omului, de aceea d'ins'a nece nu pote fi numai una suma de pusetiuni positive seau

formule, că-ci aceste s'aru poté invetiá si posedé si atunci candu ar' lipsi cuiva de totu moralitatea interna.

§ 82. Desteptarea sentimentului religiosu.

S'a pusu de multe ori acesta iutrebare: Catu de tempuriu se cuvene a desteptá idee si sentimente religioase in copii? Multi au respunsu, că *pre catu se pote mai de tempuriu*, altii, precumu *Rousseau*: că se cuvene a desteptá a-tari idee si sentimente multu mai tardiu de cumu se face comunemente! Unii dicu, că gia copiii cei mici aru dé se balbutesca *numele* lui D-dieu; altii dicu, că ar' fi mai bene a asteptá *periodulu ratiunii* si apoi se se pronuntia atunci *numele* lui D-dieu cu mare solemnitate, éra pana la acea solemnitate educatoriulu nece se amentesca de D-dieu! *Kant* inca dice, că ar' fi mai conformu cá se invetie copiii a cunosce mai antaiu scopurile lucrurilor si cumu se cuvene omenilor a se purtá, a le ageri poterea judecatoria, a'i face se cunosca ordinea si frumuseti'a opereloru naturei si numai dupre aceea se le se espuna conceptulu fientiei celei supreme, éra pana atunci, daca ar' fi cu potentia, se nu 'i duca la ceremonie religiose, si nece se le memore numele lui D-dieu, inse despre acestu metodu dice *Kant* insusi (in *Pedagogica*) că nu e aplicabile.

Asia dara se cuvene a desteptá in copii sentimentulu religiosu, indata ce au esitu ei dein acelu periodu, care se pote considerá numai cá animale, adeca indata ce au inceputu a se desteptá in d'insii *conscienti'a*, se se faca inceputu si cu desteptarea sentimentelor religioase. Era acesta desteptare se face invetiandu pre copii cá se se abata cu anim'a dela lucrurile cele vediute, marginite si mutabili spre celu nevediatu, nemarginitu si eternu, si ducundui dela *amorea*

catra parentii loru la amorea lui D-dieu care e amorea in-sasi. Educatoriulu dê se le spuna in limb'a loru, cã totu benele numai dela D-dieu vene, cã elu numai pre cei *buni ama*, si numai acelor'a dà bene adevveratu si duratoriu, cã elu ne spune prein conscienti'a nostra care e legea lui cea santa, si cere dela noi ascultare neconditiunata.

Nota. Educatoriulu se va folosi de tote ocasiunile acomodate, spre a desteptã aceste sentimente in copii, elu va avé forte buna ocasiune pentru acestu scopu, pentru esemplu, candu copiii sunt misicati de una bucuria speciale dreptu vre unu evenimentu imbucuratoriu; candu va lege impreuna cu d'insii biografiile barbatiloru ilustru dein anticitate 'i va face luatori amente, cã cei vechi nu intreprindeau nemica fora de a invocã mai inainte ajutoriulu lui D-dieu: *Timoleon nihil rerum humanarum sine Deorum numine agi putabat.* (Nepos). Si Romanii diceau: *ab Jove principium.* Educatoriulu crestinu se ajuta specialmente cu ide'a despre D-dieu cumu o prezenta crestinismulu, nu cá a unui D-dieu nationalu, ci cá parentelui a totu genulu omenescu, bunu fora de margini in catu face se ploue si se resara sorele si preste cei buni si preste cei rei.

§ 83. Sensulu frumosului, gustulu.

Omulu are sensu nu numai pentru ce e *bunu* si *adeveratu* ci si pentru *frumosu*, care in sensu mai strimtu se numesce *esteticu* seau *gustu*. Acest'a inca are opu de cultura, care daca e adevverata, atunci gustulu nasce sentimentu pentru ordine si armonia, dein contra neplacere si despretiu pentru totu ce e reu, neordinatu si uritu, si omulu, in a carui sufletu gustulu bunu a ajunsu la plenitiunea culturei, e mai regulatu si mai placutu decatu alti omeni in modulu seu de a cugetã si de a lucrã, elu e depresu la ordine, la cuvenientia, decentia si frumusetia, si despretia totu ce e in contra acestor'a. Lui facu gretia tote substilitatile cele de

nemica, toate sofisteriile, și toate lucrurile afeptate și nenaturale, reportesse acete la cugete seau la fapte.

§ 84. Cultur'a gustului.

Cultur'a gustului depinde nu numai dela *invetiatura* (despre care în didactica), ci depinde multu și dela *educațiune*. Adeca cultur'a gustului depinde nu numai dela fineti'a organelor care unii o au în gradă mai mare decatu alții dăra și dela mai multe circumstanție fericite, în cari s'au aflatu unii și alții deîn tineretie, că unii au avutu fortun'a a fi încungiurati numai de armonia, simetria, și forme frumoase și a vietuii cu persoane cari atatu în vorbele catu și în faptele lor manifestau numai espresiunea unui finu gustu esteticu.

Gustulu se pote cultivá:

1) ferindu pre copii mai alesu de veri ce conversațiune în care domina unu spiritu și tonu fora gustu și ordinariu;

2) presentandule obiepte de arte frumoasă, și facundui luatori amente la totu ce vetema urechi'a și ochiulu, apoi refleptendui că se caute la bunulu gustu în toate lucrurile cari 'și le procura ei, le posedu și ordina;

3) petrecundu cu d'insii în *natura*, unde se afla ide-ariale *frumosului* și alu *placutului*; gaudenti'a naturei se pote mari prein *musica*, fiinducă acést'a misica și înaltia sufletulu, și asia 'lu prepara că se dee locu frumusetiiloru naturei ce intra în d'insulu deîn toate partile; cultur'a gustului se ajuta multu prein *inclinatiunile simpatetice*, prein sociabilitate, și amicitia. Gustulu bunu apoi e nemiculu a totu ce e afeptatu, și nenaturale, și intru acest'a nu vede mai multu decatu unu *gustu reu* chiaru și atunci candu tiranic'a moda l'ar' declará

de *gustulu bunu*. Apoi trecerea nu e grea dela frumuseti'a *fisica* la frumuseti'a *morale*. Educatoriulu pote aretá copiiloru că unu omu frumosu la facia si la statura va vorbi mai la anim'a ascultatoriloru decatu unu Esopu, se intielege, că daca are si spiritu frumosu, pentrucă radiele frumusetiei morali se refleptu in frumuseti'a *fisica* si afla intrare mai usiora in anima.

§ 85. Sensulu sublimelui.

Sublimele se tiene mai pucinu de sfer'a teneretieloru pentrucă presupune una cultura mai inalta a ratiunii fora de care nu se pote senti. *Representatiuni sublimi* se nascu atunci candu conceptele sunt mai debili decatu se pota cuprende obieptulu totu, pentrucă elu intrece tote obieptele cunoscute si ordinaria. *Sensatiunile sublimi* se nascu candu vedemu undeva poteri cari intrecu multu pre ale nostre si pre a caroru marime nu ne o potemu cuprende decatu numai incordandune forte tare sentimentulu. De aceea unele cá aceste nu sunt acomodate pentru copii. Daca se deprendu copiii de tempuriu cu lucruri extraordinarie, atunci nu afla nece una placere in frumuseti'a naturale. Atunci chiaru si sensulu morale dê a se pune in misicare prein ceva extraordinariu. Inse incetu incetu se cuvene a pasi si la cultur'a acestuia, facundu luatori amente pre teneri la obieptele cari se destingu prein marimea loru *fisica* si *morale*. Inceputulu se face mai bene dela marele ce se afla in natura, acest'a imple de admirare si uimire si pre intielesulu mai pucinu cultivatu; *sublimele* care se afla in caracterii si in lucrarile omenesci presupune gia una cultura mai mare interna, asemenea presupune una cultura mai deplinita si *sublimele* care se afla in limba si in operele de arte.

Nota. Tenerii, caroru se dau in mana prea de tempuriu operele poetiloru *mari*, seau si ale altoru scriitori de genulu *celu mai sublimu*, pierdu sensulu pentru una miie de alte frumusetie, cari le se paru prea simple si prea ordinare. Prein acele gustulu lor mai multu se corumpe, si 'si pierdu sensulu chiaru si pentru *sublimele celu adevveratu*, pre care 'lu cerca mai de multe ori numai in vorbe neintielese. Ei vedu *natur'a cea mare* numai in *tumulturi* si *intempestati*, si *umanitatea cea mare* o vedu numai in faptele unui *entusiasmu forte neconsideratu* de multe ori, chiaru si in *facutori de rele valorosi*.

2) Cá se lucreze educatiunea *estetica* in armonia cu cea *morale*, spre acést'a e neaperatu a interesá pre copilu de buna ora mai multu pentru *dereptate* decatu pentru *generositate* si *marinimia* care de multe ori numai la parere e mai sublim. Omulu dê se se deprinda mai antaniu a lucrá *bene*, inainte de ce ar' poté se faca fapte *mari*.

§ 86. Sensulu adevverului.

Copilulu inca are pofta spre scientia, elu oserba cu luare amente fenomenele esterne, si intreba de buna ora de causele lucrurilor. La inceputu elu uresce deceptiunea, incelatiunea si mentiun'a, chiaru si copiii cei mici sentu multamire candu oserba că au inaintatu in cunoscentie si inca fora de nece unu respektu daca aceste sunt de vre unu folosu au ba. Educatoriulu are detoria de a nutri in copii aceste sentimente. Acést'a o face:

1) aretandule catu e de doritu si de frumosu a fi decoratu cu tote cunoscentiele necesarie unui omu, unui natiunalistu si cetatianu in tote ramurile vietiei natiionali. Aceste sentimente nu e greu a desptá in copii, pentrucá esperienti'a areta, că se potu desteptá sentimente si pentru alte perceptiuni mai neesentiali, precumu e pentru esemplu sentimentulu naturei superiori si alu clasei sale, cu atatu mai

multu se potu desteptá asia dara sentimente pentru alte perfeptiuni mai adeverate si mai eminenti.

2) Sentimentulu multiamirii se nasce propriamente atunci, candu copilulu oserba insusi cumucà sufletulu lui s'a mai luminatu, cà inainteza, cà invinge dificultatile, apoi candu oserba catu pote se faca cu cunoscentiele sale, si cu catu e d'insulu mai inainte decatu cei ce nu au atate cunoscentie cate are elu.

3) Educatoriulu se iee amente cá alumnulu se nu uresca invetiatur'a dein culp'a lui. Ast'a s'ar' templá dein caus'a metodului vitiosu, care ar' urmá educatoriulu seau invetiatoriulu, fia cà *materi'a* invetiaturei nu ar' avé inca nece unu interesu pentru alumnu seau *form'a* invetiaturei ar' fi atatu de neacomodata in catu mai multu l'ar' torturá decatu i ar' desteptá amorea spre invetiatura. Despre acést'a dice *Cintilianu*¹: „*Id imprimis caveri oportet, ne studia, qui amare nondum potest, oderit puer, et amaritudinem semel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet.*”

CAPU V.

Despre cultur'a facultatii adoperative seau despre educatiunea morale.

§ 87. Consideratiune generale

Omulu numai atata *pretiu adeveratu* are catu *pretiu morale* are; numai *perfeptiunea morale*, seau *bunatatea caracterului*, *santitatea sentimenteloru* face pre altii cá se respepte pre omu si fora de voli'a loru, tote celealalte perfeptiuni ale omului corporali si spirituali au pretiu numai conditiunatu. Educatiunea pana aci au desteptatu si au formatu

1) *Cint. I. c. 1.*

numai sentimentulu celu morale alu copilului, si prein acést'a l'a preparatu spre a se poté determiná insusi cá se faca aceea ce prescrie legea. Pana aci purtareá copilului a fostu numai una imitare a fapteloru cari in societate trecu de *de-repte* si *cuvientiose*, de acumu inainte copilulu dê se se deprenda de *a lucrá dupre principia*, si prein acést'a se distinge *educatiunea morale* de cea *estetica si intieptuale*, cu tote cá si aceste amendoue au avuta una direptiune catra moralitate.

§ 88. Natur'a morale.

Multi dein pedagogii mai noui sunt de parere, cumucá copii au una natura morale *buna* la inceputu, ei sunt neno-centi, in ei nu se afla nece una urma de inclinatiuni si appetitiuni *rele*. Inclinatiunile si appetitiunile copiiloru, pre cari altii numescu *rele*, sunt numai nesce urmari necesarie ale nepreceperii copilaresci. Altii dein contra sunt de parere, cá natur'a omenesca e *corupta de totu* in tote instintele si inclinatiunile sale, prein urmare omulu e *absolutu necapace* pentru *totu bunulu adevveratu* fora de unu ajutoriu mai inaltu, si asia tote cugetele si aplicarile lui sunt *rele* dein tenerezie; in copilu insusi se afla una *aplecare spre reu* (malum radicale), celu pucinu una direptiune seau aplecare atatu spre reu catu si spre bene, cu tote cá in proportiuni diverse.

Nota. Parerea de autaniu o apera *Rousseau* si in urm'a lui mai multi pedagogi: *Basedow*, *Campe*, *Saltzmann*, *Rochow*, inca si *Pestalozzi* s. a.. Ceealalta parere o apera teologii mai vechi si filosofii de scol'a critica cea mai mare parte, mai alesu de candu a esitu la lumina disertatiunea lui *Kant*: *religiunea intre marginile ratiunii singure*. „Totusi, dice *Kant* in *Pedagogic'a* sa, cá omulu dela natura nece nu e moralmente bunu nece reu, pentru-cá elu dela natura nece nu e fientia morale, dara se pote dice

că elu are în sene dela începutu indemnuri spre tote vitiale, că-ci elu are inclinațiuni și instinte, cari 'lu indemnă, cu tote că rațiunea 'lu indemnă spre altu ceva contrariu.“

§ 89. Ce areta experienți'a în acestu obiectu.

1) În toti copiii se oserba *despusetiuni* (indoles) spre aplecari, sentimente și fapte bune. Unii se distingu deîn copilăria preîn amore speciale spre adevăru, spre ce e bunu și chiaru spre ce e nobile¹, reulu le e propriamente strainu de totu, și la începutu nece nu 'lu potu cuprende, despre a-cesti'a se presupune că sunt *nenocenti*.

2) Dăra cu tote aceste toti copiii se potu *seduce* la reu, și în unii se află forte de buna oră una despusetiune mai ture spre atari lucruri cari în anii mai înaintați se numescu *nederepte* seau *rele*, pentru exemplu că s'aru bucură de reulu altoru, că aru fi falsi, mentiuoși, aru avé una aplecare naturale spre a încelă și spre furtu, și aceste că înascute. „*Vidi ego et expertus sum zelantem parvulum. Nondum loquebatur, et intuebatur pallidus amaro adspectu collactaneum suum*“—dice Augustinu.

3) Copiii acelora'si parenti încă sunt diferiti și unii sunt mai buni alții mai rei, cu tote că au totu aceeași educațiune, aceleși exemple.

4) În sufletulu unoru copii se nascu nesce lineamente cari nu se potu esplică numai deîn *sensualitate*, cu tote că

1) Omnium honestarum rerum semina gerunt, quae admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuta ignem suum explicat. (Seneca). Si Rollin: „Il y a des enfans si bien nés, d'un naturel si heureux et si docile, qu'il suffit de leur montrer ce qu'il faut faire, et qui, sans avoir besoin des longues leçons d'un maître, au premier signal saisissent le bon et l'honnête, et s'y livrent pleinement: rapacia virtutis ingenia:“

se explica dein *sensualitate*, de ce se facu unele instinte atatu de stricatorie cu tempulu.

§ 90. Necesitatea de a cunosce natur'a copiiloru.

Unii copii sunt dein firea loru iuti, de capulu loru, neastemperati, totudeun'a aptivi, de aceea ei totu strica, res-torna, rumpu, 'si areta dorintiele loru cu impetuositate, ofensiunile le dau inderetu indata, in lucrurile cele serioase 'si pierdu usioru pacienti'a de a fi cu luare amente, nu potu se stee multu intru unu locu, dicu si facu multe fora de discretiune, facu multe intreprinderi temerarie, suferu forte greu a fi marginiti, candu le se pare cà le s'a facutu vre una nedereptate, acést'a o areta cu multa impetuositate, au pucinu sensu pentru maniere externe, pucina ascultare orba, contradicu indata candu nu sunt convinsi, inse pre lunga a-acesta suferu a se incelá usioru si pre partea loru sunt totude-un'a computatori rei: dela unii cá acesti'a de regula se pote asteptá, cà voru cêstigá *multu carapteru* si *pretiu morale* daca voru fi traptati dupa cuvenientia, nu pentru cà aru fi bune aceste tote, dar' pentrucà se presupune cà unii cá acesti'a *au poteri*, cari prein educatiune respundietoria potu produce multu.

Dein contra alti copii sunt astempereti, nu au placere se auda fremetu multu, asculta cu aceeaasi atentiune atatu lucrurile seci catu si cele interesante, se insinua pretotuinde-ne, mai alesu unde vedu cà potu se cêstige ceva, nece una data nu au parere propria, nu contradicu nece una data, asculta la celu de antaniu semnu, nece una data nu facu e-rore in computu spre damnuu loru, spunu multe sententie mai alesu unde sunt carii se 'i admire, au ochi ageri pentru

erorile altor'a, asculta, pandescu, ambla in susu si in diosu, si daca afla ceva, apoi ducu vorb'a dela unulu la altulu, seau dein casa in sasa si inca o si marescu; candu e se ajute pre unu nefericitu, mai antaniu esamina cu de amenuntulu daca acel'a *merita* ajutoriu au ba; suferu ofensiunile de facia, apoi aflandu ocasiune le intorcu in deretu s. a.: unii cá acesti'a comunemente trecu de copii forte buni, preceptuti, inse e tema, cá se nu devenia la urma nesce *sceleserati cu sange rece*, daca le va lipsi educatiunea cuvenientiosa, seau celu pucinu nesce omeni forte neaptivi, debili, si indiferenti catra veri ce lucru fora de nece una distinctiune.

Unele dein aceste scaderi le nutrescu parentii si educatorii dein adensu in copiii lor, pre copii invetia a fi mentiuosi, inelatori! Purtatorii de vorbe sunt favoriti lor!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CAPU VI.

Principiale educatiunii morali.

§ 91. Problem'a educatiunii morali.

Copilulu nu se pote face *virtuosu* prein altii precumu se pote face invetiatu, virtutea e productulu libertatii. Totu ce pote face educatiunea in anii cei de antaniu ai desvoltarii ratiunali afora de conserbarea si cultur'a sentimentelor morali consiste intru aceste: I) in *educatiunea morale negativa*, II) in *disciplina*, III) in *cultur'a nemediata superiorea internului*.

I.

Educatiunea negativa.

§ 92. Oserbatiune generale

De multe ori se explica bunatatea seau coruptiunea cea morale a copiiloru numai dein sfer'a in care cresc eu ei, dein circumstantiele cari facu impresiune in d'insii si dein traptarea lor. Deci celu ce conserba *voli'a buna* in copii, celu ce 'i sci ocupá, celu ce nutresce in ei *sentimentulu de libertate*, si, candu merita, areta, cá are *incredere* in ei, celu ce le micusioreza pre neoserbate *instintele si aplecarile cele stricatorie*, si in fine 'i cercundá cu tote *esemplele* despre ce e *bunu si frumosu* pre cari le are de indemana, unulu cá acel'a pote asteptá progresu in cele bune cu mai multa securitate decatu unde se afla contrariulu dein aceste tote.

§ 93. *Voli'a buna.*

Candu sunt copiii *voliosi*, atunci *benele* prospera in d'insii mai usioru si mai rapede decatu *reulu*. Sanitatea corpului in multe casuri are parte mare in sanitatea sufletului. Sufletulu copiiloru moribicosi e mai aplecatu specialmente spre pasiuni egoistice decatu alu celoru sanitosi. Cele mai multe scaderi ale educatiunii corporali sunt asia dara scaderi si pentru educatiunea morale. Copiii cari au crescutu de mici intre persoane morose, capriciose, grele la fire, se facu si ei asemenea morosi, capriciosi, grei la fire, veementi s. a.; dein contra *voli'a buna* deschide sufletulu si 'lu prepara pentru tote impresiunile bune, 'lu face de asculta bucurosu si inca

'lu si intaresce spre a se poté dominá, pentrucà poterea cea interna se pote desvoltá cu libertate.

Nota 1). De ce cresc copiii tieraniloru cu atate scaderi morali cari se imputa tieraniloru comunemente? Pentrucà vedu pre parentii loru a pururea morosi si nemultiamiti, infruntati, injurati, batuti, ne avendu di buna dora in tota vieti'a loru, nece una data in urechi'a loru nu intra tonu de amore, nece ochiulu loru nu vede cautatura blanda omenesca, asia vediendu ei dispre-tiulu miseri'a si starea cea apusa a parentiloru loru, 'si pierdu sentimentulu de respektu si catra parentii loru si catra aceia, cari sunt caus'a dispretiului, a miseriei si a starii celei apuse a parentiloru loru, sufletele loru, dein cari au emigratu increderea si amorea, se implu de neincredere si de ura in contra altor'a dupre legea naturei: cei ce semina ura nu potu secerá amore.

2) In contra acestei invetiature se obiepta, cà cu catu e tenerimea mai voliosa, cu atatu e si mei clamorosa, si cu atatu face mai multe necuvenientie; la acést'a se respunde, cà nu e ne-aperatu numai decatu cá *vol'i'a buna* se consista in *strigare* si in *tipete*, aceste sunt numai nesce consecentie cari urmeza firesce unde sunt adunati multi omeni voliosi. In ultra *vorb'a inalta*, *chia-marea*, *risulu*, una *misicare mai mare a corpului*, si *vol'i'a buna* a uneori camu esita dein margini, aceste tote se potu moderá, unu ce reu nu sunt, copiii cei inchisi si condamnati la tacere facu mai multe rele. *Certele*, cari se nascu de multe ori intre copii, inca nu se potu numi necuvenientie si rele numai decatu; aceste dependu dela alegerea colegiloru, dela preveghierea educatoriloru, si dela alte circumstantie, apoi dein unele *certe* se desvolta de multe ori poteri frumose.

§ 94. Ocupatiunea.

Nenumerat necuvenientie, cari pre incetu se prefacu in rele positive, se nascu numai dein *lips'a ocupatiunii* si dein *uritu*. Celu ce sci dá copiiloru ocupatiuni acomodate etatii si firei loru, va avé mai pucine ocațiuni de a se plange

in contr'a loru. Candu sunt ei ocupati necontenitu cu lucruri cari nu trecu preste poterile loru, atunci mai anevolia le vene in mente, cá se faca vre unu reu, seau vre una nebunia. Chiaru candu s'aru fi resolutu se faca vre una nebunia, se abatu; numai se nu 'i constringa la vre una ocupatiune *uritiosa*, pentrucà aceea produce efectu contrariu, si se nu fia ocupatiunea *prea continua*, chiaru si *joculu* e fatigatioriu, si produce umori rele daca tiene prea multu; celu mai multu efectu face ocupatiunea favorita, pentrucà imple totu sufletulu, si face necesaria una multime de alte ocupatiuni colaterali. Pentru anii anteriori sunt cele mai acomodate ocupatiuni *coleptiunile* de produse naturali, chiaru si *jucariile*, pentrucà aceste facu pre copii cá se le fia cas'a cara, ele esercita si mentea praptica, si copiii ocupanduse cu aceste petrecu nenocenti dile si ani intregi¹. In intemeliarea si conducerea acestoru ocupatiuni se areta mai bene aceea ce se numesce *preveghiare* asupr'a copiiloru. Durere inse cá acesta preveghiare de multe ori mai multu impedecca aptivitatea cea libera a copiiloru, si atunci ea se abate cu totulu dela scopulu seu².

Nota 1. Numai se nu fia *jocurile pentru câstigu*, seau *jocuri de carti*! Aceste sunt cele mai periculoase ocupatiuni, ele se prefacu forte curundu in una pasiune *miserabile, omoritoria de spiritu si de anima*. E lucru infricosiatu a vedé pre copii, cumu siedu la mes'a de jocu aprensi de pof't'a câstigului, indesertu s'ar' adope-rá cineva se 'i abata dela carti chiaru prein cele mai interesante discursuri seau prein alte jocuri, ei nu audu nemic'a, nu vedu nemic'a, nu cugeta la nemic'a, totu sensulu loru pentru *bucurii mai bune* e stinsu. Nu se pote spune cata stricatiune face acesta nefericita pasiune in sufletele celoru teneri. Eu rogu pre toti educatorii cu totu de adensulu—dice unu pedagogu renumitu—se nu strice pre copii cu *esemplulu loru*, eu rogu pre toti parentii, se

nu chiamo pre nece unu copilu la jocurile loru cele de tote dilele. Jocurile cele mai clamorose, mai selbatece si mai periculose inca nu sunt atatu de *periculose*, cumu sunt *jocurile luerative* daca s'au prefacutu in pasiune si necesitate. Cu atatu au mai multu pretiu celealalte recreatiuni si ocupatiuni, prein cari se esercita, si se desvolta poterile corpului si ale sufletului.

2. Copiii nu se potu ocupá cumu se cuvene *daca* 'i lasa singuri, ei se invetia reu *daca* petrecu indelungu singuri in numeru mai mare. Copiii singuri dorescu a fi condusi, chiaru si tenerii *daca* nu sunt gia tare stricati. Numai educatoriulu se le dee pace cá se 'si petreca dupre *modulu loru* nu dupre *modulu seu*. Ocupatiunile loru se nu fia impuse, alt'mentrea se prefacu in opere serbili. Elu se le consilia, se dee proiepte, ei se alega. A lasá pre alumni de sene e una oserbatiune derepta, inse acomodata pentru etatea mai matura.

Unii parenti voru numai se *scape de copii*, si nu oserba cata stricatiune urmeza dein lips'a preveghiarrii asupr'a loru. Nu e de ajunsu numai atata, cá copiii nu facu *escese* in sensu propriu. Cugetele fora de folosu, discursurile stricatiuse si de totu deserte, ratecirile sufletului urmate dein uritu, corumperea prein unu singuru sociu reu, aceste sunt rele multu mai mari decatu unele petulantie copilaresci pre cari de multe ori le judeca forte aspru.

§ 95. Sensulu libertatii.

Cu catu se *sentu copiii mai liberi*, si prein urmare mai pucinu marginiti in vorbele si in faptele loru prein una multime de proibitiuni si legi; cu atatu se desvolta in d'insii mai curundu unu carapteru morale. Prein precepte morali continue se potu produce multe bunuri cari au *aparentia moralitatii*, ma acele nu se nascu dein sensu bunu, ci sunt produse numai prein arte fora cá sensulu se se fia indereptatu. Se se dee numai ocaseuni indemnuriloru celoru firesci si bune spre a se poté manifestá, se se talie numai ocase-

unile unde indemnurile cele rele potu se lucreze: atunci cele de antaniu se voru intari si ceste dein urma se voru debilitá indata. Afora de acést'a celu ce respinge prein midiloce violente face manifestare libera a copiiloru, unulu cá acel'a nu 'i cunosce cumu sunt ei. Daca le se dà pace cá se se arete cumu sunt ei in adev eru, atunci e mai usioru a le inder eptá scaderile asia in catu ei nece nu oserba. Ramulu celu teneru nu dê frantu ci numai plecatu si educatu, daca iea vre una direptiune stramba. Libertatea care se concede copiiloru pote fi de multe ori numai *aparente*. Educatoriulu pote conduce totudeun'a *circumstantiele* asia, in catu copiii se determina prein aceste, ei fienducà ei *credu* cà lucreza de sene si libere, asia ei se invetia a lucrà *moralmente*, ceea ce una educatiune coaptiva nece una data nu ar' poté face. Ea cresce numai ipocriti seau macine.

Nota. Prein urmare educatoriulu dê se se bucure, daca copiii lui au facutu vre unu bene fora de lege, fora de comanda, fora de frica seau sperantia, mai multu, decatu candu s'ar' poté laudá cà 'lu asculta pre d'insulu intru tote. *Cicerone* asemina pre omeni cu plantele, si dice, cà precumu se cuvene a dá numai direptiune plantelor u, asia si omenilor u: „*Earum etiaru rerum, quas terra gignit, (stirpium) educatio quaedam et perfectio est, non dissimilis animantium. Itaque et vivere vitem et mori dicimus; arboremque et novellam et vetulam et vivere et senescere. Ex quo non est alienum, earum augendarum et alendarum quandam cultricem esse, quae sit scientia atque ars agricolarum, quae circumdat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut quo natura ferat, eo possint ire; ut ipse vites si possint loqui, ita se tractandas tuendasque esse fateantur.*“

§ 96. Inaintarea benelui prein incredere.

Candu merita copiii incredere, atunci educatoriulu se

arete că are încredere în d'insii, asia se voru deprinde a se încrede și ei. Ce se cere dela teneri se se considere că ceva, ce se întielege de sene și nu are nevoia de recomandatiune; dein contra educatiunea vitiosa sustiene, că nu se cuvene a dá nece una încredere teneriloru și a nu basá nemica pre d'insii. Inse esperienti'a au aretat, că copiii cu atatu facu mai pucinu abusu de libertatea ce le se dà, cu catu oserba mai multu, că 'și au cêstigatu încredere folosinduse de d'ins'a precumu se cuvene. Si copiii inca au sensu pentru stima, și unu instintu de a meritá stim'a altor'a. De aceea se scia fiacare educatoriul că daca voesce se incele, se explore pre teneri, elu va fi încelatu de d'insii de cele mai de multe ori. Că-ci ne adoperanduse elu a'i atrage prein încredere, ei inca afla unu interesu intru aceea că se fia mai rafinati decatu d'insulu și se 'lu incele, despre cari nece nu aru cugetá candu aru fi traptati alt'mentrea.

§ 97. Micusiorarea stremurului spre reu.

Omulu doresce mai tare lucrurile proibite (nitimur invetiturum), deci cu catu educatoriulu va proibi mai pucine cu atatu va micusiorá mai multu *stremurulu spre reu* (stimulus ad malum); unii parenti și educatori credu că educatiunea consiste numai intru a *proibi*. *Preceptulu* inca pote stremurá spre reu de și mai pucinu, și cu atatu e mai bene cu catu 'și facu copiii detoriele mai bucurosi și fora de precepte. *Folosulu esternu* indemna la rele mai multu decatu tote. Copiii nu facu *reulu pentrucă e reu*, ci pentrucă voescu a cêstigá preintr'insulu, și 'lu considera că unu miđilocu spre aceea. Asia dara pentru educatoriul e unu cêstigu mare, daca pote face, că copiii se nu aiba nece unu folosu dein

abaterile lor. *Traptarea* copiiloru inca le pote dá indemnu spre reu. Asprimea interita spre mania; infruntarea si mu-strarea continua spre amaratiune; indulgenti'a prea mare spre adulatiune si spre a torturá pre educatoriul pana ce 'si ajungu scopulu; laud'a fora de mesura spre ostentatiune; fiacare pasiune, fia aceea imperativa seau prohibitiva, numescase asprime seau bunatate, daca se mesteca in educatiune, ea indemna pre copii la una purtare asemenea.

Nota. Copiii voru spune adeverulu daca voru vedé cã nu au folosu dein mentiuna; ei nu voru avé pofta de a acusá pre alti copii daca voru vedé cã 'si pierdu amorea si respectulu cá acusatori, si dein contra daca voru vedé cã cêstiga amore si respectu desculpandu pre socii lor. Ei nu voru trage la sene nemica prein incelatiune daca voru vedé cã pre atari lucruri nu le potú tiené nece una data. Ei nu voru face resistentia, nu voru plange, nu voru tipá, daca voru vedé, cã cu unele cá aceste nemica nu potú scote la cale. Ei nu 'si voru bate jocu de altii, nece nu voru ofende pre nimene, daca altii 'i voru respinge dupre cuvenientia, si daca le voru aretá, cã nu potú se 'si bata jocu de nimene fora de a fi puniti. Dein asemenea experientia ei invetia mai multu decâtu de intru una miie de *sententie morali*.

§ 98. Conversatiunea si esemplulu.

Conversatiunea are cea mai mare influentia in educatiune; esemplulu face mai mare impresiune in cei mai multi omeni decatu preceptele si legile. Cei mai multi copii aru remané buni si necorupti mai indelungu, si bunatatea lor cca morale s'ar' intari spre a poté se resiste la impresiunile cele rele daca ar' fi cu potentia a'i feri de tote exemplele rele, si a'i incungiurá numai cu exemple de lucruri bune si frumose. De aceea se facu mai buni cei ce se crescú in familie culte, unde nu vedú decatu fapte de dreptate, bene-

vointia, patriotismu. Conversatiunea si esemplulu de aceea facu atata impresiune in copii, pentrucă in ei stremurulu *imitativu* e forte tare, si imita ceea ce vedu dela parentii si dela aceea cu cari vietuiescu ei. De aceea e mai usiora educatiunea copiiloru urmatori daca sunt bene educati cei de antaniu.

Sunt certe scaderi cari in unele scole nu se afla de locu pentrucă nu au exemple. In pucine dila copilulu iea tonulu scolei, si se mira cumu s'a potutu desvetiá asia curundu de unele rele deprinderi ale sale.

II.

Disciplin'a morale.

Veri catu e de necesaria educatiunea *negativa* si veri catu ajuta ea, afora de aceea se cere si unu *ajutoriu pozitivu si nemediatu*; acestu ajutoriu e *disciplin'a* (disciplina), prein care copiii se prepara pentru *cultur'a morale superioare*. Ea incepe dela *deprendere*, urmeza indata *preceptulu*, *legea*, care cere *ascultare*, si unde nu folosesce nece acést'a, acolo vene *pun'a*, pentrucă vointi'a se invetie a se supune, si apoi *recompens'a*, pentru cá se se faca mai aplecata spre ascultare si se se mai intaresca pana candu nu va mai avé opu nece de acestu stremuru.

§ 99. Deprederrea.

Inca inainte de *precepte* si de *invetiatura* se pote dá una direptiune sensului si vointiei copiiloru care in urma se preface in *carapteru* ¹. Mai antaniu e neaperatu a *deprende* pre copii, cá se pota suferi mai usioru lipsele si necomodi-

tatile corporali, apoi a'i deprende la lucrurile cari se ceru decatra morii cei buni, precumu e curati'a, ordinea, rusina-rea, punctualitatea, respektarea celoru mai betrani². Asemi-nea e neaperatu a'i deprende si in alte virtuti, precumu e: laboriositatea nobile, beneficenti'a, indulgenti'a, pacienti'a, constanti'a³ s. a.. Aceste virtuti la inceputu voru fi numai una lucrare mecanica, dara prein aceste copiii se deprendu a *lucră* mai in urma *dein principia*.

Nota 1. Importanti'a *deprenderii*, cá preparatiune spre lucrarea libera, au cunoscut'o de multu toti moralistii si pedagogii. Esperienti'a i a invetiatu, cá multe lucruri bune, prein cari se distingu societati, familie si scole intregi, si multe virtuti proprie acestor'a, mai usioru se potu câstigá prein deprenderere, decatu prein *legi positive*.

2. *Deprederea* teneriloru *dein* copilaria la ordine, curatia si *cuvientia* esterna are influentia si asupr'a internului loru. Prein acést'a copiii facu cei de antaniu pasi spre cultura, si se formeza in d'insii sensulu pentru regularitate. Inse acestu midilocu de educatiune atatu e de usioru, in catu nefolosirea lui e neiertata. Parentii *dein* clasele inferioari facu intru acést'a mai multu pentru copiii loru decatu parentii *dein* casele cele mai de frunte, si una multime de rele deprenderi, cari le au *domnisorii* si *domnisiorele*, sunt neaudite in casele multoru *profesiunisti*.

Multe lucruri nece nu le aru veni in mente copiiloru, daca i aru deprende parentii in catu se creda cá acele sunt chiaru cu nepotentia: pentru esemplu daca i aru deprende a se spelá in tote dilele, ei aru tiene de lucru necuviosu a amblá nespalati, aseminea a luá in mana lucrurile altor'a, seau a si le apropiá fora de a cere voia spre acést'a, a cere la mésa cá se le dee loru mai antaniu pana ce nu au multiamitu pre cei mai betrani, a nu se imbracă seau a nu se desbracă la tempulu seu, aseminea a nu se sculá, a nu se culcá, a nu se aflá la mésa la tempulu seu, a nu merge la scola fora de cauza, a nu face exercitiulu ce le s'au

datu s. a.. Deprendeu de tote dilele se face alta natura, si copiii deprensi se mira de alti copii pre cari vedu lucrandu alt' mentrea.

3. Copiii se potu *desvetid* dela deprenderile rele prein lucruri contrarie: *animile cele vertose* si *nesentitorie* se potu moiá prein impresiuni de *compatimire*; aplecarea *spre laudele deserte* se pote micusiorá aretandule catu sunt ei de *nepersepti* si de *nesciutori* in multe lucruri bune. Superbi'a stramosiesca nu va degenerá in superbia stupida, daca le se va aretá, cà nu e nece una gloria a se trage dein stramosi mari, ci e gloria a imitá faptele loru cele mari.

§ 100. Precepte, legi, ascultare.

In *ascultarea* de buna volia de legi, veri catu se re-lupta placerea si aplecarea, se manifesta *dominatiunea spiritului preste instinctu*, prein urmane *moralitatea carapterului*. In etatea mai matura *ratiunea cea culta invetia completu* legii in genere si pentru casuri particularia. Era in anii anteriori candu ratiunea nu e destulu de tare, educatiunea are cu atatu mai mare dreptu de a cere *ascultare*. Adeveratu cà vointi'a dê se se determine spre lucrare prein cunoscenti'a legii, inse alumnulu mai teneru inca nu cunosce motivele forte de multe ori, atunci asi'a dara *preceptulu* dê se venia in loculu ratiunamentului, si *autoritatea* are dreptu de a cere ascultare. Cu tote aceste nu e totu atatu, cumu comanda cinevu seau cumu proibesce, si cumu cere ascultare.

§ 101. Regule praptice pentru efeptuarea ascultarii.

Aci se potu pune urmatoriele regule:

1) Copiii deu se invetie forte de buna ora, cà *vointi'a educatoriloru loru* e mai tare decatu a loru, si cà nu e

nece unu midilocu de a se trage de sub aceeași. (Puerum rege!—Qui, nisi paret, imperat! Seneca).

2) Totuși acéști'a se o invetie copiii numai atunci, cându scopulu nu se pote ajunge prein nece unu altu midilocu. Așia dăra educatoriulu se comande pre catu se pote mai puțin, și se incerce, dacă copiii potu află de sene dreptulu și nedreptulu.

3) Unde e legea necesaria, acolo se se esprima, inse cu blandetie și fora de *pasiune*.

4) Educatoriulu se se tienia de lege cu *fermitate*, se nu se abata dela lege prein *rugatiuni*, dacă voru află copiii, că 'lu potu face se schimbe legea, atunci nu 'lu voru mai ascultă, ci decate ori le va pune vre una lege, totudeun'a voru speră că o va revocă, dacă 'lu voru rugă, și dacă nu o revoca, atunci plangu, resistu, și se facu insolenti; deci

5) dacă a comandatu seau a prohibitu ceva neconditiunatu, se stee lunga aceea nestramutatu. Ce le au denegatu *sub conditiune*, se remania denegatu *pana candu* va stă conditiunea. Că-ci cine va ascultă de ratiunea altuia, care se determina numai prein capriciu?

6) Se dee copiiloru ocașiune *dein adensu*, că se cunosca dein urmari, cumucă ascultarea e folositoria, și neascultarea nefolositoria, și cumucă ei sunt mai fericiti dacă așculta decatu urmandusi *vointi'a lor* propria. Se cuvene inse a'i deprende la ascultare de buna ora și fora de a asteptă vre unu folosu nemediatu, că-ci alt'mentrea s'aru deprende a consideră folosulu că unu dreptu alu lor, și aru cere a se recompensă pentru că 'și au facutu detori'a.

7) Copilului micu se 'i comande scurtu, copilului mai marisioru se 'i dee *precepte* determinate, și tencrului se dee

consiliu, pentru că se creda, cumcă ascultarea e unu efeptu alu preceperii si alu libertatii lui, alt'mentrelea trecerea dela ascultarea cea ratiunabile seau la statulu nedependentiei pote fi prea rapede, si pote se degenereze in abusu de libertate.

Nota. Unii, cari nu au lesu pre *Rousseau*, 'lu inculpa, că ar' fi invetiatu a educá pre copii, că se nu asculte de nece una autoritate pana ce nu 'i va convinge cu ratiuni, de unde a si e-situ proverbiu despre cei neascultatori, că snnt educati *á la Rousseau*. In contra acestor'a asia se declara *Rousseau*: „Nece una fientia nu e mai nepotentiosa si mai dependente decatu copilulu, nece un'a nu are mai mare nevolia de compasiunea, amorea si aperiarea altor'a decatu copilulu. Asia dara ce e mai nesuferitu si mai in contra a tota ordinea decatu unu copilu imperiosu si insolente, care comanda la toti cari 'lu circumdau, si 'si permite unu tonu *imperativu* in contra acelora cari nu aru avé decatu a 'lu abandoná pentru cá se piera? Ce e mai nebulu, decatu candu unii parenti orbi aproba acesta insolentia, si inca 'lu deprindu cá se fia tiranulu nutritiei sale pana candu va fi la urma si alu lor¹?

Kant inca dice că „copilulu la inceputu dê se esculte orbesce²“.

§ 102. Premiulu si pun'a.

Pedagogii s'au disputatu, daca e bene a adoperá *premiiale* si *punitiunile* cá midiloce in periodulu celu de antaniu alu culturei omenesci, si s'au invoitu, că precumu nu se potu guberná statele fora de *legi positive*, prein urmare si fora de *premia* si *pune positive*, asia nu se potu guberná nece copiii.

Nota. *Rousseau* inca dice, cá educatorii se faca puneri la cale, in catu abaterile copiiloru se fia insocite de rele si virtutile loru se fia insocite de premia, asia cá cumu aceste aru dé se urmeze naturalmente si necesariamente.—Copiii inca 'si punu legi

1) Nouvelle Heloise. Part. V. Lett. III.

2) Pedagogica p. 99.

candă se joca, si unescu cu d'insele pune arbitrarie cari de multe ori sunt mai aspre decatu candu le ar' fi determinatu educatoriulu.

§ 103. Principia in aplecareă premialoru si a puneloru.

1) Educatoriulu se nu aplice premiulu si pun'a pana candu sunt alte midiloce mai acomodate pentru scopu. Amendoue voru face cu atatu mai mare efeptu in casuri neincungiurate.

2) Premiale si punele sunt mai de multe ori necesarie pentru copiii reu deprensi, reu educati si abandonati de catu pentru acei alu caroru sensu s'a deprensu dein copilaria pentru totu ce e bunu, frumosu si nobile, pentru acestia ar' fi pun'a candu aru fi constrinsi a lucră alt'mentrea. Deci acestor'a se nu se dee nece unu premiu; ei sunt premiati in conscientia pretiului loru celui internu.

3) Educatorii se oserbe forte acuratu proportiunea meritului si a culpei. Se nu *premieze* nemica, ce e numai unu donu alu naturei, seau efeptu alu orekarui casu, seau ce e detoria, nece se *punesca* faptele cari se nascu numai dein debilitate neculpabile. Talentulu, geniulu, politur'a, decoraarea personei nu dau dereptu la premia, daca nu se adauge catra aceste si studiulu propriu de a le cultivă; lips'a acestor'a merita compasiune nu inapoire seau chiaru asprime. Cu catu are vointi'a mai multa parte in fapta cu atatu e acést'a mai morale. Singuru *gradulu moralitatii* are se determine urmarile positive in educatiune. Acést'a presupune unu studiu continuatu alu carapterului copiiloru, lips'a acestui studiu e fontan'a multoru punitiuni si premiari nederepte si partiali.

4) Educatoriulu se ice amente acuratu la *efeptele* cari

producu premiale seau punele in caracterulu copiloru. Educatoriulu celu mai prădente inca pote eră, pote se intimideze prein *frica*, pre acei, pre cari ar' dé se 'i desteste prein *sperantia*, si se atraga cu promisiuni pre acei, pre cari s'ar' cadé a'i respinge prein amenintiari.

5) Educatoriulu se se porte asia, in catu copilulu se oserbe, că elu se bucura de virtutile lui, si scederile lui 'lu supera.

Nota. Educatoriulu pote se presupuna, cumcă copilulu au facutu unu reu dein vointia candu l'au facutu numai dein precipitantia, si pote se 'i faca cea mai mare nedereptate punindulu. Se iee amente asia dara la temperamentulu, sensibilitatea, caracterulu si la tote circumstantiele copilului, in cari au fostu elu candu a facutu vre una abatere.

§ 104. Specie de premia si de pune

a) *Cari imita natur'a.*

1) Midiloculu celu mai de aproape de a premiă seau puni 'lu are educatoriulu in traptarea copilului. Adeca indata ce copilulu are amore si respectu atra educatoriulu seu, atunci multiamirea seau nemultiamirea lui va fi premiulu seau pun'a cea mai mare pentru d'insulu. Atunci educatorinlu pote face totu cu una cautatura, cu una vorba, cu una traptare mai rece seau mai amicabile. Copilulu bene deprensu si bene sentitoriu ar' suferi mai bucurosu si certarea cea mai aspra decatu disgrati'a parentelui seu, mamei sale seau a educatoriului seu. Aprobarea si placerea loru o apretia elu mai pre susn de tote *premiiale si ordinile*.

2) Afora de aceste, multe lucrari au certe urmari, pre cari educatoriulu lesne le ar' poté impedeacă daca ar' voi. Inse in locu se faca acést'a de multe ori le provoca si

le interese.—Daca se porta curatu orecare copilul, pre acel'a se 'lu duca in societate, pre celu sordidu se 'lu escluda.—Celui *blandu*, *ascultatoriu* si *placutu* se 'i dee volia mai de multe ori a 'si petrece cu alti soci asemeni lui, in casulu contrariu se remania singuru.—Pre acelu *acuratu* si *diligente* in lucrurile pucine se 'lu puna preste mai multe, celui *negligente* se nu increda nemica.—Pre celu ce nu pote *tacé* nemica, se 'lu departeze candu voesce a spune ceva ce nu voesce a se publicá!—Celui *tacutu* se increda anume cate ceva spre a aretá cá are incredere in d'insulu.—*Mentiunosului* se nu dee nece unu crediementu, éra celui *verace* se nu cera probe.—Celui *astutu* se arete neincredere, celui *sinceru* incredere nemarginita.—Pre celu *necumpetatu* si *lingone* se 'lu faca a luá medicamente neplacute la gustu, si pre celu ce are *morbu de scola* a se culcá pana candu se joca altii.—Pre celu *modestu* se 'lu destepse si se 'lu destinga, pre celu *nerusinat* se 'lu infrunte.—Celu *diligente* si *laboriosu* se iee parte la petreceri, si se aiba recreatiune pentrucá nu a meritat'o. *Libertatea bine folosita* se dee dreptu la libertate mai mare, *abusulu ei* se se punesca prein marginire.—Celu ce *face dorere altor'a dein reutate*, se 'lu faca se sentia, ce insemneza a causá dorere.—Celu ce *bate*, se se *bata*.—Celu ce sapa gropa altor'a se cadia elu intru ins'a.—Celu ce 'si face detori'a se capete atestate laudatoria, celu ce o neglige se capete atestate reprobatoria. Aceste tote sunt numai una imitatiune a naturei si a cursului ordinariu.

b) *Midilocenele positive pentru premia si pune.*

Aceste se reporta la cele doua motive mai tari ale animei omenesci, la *sperantia* si *frica*. Aceste inse éra sunt in legatura cu certe instinte *originaria*, anume: 1) cu aple-

careea spre sensatiuni placute sensualmente seau spiritualmente, spre multiamire interna si spre aversarea contrariului, 2) cu aplecarea spre stima si onore. Acumu e intrebare: ce se judecamu despre midilocene premiative si punitive destinate spre a desteptá, a înaltá pre aceste doua instinte tari ale omului?

§ 105. Folosirea aplecării spre sensatiuni placute.

Aplecarea spre sensatiuni placute se tiene de natur'a omenesca, de aceea nece moralea cea mai rigurosa nu pote pofti, cá omulu se stinga acesta aplecare, ci poftesce numai atatu, cá sensatiunile se se supuna judecialoru ratiunii, si spre acést'a se se deprinda omulu dein copilaria. Copiii deu se invetie, a nu stimá mai multu *bucuriile sensiloru* decatu *bucuriile spirituali*, pre cele *trecutorie* mai pre susu decatu pre cele *durabili*. Ei deu se scia cá esiste pentru d'insii, unu reu mai mare decatu dorerea. Ei deu se se téma mai pucinu de veri ce reu corporale decatu de *infami'a unei motiuni vili*. In periodulu sensualitatii acést'a nu se pote ajunge. Spre a destinge bucuriele superiori de cele inferiori, si relele cele mai mici de cele mai mari, spre acést'a se cere una ratiune mai culta care e efectulu tempului. De aci se nascu urmatoriale principia pentru teori'a premialoru si a punitiuniloru.

1) In anii copilariei cei de antaniu, candu omulu e mai aproape de animalu, numai acele sunt aplicabili cari lucreza nemediatu in sensi ¹⁾).

2) Cu catu se desvolta mai multu poterile spirituali, cu atatu se se departeze mai multu totu ce face impresiune numai in sensualitate ²⁾).

3) Cele mai nestricatoria premia si pune sunt, cari inaintea vre una *perfeptiune*, seau casiuna vre una ocupatiune folositoria afora de scopula de a indemnă spre bene si de a feri de reu³⁾).

Nota 1. Asia dara nu e stricatosu a caretia pre copii mici, a le dá mici donuri de lucruri de jocu, si a le areta prein aceste *multiamirea* pentrucă sunt ascultatori, asemenea nu pote fi stricatosu nece *castigarea corporale* candu voesce educatoriulu a feri pre copilu de unu *reu* viitoriu si a dá poteriloru lui una direptiune perdurabile, pentru că se nu se strice pre sene insusi. Numai se nu 'si uite educatoriulu de umanitate si de detori'a de a crutiă pre copilu si atunci candu 'lu certa corporalmente, anume se nu 'lu bata preste capu, preste verticii degetelor, se nu 'lu palmuesca, care face unele cá aceste, nu are chiamare de educatoriulu. E de insemnatu că unii *pedagogi* voescu a elimină tote punele *corporali*, de acesti'a se tiene si *Cintilianu* intre cei vechi. *Filantropii* inca au scosu bataia de in educatiune, afora de unele casuri, chiaru si *Pestalozzi* dice că nu strica cate una palma la tempulu seu, cu tote că acést'a datina ar' dé se lipsesca, mai vertosu cá un'a ce pote avé forte triste urmari.

2) Adeveratu că nu e nece una legatura intre confecte, dulcetiuri seau straiu frumose si intre perfeptiunile spirituali seau morali: totusi diligenti'a se pote premiá cu carti si alte midiloece de invetiatura, industri'a cu facilitarea cêstigului, curati'a cu straiu mai bune. Dein contra e contranaturale a premiá cu bani pre copii, pentrucă nu au facutu nece unu reu, nu au vetematu pre altii, nu s'au aretatu neascultatori catra invetiatoriu, nu au facutu vre una tulburare in orele de scola. *Dorerele corporali, carentiele*, s. a., aplecate de multe ori cá punitiune, deprendu pre alumnulu a nu se teme de nemica asia tare cá de aceste, si asia se face fricosu.

3) Aplecarea spre *sensatiuni placute* se nobilita candu educatoriulu dá privilegiu copilului cá se faca altor'a noue bunatati, seau candu 'lu *premia* facundui cunoscuta una noua opera escelente, in acestu modu 'lu conduce la cele mai curate bucurii, cari

pote se sentia unu omu.—Pre celu ce oserba că se teme de sensatiuni neplacute 'lu punesce eşchidiendulu deîn societate, si punendulu in solitudine, numai se veda, că se nu cada in alte rele deîn uritu, seau se se esacerbe, ci se aiba si acolo ocupatiuni folositorie.

§ 106. Aplecarea sensului de onore.

E intrebare, daca se pote aplecă sensulu de onore cá midilocu premiativu si punitivu? Unii dicu, că tote lucrurile cele mari le au facutu omenii fiendu indemnati de onore; altii inse oserba, că onorea a indemnatu pre omeni la destule lucruri rele cari au adusu nefericire preste individui, familie si state intregi. Afora de aceste onorea, precumu se intielege comunemente, remane totudeun'a una fontana necurata pentru lucrari, in catu nu mai acele sunt *bune in sene*, cari se facu fora de respectu la judecat'a lumii, adeca la aceea ce se numesce in lume comunemente *onore*. Unii parenti punu atat'a pretiu pre acesta onore, in catu invetia pre copiii lor, că pretotuindenea se aiba in vedere *ambitiunea* seau se lucreze conformu cu *masimele onorii*, pentru că aceste aru fi obligatorie veri catu aru fi ele de contrarie ratiunii sanitose si veri ce *ruine* aru trage elu pre sene *). Acesta invetiatura nu se pote aprobá, totusi si acést'a e adeveratu, că omulu *fora de sensu de onore* totudeun'a a fostu consideratu cá unu omu *vile* si *fora de pretiu morale*, pre unulu cá acést'a nu l'au consideratu capace de nece unu sentimentu bunu, de nece una fapta frumosa.

Nota *). Dupre conceptele acestei *onori* omulu in unele casuri cauta se se faca ucigătoriu de sene, seau de alti omeni in duelu; cauta se solba mai inainte detoriile contrase dela jucatori de catu detoriile catra unele familie scapatate si peritorie de

fome; dupre conceptele acestei onori e permis a lipsi de *de-repturile naturali* pre copiii naturali inse nerecunoscuti; si in ochii unoru omeni e mai pucinu onorabile pentru unele clasi *superiori* a invetiá si a educá pre omeni decatu a dresá cani de venatu si cai s. a..

§ 107. Principia probate in acestu respectu.

Sensulu celu naturale de onore si rusinare in sene nu pote fi periculosu. Dein contra educatoriulu e detoriu a 'lu conserbá si a 'lu cultivá; elu se va adoperá a trage folose pentru moralitate dein *rusinarea* cea naturale a copiiloru, aprobarea omeniloru stimati o va presentá copiiloru cá unu lucru bunu si de doritu, si reprobarea acelor'a cá unu reu de care se fuga. Insa elu va destinge forte bene *onorea a-deverata* de *ambitiune* si de *cupidinea gloriei*, si va face atenti pre copii, cá se nu puna *onorea* de scopu si *bunu supremu* lucrariloru loru, si apoi se considere *midilocene* spre scopu numai cá nediferenti. Elu va preveghia, cá se nu intunece mentea copiiloru unele *prejudicia* dominatoria despre ce aduce *onore* au *rusine* dupre opiniunea multimii, si 'i va invetiá cá se cunosca in ce consiste *pretiulu celu a-deveratu alu lucrariloru*, si anume, cumucá omului numai meritulu propriu pote se 'i aduca pretiu si demnitate a-deverata, dein contra meritele altor'a, nascerea, avuti'a, frumuseti'a si tote lucrurile pre cari pote avé omulu comuni cu omenii cei mai rei si mai de diosu nu 'i aducu nece unu pretiu, nece una demnitate daca sunt lipsite de merite propria. Aceste si alte asemini principia sunt adoptate mai de toti pedagogii.

§ 108. Continuatiune.

Se cere multa cautiune dein partea educatoriului candu

voesce a se folosi de sensulu de onore spre a premiá seau spre a puni. *Punitiunea* sensului de onore consiste in *imputare*, si in gradu mai mare, in *infruntare*, seau *mustrare*; celor mai sentitori le face imputare, pre cei mai rudi 'i infrunta, amendoué potu fi forte stricatorie daca se voru aplicá cu nedereptate seau prea de multe ori, ele potu face pre copii nepesatori ¹⁾. Candu voesce educatoriulu a *premiá* prein onore, atunci despre una parte se nu alega nemica dreptu semnu de onore ce are valoare prea trecutoria, éra despre alta parte se se feresca, cá nu cumuva in locu se produca una perfeptiune morale, se destepte in anemele tenere mai vertosu pasiuni stricatiose, pentru esemplu: *aroganti'a*, *vanitatea*, *glori'a deserta*, *complacerea pentru umiliarea seau degradarea altor'a*, si alte asemini inchinatiuni, si apoi la urma se se deprenda a face totu benele *numai pentru gloria si onore*. Daca se incungiura aceste, atunci laud'a si destiniunile potu fi midiloce folositoria de educatiune.

Nota 1). Despre punele ce se tienu de sensulu de onore insemnamu urmatoriele:

a) Pre copiii cari se rusineza naturalmente candu 'si cunoscu erorile nu se cuvene a 'i mai mustrá.

Dein contra e mai bene, daca oserba copiii, cá educatoriulu nu voesce a 'i *rusiná*.

b) Cu catu sunt copiii mai buni si mai sentitori cu atatu se cuvene a 'i *crutiá* mai multu inaintea altor'a. De aceea si *esprobarea* seau *imputarea* o va face cu crutiare, alt'mentrelea copilulu scade cu anem'a, se amaresce, seau se face nepesatoriu. Cu catu e sentimentulu mai obtusu cu atatu are mai mare nevolia a fi desteptatu prein rusinare.

c) Educatoriulu, care *insulta* pre copii, si 'si *bate jocu* de d'insii, se face de ura inaintea loru si obieptu de dispretiu.

d) Educatoriulu se va feri de tote *midilocene rusinatoria* cari

nu se unescu nece cu demnitate~~ta~~ lui cá educatori~~u~~, asia sunt tote vorbele *baze*, *insultative* si *injuratoria* cari unoru educatori s'au prefacutu in natura, tote espresiunile luate dein limb'a plebei celei mai neculte, tote *numele de batujocura*, tote aseminarile nenobili si *reu alese*, cari potu fi injuriose pentru unele clasi de omeni, pentru esemplu pentru *tierani* seau pentru unele *provincie* pre ai caroru abitatori numescu *grosolani*, *neciopliti*, *nepoliti*, *stupidi*.

Asemini sunt tote *infruntarile* si *injuraturele* cele comuni cari se facu memorandu partile de rusine ale corpului omenescu, apoi acele, prein cari copiii se espunu risului si batujocurei conscolariloru loru; tote castigarile *publice*, mai alesu cari vetema bun'a cuvenientia, si cari seau facu de risu pre celu castigatu, seau au ceva umiliatoriu si vesativu pentru speptatori.

2) Candu voesce educatoriulu a *premiá* are se oserbe:

a) *Mercedea* seau premiulu celu naturale alu onorei e *stim'a*, *amorea*, *increderoa*. Se se deprenda alumnulu a cautá si a 'si aflá intru aceste onorea cea adeverala.

b) Educatoriulu se fia cumpetatu iu laude, se nu fia prea liberale cu laudele in fienti'a de facia a copiiloru. Unii parenti au debilitatea a 'si laudá copiii cá sunt cu *anema buna* si *sentitori*, numai pentrucá se roga de iertare si plangu indata, unii dau copiiloru predicatulu de *modelu*, *nobili*, *escelenti*, ce predicate voru dá apoi acesti'a juniloru, si catu de mici se voru paré inaintea acestoru copii omenii pre cari presenta istori'a cá modele si escelenti, candu voru vedé cá ei le au aceste tote cá copii. Laud'a in facia e veninu pentru anim'a tenera. Ea face arogante si duce la asteptari si sperantie prea nemoderate si sanginice.

c) Se lipsesca tote *semnele onorei esterne*, prein cari meritulu se espvne prea tare la vedere, precumu sunt pentru esemplu *medaliele* si *cordonii* s. a., cari s'au introdusu gia si in educatiunea privata in unele institute mai noua. Aceste nutrescu *vanitatea* despre una parte, éra despre alt'a tenerii mai inaintatile considera numai cá pre nesce lucruri copilaresci, si prein acést'a 'si perdu totu efectulu.

d) Chiaru si educatiunea domestica inca are lipsa de a pre-

miă prein onora, care nu se pote face fora de inapoierea altor'a, a-deca a celor nedemni. *Emulatiunea* inca nu dă supresa; adevăratu, că pote duce la *invidia* si *ura*, ma aceste se potu nasce si fora de emulatiune.

III.

Cultur'a superioare a carapterului morale.

§ 109. Oserbatiune preliminară

Tendentia cea dein urma a tota educatiunea e nobilitarea morale prein desvoltarea ratiunii si prein supunerea vointiei la preceptele ratiunii. Copiii la inceputu se guberna prein precepte si proibitiuni, ei nu precepu puterea argumentelora educatoriului candu ar' voi acest'a a 'i capacita' despre detoriile loru. Inse dupa ce au ajunsu de precepu puterea argumentelora, atunci dupre fiecare preceptu se aduca si *ratiunile* si dupre fiecare lege se aduca si *motivele ei*.

§ 110. Cultur'a moralitatii prein convictiunea intielesului.

Nu e greu a capacita' pre omu si a 'lu cęstiga' pentru bunulu morale numai se fia educatiunea condusa bene dela inceputu. Atunci *cultur'a sensului morale* au deuta se fia ocupatiunea ei cea de antaniu. Acestu sensu morale s'a conserbatu prein deprenderi in *respectarea bunului* si in *despre-tiarea reului*. *Dispusetiunea cea originaria* a ratiunii spre a respecta bunulu morale seau, precumu dice Scriptur'a¹⁾, *legea cea scrisa in anem'a omului*, lumineza pre omu, că se cunosca ce e demnu seau nedemnu de respectu neconditiunatu, si ce diferentia esentiale e intre ce e numai *folositoriu* si intre ce e *bunu*, intre *stricatoriu* si intre *reu*. Acest'a

1) Rom. 2. 8.

invetiatura de regula e mai eficace dacă se face prein *exemple* decât dacă se face prein *ratiunamentu generale*.

§ 111. Ajutarea moralității prein motive externe.

De si diversifica moralistii forte tare in vorbe si in formule, intru acést'a se unescu comunemente, cumucà esenti'a moralității consiste in *amorea cea curata spre bene* numai pentru sene insusi si inainte de tote fora de vre unu respectu la *folosele externe* cari se potu asteptá dela acelasi. Totusi nece *scolele cele mai rigoriste* inca nu eschidu *motivele*, cari se ieu dela *urmarile lucrariloru*, numai se nu se periclita prein aceste *esenti'a* moralității. Cu atatu mai pucinu potu se lipsesca aceste in educatiunea *tenerimii*. Ma cá se nu fia stricatorie e neaperatu :

1) a oserbá forte acuratu ratiunea in care stau intre sene urmarile benelui si ale reului, alt'mentrea alumnulu nu le va poté apretiá dreptu. Cu catu dependu mai pucinu dela casu urmarile sentimenteloru si ale lucrariloru si cu catu sunt ele intemeliate mai multu in natur'a lor cea interna, cu atatu se cuvene a le atribui mai mare pretiu ¹⁾.

2) In aplicare vene a se considerá *etatea* alumniloru, si cata capacitate au ei pentru unele representatiuni ²⁾.

3) In urma vene a se considerá si *carapterulu loru personale* ³⁾. Fora de aceste respepte de multe ori s'ar' nemici totu efeptulu bunu.

Nota 1) Pentru pedagogica e de cea mai mare importantia studiulu *psicologiei* si studiulu *moralei*. Dein aceste iea pedagogic'a cele mai multe legi.

Motivele se ordina in modulu urmatoriu:

Ordinea prima. *Urmarile nemediate interne*: inaltierea sufletului prein bunulu morale seau stricarea lui; pentru esemplu *culti-*

varea mentii prein cunoscintie folositorie înaltia poteriile sufletului, *placabilitatea* nobilita anem'a, *invidi'a* o degrada, *bucuri'a de reulu altor'a* stinge aplecarile cele frumoase spre bunavonitia s. a..

Ordinea secunda. *Urmările lucrărilor nemediate fizice.* *Temperanti'a*, *castitatea*, *diet'a buna* de regula conserba și întărescu sanitatea, *escesele* ruina corpulu forte de multe ori, seau unele parti ale corpului, ochii, nervii s. a..

Ordinea a trei'a. *Urmările cari au lucrările pentru societatea omenesca.*—*Cultur'a mentii*, *prudenti'a*, *zelulu pentru benele omeniloru* facu aptu a serbi multoru omeni, și a 'și câștigă merite pentru patria și amici.—*Incelatoriulu*, *nedereptulu*, *propagatorii de principia periculose* facu multu reu societății.

Ordinea a patr'a. În acesta ordine stau *judeciale* omeniloru despre noi.—Prein *virtuti* omulu 'și câștigă amore, stima, încredere. *Reulu* se punesce prein *desprețiu*, neîncredere, departare dein societatea mai de aproape a omeniloru buni.

Ordinea a cincea. În acést'a stau numai *urmarile* cele *acidentali* bune seau rele, cari înse sunt mai comuni.—*Diligenti'a* câștigă bani, posturi și onore; *Onestatea* la urma totu se recompensa; *beneficenti'a* destepă beneficentia candu are cineva opu de d'ins'a. *Parenti buni*, *copii buni*. Celu *nesciutoriu* și celu *lenesiu* remanu desprovediuti. *Aroganti'a* precede caderea. *Furtulu* la urma pote duce la tote foradelegile.

Ordinea a sies'a. În acést'a stau *urmarile* cele *acidentali*, cari sunt forte rare. *Fortuna* estraordinaria, posturi înalte, prosperitate continua și sanitate constante, sucesu în întreprinderile nobili, nume mare că premiu alu virtutii.

În educatiune se cuvene a se folosi mai multu de *urmarile* de *ordinea prima* pana la a *trei'a*, de celealalte totudeun'a cu mare *circumspeptiune*, pentru că se nu se faca tota virtutea interese propriu, și omulu celu mai bunu se fia numai celu mai prudente.

2) Copiii mai mici nu întielegu *bucuriile cele superiori ale virtutii*, ei au capacitate numai pentru atari bucurie, cari se razima mai multu pre sentimente decatu pre concepte perspicue. Ei cugeta a rare ori la viitoriu. În ei face pucina impresiune și

bunulu și reulu departatu. În cartile scrise pentru tinerime se afla multe doctrine și moralisări scrise fora de nece una cunoșcenția de copii. Atări carti au opu de recensiune și critica riguroasă.

3) Educatoriulu dê se caute și la *diversitatea carapterului*. În genere nu se cuvene a aplică atare motivu, care de facutu ar face efeptu, ma nu s'ar' uni cu principiale moralei curate, fiendu că numai aceste sunt prob'a motiveform pre cari pote alege educatoriulu. Asia pentru esemplu nu se cuvene a indemnă la ascultare pre copii, prometendule că dacă voru fi ascultatori, voru capetă permesu de a nu veni la scola, seau voru capetă straia mai bune decatu fratiilor lor. — Nu se cuvene a indemnă pre tinerii ambiciosi prein sperantie că le se va multiami vanitatea, seau pre fete că se 'si conserbe sanitatea și se fia amatorie de ordine și de curatia, pentrucă prein aceste voru subjugă anemele tinerilor. Inse și dacă sunt motivele demne, e neaperau cu tote aceste a face alegere între d'insele, și a întrebă, cari facu efeptu mai bunu în carapterulu, inclinatiunea, chiaru și temperamentulu alumniloru particulari prein cari s'aru potè conteni mai securu unii dela unu reu seau altu reu.

Copilulu traptatu *despotice* nu se va misică prea tare aducundui amente cineva de parenti, éra pre altulu acestu motivu 'lu va plecă și la implenirea detoriiloru celoru mai grele. Recel'a dein partea educatoriului pre unii face mai reci, alții nu o potu suferi și facu totu. *Niemeyer* aduce esemplulu unui teneru care facuse multe furte mici, acestu teneru a remasu nemisicatu la tote aretarile ce 'i a facutu, catu de urita e fapt'a ce a facutu, unde pote se 'lu duca atare fapta, ce puna infricosia cauta se suferă unu bietu soldatu, pentrucă fura, de multe ori fiendu impinsu de fome că se fure; ce superare ar' causă tataneseu dacă ar' află s. a., dupre tote aceste elu nu au aretat nece unu semnu de parere de reu, dar' candu i a diu: dute că se nu te mai vediu în ochii mei; pentrucă nu estă deman de amore ci de dispretiu, îndata a începutu a plange și n'a vrutu se ésa pana ce nu 'si a revocatu cuvenetele, éra celu teneru n'a mai furatu.

§ 112. Metodurile culturii morale.

Aci sunt de a se oserbá urmatoriele regule:

1) Educatoriulu se nu faca prea multa morale si se nu predice prea multu. Că-ci prein acest'a lucrulu se face uritiosu si efeptulu se micusiura.

2) Se se folosesca de ocaseunile de facia că dela aceste se treca la consideratiuni generali, dela intemplantile dilei la invetiature generali.

3) In conversatiunile si in adortatiunile cari face copiiloru se nu mestecă nemica, ce nu s'ar' tiené de sfer'a copiiloru, ce nu s'ar' poté aplicá la d'insii seau ce nu i ar' interesá de locu. Aceste nu aru folosi nemica. De aceea pucinu folosu se pote asteptá pentru *tenerime* dela *predicele*, cari se facu inaintea publicului, pentrucă aci *predicatorele* e nevoitu a se acomodá duple unu auditoriu mestecatu.

4) De cate ori *reproba*, *espune* si *mustra*, se 'si contenesca afeptele proprie; se vorbesca cu caldura, ma nece una data cu *pasiune*, nece una data cu *amaritiune*. Fiacare *esortatiune*, *desteptare*, *amentire de detoria* se o faca cu tonulu benevointiei celei mai cordiali. De multe ori se lase că se treca pucinu tempu inainte de a dice ceva, pentru că se se pota *reculege* si elu si alumaulu si se 'si venia in fire. Pana candu abaterea lui e inca noua, cauta midiloce de a scapá. Elu inca nu o vede in lumin'a, in care o va vedé mai apoi, elu nu voesco se aiba strambu. *Afeptulu* educatoriului i se pare una justificare a afeptului propriu. Elu sci că acest'a trece indata, si asia pierde si impresiunea.

5) Atatu *imputarea* catu si *admonitiunea* se fia *scurta* si *expresiva*. Unii educatori nu mai finescu, predica ore intregi, si incepu érase de nou, pana candu tenerulu 'si pierde

tota pacienti'a si mai voesce a fi punitu decatu se fia nevoitu a ascultá atare predica lunga. Candu sufletulu tenerului e misicatu si afora de aceea, precumu se templa la unele ocasiuni serbatoresci, atunci se cuvene a face mai pucine vorbe. Una vorba energica petrunde la anema mai tare si preinde radecine mai profunde decatu una multime de admonitiuni. Una cautatura, una dare de mana de multe ori face efeptu mai mare decatu oratiunea cea mai lunga.

§ 113. Dubia in contra efeptului moralisarii catra tenerime.

Alocutiunile morali catra tenerime s'au recunoscutu de necesarie si folositorie in tote tempurile. In contra acestei invetiature unii au redicatu obieptiuni, dicundu că *preceptele morali nu au nece una potere in contra instintelor naturali*, in contra acestor'a ajuta mai multu coaptiunea si resistenti'a violenta, in ultra moralitatea e mai multu produptulu anemei decatu alu mentii ratiunatorie, prein urmare, unde lipseste *despusetiunea naturale spre moralitate*, acolo preceptele nu voru face nece unu efeptu.

Nota 1). La obieptiunea prima că *preceptele morali nu potu nemica in contra violentiei instintelor naturali*, facemu urmatoriele oserbatiuni. Esperienti'a inveti'a, că in adev eru sunt si teneri si crescuti, in cari instintele au apucatu la atat'a potere, in catu preceptele morali seau nu facu impresiune in d'insii, seau numai una impresiune trecutoria. Instintulu si inclinatiunile, afeptele, pasiunile de multe ori sunt mai tari decatu *cugetulu* si educatoriulu e nevoitu de multe ori a ajutá cugetulu prein premiu si puna.

Sunt unii individui si unele clasi atatu de inapoiate, in catu representatiunile si principiale aru face pucinu efeptu in anemele loru. Unii parenti si educatori invetia, admonescu, predica lucrurile cele mai frumose in darnu unoru copii petulanti, insolenti,

cerbicosi, că-ci ei si pana candu tiene predic'a nu asculta la d'in-s'a, ci cugeta cumu 'si aru poté scote la cale scopurile loru. Intru unu tardiu oserba că admonitiunile si predic'a nu folosesce, ci cumucă se ceru alte media cu totulu positive spre a le infrenă mai antaniu natur'a cea animale, si a le supune vol'i'a la legea necesitatii. Intru atat'a au dereptu cei ce dicu, că desteptarea si moralisarea prea multa nu e de folosu.

Eră despre alta parte ar' rateci forte, care ar' crede, că invetiatur'a nu are nece unu folosu pentru inaintarea in moralitate. Acesta parere numai aceia o potu aprobá, cari tienu cu *Elvetiu*, cumucă la urma totusi numai instintele sensuali facu tota natur'a nostra, că noi avemu sensu numai pentru cele sensuali si numai apetitiuni sensuali, ma nu avemu nece una dispusetiune pentru ceva mai inaltu, nece una placere nemediata spre adeveru, virtute si amore, dein contra cei ce respingu acesta parere că nedemna de omu, aceia tienu, cumucă *virtutea* in adeveru se pote produce, se pote ajutá si compleni prein dominatiunea *cugetului* si a *ratiunii* cá a unei sisteme de idee adeverate si mari, prein urmare că si educatiunea e de cea mai mare importantia, cá ceea ce se adopera a promove acestu scopu, pre catu se pote mai de buna ora prein *cultur'a ratiunii*.

Acumu acesta cultura o va câstigá copilulu, daca i se va luminá mentea de buna ora, cá se cunosca, ce e dereptu si nedereptu, de cuvenientia si de rusine, sublime si basu, si daca se voru uni cu aceste totudeun'a si acele invetiature praptice, cari le recunoste veri care mente sanitosa, aceste se cuvene a le face, acele a nu le face. Noi vedemu in tote dilele cata potere au asupr'a omeniloru chiaru si *prejudeciale*, cumu se ieu clasi intregi duple unu prejudiciu, cumu se conducu si se sacrifica pentru unu *conceptu*, pentru una idea, precumu e pentru esemplu onorea, patri'a, spiritulu de corpu. Deci cumu pote dice cineva, că pre omu aru conduce numai *instintele* si apetitiunile, si cumucă conceptele si ideele nu aru avé nece una potere asupr'a lui?

Dara va dice cineva, că ratiunea are potere asupr'a omului numai intru una etate mai inaintata, si copiii totu nu s'aru poté

determină spre virtute preîn ideele ei. La acést'a se răspunde, că nu se pote determină momentul, candu începe ratiunea a determină vointi'a copiiloru. S'a oserbatu, cumucă copiii se lumineza si se convingu, că unele lucruri nu se cuvene a face, pentru esemplu, *că nu se cuvene a menti, a 'si apropiă banulu altuia*, despre aceste *detorii* se convingu ei inca de mici, si inca cu atât'a certitudine, in catu le spunu si fratiloru si sociloru lor, si 'i intarescu si pre acestia in contra tuturoru tentatiuniloru. De aci se explica si aceea, că cei ce crescú între oameni mai întiepleti si morali, sunt mai întiepleti si mai buni, pentrucă ei audu necontentitu *concepte* si *representatiuni* juste despre ce e detoriu omulu se faca spre a se poté stimă pre sene, si de alta parte vedindu ei numai lucruri oneste, urescu cele rele.

Adeveratu că e mai bene candu se convinge mentea despre ce e adeveratu si dreptu si fora de moralisare seau doptinare. De aceea tenerii întielegu si 'si insemna mai bene regulele morali pre cari espune invetiatoriulu fora de aeru de a'i doptrină, decatu acele cari le espune cu scopu determinatu si numai in momentele, candu au facutu vre unu reu, si candu interesele lor cele sensuale se lupta in contra adeverulu. In casulu de antaniu sufletulu lor e asiediatu si liberu, si atunci adeverulu si bunulu prospera mai bene. De aceea e mai consultu a *puni* pre copii numai decatu dupre ce au facutu vre unu reu ce merita a fi punitu, si apoi mai tardiu dupre ce le au trecutu dorerea si sufletulu e asiediatu, se le explica necuvenienti'a faptei.

La a dou'a obieptiune, cumucă *moralitatea* e mai multu unu productu alu *animei* decatu alu *mentii*, oserbamu urmatoriale: Si acesta obieptiune are aseminea una lature tare aparente. Esperienti'a areta, că pre unii e lucru forte usioru a'i face buni, éra cu altii nu se pote face nece unu progresu. In unii se afla certe vitia de cari nu se potú desface, pre altii nece una tentatiune nu pote corumpe. Cu tote aceste, daca e posibilu cultur'a poteriloru omenesci *in genere*, dē se se admita, a fi posibilu si cultur'a *poteriloru morali*, si daca e adeveratu, că *conceptele* si *parerile* au influentia in vointi'a omului, atunci nu se pote dice, că luminarea

si intarirea mentii prein concepte si judecia morali nu ar' face nece unu efectu in anim'a omului.

Cei mai mari omeni atatu dein anticitate (Socrate, Platone, Aristotele) catu si dein timpurile mai noua au recunoscutu, ca prein invetiatura intielepte, daca se tiparescu aceste de buna ora in mentea omului pentru ca se le aiba de regulative in eugetele si judeciale sale morali, se pote produce una armonia in lucrările lui, fienduca prein acele se ajuta inclinatiunile mai bune, era cele rele se infrena prein desteptarea cea continua a sensului morale.

§ 114. Desteptarea interesului morale prein leptura, prein vederea moralei in vietia si pre scena.

Invetiatur'a atatu orale catu si ceea ce se cëstiga prein leptura fatiga pre teneri si 'i face de se urescu, apoi nemica nu impedece efectulu invetiaturei mai multu decatu *urltulu*. Dar' daca se propune ca una fapta istorica si daca se imbraca si in vestimentu poeticu, atunci ea se face interesata pentru teneri, mai alesu daca scriitoriulu nu 'si areta scopulu ca voesce se invetie, ci numai descrie vietia cu totu ce se afla intru ins'a nobile si basu. Toti pedagogii reproba leptur'a *romaneloru*, chiaru si leptur'a asia numiteloru *romane morali*, asemenea si *teatrele*. Cele mai bune potu incaldi sufletele mai nobili, potu produce intru inele sentimente bune, le potu face ca se se resolba spre bene, se uresca vitiulu pre unu momentu. Inse aceste tote nu sunt de ajunsu a produce carapteru morale, si efectele lor se nemicescu prein cate si mai cate circumstantie urmatorie.

Nota 1). *Moral'a in esemple* place copiiloru si teneriloru, de aceea istoria si poem'a istorica morale e cea mai placuta pentru amendoi. Numai se se alege esemplele acomodatu dupre e-tatea lor, copiiloru se nu se propuna vietia eroilor mari, nece

romanele mai mari fia catu de morali; adolescentii potu se incepa dein *Plutarcu*, chiaru si dein *Omeru* potu lege multe scene mai cu multu folosu decatu dein asia numitele naratiuni morali. Alumnii mai maturi se potu introduce si mai departe cá se lega chiaru capetele de opera dein sfer'a romana, inse sub conditiune, cá acést'a se faca fetiorii in ochii educatoriloru, si fetele in ochii mamelor. Asia invetia pedagogii comunemente, éra *Rousseau* dice cá nece una féta casta se nu lega romane. „*Jamais fille chaste n'a lû de romans; et j'ai mis à celui-ci un titre assez décidé, pour qu' en l'ouvrant on sût à quoi s'en tenir. Celle, qui malgré ce titre en osera lire une seule page, est une fille perdue; mais quelle n'impute poins sa perte à ce livre; le male était fait d'avance.* (Nouvelle Heloise).

2) Pedagogii mai adaugu, cá parentii si educatorii aru de se léga insisi mai antaniu tote romanele cá se scia ce se dee in man'a copiiloru, si pre acesti'a se 'i faca a lege multu ma nu multe, si se dee ratiune despre cele ce au lesu. Alt'mentrea tenerii se ataca de una *turbare de leptura*, care unii teneri si unele tenere inca si mai nefericite o tienu de unu lucru forte escelente, in catu le ar' fi rusine candu n'aru' fi lesu cutare seau cutare ro-manu.

3) Daca se pote considerá scen'a. cá unu midilocu bunu pentru educatiunea morale, si daca se pote consiliá frecentarea teatrului? *Rousseau* s'a declarat forte tare si in contra teatrului, precumu se vede si dein cuventele lui citate mai la vale. *Niemeyer*, pedagogulu germanu, inca se indoesce despre influenti'a cea buna a teatrului in moralitate, si aduce ratiunile urmatorie:

a) lumea ceea ce se representa pe scena e de multe ori diferita de cea reale, fora cá se fia numai curatu' ideale, si acést'a dà ocasiune cá omulu se 'si forme paréri false despre vietia.

b) Chiaru si spectacululu morale promove acea precocitate a copiiloru de ambe sepsese, dein care urmeza una debilitate atatu corporale catu si spirituale. Ei esu prea de buna ora dein sfer'a loru, se facu afeptati, voescu a paré ceea ce nu sunt, seau joca *intrice de amoru*, despre care se pote convinge fia cine in tote

urbile, in care se afla teatru permanente, si frecantatu de multe ori si de copii.

c) Multe dein operele cele mai placute cuprendu in sene principia dubia, licentioase, cari nu s'ar' cuveni se le audia copiii. *Magna puero debetur reverentia!*

d) Dein diece dramate pote numai una va fi, in care se nu se faca de risu *betranii*, chiaru si *parentii*, *tutorii*, *magistrii* seau *educatorii privati*. In altele se propunu cá nesce stupidi omenii cei ce nu au mai mnltu decatu una mente sanitosă si una purtare onesta ordinăria, dein contra nesce desregulati teneri, cu nume de sufletu bunu, apoi epicureii si predatorii sunt eroii si favoriti publicului s. a., in acesta lume nu se cuvene a introduce pre copii si tenerimea.

e) Si in *bucatile cele mai morali virtutea* are se se produca cu *ajutoriulu fantasiei* si alu *pasiuniloru*. Inse aceaste sunt *ausiliatrici* perfide si ambigue, aci anevoia se pote incungiurá deceptiunea sensiloru, speptatorii credu cá sunt entusiasmăti pentru carăpterulu celu virtuosu ce se reprezenta, candu sunt entusiasmăti numai pentru aptore seau aptrice. Virtutea consiste in dominatiunea preste sensualitate, si scen'a face tote cate pōte spre a destepă sensualitatea.

„L'émotion, le trouble, l'attendrissement qu'on sent en soi-même, et qui se prolongent après la pièce, annoncent-ils une disposition bien prochaine, à surmonter et régler nos passions? Ces impressions vives et touchantes, dont nous prenons l'habitude, et qui reviennent si souvent, sont-elles bien propres à modérer nos sentiments au besoin?—Ne sait-on pas que les-passions sont soeurs, qu'une seule suffit pour en exciter mille, et que les combattre l'une par l'autre, n'est qu'un moyen de rendre le coeur plus sensible à toutes? Le seul instrument qui serve à les purger est la raison, et j'ai déjà dit, que la raison n'avait nul effet au théâtre.“ (Rousseau, Lettre à M. d'Alembert.)

f) Cu tote aceste nu e proibitu a merge la teatru a une ori. Acést'a pote se strice copiiloru celu mai pucinu, éra candu se destepă instintele intru insii, atunci pote strică mai multu. Pentru cei ce au sufletu curătu unu speptaclu bunu e una gaudentia forte nobile si curata.

§ 115. Personalitatea educatoriului.

În formarea caracterului morale eficacitatea învătăturii, a admonitiunilor, și a tuturor preceptelor se ajută parte prin personalitatea educatorilor, parte prin exemple și conversațiune, și se îndeplinește prin religiozitate. Dacă educatorii și-au câștigat amoroșia și stimă a celor care cresc, atunci și lucrurile cele mai grele încă se fac ușoare. Însă spre acestă se cere neapărat, că educatorii se fi ajuns la un grad mai înalt de perfecțiune în totu respectulu, că alumnii se pot vedea întrii însii legea personificată pe care se poate mai mult. Căușă pentru care mulți părinți și educatori nu fac spor în educațiune, e, că copiii și elevii nu îi stimă, nu îi amă. Aceștia fac mai multă rezistență persoanelor decât învătăturii lor, și totu aceeași învătătura din gură altuia ar fi făcută efecțiune mari. Totuși nu e de ajuns a conduce pe copii și tineri numai prin amoroșie și stimă, e neapărat a lumina și rațiunea lor, pentru că se cunoscă natură bunului și destinațiunea morale a omului, și dacă cunoscența acestor se află întrii însii numai că un sentiment oscuru, se se aduce la principia perspicue.

Nota. În Simpoziulu lui Platon așa vorbește Alcibiade despre învătătorele său Socrate: „Când aude cineva pe Socrate, se scutura și se lega. Când îl aude, mi se bate anem că cum asi fi cuprinsu de un entuziasm coribantic, lacrimile mi curg din ochi când vorbește el, și vedu, că și altor încă așa se templa, când ascultam pe Pericle și pe alți mari oratori, mi se pareă în adeveru, că vorbesc frumosu, mă așa ceva n'am simțitu, sufletulu meu n'a fostu străpusu afara din sene, n'a fostu maniosu pe sene și pe serbittea sa. Eu fugu de d'insulu, că se nu îmbetrănescu lângă d'insulu înainte de tempu. Elu e singurul omu, de care mi e rusine, că-cu eu nu potu

reprobă ceea ce 'mi impune se faca au se omîta. De aceea eu fugu de d'insulu si 'lu incungiuru, că-ci 'mi e rusine, candu amu lucrătu in contra promisiunii mele. De multe ori asi dori că elu se nu fia pre lume, si totusi daca s'ar' templă acést'a, cu atata u 'si senti mai mare dorere."

§ 116. Insocirea, exemplulu, conversatiunea.

Insocirea omenilor, cu cari convietiuiescu copiii, *exemplulu* si *conversatiunea* lucreza in anem'a copiiloru, si parte 'i ajuta, parte 'i strica si in periodulu alu doile si alu treile alu educatiunii. Nenumarati aru fi remasu buni, seau s'aru fi facutu mai buni si mai nobili in totu respectulu daca aru fi fostu intre alti omeni. Omenii, cu cari vietuimu, desteptă idee in noi, cari nu s'aru fi desteptatu pote nece una data, ei destepta si inclinatiuni, cari aru fi dormitu in noi a pururea daca nu le aru fi desteptatu altii. Educatoriulu pote face forte multu, daca aduce *esemple* acomodate despre lucruri nobili si frumoase, daca compara scaderile cu ce e perleptu, inainte de tote daca feresce pre alumnii sei de societati periculose. Aci pote face mai multu educatiunea *domestica*, fiacare educatiune *publica* intru acestu respectu e una intreprindere incumetata. Că-ci cine pote comandă aci preste cercu si conversatiune? Amendone potu avé influentia buna in unele carptere, inse potu si strică multu. Candu ar' fi famili'a cumu se cuvene a fi, moralitatea ar' poté prosperă mai bene in familia.

Nota 1) Se pote dice, că educatiunea morale a celoru mai multi teneri si tenere ar' fi fostu coronata de unu sucesu mai bunu, candu 'i aru fi potutu feri de influenti'a celoru corupti. Că-ci stremurulu imitativu de regula e mai tare si decatu temperamantulu.

2) Despre valoarea *esemplorulu* inseamna urmatoriile:

a) *impresiunea* care facu exemplele despre ce e nobile seau nobile, cu atatu e *mai profunda* cu catu e *mai nemediata*. De aceea *intuitatiunile* facu impresiune mai mare decatu *naratiunile*, fora daca naratoriulu ar' avé una desteritate mare de a nará, de aceea *conversatiunea* cu omeni culti ajuta cultur'a mai multu, *vederea* reului sparia mai tare, si representatiunile scenei lasa urme mai profunde decatu leptur'a celoru mai bune carti ce cuprendu exemple.

b) *Cu catu e suftetulu mai liberu candu reflepta asupr'a unui exemplu, cu atatu face acest'a mai mare efeptu*. Ce se impune copiiloru si teneriloru, cuprendu mai greu si tienu mai anevolia. Se pote pune mai multu temeiu pre unu sentimentu de stima seau dispretiu care s'a nascutu in anema fora de ajutoriulu altor'a, decatu pre atare sentimentu care l'a prođusu numai comentariulu educatoriului care l'a facutu asupra unui exemplu.

c) *Se cere ore care gradu de cultura dein partea alumnului pentru cá se pota intielege tota poterea exempleloru*. De aceea exemplele cele sublimi ale omenilor mari nu sunt pentru copiii mici, asemenea e pecatu in contra nenocentiei loru a'i duce la locuri de coruptiune.

d) *Fiacare interese egoisticu micusiozeza efeptulu exemplului*. De aceea nu e bene a aduce necontentitu inaintea invetiaceiloru pre socii seau fratii loru mai buni, pentrucá prein acést'a le destepa interesele propriu, cá se caute scaderi intru insii si se se escuse pre sene; e mai bene a laudá meritulu adeveratu fora a numi pre cei ce nu 'lu au, si a'i lasá cá se se judece ei pre sene.

Punele spre exemplu, cari sunt in usu si in scole, inca nu facu atat'a efeptu catu se astepta dela d'insele, cá-ci conscolarii sunt aplecati a escusá pre celu punitu, mai alesu candu le se pare cá a fostu traptatu prea aspru.

e) *Exemplele prea desu usuate deprendu pre teneri prea tare a se apretia numai dein comparatiuni cu altii, in locu se se deprenda a depende in judeciale loru mai multu dela sene, si asia se se faca nedependenti*.

Daca le se propunu de exemplu cei ce facu mai multu decatu d'insii, ei voru aflá totudeun'a destui cari sunt in urm'a loru; daca

se admonita că se nu se faca asemini cu cei rei, atunci ei érași afla usioru altii mai rei de cari ei inca sunt départe. E multu mai bene a'i face că se intielega, cumucă ei inca nu facu atatu catu aru poté face. Acést'a 'i face modesti, dar' totu de una data 'i si consola, daca le areta consciinti'a, că au facutu catu au potutu.

In familie inca a rare ori sunt consulte comparatiunile intre frati.

3) Supra educatiunii *domestice* inseamna urmatoriele:

a) Ceea ce destinge educatiunea *domestica* de cea *publica* in respectulu formatiunii morali e *spiritulu domesticu* seau de familia, daca acest'a ar' fi pretotuindene asia, cumu s'ar' cuveni se fia. Dar' daca elu nu e spiritu *bunu*, ci spiritu *reu*, atunci pentru tuii teneri nu e alta scapare decatu se esa dein cas'a parentesca, si se merge la scola seau in strainatate. Adeca: in multe familie loculu *spiritului de familia* 'lu ocupa *spiritulu discordiei*. Desarmoni'a intre parenti, amestecarea personelu straine, seau a *amiciloru de casu* de multe ori atatu de periculosi, intrunirea membriloru familiei numai la mesa, unde mananca rapede pentru că se se desparta érași indata, acést'a nu e numai viet'a dein casele celoru mari precumu se dice comunemente, acést'a se afla forte de multe ori si in clasele de midilocu, apoi spiritulu tempului dominatoriu, egoismulu si aplecarea spre potreceri strica si derima totu ce a mai remasu bunu dela parenti si stramosi. De aceea toti cei ce mai au *sensu* pentru datinele cele bune cari au mai remasu in familie, aru dé se faca legatura intre sene că se le apere de perire, si se nu astepte ca se 'i invetie pestea, coler'a, belulu cu urmarile lui, si incursiunile strainiloru a'si amá famili'a si patri'a.

b) De si nu e nece una familia perfepta, cu tote aceste famili'a are mai multe midiloce si ocațiuni favorabili pentru a inaintá moralitatea membriloru sei decatu alte institute, pentru exemplu *pensiu-nile*. Tote evenimentele ce se templa in familia serbescu spre invetiatura membriloru ei, daca more tat'a seau mam'a, seau altulu dein familia, seau daca se nascu membri noui, aseminea morbiu, lipsele si neajunsurile si tote evenimentele triste seau de bucuria invetia, unescu, tienu in frenu, si inderepta pre memnrii familiei mai multu decatu legile, punele, si predicele. In familia se destepta mai usioru sentimentele bune de a luá parte dein dorerile altor'a, si vointi'a de a le ajutá,

asemenea amorea catra familia, comunitate si patria, aceste nu se potu desvoltá in acei pre cari 'i alunga in *strainatate* de mici, candu se in-torcu unii cá acestia in familia, abia o cunoscú, cu atatu mai pucinu cunoscú comunitatea si patri'a, ei asia dara nece nu se interesa atatu pentru dorerile si suferintiele familiei, comunitatii si ale patriei.

In fiacare familia e de insemnatu *tonulu dominatoriu* alu ei atatu in bene catu si in reu. Se pote dice mai cu certitudine, cá in familia se latiesce atatu spiritulu dereptatii, liberalitatii, si alu beneficentiei, alu justitiei in tote lucrurile, alu marinimitatii si religiositatii catu si contrariulu acestor'a.

c) Cei ce semina unii cu altii se insociescu bucurosu, si tene-rimea se forma dupre esemplulu acelu, de cari sunt mai aproape cu anii. De aceea acele scole au ajunsu la unu gradu mare de perfeptiune si au cêstigatu multu, unde *scolarii mai betrani* dau unu tonu bunu, si in educatiunea domestica, daca *copiii cei mai mari* se potu propune dereptu modelu celoru mai mici.

E problem'a cea mai grea a educá bene pre cei de antaniu nascuti. Aci pote stricá multu despre una parte *amorea*, despre alta parte *maestri'a pedagogica*. Apoi copilulu celu *de antaniu* e numai *singuru*, elu nu are pre cine se imite, si totu ce invetia 'i vene mai greu. Cei mai mici totudeun'a oserba cate ceva dela cei mai mari, si cultur'a lor atatu corporale catu si spirituale progrede mai usioru, ei ieu dela d'insii una multime de idee si impresiuni, pre cari cei mai betrani au fostu nevoiti a le invetiá mai tardiu dela dascalii.

Daca a sucesu bene educatiunea celoru antaniu nascuti, atunci educatiunea celoru urmatori, chiaru si cea morale, e usiora. Atunci cei mai mari sunt ca nesce *adiunti* seau *suplenti*, cari ajuta pre parenti in educatiune intru tote si 'si cêstiga una autoritate inaintea lor, care a une ori intrece autoritatea parentiloru. Ei porta cêstiga de sanitatea lor corporale si spirituale si facu oserbatiuni necesarie parentiloru, fienducá ei oserba mai de aproape si mai ageru pre cei mai mici. Asia copilulu imitatoriu dein natur'a sa, iea atatu pregiudeciale si nebuniile catu si masimele si sentimentele cele bune ale fratelui seu seau sororei sale mai mari, chiaru precumu se templa in scole, cá scolarii cei mai mici sunt comunemente unu eco alu celoru mai mari.

De aceea 'e detori'a cea mai santa a parentiloru si a mame-loru tuturor, cá se 'si creasca amici si amice in copiii lorú cei mai mari. Si fienducá se intempla, cá parentii se mora de tempuriu, atunci copiii cei mai mari au se fia razimulu celorú mai mici, si de aceea parentii se destep-te de buna ora interese in cei mai mari de a contribui la educatiunea fratiloru lorú mai mici, pentru cá se 'i pota in-credentiá lorú atunci candu sunt necesitati a se desparti de toti.

§ 117. Religiositate.

Religiositatea deplinesce cultur'a cea morale a carap-teru-lui, si cu tote cá se pote cugetá unu *carap-teru morale* fora se fia totudeunadata si *religiosu*, totusi dein contra *fiacare* religiositate remane totudeun'a unu sentimentu forte dubiu, care e mai aproape de sensualitate decatu de ratiune, si care pote degenerá si se duca in ratecire chiaru asia de usioru cumu duce sensualitatea, daca nu se unescu cu d'ins'a (cu aceea religiositate) totudeun'adata tote sensatiunile morali si tote adoperatiunile vointiei spre a se supune legei. Deiu contra unde e petrunsa anem'a de adeverata pietate, acolo e certa si sacrificarea pentru totu ce e dreptu si bunu, si acolo nu va lipsi nece *poterea* si *desteritatea* pentru tote lucrurile bune. Acestu sensu de pietate nu se pote insuflá nimenui pre-cumu nu se pote insuflá nece sensulu morale (§ 91). Inse ceea ce s'a preparatu in anim'a tenerului prein una cultura de buna ora a dispu-setiuniloru spre religiositate si morali-tate (§ 81—82), aceea se pote continuá si conserbá in di-verse moduri.

§ 118. Midiloce spre intarirea religiositatii.

Aci inca e lucrulu celu mai momentosu pentru parenti si educatori, cá

1) se arete cu exemplulu loru la tote ocasiunile, cumu-
cà cugetulu despre divinitate le imple sufletulu de reveren-
tia, si, renovandulu de multe ori, le inspira putere spre a
dominà preste sene, pacientia in casu candu nu le succedu
intreprinderile, si trancilitate in adversitati.

2) Se 'i faca luatori amente la efeptele cari produce
sensulu religiosu in altii, si la influenti'a lui in virtute, si se
inlature, pre catu e cu potentia, dein discursu si dein con-
versatiune totu ce ar' poté ajutà frivolitatea si indiferenti'a
catra cele religioase.

3) Candu au de a chiamà pre teneri la detoriele loru,
se se folosesc si cu *motive religioase*, insa acést'a se nu o
faca asia de multe ori in detoriele mai usiore, ci mai ver-
tosu numai la casuri si abateri mai grele cari ceru una do-
minatiune mai mare preste sene si lipsesce puterea.

4) Educatoriulu se invetie pre copii, cá se nu venia
la acea cugetare deserta, cà facundusi detoriele aru face ceva
pentru Dumniedieu, seau cà i aru adauge seau micusiorà
beatitatea prein purtarile loru. Ei au se veda *bunatatea* si
autoritatea lui numai in legea lui cea *santa*, care e bene-
fica *numai pentru ei*, ma si neviolabile, si asia se se in-
demne a se face demni de placerea acestei fientie prea buna
si prea sante. Sunt acomodate specialmente pentru destep-
tarea si conserbarea sensului religiosu unele dile memorabili
si schimbări ale vietiei, ascultarea discursuriloru misicatorie,
music'a religiosa.

5) Daca oserba educatoriulu cà oreca alumnu e a-
plecatu spre fanatizmu; acolo midiloculu celu mai bunu e
cultivarea ratiunii, celu mai reu satir'a. Dein contra *ipo-
crisi'a* se o combata cu tote puterile, pentruca aceea stinge

tota pietatea cea adeverata si ruina tota onestatea caracterului.

§ 119. Consolidarea si intarirea caracterului.

Daca se voru adopera cu intieptiune toate aceste medii, atunci se poate spera foarte mult pentru formarea caracterului morale. Totusi nu e bine a aprea bunatatea caracterului prea unilateralmente, si a dice, pentru exemplu ca daca nu are cineva cutari scaderi, sau daca e benevoitoriu, daca ajuta pre altii in nevoiele lor, daca e paratu a le serbi, liberale, modestu s. a., apoi are caracterulu morale in tota puterea sa, pentrucă in toate aceste are comunemente temperamentulu cea mai mare parte. Daca se petrundera anem'a omului de bunatatea morale, atunci ea se comproba in putere, tarie, soliditate si barbatie, care la tempulu seu cutreza a intreprinde si lucruri mari pentru adeveru, virtute si dreptu. Spre acestia au unii si una dispositiune naturale foarte fericita, spiritulu desteptu, sentimente ferbenti, si una energia innascuta: aci educatoriulu are se se feresca ca se nu lucre in contra atarei dispositiuni temenduse dora, ca atari teneri aru pute se se facea fanatici sau entusiasti.

Cu catu e natur'a teneriloru mai flaca si mai negativa in toate, cu atatu se 'i destepte mai multu spre lucrare; a une ori se 'i incurce in dificultati dein adensu ca dein acellesi se se scotia ei de puterea lor; resolutiuniloru lor celor bune se opuna pedece aparenti, si in genere se i deprenda a se face *nedependeti* prein aceea, ca nu 'i ajuta ci 'i lasa ca se stee si se facea de sene. Se poate ca atunci ei se lungea si se cada, si se facea multe lucruri fora discretiune! dar' cu toate aceste ei invetia pana candu sunt teneri

mai multu dein aceste probe decatu daca i aru purtá totu de batiu cá pre orbi.

Ei potu invetiá si dein exemplele omenilor barbati, cá in societatea omenesca se cere dela fiacare omu de valoare ceva mai multu decatu numai unu sentimentu mole, adeca se cere si *energia*, anema resoluta, nefricosa, taria si presentia de spirit. Educatoriulu a cástigatu multu, candu afora de aceste 'i face atenti cá se 'si cunosca poterile cari pote dormu intru insii si se se apretie pre sene cu justetia.

In genere educatoriulu se nu le predice necontentitu numai *resemnatiune* (resignatio), adeca a se *supune* la evenimente cari la aparentia sunt nemutabili, dein cantra se le presente imaginea unui venitoriu mai bunu, si prein acést'a se le insufle anema, spre a se luptá in contra reului presente, elu dê se se adopere dein tote poterile a le conserbá acelu spirit liberu si tare, care a salvatu popora intregi mai de multe ori. Ei voru avé apoi ocaasiun destule a intrá si in scola mai rigurosa si a 'si esercitá puterea in lupta. Or'a decisiva, candu lupt'a are se duca la viptoria, se determina in ceriu, numai se nu lipsesca nece una data *intre d'insii* osteni parati totudeun'a a se luptá in contra reului care nu lipsesce nece intru unu tempu.

Nota 1). *Schlosser* propune urmatori'a imagine a omului *perfectu*. Capulu lui se cugete dreptu si luminatu; anim'a se sentia cu caldura, si adeverulu si dreptatea se fia elementulu lui. Elu dê se aiba potere in sene a 'si creá insusi fortun'a si cu nedependentia dela alti omeni; dê se fia aptivu; ceea ce face, se faca cu caldura si cu potere, si benele se nu 'lu faca pentru grati'a altoru omeni. Elu dê se aiba destula potere corporale spre a invinge adversitatile naturei, si spre a se scote dein periculi, spre a resiste cu barbatia acelor'a cari voescu a'lu constringe cá se renuntie capului si anemii sale. Elu

dê se fia plinu de amore catra D-dieu, dê se fia transportatu de bucuria la vederea adeverului internu, a frumusetiei interne si a bunatatii interne.

2) Unii sunt de parere, a se educá omenii cá se fia cu *nepesare* catra tote lucrurile. Acesta educatiune erá una data, si e si astadi in moda mai alesu la clasele superiori, unde aceea *nepesare* seau *indiferentismu* se considera cá terminulu propriu alu filosofiei si alu culturei. Acesti omeni apoi sunt reci pentru totu ce e mare, cutezatoriu si sublime, 'si batu jocu de totu omulu seau patriotulu virtuosu seau religiosu care manifesta vre unu entusiasmu pentru dreptu si lumina, ridu de toti cari se sacrifica pentru dereptate si adeveru, pre candu ei 'si afla multiamirea numai in fapte de tote dilele, si se tienu mari candu se gudurescu inaintea altoru tari si mari. Acesta *nepesare* seau *indiferentismu* duce neaperatu la amortire si lene. Era amortirea si lenea e mortea a tota virtutea. Cei mai multi entusiasti au ceva ce 'i inaltia preste ceialalti omeni comuni, care pote se 'i duca in rateciri, dara cu tote aceste merita *stima* totudeun'a, s chiaru a fi *admiratu*, numai se se folosesca cu d'insalu pentru scopuri derepte si mari si sub legea morale, éra daca lucra cineva cu entusiasmu pentru cá se degrade inca mai diosu pre cei degradati, atunci entusiasmulu lui e demnu de dispretiu si de puna.—Unele cá aceste nu se potu amenti destule ori unoru domnisiiori si fii de negociatori avuti cari nu au nece una anema pentru lucruri mari, si 'si batu jocu de altii pre cari vedu aprensi si entusiasmati pentru atari lucruri, fiendu ei seau dela natura nesentitori, seau crescuti de a casa in nesentire si nepesare.

3) Studiulu istoriei *grece* si *romane* ne dá esemple destule de teneri cu anema mare si suflete sublimi cari s'au sacrificatu in timpuri critice pentru detoriile loru catra patria si umanitate. Dara nu numai istoriele antice ci si cele noue inca ne arata atari esemple.

§ 120. Medicin'a pedagogica—morale.

Educatoriulu morale e nevoitu de multe ori a se purtá cá unu *medicu*. Iuветiaceii lui sunt seau cu totulul trascu-

rati si acumu corupti, in catu abia se mai cunoscu intru insii dispușetiunile cele frumose naturale cari se afla in sufletele copiiloru, *seau* ei s'au abatutu dela calea dreapta intru unu modu seau intru altulu, au facutu una abatere mai mare, s'au facutu nedemni de incredere prein calcarea unei detorii însemnate. In casulu de antaniu se cere una cura radicale, in celualaltu dē se se redice numai reulu momentanu. Amendoue sunt lucrulu *medicinē pedagogice-morali*. Ea urma in generariu principiale, cari s'au espusu pana aci. Că-ci candu se intarescu instintele si inclinatiunile cele bune, atunci se debilita cele rele. Numai se cere, că educatoriulu se cunosca natur'a morbiloru cu atatu mai bene cu catu e alumnulu lui mai morbosu, si se nu adopere atari midiloce, prein cari ar' produce unu morbu nou in locul celui curatu. Elu dē se cunosca atatu morbiu sufletului particulari catu si modificatiunile loru, spre cari serbescu si oserbatiunile cari se voru aduce in capulu urmatoriu.

Elu dē se astupe mai antaniu fontan'a reului pre catu pote; spre acēst'a e neaperatu necesariu de multe ori, că se mute pușetiunea alumnului seu de totu. Elu se se deprenda a se multiami si cu una indereptare gradata, si se nu se incele că l'a indereptatu, candu alumnulu in adeveru e totu acel'a care a fostu mai nainte, elu dē se scia mai de inainte că e problem'a cea mai grea a cură radicalmente pre unu alumnulu coruptu, si că acesta problema a rare ori se pote deslegă deplinu.

121. Continuatiune.

Educatoriulu nu are atat'a greutate, candu are se inderepte numai *abateri particulare*, cu tote că a une ori si

aceste inca potu fi gravi in urmarile lor. Deci elu are de a oserbá urmatoriile:

1) Candu oserba, cà copiii mai mici s'au *abatutu cea de antani'a ora* dela unele invetiuri bune, cari pana atunci le au urmatu, acea abateri se o considere pre catu pote mai seriosu duple calitatea ei si cercunstantiele autorelui ei. Nece *una data nu e consultu a nu o considerá de locu, fenducá s'a intemplatu de antani'a ora, si numai a rare ori a o lasá nepunita*. Totusi acést'a se pote tēplá atunci, candu e mai mare probabilitate, cà nu se va repeti.

2) Educatoriulu se destinga abaterile, cari au urmatu dein una coruptiune a anemei, de acele, cari au urmatu numai dein cause accidentali, cari inse alumnulu nu le au potutu incungiurá usioru. In casulu de antaniu e semnu, cà educatoriulu n'a oserbatu purtarea alumnului, si nu i a formatu carapterulu chiaru dein partea, care avea mai multu opu de formatiune.

3) Educatoriulu se fia cu forte mare luare amente asupra alumnului duple abateri. Atunci 'lu pote cunosce mai bene, ce natura are, si daca sensulu bunu a remasu dominatoriu in d'insulu, seau dora s'a micusioratu. Acést'a se cunosce, daca alumnulu dupa abateri s'a facutu mai insolente, mai rece, mai frivolu, mai neconsideratoriu, seau mai nesentitoriu.

4) Educatoriulu se nu amentesca alumnului abaterile prea de multe ori, dara nece se le uite prea curundu, pana candu nu va fi indereptatu deplenu.

5) Daca a fostu nevoitu se punesca, se nu se arete dupa aceea totudeun'a rece, dara nece se nu între prea curundu in reportulu de mai inainte, si se se feresca a care-

tiă pre alumnu, pentrucă prein acést'a i ar' dà ocaσιune se creda, că a fostu punitu cu nedereptu.

6) Celu mai multu se pote sperá dela inlaturarea causeroru, cari au produsu coruptiunea: pana candu aceste nu s'au inlaturatu, tote admonitiunile si doptinarile, fia catu de patetice, sunt desierte. Inse spre inlaturarea causeroru coruptiunii de multe ori e cea de antaniu conditiune schimbarea totale a situatiunii esterne.

Capu VII.

Principia speciali de educatiune morale cu respectu la virtuti si scaderi particulare.

§ 122. Notitie preliminarie.

Acesta parte a pedagogicei inca e in legatura de aproape cu moralea si cu psihologi'a. Principiale acestor'a se aplica si aci, adaugenduse catra d'insele unele *regule particulare*, cari au de obieptu facilitarea *virtutiloru particulare*, si *incungiurarea* si *sterpirea releloru morali particulare*.

Nota. Cunoscentiele psihologice, cari se ceru spre acestu scopu, se potu cêstigá dein scriptele pedagogice ale lui *Rousseau*, Antropologi'a lui *Kant*, si dein alti scriitori, pentru exemplu *Basedow*, *Villaume*, *Saltzman* s. a..

§ 123. Vivacitatea copiiloru dein punctu morale.

Vivacitatea copiiloru e unu semnu bunu. Dela copii nu se pote asteptá, că *indelungu se sieda intru unu locu seau se se ocupe indelungu cu lucruri seriose*. Amendoue aceste aru aretá, că poterile loru sunt tocite si stupide, seau ele

s'aru face asia prein acelesi. Vivacitatea cea naturale produce in copii *volia buna*, si, precumu amu veditu (§ 93), acést'a e neaperata, pentrucà ea impedeza manifestarea multoru inclinatiuni rele, si destepta unele inclinatiuni si instinte mai bune precumu sunt pentru exemplu *docilitatea, diligentia, benevointia, oficiositatea si sentimentulu pentru ce e bunu si frumosu*: tote aceste sunt proprietati forte amabili, cari nu se afla in copii, a caroru spiritu s'a stinsu prein una disciplina tiranica, si cari mai usioru se potu conserbà in d'in-sii, candu le se conserba vivacitatea si voli'a buna in anii anteriori decatu prein tota moralisarea.

124. Moderarea vivacitatii excesive.

Inse vivacitatea produce si *scaderi* multe. Ea nu produce numai *facilitatea* care e buna si in anii mai inaintati, dara produce *frivolitatea*, care nu destinge necaliurea ce e momentosu de ce nu e momentosu, face pe copii *neatenti*, cá se nu considere urmarile fapteloru, si de aceea 'i seduce de multe ori la lucruri *fora discretiune*, chiaru si la *rele*. Afora de acést'a copiii vivaci sunt multu mai *usiurei, mai uituci, mai neordinati, mai neconstanti* si mai *nesuferitori*, si mai *distrapti la invetiatura si la lucru, mai negligenti in imbracamentulu lor, mai neluatori amente la lucrurile lor, si mai neregulati in societate*. Aceste tote, ce e dereptu, inca nu sunt *scaderi ale anemii*, dara totu sunt *scaderi*, cari deu se se inderepte, si in contra caror'a mai cà numai *deprenderea* de buna ora e singurulu midilocu. Potu se se adauga apoi si alte *media positive* alese cu intiepleptiune, candu oserba educatoriulu, cumucà alumniloru *lipsesce bun'a vointia*, seau indata ce acele *scaderi* au apucatu pre unu gradu mai inaltu.

Nota. 1) E mare diferenția între naturile, ce se distingă preîn *vivacitate* și *selbatecia*. Copiii cei vivaci se întorc la ordine îndată ce îi ocupă cu vre unu obiectu interesant, era pre cei selbateci nu îi pote aduce la ordine cu nemica; mintea lor e disipată, și sensulu lor e desfrunat cu tote că au forte puțină adeverată potere internă.

2) Educatoriulu se relegă cele ce s'au disu desupr'a (§ 99), despre *deprenderere*, fiinducă acele se potu aplică și la îndereptarea scaderilor supr'a semnate.

Metodulu ordinariu, de a face copiiloru una miie de aduceri aminte, și de a'i si puni dein cându in cându, fora se stee cu totu de adensulu, că se se *schimbe* și se se *inderepte* numai *decatu* ceea ce se pote schimbă și îndereptă, ajută puțin, seau nemica: celu ce a uitatu ceva, se înceapă érase *indată* și se facă de nou; celu ce a pierdut ceva dein lipsa de ordine, se se *constringa* numai *decatu* a caută până va află; celu ce a facutu vre unu lucru prea superficialmente, pentru esemplu a scrisu, a desemnatu, pre acel'a se nu 'lu înfrunte numai *decatu* ci se 'lu constringă se facă de nou până cându va face atatu de bene precatu se pote așteptă dela d'insulu; celu ce 'si strică hainele numai dein petulantia și după ce a fostu admonitu, se porte rusinea, și încă se bonifice și damnu în certe casuri; celu ce strică ceva dein neadvertentia seau selbatecia, se se lipsesca de usulu acelui lucru, până va comprobă, că s'a facutu mai atentu, în unele casuri se bonifice și damnu.

3) Educatoriulu se se adopere pre catu pote mai multu a interesă pre copii pentru obiectele cari le se propunu, acest'a e midiloculu celu mai bunu de a'i face atenti și de a'i desvetiă dela scaderile susu însemnate.

§ 125. Lenea naturală a copiiloru.

Dacă vene lenea lor dela vre unu *morbu*, atunci se se redice morbulu că se se facă *sanitosi*, dacă vene dela *temperamentu*, atunci se le se dee ocaziune a face misicare

de multe ori, se 'i duca in societatea altoru copii destepti, si prein alte midiloce se 'i destepte spre lucrare.

§ 126. Relele ce urma dein lene.

Dein lene se nasce *ur'a de a 'si intende poterile macaru catu de pucinu, una aplecare speciale spre comoditate, una placere prea mare spre tote speciele de multiamiri sensuali*, in ultra egoismulu epicureu, celu ce e sollicitu numai pentru sene, éra pentru altii nu are nece una sollicitudine. Acesti egoisti epicurei alt'mentrea sunt forte buni la anema pana ce nu le tulbura cineva comoditatea, ei si promitu destule, inse facu pucine. Tenerii lenesi *se ferescu de veri ce societate*, fia aceea catu de interesante si contribuesca catu de multu la cultur'a spiritului, indata ce se temu cà voru fi *judicati acolo, ei se lapeda de veri ce folose* numai se nu le se tulbure comoditatea si repausulu, in care 'si afla tota multiamirea. Aceste rele deu combatute, cà-ci omenii dominati de d'insele, la urma 'si pierdu tota valoarea pentru societate.

Nota. Supr'a acestui obieptu notamu urmatoriele.

1) *Aplecarea spre sensualitate*, care e comune toturoru releloru insemnate desupr'a, se pote combate in modulu urmatoriu: a) ne caretiandu prea multu pre copii, si ferindui de una educatiune mole si efeminata, b) ne plenindule tote dorintiele, si ne facundule tote comoditatile; cumu facu mamele de multe ori dein una sollicitudine fora discretiune; dein contra a) deprendiendui de buna ora a suferi tote adversitatile, b) espunendule catu e de urita vieti'a dedata spre sensualitate, si judecandu aspru si cu dispretiu pre acei omeni, cari serbescu epicureismului punendusi *bunulu supremu in gaudenti'a sensuale*, c) se le destepte si se le cultivate spiritulu spre a cunosce ce e bunu si frumosu.

Pre tenerii cei ce au crescutu in tote multiamirile nu 'i pote sperá nemica in contra voluptuositatii decatu amorea spre scien-tia si in generariu spre ocupatiunile spirituali. Chiaru cei ce nu sunt nevoiti a invetiá pentru cá se 'si cêstige panea, aru dé con-strinsi cá se invetie mai multu, pentru cá se nu se intaresca in acea parere nefericita, cá ei aru fi numai *fruges consumere nati*, si apoi pentru cá se se destepete in d'insii sentimentulu rusinii in contra unei vieti brutali. Datin'a cea rea, oare domina la nobi-limea unoru natiuni mai apuse, de a se ocupá mai vertosu numai cu venatul, si de a 'si consumá totu cursulu vietiei numai in pe-tieceri, pre cari le numescu *pasiuni nobili* (nobles passions), nu se pote indereptá decatu numai prein una *educatiune mai buna* si prein *cultura spirituale universale*.

2) *Ur'a lucrului si a intenderii poteriloru* dê se o combata destepandu in alumnu *sentimentulu de onore*, aretandui cá 'si va pierde amorea si increderea daca nu se va desbracă de lene, a-retandui ce folose urma dein *laboriositate*, seau dupa circumstantie si punindulu, prein lipsire de comoditatile cu cari e deprensu, in ultra candu are de a traptá cu *copiii mai mici* facundule lu-crulu interesante si dein vre una parte accidentale, pentru esemplu copiii scriu mai bucurosi in unu caetu nou, legu mai bucurosi in carte noua, seau daca e legata frumosu s. a.. Totu ce e mono-tonu 'i fatiga, totusi se nu le se plenesca dorintiele prea de multe ori, pentru cá atunci s'aru deprende a nu cunosce nece una margine.

3) Unii copii au una *purtare neplacuta* care urma numai *dein comoditate*; dela acést'a 'i desvetia educatoriulu constringun-dui cá se faca ei tote lucrurile, cari sunt detori se faca, si se nu astepte cá se le faca ceialalti frati, sorori seau domestici. Daca nu'i constringe educatoriulu, atunci ei se facu totu mai comodi si mai neplacuti, mai uritiosi; nu e destulu se dica celui comod: *tu astepti cá totu altii se 'ti serbesca!* in atari casuri dê se 'i spuna respicatu si espresu: *cine e detoriu se faca cutare lucru*, seau se intrebe: *care dein mai multi voesce se faca ceva?* Atunci si celu comodu inca se lega cá va face de rusine.

4) . Totu dein comoditate urma si acea eroare, cã unii teneri se sfiescu a merge in societati culte. Acesta eroare duce la multe rele pre multi teneri in *anii academici*, cari de multe ori preda avuti'a familiei fora se 'si afle acea multiamire adeverata, care o aru fi aflatu in societatile cele mai culte.

§ 127. Sinceritatea si mendacitatea.

D-dieu a facutu pre omu *sinceru*, si in *gur'a copiiloru e adeveru*. Era daca 'si batu cpaulu chiaru si copiii cumu se incele, atunci se pare cã firea cea buna a loru e stricata prein altii. *Mentirea, simularrea, siovairea, ascunderea adeverului, recusarea de a'si confesà scaderile proprie, meditarea cumu se faca incelatuni* mai mari seau mai mici, *sustienerea cea ostinata a unei falsitati*, tote aceste au vre una cauza esterna, care le au casiunatu; fundamentulu loru e vre unu interesu ascunsu. De multe ori dau cauza educatoriului cã copiii se spuna mentiuni seau neadeveruri. Altele se nascu dein circumstantie. Daca se deprendu copiii la mentiuni, carapterulu loru celu demnu de stima pre incetu se corumpe, si *simulatiunea, falsitatea, si ipocrisi'a* se face a dou'a natura in d'insii, chiaru de aceea e cu atatu mai neaperatu a conserbã in ei *sinceritatea si amorea adeverului*.

Nota 1). Copiii se facu *mentiunosi* si *falsi*:

1) daca vorbescu in presenti'a loru lucruri cari ei le cunoscu bene si sciu cã nu 'su adeverate,

2) *deprendienduse* a spune mentiuni altoru omeni cu tote cã acele potu fi nestricatorie,

2) daca afla *aprobare* candu spunu vre una mentiuna, seau candu au tiesutu cu maestria vre una mentiuna puntru cã se scota dein nevolia pre cineva,

4) daca educatorii 'i *porta prea aspru* pentru fiacare abateru catu de mica,

5) candu educatorii seau altii *staruescu cu asprime* că se spuna adevărulu, cu tote că vedu, că nu 'lu voru spune pentru că se scape pre altulu de rusine, de puna s. a..

6) prein *credulitate*, ne cercetandu cu deamenuntulu cele ce spunu ei, ci credienduse in spusele lor, atunci copiii facu abusu de incredere si se incerca si de alte ori a spune mentiuni, si vice versa,

7) candu nu le se dă crediementu candu spunu adevărulu.

8) De multe ori spunu mentiuni si ascundu adevărulu numai dein *levitate*, ci neconsiderantia; apoi dein *interese* egoisticu, dein sperantia de a câstigá ceva, de a scapá de vre una puna seau rusine, de a nu dá ocasiune parentiloru că se sufera vre una nemultiamire, in ultra pentru că se ajute pe vre unu amicu, se nu se arete contradicțiori seau fricosi. Cei cu fantasia prea vivace potu se se alunece că se esagere lucrurile.

Nota 2) *Moralitatea* copiiloru mentiunosi inca e diferente. Unii mentu numai dein *levitate*, altii de *frica*, dein *angustia*, altii dein *reutate*. La altii *motivulu* si *scopulu* e demnu de respectu, numai midiloculu nu e bunu, pentru esemplu candu mentu pentru că se se arete credentiosi unui amicu. Unii educatori acést'a nu o considera, ci punu tote mentiunile in un'a si aceeași clase, si le punescu totu cu aceeași puna.

Educatiunea despotica nece una data nu pote formá unu carapteru sinceru. Educatoriulu dē se arete, că *onestatea* e mai pre susu de tote, si că micusiora chiaru si unele abateri dela detorii mai mari cu tote că nu redica pun'a totudeun'a.—Că retributiunea sinceritatii e *increderea* si pun'a falsitatii si a celei mai mici e *neincrederea*.—Pre alumnul se nu 'lu duca in *tentatiune*, se nu 'lu incurce cu intrebari sugestive si că unu *incisitoriu*; se nu se faca inaintea alumnului, că nu cunosce ceea ce cunosce si scia; si se nu 'lu constringa a *confesá* candu vede, că prein aceea ar' suferi prea multu; candu a incelat, se nu treca cu vederea, că si cumu n'ar' fi oserbatu incelatiunea, elu se nu creda nece una data că e mai prudente decatu educatoriulu seu. *Rusinare* si *desprețulu* mentiunosului *perseverante* sunt mai bune in

cele mai multe casuri decatu alte pune positive, numai se nu fia unitu cu mentiun'a si altu deliptu mai greu, care ar' dâ punitu numai decatu, pentru cá alumnulu se nu se deprenda reu.

3) Parentii si educatorii au se feresca pre copii, cá se nu se deprenda a duce a casa tote vorbele cari au auditu, si a spune totu ce au vediutu pre aliurea. E permisu inse a se *plange* candu au suferitu vre una nedereptate, e *detoria nobile* a spune candu cere aপরার unuia mai debile. Educatoriulu dâ se le arete cu intieieptiune, cá e semnu de carapteru laudabile a compune diferentiele si a impacá unele controverse si a nu alergá numai decatu la superiori pentru tote, apoi a si suferi cate ceva si a iertá. Se le arete, cá e carapteru basu a *acusá* pre altii pentru cá se le strice, a duce a casa totu ce au disu si ce au facutu altii; educatoriulu ar' *corumpe* insusi pre copii, candu i ar' indemná la aceste.

In urma se 'i feresca de *simulatiune* si *ipocrisia*. In lume tote se facu pentru *aparentia*: omenii se facu cá se bucura, candu sunt tristi, se facu superati candu nu 'i dore nemica, areta simpatia candu anem'a le e plina de ura, dicu cá e ceva frumosu seau uritu s. a. candu in anem'a loru nu tienu asia. Educatoriulu dâ se feresca pre copii cá se nu simule sentimente cari nu le are, se le permita a 'si manifestá sentimentele cu libertate; e mai bene a fi mai nesentitoriu decatu *ipocritu*. Acesta scadere vene mai alesu dela educatiunea care e in moda, dela politur'a prea matura, dela aplecarea omeniloru de a se multiami cu *aparenti'a*, si de a acceptá dereptu sentimente figurele cele externe ale sentimenteloru.

§ 28. Iritabilitatea copiiloru in anii deantani.

Iritabilitatea mai tare se areta iu anii anteriori prein *plansu* si *tipetu*, *apetitiuni tari*, *bucuria* si *dorere mare* si prein *erumperea sensatiunii* in contra autoriloru acestor'a a-deverati seau numai imaginati. Aceste sunt mai multu manifestatiuni numai animalu, si se pierdu comunemente dupre

ce se desteptă usulu ratiunii, inse in unii mai curundu, in altii mai tardiu. Dein contra in altii iritabilitatea e mai debile in catu la urma se preface in una *nesentitiune flegmatica* a carapterului, care nu are propriamente nece unu pretiu morale, cu tote că unii o numescu *anema buna, aplicatiune, tolerantia morale*. Atari caraptere nu potu uri inse nece *amá*; nu se potu *manidá*, inse nece nu se potu *bucurá* de nece unu lucru bunu. In lume potu se traesca in pace cu tota lumea, dar' ei nu au nece unu pretiu propriu, nece libertate spre a lucrá de puterea lor.

Nota 1). *Plansulu* si *tipetulu* copiiloru in cei doi ani deantani vene forte de multe ori dela doreri corporali, de multe ori dela neplacerea, care le vene dela infasciatulu prea strinsu, seau dela necuratia in care se afla. Copiiti plangu si tipa si anulu alu treile, alu patrule si alu cincile. Nu e metodu bunu indata a'i *injurá*, a'i *bate*, dara nece a *compatimi* cu d'insii, a'i *netedi cu vorb'a*, a'i *cautá*, prein aceste reulu se face mai mare de multe ori, seau se redica numai pre unu minutu; mai bene e a nu le considerá plansulu si tipetulu, si a'i departá pana candu voru tacé, seau a esi si a'i lasá pre ei singuri. Nu e de temutu asia usioru, că le va veni vre una stricatiune dein plansu. De multe ori copilulu fatigatu de plansu adorme si se desteptă voiosu. Daca pote vorbi, atunci mai antaniu se 'lu intrebe: de ce plange? Daca nu respunde, atunci se 'i vorbesca cu tonu blandu, se 'lu distraza cu vorb'a, si se 'i traga luarea amente la alta ceva. Daca totu nu respunde, atunci educatoriulu de se 'i impuna tacere cu tonu imperativu, si daca *nu asculta*, atunci dê ajutatu prein doreru corporale că se nu lesine, si una castigare seriosa va fi salutare. Copilulu dê se invetie, că e mai bene totudeun'a pentru d'insulu daca asculta, decatu daca se opune.

2) *Flegm'a* nu e totudeun'a calitate buna. Psicologii si medicii au facutu inca pucinu pentru una dietetica fisica morale dupa diversitatea temperamentelor, spre a cunosce artea, cumu s'aru

poté desteptá si copiii cei flegmatici. Ei se desteptá mai antaniu in societatea altoru copii vivaci. Copiii flegmatici de multe ori sunt fachinii de casa, pre cari 'i incarca toti cu tote sarcinele. Acést'a nu deu se suferé parentii si educatorii.

3) Reu aru lucrá educatorii candu ei aru neglege educatiunea copiiloru flegmatici dela natura, cá si daca nu potú face ei atat'a catu facu altii, in societate sunt diverse funtioni, si pentru unele sunt bani si cei cu talente si cunoscentie mai pucine.

§ 129. Vitiale ce se nascu dein iritabilitatea prea mare: sensibilitatea, capriciulu, spiritulu contraditiunii, pertinaci'a.

Dein iritabilitatea prea tare se nascu urmatoriale vitia:

1) *Sensibilitatea*, ceea ce se nasce dein *debilitatea intielesului*, si se manifesta prein aceea, cá nu pote suferi nece una reprobatiune, si in veri ce fapte seau vorbe ale altor'a vede numai scopuri rele. Acesta rea deprendere de reprimuta numai decatu, capacitandu pre copilu cumuá are strambu. Cu catu crutia educatoriulu mai multu acesta iritabilitate nepotentiosa, cu atatu se facu atari copii mai nesuferiti.

Sensibilitatea in sene nu e rea, nece nu areta carapteru reu; copiii mustrati, seau puniti plangu, se lamenta in contra educatoriului, se mania, si ar' fi neprudencia a cere dela d'insii, cá atunci se se arete nesentitori si inca se multiamesca, acést'a nu o potú face nece cei mari. Celu *intieptu* inca dê se se pota mania, cu atatu mai pucinu se pote considerá cá unu reu morale *erumperea maniei* in copii.

2) *Capriciulu, spiritulu de contraditiune, pertinaci'a* se nasce in unii copii a) dein *nesanitatea* seau *debilitatea corpului*, fienducá esperienti'a areta, cá copiii morbosii sunt mai capriciosi, si nu potú dominá preste sene cá cei sanitosi; b) in unii se nasce dein *debilitatea intielesului*, unita

cu una certa *arrogantia*; ei nu cunosc ceece ce le folosesc, nu asculta nece una representatiune, nece nu o precepu, de aceea contradicu totu; c) in altii se nasce dein *modulu cumu* 'i *trapta*: adeca seau facu tote duple voi'a si dorinti'a lor fienducà sunt mici, seau 'i *trapta* cu *asprime despotica*, daca le permitu au le respingu ceva, acést'a o facu numai duple arbitriu seau dein capriciu, si atunci copiii se facu nesce automate daca sunt mai flegmatici, seau capriciosi, contradictori, pertinaci daca mai au vre una putere. d) A une ori *capriciulu* si *resistenti'a* se nasce dein *ostilitate* in contra acelu ce pretende ceva, chiaru si in contra *parentiloru* si a *educatoriloru*. Altulu fiacare se impaca cu d'insii, numai acesti'a nu!

In contra capriciului, a contradiptiunii, pertinaciei copiiloru mici celu mai bunu midilocu le *deprenderea la ascultare rigurosa*; prein acést'a inse nu se intielege *despotismulu pedagogicu*, care maltrapta copiii pentru veri ce contradiptiune seau resistentia, acestu despotismu cresce omeni fricosi, nepotentiosi si pleni de sentimente ostili. Deci reu facu acei parenti, cari totudeun'a facu in contra vointiei si a dorintiei copiiloru. A une ori se cuvene a se face cá si cumu nu ar' audi ceece ce au disu copilulu, acést'a atunci e puna pentru d'insulu, dupa ce au venitu copilulu la ordine, atunci se se arete educatoriulu mai aplecatu a'i pleni dorinti'a. Candu capriciulu lor e superatoriu pentru societate, se 'i departa dein societate.

Murmurarea si *pertinaci'a* celoru mai mari se nu o sufera de locu. Mani'a celoru mici trece curundu; cu cei mai mari se vorbesca, cá se 'i scota dein confusiunea in care se afla, si educatoriulu se aiba ocaziune a'i capacita. Unii e-

ducatori nu voru se vorbesca septemani întregi cu cei culpabili. Acést'a e erore.

§ 130. Benevointi'a cea naturală a copiiloru.

Că-ci intra copilulu în vietia, îndată parentii 'lu cuprendu cu amore; copilulu încă 'și sente nepotenti'a sa, și are una aplecare firescă către aceia, care 'i areta amore și 'i dau ajutoriu, și se crede celoru mai tari. Cu câtu oserba elu mai multă amore deîn partea altor'a, cu atât are mai pucina ocaziune de a 'i uri seau de a le aretă sentimente ostili. *Prepusulu* și *neîncrederea* anevolia voru intră în anem'a lui. Chiaru nece *asprimea* parentiloru și a altor'a nu le micșioră amorea și aderenti'a, pentrucă ei credu, că acesti'a au putere de a 'i traptă aspru. De aceea și parentii și învetațorii sunt mai amati dacă știu unii *seriositatea* cu *bunatatea* decâtu cei ce se porta către învetațeei loru cu una *bunătate nepotentiosa*.

Totusi în unii copii *amorea* și *benevointi'a* e mai tare decâtu în alții: unii sunt mai amabili și mai amicabili că sugători decâtu alți; unii copii de mici se lega de mamele loru mai curundu și mai tare decâtu alții, sunt mai *placuti*, mai *compatimitori*, mai *neegoisti*, mai *reconciliabili*, mai parati spre a serbi altor'a, și afla mai multă multamire în fericirea și bucuri'a altor'a decâtu alții, cu tote că au fostu educați totu după acelesi principia. Unii sunt foarte cordiali și sentimentali, alții reci, închisi, neparticipatori, melancolici, grei la fire. Veri care se fia ratiunea acestei diferenție, educațiunea e detoria se feresca pre copii de tote, preîn cari s'aru poté strică dispusetiunea loru cea bună, în care se desvolta germele *umanității*, și se facă tote preîn care acést'a se pote conserbă și formă.

§ 131. Combaterea inclinațiunilor rele si neamice

In unii copii se areta de buna ora nesce *inclinațiuni rele*, si unu *egoismu*, dein care se nascu multe rele. Acest'a se areta prein urmatoriile simptome: că unii copii nu au nece una *sentire*, nece una *simpatia* pentru altii, sunt *ingrati* veri cate benefaceri se fia luat de la altii, sunt *aspri* si chiaru *crudeli* cu omenii seau animaliale, au *placerea* dein dorerea lor, *ridu* si 'si *batu jocu* de altii candu 'i vedu in confusiune seau nevolia. Canda vede educatoriulu atari fenomene, nu pote se fia cu nepesare.

§ 132. Solipsismulu, invidi'a, interesulu propriu, poft'a avutiei.

Studiulu perfeptiunii si ala averii pote degenera in *solipsismu*, dein care se nasce *invidi'a*, *interesulu propriu*, *poft'a avutiei*, *avariti'a* s. a..

Solipsismulu cauta numai la onorea si la folosulu propriu. *Invidi'a* se uita cu ochiu reu la perfeptiunea si fericirea altor'a; *interesulu propriu* alege totudeun'a pentru senece e mai bunu, si, unde se cere vre una audacia, pune pre altii se faca, elu se trage in denetu; *poft'a avaritiei* alerga pre totuindene dupa cęstigu: copiii, in cari s'a incuibatu acesta pofta, ama *jocurile lucrative*; *avuti'a* cauta numai se aiba totu mai multu, fora se se folosesca cu averea, *poft'a baniloru* e elementulu ei, avarulu e curiosu se scia cata avere, cati bani au altii. Aceste tote sunt vitia, cari se areta si in copii de buna ora, si educatoriulu e detoriu a le combate cu tote midilocene acomodate.

§ 133. Fantasi'a, superbi'a, ambitiunea.

Unii copii 'si imagina, cumucă ei sunt mai buni decatu

altii, si pre acestia cauta aŭ micusioră, le afla scaderi si credu că prein aceste ei se voru mai înaltă. *Se gloria* cu calitatile cari au ei adeverate seau numai imaginate, si *superbi'a* 'i indemna că se *esercite dominatiune* supr'a celoru mai fora de talente, si mai debili. Cu aceste e insocita si *ambitiunea* de a fi considerati mai multu decatu sunt, dein *ambitiune* se nasce despretiarea umanitati, dein d'ins'a se pote nasce tota speci'a de nedereptate catra altii si de nemoralitate.

Candu combate educatoriulu aceste vitia, are se combatata vitiale, éra nu instintulu spre avere, si onore, nece sentimentulu demuitatii proprië. Daca ar' combate cineva instintulu spre avere, atunci copiii se invetia *lenesi*, predatori, nederepti catra altii; daca ar' combate instintulu spre onore, atunci ei s'aru face nepesatori catra lauda si mustrare; daca ar' combate sentimentulu demnitatii si a pretiului pnapriu, atunci 'i ar' face imbecili si fricosi, si daca le ar' combate sentimentulu rusinarii, atunci i aru face temerari, fora de rusine si nesuferiti.

§ 134. NeinteresnȚia.

Pre omu nu apera ~~nenica~~ mai bene in contra *egoismului* decatu *aplecarea dominatoria spre a conlucrá spre benele comune*, acést'a produce intruinsulu acelu entusiasmu frumosu pentru benele omenimii, care a fostu totudeun'a no-t'a omeniloru celoru mai buni si mai nobili. Se dice si se crede, că omenii seculului nostru sunt mai *egoisti* decatu cei dein seculii trecuti, acesta parere pote se fia si camu esagerata; cu tote aceste omulu e detoriu a combate egoismulu dein tote poterile. Pentru acesta combatere s'a facutu preparativ'a prein desteptarea sentimenteloru morali si simpa-

tetice (§ 79 si 80), se cuvene a o continua 1) prein luminarea mentii, 2) prein deprenderea poteriloru si folosirea midilocelor, 3) prein esemplulu propriu. In fiacare teneru, pre care l'amu desbracatu de egoismu, amu crescutu unu benefactoriu alu seculului seu.

§ 135. Amorea catra patria.

Daca omulu are detoria de a considerá pre toti omenii cá membri ai unei cetati seau comunitati, a'i amá cu amore praptica si a le promové perfeptiunea si fericitatea pre catu pote; cu atatu mai vertosu are detoria de a 'si amá natiunea si patri'a, care l'a nascutu, care 'i a datu tote bunatatile de cari se bucura in vietia, si care le apera pre aceste si libertatea lui, fora de care vieti'a si tote bunatatile pamentesci aru fi nesce lucruri fora de valore.

Omulu celu ce are poterile cele mai multe inca nu pote cuprende pre totu genulu omenescu cu amorea sa cea praptica pre catu doresce si voesce, vointiei lui totudeun'a lip-sescu poterile, de aceea chiaru si unulu cá acest'a inca e necesitatu a 'si margini aptivitatea sa la patri'a si natiunea propria, de aceea si natur'a a impartitu genulu omenescu in natiuni, asemnandu fiacaruia una sfera de aptivitate mai mica, in care se pota lucrá mai usioru si cu mai multu folosu. A-sia se nasce *spiritulu natiunale si amorea catra patria*. Totu omulu e legatu de *natiunea si patri'a* sa cu legaturele cele mai dulci si mai sante.

Acumu Românii inca au una patria, ei inca facu una natiune. Adeveratu cá ei nu sunt uniti toti sub unu guberniu natiunale, precumu sunt uniti pentru esemplu Francii, Anglii si alte natiuni, cu tote aceste detori'a naturale catra

natiunea lor obligă și pre cei ce sunt sub gubernia de alta gente a 'și conserbă, a 'și aperi și a 'și cultivă cu virtute și religiozitate stramosiesca limb'a, pământul, drepturile, și datele stramosiesci, în cari consistă *caracterul lor național*, asemenea obligă pre cei ce se bucură de guberniul lor național a 'și conserbă, a 'și aperi și a 'și cultivă toate aceste bunuri nestimate, și mai ales după ce au făcut ei una experiența atatu de tristă sub guberniul fanariotilor, de în care au putut înveți, cătu e de umiliatoriu jugul *străin*, acum au una datorie foarte sântă, a se adună toți în giurul guberniului lor național și a lucra împreună cu d'insul, spre a redica abusurile, spre a consolida *uniunea tuturor Românilor*, și spre a efectua benele și saluta tuturor.

Nemic'a nu ar' fi mai contrariu acestor scopuri demne și sublimi, nemic'a mai neîmpacatu cu sentimentele stramosilor lor cele patriotice și naționale, nemic'a nu ar' împedă mai multu benecuentarile ce s'ar' potă aștepta se se reverse preste stranepoti de în faptele cele eroice și luptele cele sângeroase și grele ale stramosilor, și nemic'a nu ar' provoca mai multu blastemul celu vindicativu alu acestor'a asupr'a stranepotilor, decatu cându aru atentă acesti'a se *redice drepturile*, pentru cari stramosii lor s'au sacrificatu în lupte nenumerate și au muritu, că apoi se puna în locul acestor'a visurile unei fantasie aprense, seau institutiunile altor națiuni, pre cari stramosii lor totdeauna le au combatutu, și de cari ei s'au scarbitu și au fugitu. Căci de se și afla și în institutiunile Românilor unele parti învechite și deficiente, precum se afla de aceste în toate institutiunile omenești: numai aceste de redicate seau îndere-

ptate, si inca si acést'a se se faca cu multa intieptiune si discretiune, éra institutiunile cele fundamentali si bune se remania neatense. De aceea au detori'a cea mai santa toti cei ce sunt chiamati a educá tenerimea româna a o invetiá se destinga bene institutiunile cele fundamentali, pre cari e basata natiunalitatea româna de cele ce se tienu de moda si se potu schimbá fora de periculu, si totu de una data se 'i arete forte luminatu, ce urmari funeste aru veni asupr'a Româniloru, candu ar' succede unui fanatizmu politicu cá se restorne constitutiunea stramosiesca cea liberale si buna si se arunce pre Români in braciale despotismului, ale revolutiunii si anarchiei.

Nece una data n'a fostu mai neaperata pentru Români *restitutiunea in intregulu a principialoru natiunali* decatu chiaru acumu, candu natiunalitatea lor e amenintiata mai alesu dein trei parti: 1) de catra *strainii dein midiloculu lor*, carii le au apúcatu industri'a, comerciulu, si tote sorgentile de venituri, prein carile 'si au cêstigatu dominatiune preste d'insii: 2) de catra *civilitatea europeana* cea egoistica, despotica si materialista, carea voesce a le impune sub nume de *civilisatiune* despotismulu, lupsulu, deficitulu, materialismulu si sistem'a de corruptiune europeana cu tote urmarile lor; 3) de catra *Români*, carii se crescú in institute guvernate de straini si in tiere straine, unde ne avendu cine se le inspire principia natiunali, si se 'i intaresca in d'insele, se facu indiferenti catra drepturile si institutiunile natiunii lor in civilisatiunea cea falsa a Europei.

Nota. 1) *Cosmopolitismulu celu adeveratu* respepta umanitatea in fiacare omu, fora de respektu la originea, limb'a seau cultur'a lui, asemenea o respepta si *patriotismulu adeveratu*, elu nu considera de barbari pre cei de alta natiune, cumu faceau patriotii natiuniloru antice si cumu facu patriotii natiuniloru tari si

mari de in dilele noastre. De in contra *cosmopolitismulu falsu* pre-tende a reformá umanitatea, si 'i predica drepturile cu vorbe maestose, dara totu de una data predica ura in contra natiuniloru si a limbeleru loru, éra candu vene la fapte, atunci nu iea ferele nece de in peciorele compatriotiloru de aceea si origine, limba si religiune. Acestu cosmopolitismu e identicu cu *patriotismulu falsu*.

2) *Patriotismulu* nu consiste in una adesiune orba la pamentulu pre care s'a nascutu cineva, ci consiste in acea *adesiune ratiunabile*, cá acelu pamentu e scen'a pre care l'a pusu provedenti'a pre fiacare cá se 'si faca detoriile; acesta adesiune des-tinge specialmente pre Români si pre Italiani, cá Românii nu 'si lasa pamentulu natiunale precumu 'lu lasa Germanii; aseminea si Italianii, cari sunt nevoiti a esi de in pamentulu natale la fabri-cele de in Angli'a si pre aliurea, se intorcú érrasi la betranetie, cá se mora in pamentulu loru natale. *Patriotismulu* nu consiste intru a aperi si a mantiené abusurile, prejudeciale si scaderile stramosiesci, si ale gubernialoru natiunali, ci consiste in res-pectarea si conserbarea precumu si in cultivarea libertatii, a limbei, a pamentului, a drepturilor, institutiuniloru si datineloru *fun-damentali* stramosiesci: intru aceste se areta *spiritulu natiunale* celu adeveratu, fora de care omulu cosmopolitu se pote face usioru unu omu fora de carapteru.

3) Mai oserbam urmatoriale despre marea tema a cultu-rei spiritului natiunale.

a) Educatoriulu ce voesce se dee una adeverata cultura spiritului natiunale, se cuvene cá se *cunosca bene virtutile si sca-derile natiunii sale*. Aceste se potu cunosce mai bene de in isto-ria, de in faptele si de in monumentele natiunali. Si anume edu-catoriulu român va aflá de in aceste, camucá Românii sunt si au fostu unu poporu tare si sanitosu de in partea constitutiunii fisice, éra de in partea sufletului: simplu, multiamitu cu pucine, frugale, incatu fanariotii faceau specula financiaria cu acesta virtute a Ro-mániloru ¹; apoi sinceru, constante, ospitale, suferitoriu de mari

1) *M. Cogalniceanu, Histoire de la Valachie. Tom. I. p. 462.*

greutati, laboriosu, dereptu, anemosu, belicosu, amatoriu de sci-
entie si de arti si capabile pentru d'insele, aplecatu dela natura
spre libertate si spiritualmente mai liberu decatu tote poporale
incivilite ale Europei, precumu areta limb'a lui, ceea ce e una
limba de omeni liberi si ecari, fienducă Românii candu vorbescu
unii cu altii, 'si dicu *io* si *tu*, nu că Germanii, Francii si chiaru
Italianii de astadi; in ultra Românii sunt tiene mente ¹, (*senatus
populusque romanus, beneficii injuriaequae memor esse solet. Si:
manet alta mente repostum!* ². Ei cugeta multu si vorbescu pucinu,
tacu si facu, nu se incedu la straini, sunt tenaci si credentiosi
domniloru si gubernialoru loru natiunali, dateneloru si institutiun-
niloru stramosiesci mai pre susu decatu tote poporale, aseminea
ei sunt mai credentiosi si mai cu pietate si catra pamentulu loru
natale, pre care 'lu venera cu tota dereptatea că pre tieren'a
stramosiloru loru, in catu si aci se pote aplică specialmente la
Români dis'a poetului Român:

Nescio, qua natale solum dulcidine cunctos

Ducit, et immemores non sinit esse sui (Ovid.)

Daca educatoriulu român u cunosce si va apretiă aceste
note destintive ale Româniloru, atunci va sci, in ce are se inta-
resca si de ce se apere pre tenerii români pentru că se cresca
in spiritu patrioticu si natiunale.

b) Educatoriulu român u va poté luă materia suficiente pen-
tru desteptarea si intarirea spiritului natiunale dein faptele cele
eroice ale Româniloru, fienducă faptele spunu totudeun'a mai multu
decatu vorbele, apoi dein biografiile Româniloru si ale Româneloru
mari, precumu si dein *limb'a* nostra romana, care e si paladiulu
libertatii si nedependentiei nostre, si documentulu celu mai ne-
controvertibile, cumucă libertatea la Români e originaria si mai
vechia decatu serbitutea.

c) Precumu areta istori'a, clasa superiora a fostu aple-
cata si la Români, precumu la multe alte natiuni, a imită servil-
mente datenele, portulu, lupsulu, limb'a, vitiale, si abusurile

1) *Saiustu.* in Jugur.—2) *Virgiliu* in Aen.

strainiloru; una data a dominatu la Români slavomani'a, apoi grecomani'a, in unele parti unguromani'a, mai apoi a inceputu galomani'a, si germanomani'a. Aceste manie astadi s'au confederatu tote in contra Româniloru, ele amenintia libertatea si caracterulu loru natiunale, pentrucă mai antaniu facu tributaria strainiloru pre clasa superioare, care s'ar' cadé se fia cea mai mare aperatoria a libertatii si nedependentiei natiunali, apoi facu tributaria si pre celealalte clasi; ele corumpu mai antaniu morii clasei superiori, care s'ar' cadé se fia depositarea toturoru virtutiloru natiunali, si reprezentantea caracterului natiunale, apoi corumpu si pre celealalte clasi; servilismulu clasiloru superiori. mai alesu la poporale ce mergu spre apunere natiunale, ajunge in urma la atat'a degradatiune, incatu ele se mundrescu cu stigmatele servitutii: cu limb'a, portulu, legile si manierele strainiloru, cumu faceau Polonii inainte de perirea loru natiunale. Unde a apucatu a domină strainismulu, acolo se stingu sentimentele natiunali, acolo progresulu celu adevratu nu e cu potentia, pentrucă nemi-ne nu 'si dă oper'a, nece averea pentru inaintarea unoru lucruri pre cari dispretia, acolo scientiele, artile, limb'a natiunale, scolele si institutele natiunali parte lipsescu cu totul, parte stau numai că frundi'a pre apa, numai că tolerate *usque ad beneplacitum principis*, acolo industri'a si comerciulu natiunale sunt necunoscute si nepracticabili, fienducă spiritulu acestor'a e libertatea, si cei ce s'au aserbitu pre sene la alte natiuni, aceia 'si au pierdutu libertatea; acolo in urma nu potu inaintă nece interesele *materi-ali*, pentrucă materi'a de sene e inerte, daca nu 'i dă forma, si daca nu o misica spiritulu, si unde lipseste spiritulu natiunale, acolo si interesele materiali inca sunt in manele strainiloru, cari au aserbitu pre natiunali.

Educatoriulu român u dreptu aceea va studiă bene, ce e fepte a produsu strainismulu la diferite popora, si chiaru la Români, si, unde va fi neaperatu, va face luatorie amente pre familiile române că se 'si deschida ochii si se se uite, unde pote se duca pre une natiune imitatiunea cea serbile a strainiloru, si cumu

au se 'si creşca copiii, pentru că, după ce voru creşce marisiori, se nu fia papusiele strainiloru si spiritualmente si corporalmente.

d) Fienducă nu e nemica mai degradatoriu pentru unu poporu decatu a fi subjugatu, educatiunea are se creşca in fiacare alumnu seau invetiaceleu si unu *aperatoriu* alu patriei pentru tempu de nevoia. Mai de multu deprendeau la arme numai pre unele clase. Dăra esperienti'a a aretatu, că patri'a e mai secura, dacă se deprendu la arme toti cetatiani, carii sunt capaci pentru arme, acestu metodu de aperiare e si mai pucinu apesatoriu decatu o-stile stabili. Că-ci spiritulu publicu, ce petrunde pre totu poporulu, e baluardulu celu mai tare in contra subjugarii, venia acést'a veri dein contro va veni. A invetiă cumu se se prepare tenerimea spre acestu scopu, nu se tiene de acestu locu. Esercitiile corporali sunt bune si folositoria, ma sengure nu sunt de ajunsu, si efeptulu celu doritu nu depende numai dela d'insele. Si *neesercitati* in tote aceste au facutu minuni de fortitudine, pre cari altii nu le aru fi facutu si dacă s'aru fi esercitatu si s'aru fi torturatu ani intregi in serbitiulu militaru. Poterea spiritului si a unei aneme petrunse de onorea patriei, e mai pre susu decatu poterea si desteritatea corpului, cu tote că nece acést'a inca nu se cuvene a se neglege. Imperatulu *Iulianu* crescuse intre carti si intre filosofi, si eră cu totul peregrinu in artea militaria, si cu tote aceste a invinsu in lupt'a cea mai neecare, si in cele mai grele circumstantie; elu au plantatu acerele romane dein colo de Rinu in trei batalie mari, si a liberatu Gali'a de nenumerate glote de barbari. *Gibbone* dice: „filosofi'a speculativa, pre care prapticii sunt asia de aplecati a o dispretiă, impluse sufletulu lui cu cele mai nobili principia, si cu cele mai stralucite esemple; ea 'lu impluse de amorea virtutii, de setea de gloria, de dispretiulu mortii; legile temperantie inlesniau de minune rigorea vietiei in campulu bataliei, privatiunile si recusatiunile. Elu mancă ce mancă soldatulu, elu nu suferia nece una caldura in dormitoriulu seu in ern'a cea aspra dein Gali'a; după unu somnu scurtu se sculă, punea la cale cele mai neaperate, facea rond'a, si 'si fură inca minute pentru şcientie. Studiulu elocentiei, pre

care altii 'lu apleca numai la esercitia scolastice deserte, pre elu 'lu facea numai mai aptu spre a desteptá tote pasiunile cele mari in oste prein puterea cuventelor sale ¹.“

e) Educatoriulu românú va desteptá la tote ocasiunile si *spiritulu celu eroicu* alu stramosiloru, carii 'si apretiau tier'a, limb'a si libertatea mai multu decatu viet'i'a, si muriau bucurosi pentru d'insele, cà-ci ei credeau, cà nu e nemic'a mai nobile decatu a muri pentru patria, cumu a disu poetulu romanu: *dulce et decorum est pro patria mori* (Horat.), si nu doriau decatu se le se scria numele si faptele pre marmorile publice pentru cá prein aceste se se faca nemuritori:

Incisa notis marmora publicis.

Per quae spiritus et vita redit

Bonis post mortem ducibus (Horat.).

Frumose esemple pote luá educatoriulu românú pentru acestu scopu si dein biografiile Romanelor; ele s'au destinsu cu *spiritulu eroicu* totudeun'a, de cate ori a fostu patri'a loru in pericolu, si au aretatu cu fapt'a, cà apretia mai pre susu libertatea natiunale decatu legaturele cele mai dulci ale naturei: *Volumni'a*, soci'a lui *Coriolanu*, si mama sa *Veturi'a* n'au trecutú impreuna cu d'insulu la nemici, si candu a venitú elu in contra Romei, l'au plecatu si l'au respinsu cá pre unu proditoriu; Românele esiau inaintea nemiciloru impreuna cu barbatii loru in tempu de nevoia; mam'a lui *Stefanu M.* n'a deschisu portile fiului seu pana ce n'a scosu pre *strainu* dein tiera. Si apoi de acumu inainte se nu mai fia intre stranepotele acestor'a asemini *spirite eroice*, cari se se opuna fiiloru si barbatiloru loru cu asemine *eroismu*, candu intre acesti'a s'aru aflá nesce Coriolani proditori carii s'aru mania pre tiera, si aru voi se o venda la vre unu strainu?

f) Proieptulu unoru pedagogi dein Elveti'a si alu lui Fichte, cá se se cresca tenerimea natiunale in departare de tote legaturele si reporturile cu famili'a de care se tiene, nu s'a aprobatu de nece unu pedagogu. Adeca acei pedagogi diceau, cà familiile de astadi sunt egoistice, interesate, corupte, fora de sentimente de patria s. a., de aceea ei consiliau cá tenerimea se se taia de catra familia si se se cresca separatú.

1) Gibbon p. 3. C. 19.

124 INFLUENȚA EDUCAȚIUNII ASUPRĂ SPIRITULUI DOMESTICU

§ 136 Influența educației asupra spiritului domestic și amicitiei.

Amorea și benevoința către *toti omenii* se marginesc preîn amorea către părinți, consăgeți, conaționali și amici, mă se începe dela această, și în educație se cuvine a se întemelia pre această. Părinții sunt cei de antani, cari sunt detori a deștepta acesta amor, și mai totdeauna ei sunt culpabili dacă nu sunt amatori de copiii lor, seau dacă acestia nu au amor frătesc unii către alții. Această se întemelia așa, dacă părinții traptă pre copiii lor cu una neparțialitate completă, și se conserba, dacă ei oserba totdeauna bunul tonu domestic, și dându ocaziune copiilor de multe ori că se se ajute unii pre alții, și se facă bene unu altui. Aci pote contribui și educatoriul în diferite moduri. *Amicitia* e unu sentimentu mai liberu și mai dependentu dela casuri decatu se se pota impune cuiva: totuși *cultură anemii* face pre omu mai aplecatu spre amicitia, și educația pote da celu pucinu îndereptăria cumu se se evite unele rateciri în amicitia.

Nota 1). Despre *spiritulu domesticu*.

Precumu *amorea* nece are pretiu propriamente, nece pote subsiste îndelungu decatu numai între atari persoane, carile se *respecta* un'a pre alt'a: așa pote prosperă și *spiritulu domesticu* numai în sinulu familiilor oneste și stimabili, în carile adeca domina amorea virtutii și morii curati în unire cu una lucrare folositoră. Spre a înaintă spiritulu domesticu se cere,

a) că părinții se fia interesați propriamente pentru copiii lor; se veghe asupra lor și se fia solicitați pentru binele lor, nu numai se 'i ame cu amor sensuale, cu atatu mai pucinu se 'i strice preîn una educație mole și efeminată. După ce cresc mari, apoi se nu 'i mai traptă că pre *copii*, pentru că acesta traptare ar' micșoră amorea către părinți, chiaru și în anemele celor buni, era în cei mai rei ar' produce amarățiune, și pre totu i ar' face se urescă casă parentescă.

b) Parentii se *fiia nepartiali* și *derepti* catra toti copiii lor. Partialitatea parentiloru strica pre copii. Daca nu se potē cere nece dela parenti că se aiba totu asemenea aplecare pentru toti copiii, se pote cere că se *fiia derepti* catra toti și se 'lu trapte pre fiacare dupre *meritul* lui.

c) *Nepartialitatea* ajuta și amorea, frățiesca. Acest'a încă nu se pote impune, inse e destulu, daca domina intre frati și sorori unu tonu modestu și uman și una benevolentia cordiale. Familiaritatea grosolana stinge amorea cea nobile deintre frati, inse unde subsiste autoritatea potestatii parentesci acolo nu pote se aiba locu atare familiaritate.

d) Educatoriulu încă va contribui spre deșteptarea și nutrirea spiritului domestic și încă cu atatu mai multu, cu catu se va potē consideră mai multu că membru de familia. Elu va dá ocasiune la mici serbatori domestice, carile cu atatu voru face mai buna impresiune cu catu voru oserbă copiii mai multu, că elu nu face aceste pentru *interesu pecuniariu*, ci dein interesu pentru perfeptiunea și fericitatea lor.

Nota 2). *Despre spiritulu amicetiei.* Copiii încă vorbescu de amicii și amicele lor, ei inse nu au amici ci numai soci; amiceti'a lor e numai una adesiune sensuale, una deprendere unii cu altii, de multe ori numai unu interesu egoisticu, de aceea și e d'ins'a atatu de *neconstante*, se desface numai decatu, și se preface in sentimentu contrariu. Anem'a se face susceptibile pentru amicetia propria numai in etatea mai matura.

a) Educațiunea pote *prepară* pentru amicetia, inaintandu in copii virtutile, carile sunt fundamentulu amicetiei, precumu: neinteresenti'a, adevverulu și sinceritatea, tari'a carapterului unita cu fineti'a sensatiuniloru și delicateti'a in espresiuni. Celu ce cresce egoisti, nu 'i cresce pentru amicetia.

b) Educațiunea pote a une ori evită *ratecirea* instintului aplecatu spre amicetia, sufletele cele mai bune încă se înșală de multe ori in alegere. Totuși educatoriulu se nu impedece alegerea prea iute, daca nu e periculosa. Nu strica dacă invetia tenerulu dein esperientia propria a nu se prea increde judeciului seu. De multe ori amicetiele cele mai fierbenti se recescu mai curundu. Totuși folosescu si

oserbatiunile educatoriului, că mai antaniu se cerce, cu cine voescu a intra în legatura de amicitia, și se nu se prea increda fora de probe suficiente s. a..

§ 137. Influența educației asupra amorii sepsuali.

În respectul amorii sepsuali sollicitudinea cea de antaniu a educației consiste într-o acasă, că se apere fantasi'a tinerilor, dela care ese mai totu reulu, se 'i feresca de societatea omenilor corupti; educatoriulu se 'si conserbe increderea asia în catu alumnului se 'i venia greu se ascunda de inaintea lui tote cele ce se petrecu în sufletulu lui; candu se destepta aplecarea spre celualaltu sepsu, se o inderepte spre unu ideale curatu, prein care se 'i apere sentimentulu virtuosu și se 'i impla sufletulu de ura în contra vitiului. Chiaru și una conversatiune alesa a amenduroru sepseloru e medilocu bunu spre a le feri de rele, numai se fia petrecerile lor supuse la preveghiare și se se considere tote familiaritatile că ceva ce vetema morii cei buni.

Nota. Tota cartea 4, dein *Emiliulu* lui *Rousseau*, cuprinde forte multe maxime bune în respectul acestui obiectu, cari educatoriulu le va poté aplicá cu modificatiunile cerute, de si nu se potu aplicá chiaru tote.

§ 138. Unirea decorului și a civilității cu caracterulu morale.

Decorulu și *civilitatea* numai într-o atatu se tienu de educatiunea morale, în catu se nascu dein *stim'a* omenilor și dein *benevolentia* universale, prein urmare, în catu sunt unite cu cultur'a sensului morale.

Civilitatea ¹ pote consiste în oserbarea *decorului esternu*, a *dateneloru* introduse și a *decentiei*, careia se opune *desregulateti'a*, *grosatatea* și *rusticitatea* ²; se pote manifestá și

prein certe semne *conventiunali*, prein carile omenii 'si a-reta stim'a unulu catra altulu, ma veri cumu se va manifestá, nece una data nu 'i e permis, cá se adopere atari mediloce, cari contradicu legiloru eterne ale moralitatii; a-cést'a inse prea pucinu se iea in consideratiune de catra educatiunea, ceea ce e in usu si in moda in lumea mare³.

Parentii si educatorii nu aru poté se faca nemica mai bunu in acestu respektu, decatu se deprinda pre copii, cumu se se porte moralmente si se oserbe umanitatea in tote reporturile vietiei sociali⁴.

In societatea asia numitului tonu politu aru dé se 'i introduca pre catu se pote mai tardiu⁵, adeca atunci, candu caracterulu loru morale va fi destulu de consolidatu prein una educatiune facuta dupre principia adeverate in catu se nu fia nevoiti a'i imitá *nebuniile, falsitatea si ipocrisi'a*.

Nota 1). Capulu lucrului e cultur'a morale. Celu *cultu moralmente* in adeveru nu pote comite nece una *necivilitate propria* de si pote se comita *necuvvenientie conventiunali*. *Modesti'a* 'lu feresce cá se vâra inainte pretotuindenea pre sene insusi; *stim'a altoru omeni*, chiaru si a celoru mai neinsemnati, nu 'lu lasa nece una data cá se faca ceva prein care s'aru *ofende* altii, apoi *opiniunea cea buna* despre altii si *benevolentia* 'lu face luatoriu amente la tote circumstan-tiele, carile potu causá *placerea* altor'a. Era celu ce lucra asia, a-cel'a 'si a cêstigatu esenti'a *adeveratei civilitati*. Se pote cá vorbele lui se nu fia totudeun'a alese, si gesturile lui se nu fia totudeun'a studiate, dara espresiunea benevolentiei le va infrumusetiá pre tote. Copiii dein clasile mai mesere intrecu de multe ori forte multu pre cei nobili in acele virtuti *esentiali*, si fiulu *artigianului, dascalului, preotului* e de multe ori multu mai *civile* decatu *coconulu*.

2) Mai alesu tenerii dein clasile avute, fienducá se sentu mai nedependenti, au de multe ori una aplecare forte mare spre a nu sti-má pre alti omeni, ei cauta numai la comoditatea si la placerea lor,

'si aroga judecat'a de antaniu supr'a tuturor lucrurilor, si mai alesu, daca sunt multi impreuna, se facu temerari si nesuferiti. Acesta scade nu dă trecuta cu vederea, ci dă combatuta de buna ora: *opprime, dum nova sunt, subiti mala semina, morbi—Principiis obsta; sero medicina paratur cum mala per longas convaluere moras.* Ovid.

3) In lumea mare polita apretia mai multu politur'a cea estera a tineriloru si a feteloru decatu calitatile cele esentiale, carile s'aru cuveni se aiba dein partea spiritului si a anemei. Lips'a acestor'a lesne se trece cu vederea si e permisa, numai se se scia *produce bene*. Dein contra pedagogi'a cere, că fetiorii si fetele se se deprinda numai in *civilitatea naturale* in anii anteriori, si numai candu sunt mai maturi, atunci se invetie *urbanitatea* (adeca politur'a conventiunale). Atunci caracterulu loru morale va fi asecurat.

E unu erore forte periculoasa, a crede, că societatile lănni polite aru fi *seol'a cea mai buna a culturii morali*, prein urmare, că parentii nu aru poté se 'si introduca copiii in aceste societati destulu de tempuriu, si nu aru poté se le dee destula politura estera. Cele mai bune dein aceste societati inca sunt departe de a poté fi modele de cugete, sentiri si fapte pentru *feciorii si fetele tenere*; apoi natur'a a trasu forte întieptiesce una linia intre feciorii si fetele tenere si între persoanele mai mature, care în atari societati nu se oserba; în fine cultur'a estera prea tempuria, si anume *galanteri'a* amenduroruu seseloruu, adeca conversatiunea loru cea *rafinata artificialmente* produce forte multe stricatiuni, de aceea e atatu de necesariu, precumu s'a oserbatu desupr'a, că fetiorii si fetele in anii anteriori se se deprinda numai in *civilitatea naturala*, si numai candu sunt mai maturi se se deprinda si in aceea ce se numesce *urbanitate*.

4) Aseminea se potu deprinde copiii de mici că se oserbe ce e *convenientiosu, decoru*, si in *usu*, că-ci ei sunt capaci si că mici spre a cuprinde ratiunile acestor'a.

Anume:

a) E neaperau a'i deprinde că se 'si aiba *corpulu si hainele curate*, desteptandu in d'insti de buna ora gretia in contra *neguratiei*, in inse in contra lucruriloru carile nu sunt gretiose, pentru esemplu animariale, inseptele s. a. , *Adhibenda est munditia non odiosa, ne-*

que exquisita nimis, tantum quae fugiat agrestem, et inhumanam negligentiam ¹.

b) A'i deprende a se *rusinã*, si de sene *insisi*, mai multu cu fapt'a si cu esemplulu decatu cu vorbe multe. *Verba movent, exempla trahunt*.

c) A'i deprende se oserbe de e *cuvenientiosu* in imbracamenta fora de ornatu: „*Naturam sequamur, et ab omni, quod abhorret ab oculorum auriumque approbatione, fugiamus. status, incessio, sessio, accubatio vultus, oculi manuumque motus, teneant illud decorum. Quibus in rebus duò maxime sunt fugienda: ne quid effeminatum aut molle, aut ne quid durum aut rusticum sit. Removeatur a forma omnis viro non dignus ornatus, et huic simile vitium in gestu motuque caveatur. — Eadem ratio est habenda vestitus, in quo (sicut in plerisque rebus) mediocritas optima est. etc.* ² “

d) Candu sunt de facia persone delane de respectu, se se porte cu blandetie si cu discretiune, se iee amente la sene, cá se nu vorbesca prea tare, se nu strige, se nu bata cu manele, cu picioarele, seau se faca alte *gesturi* cari destepta neplacere.

e) La *mesa* se se porte cu *cuvenientia*, legile acestei portari introduse in usu sunt destulu de cunoscute.

f) Una *luare amente* vigilante la tote, prein cari aru poté se faca vre unu *serbitiu* personelorã mai bețane, seau aru poté se le crutie vre una fatiga.

g) Una *complacentia* si una *promittutudine* de a serbi si celoru *subordinati*, si acest'a se fia unita cu una certa *liberalitate*, *naturalitate*, si *facilitate* care nu are nemica afeptatu, cá si cumu aru avé se 'si dee *importantia*.

h) A le inspirá unu *sentimentu* de *liberalitate* si de buna *cuvenientia* in vorbire, si tacere, in stare si *sietate*, in manere si *mergere*, in *intrebare* si *respondere*, in *acceptare* si *recusare*, in *altre* si *luare*.

i) In conversatiunea socialã cere una *solicitudine speciala* a limb'a. Parentii si educatorii aru dé se 'si deprenda copiii de buna ora la una pronuntiatiune curata, derepta si placuta, si se le emende numai decatu fia ce erore in vorbire, era ei nu aru dé se 'si permita

1) Cic. de off. I. 36.—2) Cic. I. 36—41.

loru 'si intru acést'a nece cea mai mica negligentia. Acést'a se tiene propriamente de *cultur'a* mai *polita* si *superiore*, si totusi e atatu de rara!

5) Vanitatii unoru parenti place *civilitatea conventiunale*, adeca ei vedu bucurosi pre copiii lor candu imita de buna ora *tonulu* si *apucaturele dein lumea mare si polita*, inse acesta civilitate nu se tiene de sfer'a tenerimii, ci numai de lumea mare si polita. Daca copiii si fetele de 14 ani sunt gia atatu de galanti, in catu dorescu a fi veduti in societati mari, si a se bucurá acolo de onorile ce se dau celor mari, atunci e pace de educatiunea si de cultur'a anemii si a mentii lor, lumea judeca, cumucà ei sunt gia *educati*, si ei inca se judeca asia; educatorii de aci inainte le se paru numai pedanti nesuferiti, si lumea 'i intaresce in parerea lor.

Copiii introdusi de buna ora in societatile mari se invetia lenesi, 'si pierdu gustulu la ocupatiuni seriose, invetia a tiese intrige de amore s. a..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTEA II.

DIDAPTIC'A

Introduptiune.

§ 139. Destinatiunea invetiaturei.

Educatiunea numai asia pote duce pre omu catra idealele omului perfeptu daca se unesce cu *invetiatur'a* (institutio, instructio). Adevratu, cà omulu 'si pote cêstigá multe cunoscentie dein *esperientia*, si dela omenii cu carii vietuesce impreuna, si potemu dice, cà cele mai multe cunoscentie ale omului sunt cêstigate pre acesta cale, cu tote acêste e mare diferentia intre omenii cei ce 'siau cêstigatu cultur'a

pre acesta cale, si intre cei ce s'au bucuratu de invetiatura regulata; ideele, conceptele, si principiale acelor'a sunt confuse si nestabili, si acesta confusiune si nestabilitate are influentia si in caracterele loru precumu areta esperienti'a in multe exemple.

§ 140. Cultur'a de sene si cultur'a prein invetiatura.

Unii omeni de talente distinte nu facu cursuri de invetiatura, ci se invetia insisi pre sene, celu pucinu in unele obiepte (autodidapti), si cu tote aceste ajungu la mare gradu de perfeptiune. Acestu fenomenu a datu ocasiune unor'a că se preferesca cultur'a de sene culturei cêstigate cu'ajutoriulu invetiatoriloru. Ei argumenta asia: lucrarea cea interna se destepa mai tare prein invetiatur'a de sene; omulu numai de sene invetia mai bene; omulu celu ce invetia de sene nu e in pericolu de a fi condusu si purtatu totudeun'a de parerile altor'a, si in urma *originalitatea* mentii lui e asecurata mai bene.

In contra acestor'a invetia esperienti'a:

1) Că natur'a a destinatu pre forte pucini omeni, carii se ajunga la scopu pre acesta cale.

2) Lips'a invetiaturei e unita cu una pierdere de tempu carea anevoia se pote supleni, autodidactii ambla pre cali lungi si intortocate, si cu tote aceste cêstigulu e pucinu.

3 Multimea cea mare de capete mediocri, cari alt'mentrea aru fi folositori societatii, s'aru spariá de dificultatile invetiaturei, si aru remané fora de cultura.

4) Mai toti autodidactii sunt seau *pedanti* seau *egoisti*, adeca ei se lega orbesce numai de scienti'a seau artea loru in care potu ceva, si de alta parte credu că lucrulu inven-

tatu de ei e nou, si unu capu de opera candu elu pote se fia inventatu de multu, seau falsu.

Nota. *Herden* dice despre autodidactii: „Autodidactii si fanatici ei cei ce se credu genii, si daca sunt capete eminenti, totusi a rare ori se potu laudá, cá aru avé una scientia derepta, chiara, perspicua si ordinata. Unii sunt forte confusi si oscuri, sufletulu precumu si stilulu loru semina cu caosulu celu de inainte de crearea lumii. Unii potu cugetá si potu scrie, dar' nu potu vorbi. Unii scriu, dar' nimene nu 'i intielege. Ce s'a conserbatu si ce a ajunsu la orecare gradu de perfeptiune in scientia si in arte, s'a conserbatu si a ajunsu prein institutiune.

§ 141 Didactic'a, metodulu.

Tote speciile de institutiune se potu reduce la certe principia universali, carile sunt comuni toturoru, de aci se nasce teori'a institutiunii seau didactic'a, si donulu didacticu (donum didacticum), adeca desteritatea ceea ce se cere spre a exercitá acesta teoria. Metodulu e modulu, cumu 'si propune cineva invetiatur'a, fia acel'a dereptu, fia defeptuosu, de aci se nasce metodic'a, adeca scienti'a de a invetiá dereptu pre altii, carea e parte generale, parte speciale, si procede parte dogmatice parte critica.

Nota. Metodulu (*Methodos*, via ratio) e unu procesu ordinatu dein adensu in conformitate cu regule firme. *Cintilianu* 'lu numesce via compendiarie, pentrucá omulu ajunge la scopu mai curundu, candu procede dupa regule, decatu candu procede fora de regule. Totu metodulu dereptu dê se se intemelia pre natur'a obiectului ce se propune. De aci inse nu urma, cá aru fi numai unu metodu absolutu, cá-ci metodurile potu fi mai multe si diferite, si totusi se fia acese dein natur'a obiectului.

CAPU VIII.

Principia generali pentru institutiune.

§ 142. Scopurile fiacarii institutiuni.

Fiacare institutiune are doua scopuri:

- 1) Are se *destepte poteri*le invetiachelului, se le *intaresca* prein esercitiu, si se le dé direptiune seau spre una *lucrare spirituale* determinata, seau spre una *lucrare esterna*.
- 2) Are si acestu scopu cá se dé poteriloru invetiachelului una materia, de carea elu are opu se o cunosca seau cá *omu* in generariu seau in catu se tiene de vre una *clase* au *profesiune* speciale. Cultur'a prima se numesce *formale*, a dou'a *materiale*.

§ 143. Cultur'a nu se cuvine a fi unilaterale.

Institutiunea nu dé se cultive numai pre unele *poteri* ale invetiachelului, ea dé se se intenda la tote *poteri*le lui; ar' fi erore si pecatu, pentru esemplu, a'i sacrificá corpulu si sanatatea pentru scientia si eruditiune. Institutiunea cea adevadata e totu de una data *intieleptuale*, *estetica* si chiaru *morale*, ea cultiva pre invetiachelu nu numai pentru scola ci pentru *vietia*, nu 'i dà numai scientia, soliditate si eruditiune, ci 'lu face *aptu* si pentru societate. Daca au invetiaceii unu *inve-tiatoriu* carele 'i sci invetiá asia, atunci cêstiga multu si *caraptere*le loru, nu cá dora acel'a le ar' filosofá si le ar' *moralisá* la tote ocaasiunile cu tempu si fora tempu, ci prein *seriositatea*, cu carea 'si face elu *detori'a*, apoi *vediendulu* cata *valore* pune elu pre totu ce e adevratu, *dereptu*, *solidu*, si *perfeptu* in genulu seu.

§ 144. Ocupatiunea prima a invetiatoriului

Ocupatiunea prima a invetiatoriului e a cercetá, pre ce gradu sunt copiii, pre carii voesce a invetiá, *elu dê se incepa invetiatur'a dela puntulu, pre carele a aflatu pre copii dupa una cercetare acurata.* Numai acea invetiatura pote folosi, carea e acomodata etatii si capacitatii copiiloru; precumu si cunoscentieloru si esercitaloru loru preliminarie. Invetiatoriulu nu dê se se iee dupa dorinti'a si aplecarea copilului seau a altor'a cá se 'lu puna la una invetiatura pentru carea nu e preparatu. Aci anticipatiunea si saritul dela una materia neinvetiata bene la alt'a de regula e mai stricatioasa decatu procesulu incetu la parere si necontentit'a repetitiune a elementeloru.

§ 145. Cultivarea gradata a poteriloru sufletesci.

Regul'a cea de antaniu a metodului didacticu e: *a desteptá in fiacare etate lucrarea aceloru poteri sufletesci, pentru carile e aceeași mai acomodata.* Alta traptare ceru anii anteriori, alt'a cei de medilocu si mai maturi. Copiii nu sunt capaci pentru nece una invetiatura *scientifica* seau *sistemica* in sensu strimtu, cu catu se lega invetiatur'a mai multu cu fantasi'a loru, cu atatu le e mai placuta si invetiatur'a si scol'a. De aceea si Romanii cei riguros; considerau invetiatur'a copiiloru mai multu cá unu jocu, de unde si numiau scolele *ludi*, si diceau *ludum aperire, ludi magister.*

§ 146. Sucesiunea si continuitatea institutiunii.

Tota institutiunea dê se aiba unu planu bene determinatu. Determinatiunea lui depende parte dela obieptulu

institutiunii, parte dela tempulu carele e datu invetiatoriului, parte dela invetiacei.

In tota intemplantarea invetiatoriulu *merge dela cunoscentiele mai usiore la cele mai grele, dela cunoscentiele fundamentali la cele superiori, cá se se nasca unele dein altele, si cele mai tardie se se intemelie pe cele anteriori.*

Adeveratu cá *usioru si greu* sunt concepte relative: totusi natur'a lucrului si esperienti'a areta, 1) cá se cuprende mai usioru totu ce e *sensibile* de catu *astraptulu*, cá tota cunoscenti'a incepe dela lucrurile *singularie* si trece la cele *universali*, deci nece invetiatur'a inca nu pote se incepa dela *concepte astrapte*, dela *definitiuni*, regule universali¹. 2) Copiia invetia si tienu mente mai usioru lucrurile carile au afinitate cu ideele loru decatu contrariulu². 3) E mai usioru, ce presupune unu numeru mai micu de cunoscentie preliminarie si mai pucine alte *esercitia*³.

Nota. 1) Pentru esemплу nu se cuvene a defini copiiloru ce e *virtutea, dereptatea, patriotismulu*, ci se cuvene a le aretá cu esemple, cumu cugeta, cumu lucra, si prein ce motive se determina celu virtuosu, dereptu si patriotu, si apoi se proceda dela *esemple* la definitiune. De aci se vede, catu sunt de neacomodate una multime de carti scolastice facute pentru copii.

2) Multe carti destinate pentru leptur'a copiiloru nu sunt mai grele decatu altele in ceea ce se tiene de *vorbe* si de legatur'a loru, dara sunt mai necunoscute *obieptele* ce se esprimu prein acele vorbe.

3) Dein acesta ratiune se esplica, de ce vene atatu de greu magistrului se faca pre unii copii a intielege unele lucruri pre carile altii mai nici le intielegu fora de nece una greutate, fienducá au cunoscentiele preliminarie. Specialmente se areta aci si diferenti'a carea e intre cei ce s'au depresu a cugetá de *poterea loru*, si intre cei ce dicu numai a dou'a ora ceea ce au auditu dela altii. De aci se intielege si aceea, de ce facu unu sporiu atatu de pucinu unii

magistri, carii espunu copiiloru totu ce au studiatu ei cu pucinu mai nainte, si pretendu că se intielega si ei numai de catu, fora se 'si aduca a mente, de catu tempu au avutu opu ei pana ce au intielesu acelu lucru.

§ 147. Mesur'a de a se oserbá in institutiune.

Metodulu celu ratiunale nu pune valoarea invetiaturei intru a invetiá *multe*, ci in *alegerea cea mai acomodata*. Deci fiacare magistru se se feresca:

1) Cá se nu se iee dupa a sa *pasiune* propria pentru unele cunoscentie si se voesca a spune copiiloru totu ce sci d'insulu despre cutare obieptu, si se faca vorba multa numai pentrucá elu 'si a adunatu una multime de materiali asupr'a aceluasi. Asia magistrulu filosofu, daca se va luá numai dupa inclinatiunea sa, va filosofá cu copiii asupr'a formei celei mai bune de guberniu candu le espune istori'a, literatulu 'i va incarcá cu *titulii de carti*, filologulu criticu cu leptiuni varianti. Tote aceste fora de scopu; elu cugeta numai la sene, se aude numai pre sene, pre scolariu 'lu pierde dein vedere.

2) Magistrulu incepătoriloru se nu 'si puna dreptu scopu *completet'i a sistematica*, cà-ci atunci elu ar' *incarcá* pre acesti copii cu nesce cunoscentie, carile pentru d'insiii nu au valoare. De acesta eroare are a se feri magistrulu specialmente candu esplica istori'a. Unii magistri nu voru se lase nemica nespusu, ei spunu totu ce 'si au adunatu in co-leptiunile loru.

3) *Aplecare*a copiiloru spre invetiatura inlesnesce invetiatur'a, ei dorescu cá unele lucruri se le se espuna *catu de pre largu*, dara magistrulu se nu se incele, cà-ci atunci copiii remanu lipsiti de celealalte cunoscentie. Nemic'a nu e

mai mutabile decatu aplecarea tenerimii, ea doresce totude-un'a ceva nou. Acesta dorintia magistrulu o pote multiami in catuva, daca schimba form'a adese ori, daca nu 'si alege carti scolastice carile sunt scrise prea pre largu, apoi si *pensele* noua destepa de nou diligenti'a totudeun'a. *Prea mult'a* indulgentia dein partea magistrului nu e buna, nece se cuvene a considerá prea multu tote remustratiunile dein partea scolariloru cà cutare obieptu e prea secu, cà nu le place, cà le casiuna uritu s. a.. In locu de a intreprende ceva nou, magistrulu se destepete placere in d'insii spre obieptulu de facia, alt'mentrea in fiacare luna voru voi se aiba ceva nou.

Nota. A une ori se nasce in teneri deintru una data una aplecare extraordinaria spre cutare scientia, pentru esem plu spre *matematica* seau spre *scientiele naturali*. Acést'a pote fi semnu de unu progresu extraordinariu in acea scientia la tempulu seu. Acesta aplecare o pote folosi mai bene magistrulu privatu decatu celu publicu.

§ 148. Soliditatea. Progresulu pre incetu.

Soliditatea invetiaturei elementarie consiste intru acést'a cà invetiachelulu se scia *bene* ceea ce a invetiatu, se aiba despre acelu lucru *representatiune perspicua* si *cunoscentia secura*, se nu salia preste nece unu membru *necesaru*.

Deci invetiatur'a elementaria nu se intende asupr'a obiepteloru, carile se tieuu de sfer'a invetiatiloru proprii, carile ceru cunoscentie preliminarie si unu studiu preliminaru. Dein contra magistrulu se *progreda cu copiii incetu*, se se para a *pierde tempulu* cà dupa aceea se 'lu cêstige, se nu treca dela unu obieptu la altulu pana ce nu e certu, cà scolarulu intielege deplinu pre celu de antaniu; de una data

se *propuna* pucinu, si se pretenda pucinu dela copii si scolari, inse acestu pucinu se 'lu intielega bene, si daca e lucru istoricu, se 'lu tienia mente bene. Asia se pune unu *fundamentu bunu, solidu*.

Soliditatea inse presupune unu magistru, carele are patientia, cá se spuna unu lucru de una suta de ori, si se repetiesca totu acelasi exercitiu, apoi se aiba si cunoscentia deplina despre obieptulu ce propune, asia catu se aiba insusi representatiune chiara si perspicua despre totu conceptulu si vorb'a de care se servesce. De aceea elu se va si *prepará* totudeun'a acuratu, si nu va urmá erorea multor'a, carii credn, cá pentru copii e usioru a sci si fora de nece una preparatiune. Fora de preparatiune pote cineva se *vorbesca* multe, dara atare invetiatura aduce pucinu folosu. *Scolarii* remanu *superficiali* in invetiatur'a lor precumu e si magistrulu lor, si numai in anii mai tardii se punescu pentrucá nu au fostu invetiati cu *soliditate* si *rigore* mai multa.

§ 149. Facilitarea invetiaturei stricatioasa si nestricatioasa.

In generariu acestu principiu e eroneu, cá magistrulu ar' *fi detoriu se inlesnesca invetiatur'a pre catu pote mai multu*, cá-ci chiaru atunci se exercita poterile mai pucinu, si nu potu cêstigá nece una taria: totusi e una *facilitare*, carea nu strica nece securitatii nece soliditatii scientiei. Inse *acesta* facilitare nu consiste intru aceea, cá le ar' crutiá *tota* incordarea, si ar' inlaturá *tote* dificultatile, ci consiste numai intru acêst'a: 1) cá magistrulu nu cere nemic'a dela invetiacelu, ce ar' trece preste poterile lui, si ce l'ar' incordá preste mesura in catu 'si ar' pierde voi'a si coragiulu spre invetiatura; 2) cá 'i ajuta diligentia, si 'lu duce pre cale necunoscuta,

de aceea, 3) cu cât e d'insulă mai neșercitată, cu atât 'i conduce ocupațiunile mai mult, 'lu *inveția a cugetă și a lucră* până când are opă; 'i dă și ajutoriale în locu se 'lu face pre elu că se le caute, când elu pote ar' alege chiaru cele mai neacomodate; 4) dacă 'i cade grea învețiatu'ră pentru că poteriile 'i sunt debile și unite cu scaderi, atunci 'i areta midiloce, cumu se se face ceva mai ușora, pentru esemplu 'i spune că se 'și face note și se înveție de rost, și cumu se 'și face notele și se înveție de rost mai ușor; 5) că eșercita specialmente acele poteri sufletesci, foră de a caroră perfeptiune totă învețiatu'ră ulterioară ar' caută se fie forte grea, și în urmă, 6) că însuflă corăgiu celor mai tardii la mēte și prein aceea le înlesnesce și lucrurile cele mai grele.

Unii metodici laudă *metodulu tabelariu* că forte înlesnitoriu, înse acestu metodu se pote adoperă cu folosu numai în anii mai maturi; era la începutulu învețiatu'rei numai cu multa luare amente și restriptiune.

§ 150. Invețiatu'ră se deștepte interese.

Multe midiloce cu carile se folosescu de multe ori în școle și în instituțiunea privată spre a deșteptă atēțiunea și interesele în copii sunt demne de reprobațiune, atari sunt :

1) *Coaptiunea*. Totă învețierea presupune una încordare, și fiacare încordare *in contra* vointiei și a aplecării face pre învatiacelu că se urescă învețiatu'ră, în anii anteriori prein aceea se pote stinge totă plăcerea spre învețiatu'ră. Totuși nu e neapăratu a așteptă până când va avē plăcere și voia copilulu însuși că se cere ore pentru învețiatu'ră, precumu au proieptatu unii.

2) *Mani'a și lips'a patientiei, îngreuiarea responsului,*

deinadensu, insistenti'a cerbicoasă că copilul se răspunde la nesce întrebări, la care nu poate se răspunde; pândirea răspunsului de în partea magistrului foră se dica macar un cuventu; intrerumperea învețiacelului preîn injurature pentru face erore, și alte asemenea metoduri, ale unor magistri, ce nu au interese și aplecare spre postul lor, produc numai învețiacei lenesi și nepesatori.

Midilokele urmatoria sunt bune spre a deșteptă interese spre învețiatura:

1) Magistrulu se nu înveție nemica pre copilul, foră se 'i arete totu de una data, (pre catu poate precepe) și aceea, catu câștiga elu preîn acea învețiatura pentru cultur'a lui interna și esterna, și aceea înca se 'i arete cumu duce una cunoșcentia și una desteritate la alte cunoșcentie și desteritati. Se le arete, că e rusine a *nu cunoșce lucrurile* pre carele înveția, și a 'i deprende a și crede unele lucruri numai pentru că le se spunu de magistru, autoritatea magistrului până la unu tempu e autoritatea *suprema*.

2) Magistrulu va deșteptă interese în copii cându a-cesti'a 'lu voru oșerbă pre d'insulu interesatu și însufletitu pentru scientia, precumu se templa în scientiele înalte, limbe, istoria, éra dacă are de a face cu elemente de însemnătate mai pucina, se le arete, că se bucura de progresul lor, și așa elu dă importantia și acelor'a.

3) *Laboriositatea* tenerilor se deștepta parte îndemnândui la *meditare*, parte dândule totu genulu de problemate înainte și după învețiatura.

4) Învețiatur'a se face interesată preîn *vivacitatea propunementului*, preîn care se facu interesate și lucrurile cele mai seci, mai abstrapte.

5) Prein *emulatiune*. Copii si tinerii invetia cu placere lucrurile, la carile se indemna prein laudele si multiamirea dein parte altor'a. (*Pueri efferuntur laetitia cum vicervint, et pudet victos*. Cicer.). In anii anteriori e folositoria si lupt'a pentru locu (certamen pro loco), a le insemná erorile si a le numerá. Acesta emulatiune nu e ambitiune ci e numai una gloria care se unesce forte bene cu sentimentulu morale.

§ 151. Unirea mai multoru scopuri.

Invetiatur'a pote se 'si propuna mai multe scopuri spre a le efeptuá totu de una data. Numai se remania *scopulu principale* cá idea predominatoria, si magistrulu se fia securu, cá voindu a efeptuá mai multe scopuri in acelasi tempu, nu se voru disipá *poterile invetiacelei*; pentru *esemplu* candu 'lu invetia se *scrie*, se 'lu deprenda totu de una data cá se 'si alega si materialile cele mai bune pentru scrisu; candu 'lu invetia *limbe straine*, se destepete interese intruinsulu si pentru ce lege seau traduce in acele limbe, s. a..

§ 152. Unirea ocupatiunii cu invetiatur'a. Preparatiunea, repetitiunea.

Magistrulu n'are detoria numai a invetiá pre scolariu, ci a 'lu si desteptá cá si d'insulu se lucre cu mentea deimpreuna cu magistrulu, se cugete, se judece, si se examine cele ce i se propunu; prein acést'a scolariulu 'si esercita si 'si intaresce *atentiunea, facultatea judecativa, sagacitatea, ingeniulu, memori'a*.

Afora de aceste se 'i dé si *ocupatiuni* speciali: pentru esemplu cá se *descria* cele mai necesaria, se le *scria* pre *tabula*, se *nare* in ordine cele espuse de *magistru*, si se 'lu

deprenda pre încetu că se face și elu *propunementu propriu* despre obiectu.

Afora de orele învățării *laboriositatea* școlariului se înaintă: 1) prein *preparatiune*, acesta învăță pre școlariu a 'și cunoște puterile și neajunsurile; 2) prein *memorizarea* lucrurilor neapărate de a le ține minte, seau carile sunt foarte folositoare; 3) prein *exerciția în scris*: aceste le dă magistrulu pentru că școlariulu se aiba ocaziune a repeta ce a auzit seau ce a lesu, pentrucă de multe ori e mai folositoriu a scrie seau a decopia un lucru, decatu a 'lu relege; magistrulu le dă și *teze*, pentru exemplu se traduca în *limb'a necunoscută, străină*; exercițiile scrise se relegu și se emenda de magistru; 4) în urma prein *studiulu propriu*, pentru exemplu luandu un obiect științific, și învățandu cu diligența proprie, afora de cele ce se învăț în școală, că prescrise.

Tote aceste le pote face de multe ori mai bine unu magistru privat, carele are mai puțini școlari de catu celu publicu.

§ 153. Metodu didacticu dublu.

Sunt *două metode* de a învăța, fiindcă obiectele învățării sunt de două specii. Adeca unele obiecte sunt *istorice, empirice și pozitive*, altele sunt *filosofice*. Obiectele istorice, empirice și pozitive de învățate, ce e dreptu, mai antaniu cu înțelesulu, înse după aceea a se cuprinde și cu memori'a și a se conserba. Magistrulu carele și le au căstighat prein oșerbăție și studiu, e detoriu a le cuminecă școlariului pentru că și elu încă se 'și le face proprie; așa se face cu cunoștințele *naturale, limbistice, istorice, și pozitive*, carile se reportă la toate instituțiunile și legile omenești.

Obieptele filosofice sunt fundate in natur'a omului, si se razima pre legile cele necesarie ale facultatii cugetative, sensitive si adoperative. Invetiatur'a acestoru scientie nu e intru atat'a cuminecare, ci e mai multu una desteptare, dezvoltare si cultura. Asia se templa in *matematica*, in *scientie filosofice*, in *limb'a universale*, *etica*, *doptrin'a religiunii*. De multe ori unulu si acelasi obieptu e parte filosoficu, parte istoricu.

Acumu pentru scientiele de antaniu e mai acomodatu *metodulu sinteticu*, pentru cele filosofice celu *analeticu*, cu tote cà e bene si chiaru necesariu mai pretotuindenea a uni amendoue metodurile.

§ 154. Form'a invetiaturei.

Form'a invetiaturei e seau *dialogica*, si atunci se numesce *catechetica*, seau *acroamatica*, adeca unu cuventu continuu indereptatu catra scolariu seau propunementu continuu, aci lipsesce comunicatiunea, not'a cea esentiale a invetiaturei. Una institutiune buna ar' dé se unesca ambe formele.

Nota. Form'a catechetica dupre usu se marginesce la scola, si mai alesu la *scolege elementarie*, cea *acroamatica* e in usu la *Academie*, unde mai numai se *propune*, si a une ori numai se *lege*, in catu studentii sunt numai *ascultatori seau auditori* si *decopiatori*. Folosulu *esaminatorialoru* si *disputatorialoru* 'lu cunoscu numai cei intielepti. Inca si in invetiatur'a poporului e *acroam'a* (predic'a) form'a principale in multe locuri si acumu. *Catehetic'a* a remasu numai pentru copii. In anticitate nu invetiau asia, barbatii cei mai mari ai anticitatii nu invetiau de pre catedra, ci mai de multe ori peripatetice prein discursu, chiaru si obieptele cele mai grele le traptau in forma dialogica.

§ 155. Metodulu cateheticu.

Metodulu *cateheticu* se destinge de celu *acroamaticu* prein

comuniunea continua si reciproca, carea e intre magistru si discipulu. Ea consiste dein *cuventu* seau *discursu*, *intrebări* si *responsuri*. Că-ci înainte de întrebare totudeun'a dă se proceda de regula cuventulu mai lungu seau mai scurtu.

Acestu metodu e seau *euristicu*, seau *docimasticu*, seau *repetitoriu*. E *euristicu*, candu invetia prein discursu a află *neunoscutulu*, seau acelu lucru, carele se cugeta dar' numai intunecatu si confusu, seau candu aduce la conscientia perspicua ce se află mai înainte in sufletulu auditoriului. E *docimasticu*, candu cerca, pre ce gradu de cunoscentia se afla scolariulu, seau in genere statulu lui. E *repetitoriu* candu întreba numai problematele carile s'au fostu datu, seau cele ce s'au fostu explicatu.

In tote aceste trei casuri capulu lucrului stă in desteritate, 1) de a întrebă dreptu, 2) de a traptă responsulu duple cuvenientia, 3) de a fi in gradu necontentitu că se conda discursulu.

§ 156. Legile metodelui catecheticu.

Metodulu catecheticu se pote modifică duple cumu e scopulu invetiaturei catechetice mai multu a desvoltă seau a esamină, seau a repeti, totusi legile lui principali sunt fundate in natur'a metodelui insasi. Adeveratu că magistrulu numai prein *esercitiu* multu pote se 'si cêstige desteritate in acestu metodu, totusi nu e superflua nece cunoscenti'a *reguleloru*, cu atatu mai vertosu, că ea aduce la conscientia perspicua, ceea ce magistrulu voesce se faca si ce face, apoi apera de multe erori.

Fiacare institutiune catechetica are doua obiepte seau ocupatiuni principali. Are de a *întrebă*, si de a *traptă responsurile* ce urma dupa întrebare.

1) Fiacare întrebare dă se fia: a) perspicua, b) determinata, c) simpla, d) scurta, e) se *destepte*, se *incorde*, se *esercite* puterile sufletesci ale celui întrebatu.

2) Nu e mai pucinu momentosa *traptarea* *responsului*, si pentru celu neesercitatu e inca mai grea. Daca se dă respunsu, atunci magistrulu are se oserbe a) cumu se proceda, candu respunsulu e dereptu, b) candu are opu de *indereptare*, c) că acelasi se fia acomodatu spre a exercită puterile, si spre a cultivá memori'a si limb'a.

Cursulu a totu dialogulu, legatur'a partiloru lui, si alternarea lui cu cuventulu se determina prein complexu, prein scopulu si caretatea discipliloru.

Nota. 1). In respectulu intrebatoriloru mai insemnamu urmatoriale:

a) Intrebarea va fi *perspicua*, daca intrebatoriulu va avé representatiuni perspicue, si daca va adopera vorbe intielegibili. Perspicuitatea e *relativa*, precumu întrebatulu e mai multu seau mai pucinu cultu, si depresu cu concepte generali, seau dora, inca e legatu de totu de representatiunile lucruriloru sensibili.

b) *Determinatiunea* eschide tota ambiguitatea, si totu ce nu duce la nece unu respunsu determinatu, că-ci aru poté fi derepte totu de una data si respusurile cele mai diferite. (Pentru esemplu ce e detoriu se faca totu omulu pentru că se fia fericitu? Ce e detoriu se faca fiacare parente pentru că se fia fericitu? Ce e detoria se faca fiacare natiune pentru că se fia fericita? Ce 'si doresce fiacare omu?)

c) *Simplicitatea* apera de formule multimembre si compuse. Cu catu e invetiatur'a mai elementaria, cu atatu e d'ins'a mai necesaria. (E adeveratu, că vietii'a e bunulu supremu—si de ar' fi ea bunulu supremu—celu pucinu între bunurile pamentesci—ce ar' urmă de acolo, si cumu s'ar' cuveni a o folosi?)

d) *Brevitatea* se nu fia *oscura*, ci se se unesca cu perspicuitatea, ea eschide tota prolisitatea, tota frumuseti'a deserta,

totu ce e afeptatu, totusi nu e necesariu, cá întrebarea se fia de totu seca.

e) Inse capulu Incrului e, cá întrebările se destepete atențiunea, se ocupe meditatiunea, se înaltie chiaru si prein dificultati stremurulu de a afliă răspunsulu dereptu. Se cuvene a esercită întielesulu si judeciulu pre langa memoria, chiaru si candu e scopulu numai *repetitiunea* celoru invetiate. Aci se comitu de multe ori erorile urmatorie:

Magistrii punu de multe ori întrebări, la carile nu se pote raspunde de catu cu *asia* seau *nu*, seau alu caroru răspunsu se întielege de sene, seau la carile se pote raspunde si candu dorme omulu de diumetate. Totu de aci se tienu si întrebările, prein carile magistrulu seau altulu tenta pre scolariu seau voesce a 'lu duce in eroare, pentru esemplu: a une ori totusi e permis a menti, nu e *asia*? *Asia* dar' copii, cá voi n'aveti de a multiami parentiloru vostri?

Aseminea e aceea datena miserabile a unoru catecheti si esaminatori, carii spunu copiiloru literele initiali dein numele întrebatu, seau formul'a diumatate, si daca sciu copiii se adauga ceea ce lipsesce, atunci le dicu indata: *forte bene*, s. a.:

Nota 2). Cumu au a se trapá răspunsurile? Aci oserbam: :

1) A une ori copilulu nu raspunde nemica la întrebare, seau pentrucă n'a luat amente la d'ins'a, seau dein nescientia culpabile seau neculpabile, seau pentrucă n'a întielesu întrebarea. In amen-doue casurile dein urma magistrulu se se bucare mai multe de *tacerea* copilului decatu daca *raspunde* fora de nece unu *intielesu*, si se 'i deprenda cá in atari casuri se spuna, cá *nu sciu*, seau *nu întielegu întrebarea!* atunci magistrulu se o inlesnesca orecumu.

2) Daca raspunde, si răspunsulu e *bunu*, atunci se merge mai de parte. Totusi bunatatea seau justeti'a răspunsului nu consiste intru aceea cá copilulu se raspunda chiaru cu cuventele carile s'au fostu diptatu de magistru, seau carile se afla in vreuna carte, de multe ori răspunsulu copilului e multu mai dereptu si mai nemeritu.

De multe ori răspunsulu *bunu* e numai unu *casu*, invetiatu mecanice fora de întielesu.

3) Daca raspunsulu are opu de emendare, atunci casurile érase sunt diferite:

a) Raspunsulu e de totu *reu*. Erorea pote proveni érase seau dein ratiunile aduse Nota 2 *N.ro* 1, seau pentrucà se cere numai decatu unu respunsu in termini scientifici, atunci se se pu-na intrebarea mai dupa capacitatea lui, si in data va urmà unu respunsu mai bunu.

b) De multe ori raspunsulu e de *diumatate adeveratu* si de *diumatate falsu*. Scolariulu *présente* adeverulu—ma inca nu 'lu cugeta luminatu; seau espresiunea lui nu e nemerita, e ambigua, in catu nu scii ce cugeta candu vorbesce. In acestu casu se cuvene a repeti raspunsulu insusi, a 'lu aprobà in parte, a'i pune obieptiuni si dubia, si a 'lu lasà cá se afle insusi raspunsulu doritu, se alege insusi ce e *adeveratu* dein ce nu e *adeveratu*, se caute insusi ratiunile, si espresiunile cele mai acomodate, nece nu se cuvene a 'lu descoragià prein vituperiu, nece e bene a'i spune indata raspunsulu *dereptu*.

c) De multe ori scolariulu nu intielege intrebarea si dà respunsuri generali de totu nedeterminate. Atunci se 'lu intrebe: ce te amu intrebatu? daca dici: *asia* seau *nu*—la ce dici: *asia* seau *nu*? ce afirmi? cumu intielegi acést'a?

E bene cá inceputorii se *repetiesca intrebarea in respunsu*, prein acést'a 'si esercita memori'a, se deprendu a se esprime determinatu, si totu de una data a 'si *cultivà si limb'a*.

Intrebare: E mai placutu si mai usioru a invetià scientiele in limb'a materna? Inse raspunsulu e mai bunu daca se dà *deplinu*: E mai placutu si mai usioru a invetià scientiele in limb'a materna decatu in limb'a straina.

Nota 3. Obieptulu va determinà daca e se se unesca propunementulu cu *dialogulu*. Dialogii *socratici* se tienu de scolarii si auditorii mai maturi.

§ 157. Metodulu acroamatieu.

Candu magistrulu invetia acroamatice, atunci se iee la

inceputu numai pusetiuni mai scurte, si pre aceste se le desvolte in modu discursivu, apoi pre incetu pote vorbi si mai periodicu, si mai pre largu. Candu vorbesce se iee amente mai multu la *claritate*, *perspicuitate* si la *ordinea luminosa* decatu la frumuseti'a vorbei si la *espresiuni inflorite*, cu tote că discursulu lui pote se fia atatu de *rece* si de *secu* in catu nece se ajute intielegerea nece se atraga pre scolari.

Se fia permisu scolariului a intrerümpe propunementulu cu modestia, unde nu 'lu intielege. Magistrulu are detoria chiaru a 'lu provocá se intrebe, unde are vre unu dubiu. Inse cu catu e invetiatur'a mai acroamatica, cu atatu e *repetitiunea* mai necesaria. Deci reu facu magistrii, carii totu mergu inainte cu propunementulu si nu mai *repetiescu*, multiaminduse că vedu pre scolari scriendu cele ce se propunu. Invetiatur'a magistrului folosesce tare pucinu fora de *repetitiune* continua, si acést'a cu atatu mai vertosu in scole, unde dreptu multimea oreloru si a obiepteloru nemica nu prende radecini profunde daca nu se repetiescu de multe ori.

§ 158. Vivacitatea invetiaturei.

Vivacitatea magistrului ajuta amendoue metodurile, in catu unii magistri cu invetiatura mai pucina si cu *talentu naturale* de a invetiá pre altii, facu mai multu decatu altii forte invetiati, caror'a lipsesce acelu *talentu*. Serenitatea spiritului, puterea si vietia organului vorbirii si a gesturiloru, voi'a buna se potu cêstigá anevoia prein studiu si arte. Totusi se nu creda nemine, că *vivacitatea* magistrului ar' consiste intru aceea, că se *strige* tare, se *declame*, se *gesticule*, se *vorbesca rapede*, seau chiaru se *face bufonerie*. Magistrulu va dá destula vietia invetiaturei sale, cu tote că va a-

vé una natura blanda si pacifica, chiaru si daca va vorbi mai incetu, numai se urmeze unu metodu, carele dstepta si incaldiesce spiritulu tenerimii prein materi'a invetiaturei si nouitatea ideelor, apoi se nu aiba una boce cărea adorme pre discipuli, se nu fia unu omu morosu, sfiitosu, se nu fia totu cu ochii in carte in locu se se uite la discipuli, propunementulu lui se nu fia numai una recitatiune monotona, una intrebatura uritiosa, seau chiaru numai una *leptura cu boce inalta* seau una *dēptare*. Invetiatur'a lui va folosi fora indoela mai multu de catu a celui ce striga că unu secu, numai se aiba patientia si dsteritate de a intorce si de a suci totu ce spune pana ce 'lu voru intielege, numai se scia a relevá ce e *mai momentosu* chiaru si vorbindu mai linu si cu unu tonu ceva si *impuitoriu*. Candu admonita seau inderepta vre una erore, atunci se vorbesca *respicatu* si cu boce mai inalta că se 'lu pota intielege toti, la loculu seu pote se aplice si cate una oserbatiune umoristica seau cate una ironia fina; asia elu va folosi forte multu numai se oserbe discipulii, că lucra cu amore si insufletire pentru misiunea sa, si cumucà 'si cunosce obieptulu seu deplinu, si daca trapta pre toti discipulii conformu cu etatea loru. Magistrulu va dá vietia invetiaturei si prein aceea daca nu va siedé necontentitu, ci acumu va stá, acumu va amblá prein scola, va stá inaintea disciplului si va cautá la d'insulu. Se intielege, că disciplin'a totudeun'a dē se sté intru ajutoriu metodului, unde sunt mai multi discipuli.

§ 159. Invetiatur'a prein esemple praptice.

Candu scopulu invetiaturei e *dsteritatea mecanica*, atunci scolariulu invetia mai multu daca vede pre magistru *facundu*,

decatu daca i ar' spune numai cumu se face cutare lucru. Copii nenumerati au invetiatu forte multe desteritati numai rediendu pre cei mai mari cumu faceau si cumu lucrau. Aseminea si fabricele au formatu mai multi artigiani si artisti decatu preleptiunile si operele scrise ale tehnologiloru.

Aci sunt de a se urmă aceste regule:

1) Veri unde e cu potentia invetiatur'a se se unesca cu intuitiunea, pentru esemplu in istori'a naturei, geografia, topografia, archeologia s. a., aretandu seau obieptele inesei seau imaginile loru.

2) Operele mecanice si de arte se le faca magistrulu insusi inaintea copiiloru că aceştia se le invetie dein esemplu, pentru esemplu caligrafi'a, desemnulu, music'a.

Aceste regule se potu aplicá nu numai la desteritati mecanice ci si la altele superiori si spirituali, pentru esemplu candu invetia vreuna limba straina, atunci se le arete in faptu, cumu se face constructiunea, analisea, cumu se traduce s. a., se puna in ordine impreña cu disciplulu una problema, se 'i ajute a o resolbe, asemenea unu cuventu, una poema s. a.,

§ 160. Modificatiunea invetiaturei

Magistrulu 'si va modificá invetiatur'a dupa *numerulu* si *calitatea* discipliloru. Celu ce invetia numai pre unulu, pote se faca mai multe modificatiuni, decatu celu ce invetia pre multi de una data, totusi si acest'a inca va cautá că se ocupe alt'mentrea pre cei cu capacitatea mediocre si alt'mentrea pre genii. (Despre acést'a mai multe in didactic'a speciale).

§ 161. Ce se invetie copiii? ¹⁾

Unii pedegogi dicu, că principiulu regulativu, dupre

¹⁾ Poate că de aici se inspira și O. Ghileu în *Cursul de didactică*.

carele are a se determină, ce se invetie copii; ar' de se fia acest'a: *cultur'a omenesca cea universale*, sau: *representatiunea idealei umanitatii unui omu cultu deplinu*, si dupa acestu regulativu ar' de se se alege obiectele invetiaturei pana la epoc'a, candu incepe *cultur'a speciale* pentru destinatiune speciale. Acesti pedagogi aduca de argumentu spre intarirea tesei lor, ca omulu e *perceptibile*, elu are poteri corporali si spirituali de a invetia si de a face tote, deci s'ar' cuveni a'i da *desteritate* intru tote, si a 'lu invetia intru tote. Dein contra alti pedagogi dicu, ca se cuvene a caută si la capacitatea scolariloru, apoi si la alte circumstantie ale lor, si apoi invetiatur'a se se acomode acestor'a.

Asia dara puntele inceputoria a tota invetiatur'a aru fi: *cunoscentia intuitiva si limb'a acesteia, moralitatea si religiositatea, legerea si scrisori'a*. Pre aceste a adoptatu de multu si usulu universale ca obiecte de *invetiatura elementaria*.

§ 162. Despartirea obiectelor invetiaturei.

Obiectele invetiaturei deu se se imparta dupa relatiunile cele necesarie ale scolariloru. Asia mai antaniu e neapăratu a considera diversitatea sepsului. Altele voru fi obiectele invetiaturei, celu pucinu in parte, pentru sepsulu femeiescu, si altele pentru celu barbatescu. Apoi cea mai mare parte a omeniloru de se 'si alege de tempuriu una profesie, si asia obiectele invetiaturei inca deu acomodate pentru acestu scopu. Partea cea mai mare a scolariloru se va ocupa cu lucruri de mana, si va lăra mai multu cu corpulu de catu cu spiritulu, si asia voru ave a se ocupa mai multu cu studiulu obiectelor materialu cu carile voru fi nevoiti a se ocupa in vietia. Numai partea minore va traia in lumea ide-

ale, seau va lucrá mai multu cu spiritulu pentru indigentiile si scopurile superiori ale societatii. Aceste doue clase érași se voru imparti in ramuri ulterioari, asia gradulu culturai loru inca va fi diferitu.

Nota. Daca ar' poté urmă cineva in invetiatura numai dupa *idee* si dupa dorintie fora de respektu la alte relatiuni, atunci ar' fi una *cultura universale*, pre carea aru dé se 'si o cêstige tote clasile pana la unu punctu. Obieptele acestei culturai aru fi: *una cunoscentia mai acuratu a pamentului, a istoriei genului omene-scu, a produptelorui naturei, a legilorui naturei, precumu si a operelorui elorui mai perfekte ale spiritului omenescu.*

CAPU IX.

Regule pentru obieptele principali.

§ 163. Desteptarea atentiunii, seau exercitiulu in oserbarea si numirea obieptelorui sensuali.

Daca a fostu educatiunea bene condusa, copiii au invetiatu gia dein educatiune a *intuitá* acuratu tote lucrurile, si a 'si formá despre d'insele *representatiuni chiare*, precumu si a le dá *nume* determinate. Educatiunea comune acést'a nu o prea considera; totusi si daca a fostu educatiunea regulata, remane destulu de facutu pentru invetiatura. Acést'a inca nu va poté trece cu vederea *esercitiale sensilorui* cele de antaniu si mai usiore. Apoi va incepe discursii primi dela obieptele, carile lucra nemediatu in sensii copiilorui, magistrulu 'i va face cá se *numesca* obieptele acuratu. Apoi va trece la lucrurile absenti, despre carile copiii au gia *representatiuni intuitive*, le va *esercitá* de una data si *fantasi'a* si *limb'a*, facundui cá se enumere ce mai tienu mente dein

acelesi. *Imaginile* inca se potu adoperá cu folosu.—Daca alegu copiii unu nume *falsu* magistrulu se le spuna numai decatu numele celu *adeveratu* si *bunu*. Materialile pentru atari discursi se si le culega afora de orele scolei. In acestu modu se perfeptiuna pre neoserbate *sensii*, *facultatea cugiativa* si *limb'a*

Nota 1. Materialile pentru discursu pote se le iee magistrulu dela nutremente, imbracamente,—dela lucrurile destinate pentru comoditate—carile se afla pre campu—in gradina—in curte—animariale—plantele—in catu sunt cunoscute copiiloru; corpulu copilului si partile lui, dar' nu osteologice si anatomice, nece se incepa de aci, cumu dice *Pestalozzi*.

Nota 2. Pote desteptá atentiunea copiiloru si comandandule: cá se se uite in susu, seau in deosu—in derept'a, seau in steng'a, se 'si redice in susu man'a derepta, se o intenda s. a..

§ 164. Cercetarea partiloru si a notelor.

A don'a exercitare a mentii e cá se *caute* si se *numesca partile*, *situlu* si *legatur'a* obieptelor *intuitate*, apoi *notele* lor. Si aci inca se cuvene a merge dela cele mai usiore spre cele mai grele. Descrierea notelor cere de multe ori *predicate*, cari areta *form'a*, *numerulu* si *proprietatile* lucrurilor.

Nota. Pentru esemplu: Magistr.—Colo inaintea nostra stà una casa. Ce oserbati voi in acea casa?—Scolar. Pareti, usi, ferestre, copere-mentu, s. a..—Numerati paretii,—usile, ferestrele s. a.. Diceti: cas'a are trei usi—cas'a are un'a, doue, trei, patru—12 ferestre. Spunetimi proprietatile usiloru?—Ele sunt *patrate*, *de lemnu*, *negre*, *albe galbine*.—Spunetimi proprietatile ferestreloru?—Ele sunt *lunguretie*, *rotunde*, *transparenti*, au 4, 6, 8 *ochiuri* s. a.—Uitative inca una data la casa, si insemnatev tote partile ei. Intorcetive si repetiti totu ce ati oserbatu despre d'ins'a. Io voi face una linea pre tabla

candú va face eroare careva, si una † candu va lasá afora ceva. Aci sta una *mésa*! Ce proprietati are ea pre cari le poteti vedé?—D'ins'a e *rotunda*, *patrata*, *lunguretia*; *négra*, *alba*, *curata*, *maculata*; ea are *trei*, *patru* peciore, e *imbracata*, e *de lemnu*.—Cari sunt proprietatile acestei mese, pre cari le ati poté *senti*, si candu ati fi orbi?—Cumucà e *rotunda*, *cornurata*, *neteda*, *aspra*.—cumucà e *de lemnu*—*de petra*, cumucà are patru *peciore*.—Nemicu mai multu?—Cumucà e *negra*.—Falsu (una 1). Colorile nu se potu *pipai*! seau dora voi credeti acéstia? Legative toti la ochi; eu amu se ve punu inainte folia de mai multe colori. Sentiti voi care *foliu* e *albastru*, care e *rosia*? Poteti voi destinge proprietati in acesta *mésa* si prein *audiu*?—*Daca e batemu*, *eu suna*, si atunci *audimu* *daca e de lemnu* seau *de petra*.—Dara *daca* n'ati poté *vedé*, *audi*, si *pipai*, ati poté oserbá ceva in d'ins'a prein *odoratu*?—Nu.—Prein ce se destinge cerus'a *inglese* de cea *comune*?—Prein *odore*.—Asia dara eu repetu intrebarea: „asia“ *daca* ar' fi *més'a* de lemnu *fragrante*, pentru esemplu de cedru s. a..

In acestu modu se potu ocupá copiii una ora intrega cu folosu, cu tote cà nece aci nu se cuvene a trece mesur'a. derepta.

§ 165. Conversatiune sup'r'a originii si a usului lucrurilor.

Cu aceste exercitii se pote uni si exercitiulu asup'r'a *originii*, *usului* si *folosului* lucrurilor. Magistrulu se invetie pre copii, cá se cunosca lucrurile, pre cari ei nu cunoscuseau nu le cunosc deplinu. Aci inca e de oserbatu, cá se nu invetie copiii numai numele fora se intielega complexulu lor.

Nota. Pentru esemplu: Eea una *carte*. De in ce parti consiste acesta *carte*?—De in *folia* si *de in legatura*—de in *folia de arburi*—Asia dara de in *folia de cartia*? Crescu aceste *folia de cartia* si pre *arburi*?—Asia dara ele mai antaniu se *prepara*? Cine le *prepara*? De ce are opu *chartiariulu* pentru cá se pota face *cartia*? de *mora*? Asia dara *cartia* se *macina* mai antaniu? Ce se *macina*?

Aceea dein ce se face carti'a? Dein ce se pote face carti'a?—Asia dara dein sdrentie? De unde viu sdrentiele? Dein pens'a vechia? De ce se iee cineva pensa vechia pentru cartia, eu cugetu că ar' fi mai buna pens'a noua? In adev eru e mai intieptu a folosi pens'a noua mai antaniu pentru altu ceva s. a..

Seau: ce face ap'a, foculu sorele, fulgerulu, veninulu?—Ce se face cu cutitulu, cu forfecile, cu securea, cu pen'a, de ce folosu e naea, funea? s. a..

Seau: se 'mi spuna fiacare, ce pote face cu unu foliu de cartia?—Potu se scriu pre d'insulu, se desemnu,—se 'lu impeturu—se 'lu taiu—se 'lu rumpu—se invelescu ceva intruinsulu, se 'lu depingu cu colori s. a..

§ 166. Compararea si destingerea.

Cercarea si indicarea ecaretatii si neecaretatii, a aseminarii si diversitatii, seau *compararea* si *destingerea* e a *patr'a* esercitare a mentii forte folositoria; ea esercita totu de una data *sagacitatea*, *ingeniulu*, *facultatea combinativa*. Aci e neaperatu a purcede 1) dela obiepte *curatu sensuali*, si a face pre copii, că se arete, ce note au comuni unele cu altele, apoi cari sunt notele proprie fiacarui obieptu. 2) Dupa aceste potu urmá apoi si obiepte *morali*, pentru esemplu virtutile si vitiale cugetate in concretu. 3) Esercitarea e mai grea in *sinonime*. Totusi se pote face incercare si in anii de antaniu.

Nota 1. Obiepte sensuali antaniu mai usiore apoi mai grele.

Au ceva aseminare calulu si arburele? Dar' cocosiulu si ouea?—*Aseminare*: nutrire, crescerea, organele sensitive, usulu pentru economia; *diversitatea*: imbracamentulu, peciorele, aripele, bocea.—Dar musc'a si elefantulu semina? cèresiulu si viol'a? celulele albinelor si cuiburile paserilor?

Nota 2. Obiepte *morali*:

Prein ce se destinge celu regulatu de celu neregulatu? In ce se unesce crutiatoriu si avarulu? s. a..

Nota. 3. Sinonime: elu a graitu falsu, a mentitu, m'a ince-latu—sinceru, onestu—frumosu, frumosielu s. a..

§ 167. Conceptele prime despre cause si efeptu, si alte concepte elementaria.

Magistrulu va face atenti pre copii a 5-a ora, cá se cunosca *legatur'a cea interna*, cu carea se afla legate lucrurile între sene. De aci se tiene legatur'a între *semnu* si între *insemnatu*, *ratiune* si *consecutiune*, *mediu* si *scopu*. La inceputu elu nu adopera aceste cuvinte, cu atatu mai pucinu le definesce, dara aduce multe exemple si face pre copii, cá se afle ei conceptele dein acele exemple si in urma le spune, cumu se potu aceste esprime mai pre scurtu. Atunci copiii voru întielege si ce e cauza si efeptu, mediu si scopu de cate ori voru audi seau voru lege in vre una carte asemini cuvinte. Candu le esplica aceste cuvinte, atunci pote uni cu esplicarea acestor'a si esplicarea altoru cuvinte cari ocuru adese ori in vietia, cumu sunt pentru exemplu : *adeveratu*, *falsu*, *necesaru*, *acidentale*, *aparente*, *de crediutu*, *necredibile*, s. a..

§ 168. Clasificatiunea conceptelor.

Dupa ce 'si a cêstigatu copilulu una multime de materiali, si dupa ce cunosce *aseminarea* si *diferenti'a* acestor'a, apoi le va poté si *clasificá* si *imparti*. Prein acêst'a elu 'si va cêstigá desteritatea a pune pre fiacare conceptu la loculul seu, prein acêst'a 'i va fi mai usioru a'lu conserbá si a'lu reproduce candu va avé opu de d'insulu. Aceste clasificatiuni dau ocaziune la esercitia forte variate.

Nota 1. Care pote se 'mi spuna cuvintele urmatoria in ordine naturale? cane, carte, iepure, arbure, pena, cerésa?—Cane,

iepure, arbure, ceresa, pena, carte.—De ce e acesta ordine mai naturale. Ati poté tiené mente 12 cuvinte: *auru, calu, planta, broasca, arbure, argentu, plumbu, bou, leu, flore, fieru, rosa*? Acumu cercati a le ordiná: *calu, bou, leu, broasca, planta, arbure, flore, rosa, auru, argentu, plumbu, fieru*!—forte bine.

Not'a 2. Magistrulu scrie pre tabla fora ordine multe cuvinte: nume, proprietati, atatu fisice, catu morali, numeri s. a.. Copiii deu se puna in ordine cele ce se tienu de aceeași ordine, magistrulu pune numeri desupr'a loru, seau scrie un'a subtu alt'a pre cele ce se tienu de una ordine, altu copilu dê se judece, daca se mai afla vreuna eroare in cele ordinate; pentru esemplu: vestiaru 18), cane 8), nasu 2), mana 5), pesce 10), crapu 11), ceresa 14), scaunu 19), rosiu 25), sanirosu 22), rundunea 12) pere 15), rosa 17), leu 7), albastru 26), galbenu 27), picioru 6), mere 16), mésa 20), urechia 3), morbosu 23), teneru 21), merla 13), siorece 9), mare 24), dente 4), Capu 1).

<i>Cele ce se tienu</i>	<i>animali:</i>	<i>plante:</i>	<i>proprietati:</i>
<i>de omu:</i>	7, Leu	14, Ceresa	21, Teneru
1, Capu	8, Cane	15, Pere	22, Sanitosu
2, Nasu	9, Siorece	16, Mere	23, Morbosu
3, Urechia	10, Pesce	17, Rosa.	24. Mare
4, Dente	11, Crapu	<i>mobilia:</i>	25, Rosiu
5, Mana	12, Rundunea	18, Vestiaru	26, Albastru
6, Picioru.	13, Merla.	19, Scaunu	27, Galbenu.
		20, Mesa	

Daca a amestecatu sustantive, adieptive si verbi, atunci pote se 'i faca pre copii, cá se judece, cari se potu uni, pentru esemplu pote dice: *canele, dentele sanitosu*, inse nu *scaunulu sanitosu, mes'a sanitosu*, pentru ce nu? Mesa rosia? Pentru ce nu *cane albastru*?

Not'a 3. Magistrulu pote lipi pre mici patrate de cartia grosa una multime de cuvinte scrise seau tiparite, pre carile copii deu se le ordine. Acést'a ar' fi unu subsidu pentru a ocupá pre copii in serele cele lunge de ierna, apoi cuvintele dau multa materia de vorbitu.

Nota 4. Magistrulu *dipta* cuvente fora ordine, copiii le punu in ordine sistematica, apoi magistrulu corege *esercitiulu* cumu se coregu si alte exercitia.

§ 169. Esercitiulu judeciului in propusetiuni.

Magistrulu pote esercită *judeciulu* copiiloru dandule propusetiuni amesurate dupa capacitatea lor, aceste le potu invetiá si de rostu mai antaniu. Mai antaniu propusetiuni despre lucrurile sensibili, apoi si morali. Mai antaniu se considera *calitatea*, apoi *cantitatea* propusetiuniloru, incepe dela mai usiore, apoi pune intrebarile mai complicate pentru cá se exercite deimpreuna cu judeciulu si sagacitatea. Acestu scopu se promove si asia daca face pre copii cá se iese amente la *speciele cuventeloru*, prein acést'a copiii se prepara de buna ora pentru invetiatur'a limbei gramaticale, si le se potu desvoltá si principiale cele de antaniu ale logicei dupa metodu socraticu, fienducà ce e *universale* in limba 'si are fundamentulu in legile cele universali ale cugetarii.

Not'a 1. Magistrulu dice, seau scrie:

Més'a e patrata. E adevveratu?

Més'a dè se fia patrata. E si acést'a adevveratu?

Més'a pote fi patrata. E si acést'a adevveratu?

Més'a a fostu pote patrata mai antaniu.—Asesta mésa *lungaretia se pote face patrata*. s. a.. Seau: *judecati asupr'a propusetiuniloru urmatorie*:

Toti omenii potu fi morbosi.

Unii omeni nece una data nu sunt morbosi.

Unii omeni nece una data nu sunt sanitosi.

Toti omenii rei sunt avuti. Toti omenii virtuosii sunt pauperi.

Unii virtuosii sunt avuti.

Nota 2. Magistrulu invetia pre copii cá se destinga *sustantivele, adieptivele, verbii*. Despre aceste mai multe la loculu seu.

CAPU X.

Despre invetiatur'a limbei române dela inceputu pana la formarea stilului.

§ 170. Importanti'a obiectului

Formarea limbei e un'a dein problematele cele mai momentose ale magistrului tenerimii. Fiacare parte a acestei invetiature are interesele seu propriu si pretiulu propriu. De aceea e de doritu, cá se fia petrunsu magistrulu insusi despre aceea, cata influentia pote se 'si cêstige elu asupr'a discipulului prein limba, si ce meritu, daca 'lu va ajutá cá se 'si cultive acesta facultate carea e cea mai alesa dupa ratiune. Cã-ci vorov'a omenesca e unu ce in adeveru *divinu*, si numai usulu celu de tote dilele ne face cá se nu vedemu cá d'ins'a e una *minune* adeverata si cea mai mare. Copilulu se destinge multu mai tare de animariulu celu necuven-tatoriu indata ce 'si pote esplicá sensulu si internulu seu prein vorbe, si cu catu face mai mare progresu in limba, cu atatu cresce, si se inaltia si spiritulu lui mai multu.

§ 171. Principia generali pentru limb'a româna.

Principiale generali pentru limb'a româna sunt: principiulu *romanitatii*, principiulu *poporaritatiei* si principiulu *progresului*.

1) *Principiulu romanitatii cere, cá vocabulariulu, gramatic'a si eufoni'a limbei nostre se fia romane.* Elu ne areta, ce se conserbam, si ce se lapedam dein vocabulariulu, gramatic'a si eufoni'a limbei nostre, de unde se incepemu, seau carea e originea nostra, si in cotro se mîergemu, seau care

e scopulu nostru limbisticu. Elu eschide limb'a cea *quodlibetica*, pre carea o apera adversarii principiului ramanitatii nostre, carii nu voescu se cunosca nemica mai sublimă și mai frumosu in limba decatu cele ce sunt già introduse, fia romane, fia straine, și introduse prein nescientia seau abusu, seau veri cumu;—dein contra elu unesce pre toti Românii cei adeverați, elu ne unesce cu trecutul, cu stramosii nostri, ne unesce cu contemporanii, și cu cei venitori, elu ne unesce atatu cu frații nostrii cei dein Daci'a catu și cu ceilalți dein Itali'a, și dein celealalte parti ale Mundului Romanu; dein contra *principiulu eterogeneității*, limb'a cea *quodlibetica* ne ar' desparti de toti. Deci principiulu ramanitatii cere puritatea limbei și eliminarea strainismiloru dein vocabulariu, gramatica și eufonia.

Candu vorbimu de *unire limbistica*, atunci numai principiulu ramanitatii pote se ne unesca, precumu candu vorbimu de *unire politica*, nu ne pote uni in adeveru nemica, afora de *principiulu libertatii ecari*.

Daca voru adoptá Românii Ardeleni unu vocabulariu, una gramatica, una eufonia unguresca seau nemtiesca, Moldovenii turcesca, slovenesca seau judovesca, Muntenii érași turcesca, bulgaresca, nemtiesca, cu sacagiu, pomosnicu, junker, s. a., atunci ne amu lapedatu de principiulu ramanitatii, amu adoptatu principiulu eterogeneității și deimpreuna cu acest'a și principiulu desnatiunalisarii nostre, va se dica, ne amu desfacutu unii de catra alții *in principiu*, și cu catu vomu lucrá mai multu duple acestu principiu alu eterogeneității, in scientia și in veti'a praptica, cá parenti de familia, magistri, legelatori, judeci, advocati s. a., cu atatu ne vomu apropiá mai tare de apunerea nostra natiunale.

2) *Principiulu poporaritătii* cere, ca Românii cultivânduși limb'a se nu faca una *limba aristocratica romanescă*, cumu au facutu Romanii și alte natiuni. Adeca se nu faca una limba despartita de a poporului cu cuvente neromane, forme neromane (pentru esemplu formatie, declinatie s. a.) și neromâne (pentru esemplu declinatio, formatio, pectus, perfectum, protegescus s. a.); deci se oserbe analogi'a celoru adoptate deîn vechime și generalmente, și se lapede numai „*quod vitiose multis insederit*“, in ultra totu principiulu poporaritătii cere, că invetiatiî nostri și clasile superiori se nu introduca in limb'a nostra *servilismulu* și *silabele reverentiale*, precumu sunt: escelentia, ilustritate, maria, luminare, inaltu acelasi s. a., și in urma se se redice scole in tote comunile romanesci, pentru că poporulu se progreda in studiulu și in cultur'a limbei sale deimpreuna cu invetiatiî. (V. despre acést'a mai multe in *leptiunea limbistica intru aperarea principiului romanitatii in Daci'a*.)

3) *Principiulu progresului* cere, că se progreda și limb'a deimpreuna cu cultur'a agricola, industriale, tehnica, politica, morale—religiosa, estetica s. a. in conformitate cu principiale anteriori. Acestu principiu e și recunoscutu acumu de toti Românii, afora de *reaptiunarii limbistici*, carii se mai tienu inca de: junker, doprost, vechsel, doclad, straf, iarmarok, feredeu, vozglasenia, declinatie, s. a..

Aceste principia sunt obligatiuni natiunali nu numai pentru gramatici, și pentru profesorii scientieloru și ai artiloru liberali, ci pentru toti Românii, carii lucra in vieti'a natiunale, că se se petrunda toti despre acestu adevêru, că si cultur'a, puritatea și frumuseti'a limbei inca adauge la *maiestatea poporului Român*u, pre carea o reprezenta, și pentru

careia lucra ei. Specialmente ele sunt obligatiuni natiionali pentru *invetiatorii scoleloru poporaria*, a caroru funtiune cu catu e mai grea si mai pucinu favorita, cu atatu e mai momentosa si mai onorifica, si in urma pentru *mame*, cá se nu 'si invetie fetii a vorbi numai instintualmente, cumu invetia mierlele si preveghiatoriele pre ai loru, ci se 'i invetie cu conscienti'a, cá facandu magisteriulu limbisticu, ele sunt *aperatoriele* cele deantaniu si cele dein urma ale paladiului natiunalitatii nostre, carele s'au incrediutu simpatiei loru cá se 'lu conserbe si se 'lu feresca de veri ce ocupatiune si invasiune *straina*

§ 172. Momentele invetiaturei limbistice

Metodic'a dê se aiba in vedere, 1) ce e mecanicu in invetiatur'a limbei, 2) regulele gramatice, 3) stilulu elementariu si superiore.

Nota 1. Est sua etiam studiis infantia, et ut corporum vel fortissimorum educatio a lacte cunisque initium ducit: ita futurus eloquentissimus edidit aliquando vagitum, et loqui primum *incerta voce* tentavit, *haesit circa formas literarum* ¹.

Nota 2. Cu stilulu superiore se unesca si *Retoric'a* si *Poetic'a*; despre aceste inse se va traptá intru altu locu.

§ 173. Formarea organelorn vorbirii.

Cá invetiatur'a se fia completa, nu e de ajunsu a face pre copii se cunosca tote sunetele, ale caroru semne sunt literele, deimpreuna cu tote modificatiunile loru posibili, ci se cere si acést'a cá magistrulu se invetie a 'si conformá organele vorbirii asia in catu se pota pronuntiá fiace sunetu pre catu se pote mai perfeptamente.

1) Quint. L. I. C. 1.

Unii Pedagogi (Olivier) nu ceru că magistrulu se invetie pre copii, cumu se 'si conforme organele vorbirii, buzele, gur'a, ei ceru numai atatu, că magistrulu se enuntie inaintea copiiloru propusetiuni scurte si usiore cu tonulu celu mai naturale si mai justu, si se 'i faca pre copii, că se le enuntie si ei, apoi pre acele propusetiuni se le imparta in cuvente, si cuventele in silabe, se 'i deprندا a esprime tote sunetele elementarie.

Organulu vorbirii dē esercitatu inainte de a trece la legere, pentru că se se desvetie copiii de unele datine rele in pronuntiarea suneteloru, pre carile pote le aducu de a casa, magistrulu vorbesce inaintea copiiloru pre catu pote elu mai curatu ne fiendui iertatu a imită erorile particulariloru seau ale vulgului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 174. Legerea. Partile ei.

Spre a poté lege acuratu se cere: 1) că se cunoscemu bene tote sunetele simple si tote semnele loru si se le scimu indicá, 2) se scimu esprime acuratu tote combinatiunile a-celor'a, carile sunt cu potentia in limb'a nostra (legerea *si-labeloru* si a *cuventeloru* singularia, unite si un'a cate una), 3) se scimu esprime *puseliuni* si *periodi* intregi, precumu cere complexulu loru logicu, si accentulu loru gramaticu seau etimologicu.

§ 175. Metodulu ordinariu si emendatu.

E lucrulu celu mai simplu a pune literele inaintea copiiloru tiparite seau scrise pre una tabla, apoi a'i deprnde că se le pronuntie. *Ordinea* de a invetiá si de a pune literele pre tabla nu e de totu nediferente. E mai naturale

a incede dela *vocalile simple* (a, e, i, o, u,) si inca asia, cá mai antaniu se se puna cele mai profunde, si asia gradatu pana la cele mai inalte (u, o, a, e, i), dupa aceea se venia diftongiii, si in urma consunantile, dupa aseminarea formei lor.

Not'a 1. Non escludo, id quod est notum, irritandae ad discendum infantiae gratia, eburneas etiam *literarum formas in lusum offerre*, vel si quid aliud, quo magis illa aetas gaudeat, inveniri potest, quod tractare, intueri, nominare jucundum sit. (Quintil).

Not'a 2. La silabire se nu iee numai totu pre ab, eb, ib, or, er, s. a., ci mai bene se iee cuvente monosilabe, cu carile se pote legá vreunu conceptu: am, bunú, carú, morú s. a., *disftongii* se se pronuntie una data: ai, au. *Silabele* gia silabite se nu se mai repetiesca; pentru esemplu: b-u=bu — n-a=na—buna=—t-a=ta = —bunata = —t-e=te=—bunatate, in locu de a dice mai scurtu: b=u=bu= n=a=na= t=a=ta= t=e=te.

Nota 3. Candu trecu magistrii dela silabire la legere se nu *propere*, ci se urme inyetiatu'a lui *Cintilianu*: „syllabis nullum compendium est, perdiscendae omnes (asia dara se nu lase afora nece pre un'a, se nu saia preste locurile cele mai grele) nec difficillima quoque earum differenda—in lectione noia properandum ad eam accelerandam. Incredibile est quantum morae lectioni *festinatione* adjiciatur. Dein properare se nasce legerea cea tardia, nesecura, si impedecata, pre carea *Cintilianu* o numesce, *dubitatio, intermissio, repetitio*, carea se intempla *plus quam possunt audentibus*. *Certa sit ergo in primis lectio, deinde conjuncta; et diu lentior, donec exercitatione contingat emendata velocitas* ¹.“

Se se esercite copiii a lege cu boce inalta *toti de una data*, seau cate una data numai *una divisiune*, seau *unulu cate unulu* precumu va despuce magistrulu prein semne seau taptu.

Vitale copiiiloru se se inderepte prein esercitiu. „Multi etiam naturae vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt; ut Demosthenem scribit Phalereus, eum Rho dicere nequiret, exer-

1) Quintil L. I. C. I.

citatione effecisse, ut *placuisse* diceret ¹. Exercendus est spiritus, ut sit quam longissimus; quod *Demosthenes* ut efficeret, scandens in adversum continuabat quam posset plurimos versus. Idem quo facilius verba ore libero exprimeret, calculos lingua volvens, dicere domi solebat ².⁴

Rousseau dice: „Nu dati copiiloru locuri tragice seau comice cá se le *declame*; ei nu potu pune nece unu tonu pre lucrurile ce nu intielegu, seau se exprima misicari interne pre cari nu le au sentitu nece una data. Invetiati copilulu se vorbesca dereptu, respicatu, articulatu, se rostesca cuventele acuratu fora figure, se cunosca sensulu gramaticu si periodicu, si se 'i urme s. a..“

Copiii se se exercite a lege nu numai tipariu, ci si manuscrite diferite.

§ 176. Invetiatur'a gramaticale.

Regulele limbei 'si au fundamentulu una parte in *natur'a si in formele facultatii cugetative*, alta parte se invetia dein conversatiune, cu tote aceste invetiatur'a limbei gramaticale nu e superflua pentru nemine, dein contra d'ins'a e chiaru neaperata pentru totu insulu, ce doresce nu numai se vorbesca si se scria bene, ci se pota dá si ratiune suficiente, de ce vorbesce, seau scrie asia.

Partile invetiaturei gramaticali sunt: *partea lesicale, etimologi'a, sintasea, stilistic'a*.

Nota. Despre retorica si poetica vomu face oserbatiuni unde vomu traptá despre limbele clasice.

§ 177. Desemnulu, caligrafi'a, cantarea.

In respektulu *desemnului* si a *caligrafiei* oserbamú cá nu e destulu despre partea magistrului a fi insusi artistu, ci se cere cá se cunosca si metodulu, cumu se invetie pre co-

1) Cic. de div. II. 49.—2) Quint. XI. 3.

pii că se faca celu mai mare progresu pre catu se pote. Daca magistrulu cunosce artea, dar' nu cunosce acestu metodu, atunci se 'si câştige una carte, unde se espune cu de-amenuntulu, cumu si de unde se incepa, si cumu se proceda dein pasu in pasu cu scolarii pana ce se voru deprinde că se fia artisti si ei.

Necesitatea *cantarii* inca e recunoscuta pretotuindenea că unu midilocu de cultura, dein carea se reversa multe folose pentru individui si societate.

§ 178. Invetiatur'a aritmeticei si a geometriei.

Aritmetic'a ocure mai de multe ori in vieti'a civile decatu usulu geometriei, de aceea aritmetic'a a fostu introdusa mai de buna ora in scole la tote poporale decatu geometri'a. Aci magistrulu si superiorii scoleloru au de a oserbá: 1) că nu toti copiii au asemine talentu fericitu pentru aceste; 2) se mesure invetiatur'a acestoru obiepte in catu se fia in proportiune cu invetiatur'a celorualalte obiepte; 3) se nu dee una intendere prea mare culturai formali seau unilaterali in aceste cu damnulu cunoscentieloru reali celoru neaperatu necesaria si alu desvoltarii armonice a facultatiloru sufletesci; 4) cu tote că matematic'a e unu midilocu alesu alu culturai facultatii *judecative*, totusi acesta influentia a ei nu se cuvene a o apretiá preste cuvenientia, nece a pretende dela fiacare invetiatoriu de tenerime că se fia unu *invetiatoriu perfectu* in aritmetica si geometria, că-ci invetiatoriulu pote se aiba cunoscenti'a amenduroru si se 'i lipsesca donulu di-dapticu seau metodu.

Nota 1. Oserbatiunile dein urma nu se facu cu scopu de a trage la indoela insemnatatea si influenti'a cea mare a invetia-

turei aritmetice seau matematice, ci se facu numai in contra a-celor'a, carii pretendu chiaru si dela copiii dein cele mai mici scole poporarie cá se faca unu progresu ecare in aceea ce se numesce „elementele numerului, formei si marimii“; cei ce facu aceste pretensiuni prea incordate, nu oserba cá pote fi cineva forte bene depresu in aceste operatiuni, si cu tote aceste se fia cá unu copilul in alte operatiuni ale mentii, si dein contra pote se scia cineva pucinu dein cele matematice si se fia forte cultu in alte arti si scientie si prein urmare forte folositoriu societatii.

Nota 2. Feinducà s'a oserbatu de multu, cà nu totu omulu se pote ocupá numai cu matematic'a, nece e datu fiacaruia de a fi unu profundu cunoscitoriu alu ei, asia s'a introdusu in multe institute, cá matematic'a se o invetie unu profesore in tote clasile seau in mai multe clasi, si in adeveru, matematic'a cere unu invetiatoriu, alu caruia capu e organatu anume pentru a fi computatoriu si matematicu, carele celu pucinu in acestu ramu se fia de totu familiaru, apoi se aiba afora de cunoscenti'a fundamentale si desteritatea de a 'si cuminecă cunoscenti'a, carea de multe ori lipsesce si celoru mai mari matematici.

Totusi fienducà nemenui nu 'i va paré reu cà s'a esercitatu in aritmetica si matematica, apoi fienducà mai dela fiacare magistru privatu se cere cá se dé leptiune si dein elementele computatiunii si ale matematicei: asia nu remane, decatu cá unii cá acesti'a, daca nu se sentu inca destulu de tari, se 'si iee de subsidu *una carte buna*, se se tienia strinsu de d'in-s'a, se mergea cu scolarii pasu dein pasu, si se fia totudeun'a cevasi mai inainte cu leptiunea decatu copiii, macaru catu de pucinu. Acést'a se pote face aci multu mai usioru decatu la invetiatur'a limbелору si a cunoscentieloru istorice, unde nu e una conscentia atatu de determinata si scaderea se oserba mai curundu. Daca 'si alege invetiatoriulu unu duce metodicu, fia care va fi acel'a, atunci elu ajunge la scopu cu securitate, numai se nu schimbe dupa arbitriu metodurile, cà-ci rezultatulu va fi stupiditatea.

Nota 4. Deintre cartile mai vechi, cari areta cumu se cu-
vene a deprinde pre copilu dela inceputu in *artimetica* e *Bern-*
hardi: „Das Rechen nach Pestalozzi als *Mathematik des Kindes*.“
Pentru scolele mai inalte: *Kries gründliche Anweisung zur Re-*
chenkunst für Geübtere. Gotha. 1818. Pentru *geometria*: *Euclidis*
elementorum mateseos Libri XV.

Kries Lehrbuch der reinen Mathematik für die obere classen
gelehrter Schulen. Iena. 1822.

Matthias Leitfaden für reinen heuristischen Schulunterricht
über die allgemeine Grössenlehre, Elementargeometrie ebne Tri-
gonometrie, gemeine Algebra, und Kegelchnitte. Magdeburg. 1813.

CAPU XI.

Invetiatur'a geografiei si a istoriei.

BCU Cluj Central University Library Cluj § 179. Importanța ei

Cunoscentiele *geografice* si *istorice* sunt legate interna-
mente cu una cultura in adeveru omenesca. Cine e, pentru care
'n'ar' fi interesantu pamentulu, pre carele a vediutu elu lumin'a de
antaniu, pre carele 'si a desvoltatu poterile de antaniu, si pre ca-
rele s'au desvoltatu tote lucrurile ce se tienu de natiunea, de
gentea lui? Ce asculta mai bucurosu copilulu, in genere omulu,
chiaru si tieranulu, decatu candu 'i vorbesce cineva despre cele
ce au facutu, ce au vediutu, ce au suferitu stramosii lui, seau
despre cele ce s'au intemplat in ochii lui seau in departare?
Inse cu catu inainta elu mai multu in cultura, cu atatu sente
mai multu necesitatea de a cunosce nu numai patri'a sa, ci
totu pamentulu, formatiunile lui cele originarie si sucesive,
varietatile climatice, originea locuitoriloru si vicendelesu.
Cunoscenti'a acestoru lucruri nu pote se lipsesca nece unui

Si M. Cogălniceanu.

omu cultu in adeveru, cu tote că si acést'a inca dê a se margini dupa circumstantiele omului, inse chiaru si candu se marginesce, nu se cuvene se fia numai una opera mecanica a memoriei, că-ci atunci *geografi'a* si *istori'a* s'au degradatu.

§ 180. Cunoscentie preliminarie.

Invetiatur'a geografiei si a istoriei la inceputu e mai multu conversatiune decatu invetiatura propria. Magistrulu spune copilului notitiile cele mai acomodate etatii lui si cele ce 'lu interesa mai multu despre urbi, sate, munti, vâli, paduri, siesuri, deserte, canali, fluvii, lacuri, mări, insule, mesuri de lungime, regiuni s. a., deintre cari pre unele le pote si aretá. Candu ese la *preamblare* seau candu *caletoresce* cu copiii, atunci are ocaziune a le aretá multe dein atari lucruri, si ar' fi eroare a nu le aretá si a presupune, că si copiii cunoscute toate lucrurile, **carile sunt cunoscute betraniloru.**

Cele de antaniu **naratiuni** istorice e mai bene a le incepe dela omeni particulari, carii au facutu vre unu lucru folositoriu si nobile, carii au desteptatu una idee, au inventatu vre una arte prein carea s'au destinsu si s'au facutu neuitati. Dia'a in carea s'au nascutu ei, veri au muritu, anulul in carele s'au facutu ei neuitati prein faptele lor de multe ori le destepta memori'a naturalmente. Lucrurile memorabili, campii de bataia, cetatile vechi, inscriptiunile, epitafiale s. a., dau ocaziune de a spune, ce s'a intemplat mai de multu in cutare si in cutare locu. Acést'a destepta interese pentru *trecutu*, si duce la ide'a, că omulu pote se scia si despre cei ce au muritu de multu, ce au vorbitu si ce au facutu ei. Asia le pote aretá magistrulu si relatiunile cele de facia ale vietiei civili si 'i pote face că se cugete asupr'a lor.

§ 181. Geografi'a.

Cunoscentiele cele multe, carile se tienu de geografia destepta necesitatea de a o imparti in *cursuri mai multe*, carile au a se acomodá dupa etatea, capacitatea, indigenti'a, chiaru si sesulu precumu si destinațiunea venitoria a invetiaceiloru. Pentru multi va fi de ajunsu *cursulu primu* (§. urmatoriu), celealalte se potu lasá diligentiiei proprie. Pentru cei ce aspira seau sunt destinati la una cultura scientifica superioare va fi necesariu *alu doile cursu*, si pentru completarea scientiei si *alu treile*. Totusi fiacare cursu dê se forme si de sene unu *totu*, care se cuprenda in sene totu ce se tiene de esenti'a geografiei, precumu e: *descrierea pamentului cá corpu cosmicu, descrierea suprafaciei lui continentali* seau coperite cu *apa, istori'a naturale, istori'a universale* si *etnografi'a*: dein tote aceste dê se propuna ceva si *invetiatur'a cea elementaria geografica*.

§ 182. Cursulu primu.

Geografi'a elementaria propune in cursulu primu numai cunoscentiele cele de antaniu, cele mai usiore si mai necesarie dein *geografi'a matematica*, esplica lineele principali de pre globuri, ceea ce e mai generale despre pamentu cá planetu, despre misicarea si relatiunea lui catra sore, pentru cá se pota intielege copiii etatile dileloru si ale aniloru. In acestu cursu inca nu se espune nemica despre gradele *lungimii* si ale *latimii*.—Suprafaci'a pamentului se pote impartiti multu mai usioru si pentru memori'a copiiloru. Faci'a pamentului se marginesce prein mări; pre aceste deu se le cunosca copiii forte bene si numele lor se le intiparesca in memoria. Asia se cuvene a face si cu apele si cu muntii.

Aceste sunt *marginii naturali*, si de aceea pamentulu se si pote imparti mai bene dupa aceste decatu dein puncte *politice* cari sunt forte schimbatoase.

Apoi atari divisiuni ducu naturalmente la cunoscenti'a climei, a pamentului, a muntiloru, vegetatiunii, remnului animariu, a culturai si chiaru a organatiunii omenesci.

Acumu dupa ce cunosce copilulu domiciliulu genului omenescu, dupa ce cunosce numele celoru *cinci parti ale pamentului*, si *numele partiloru mai pricipali* ale acestor'a, atunci invetiatur'a trece la partile *tiereloru*, le areta situatiunea, marginile, estensiunea, proprietatea fisica, cultur'a, locuitorii, urbile mai insemnate. Dupa aceste trece la constitutiunile civili si formele de guverniiu, se intielege ca aceste tote se espunu dupa legea parsimoniei, precumu si aceea ca in *acesta invetiatura elementaria Europ'a* e obiectulu celu mai momentosu, si in Europ'a patri'a propria.

Nota. *Fabri, Galetti, Gedicke* afla a fi mai acomodatu ordinii naturali a incepe cu scolariulu dela loculu domiciliului lui, celu pucinu dela provinci'a lui, si apoi a procede la geografi'a generale. Acestor'a raspunde *Niemeyer*, ca in adeveru e multu mai naturale a incepe asia decatu cu Asi'a, Afric'a, Americ'a, inse procesulu dela universale la particulariu e mai *scientificu*, si asterne mai bene *fundamentulu* pentru scientia. Ast'a e tendenti'a *scolei*. Apoi lucrurile necunoscute, departate si straine stremura prein nouitatea loru, asia in catu si copiii asculta bucurosi naratiunile despre morii celoru selbateci. La acest'a oserbamu, ca chiaru de aceea e neaperatu a incepe cu copiii de a casa, pentru ca se 'i interesamu mai antaniu pentru cas'a si patri'a propria, precumu si pentru morii patriei nostre, apoi se 'i ducemu mai departe.

§ 183. Cursulu alu II-lea si alu III-lea geograficu.

In alu doile cursu se invetia mai deplinu *geografi'a ma-*

tematica, se considera pământulă că planetu și se esplica é-rasi și mai acuratu globulu cu ale sale diferite linee. Asemenea se descrie *mai pre largu* și proprietatea cea *fisica* a pământului; tieriele principali se *impartu* mai în specia; mărimea lor se areta mai determinatu; numărulu urbilor se înmultiesce, avendu în vedere neconținutu importanți'a lor politica, istorica, mercantile și literaria; la cele mai însemnate se indica și numărulu poporațiunii în comparațiune cu alu urbilor vecine seau forte cunoscute, pentru esemplu alu capitalei patriotice. Se numescu formele de guberniu, și celu pucinu *regentii în vietia*. Se pote adange încă și una sumă scurtă a mutarilor prein carile a trecut tier'a în acestu respectu. De s'a nascutu în ore care urbe au parte de locu vre unu omu memorabile, seau de locuesce încă acolo, acést'a se nu se uite nece una dată. Aci magistrulu are ocașiune a consideră și *geografi'a vechia*, cu tote că acést'a se face mai completu candu se propune *istori'a vechia*, în *corografi'a* ce are a se pune înaintea istoriei fiacaruia statu seau poporu.

Cursulu alu III-lea ar' cuprende mai multu una *geografia politica statistica*, carea în scolele, unde se propune numai în clasa suprema, ar' dá ocașiune de a repeti totudeun'a cunoscentiele geografice anteriori, că se nu uite în scolele mai înalte ceea ce au știutu forte bene că copii, ceea ce se templa de multe ori.

§ 184. Oserbatiuni metodologice.

Principia metodice:

1) Magistrulu se nu repause pana ce nu e convinsu, că copilulu a coprensu *imaginea suprafaciei pământului* pre

catu se pote mai determinatu, că se pote orientá usioru si pote respunde acuratu candu 'lu intreba despre pusetiunea măriloru, muntiloru, fluviiloru, tierelor. Se intielege, că spre acestu scopu sunt neaperate globurile si cartele.

2) Cu fantasi'a e neaperatu a exercită si *memoria*. Dar' că se pota tiené copilulu ce e necesariu, se nu se incarce cu lucruri *nefolositorie*. Adevveratu că fiacare scolariu ar' dé se aiba carte de geografia, dar' nu pentru că se o invetie de rostu, ci pentru că se se folosesca cu d'ins'a si se scia cautá de ce are opu. Si geografulu si statisticulu de profesiune dé se aiba de indemana unu repertoriu geograficu, in carele cauta candu are opu.

Nota. Unni geografi schimba numele locurilor s. a., dein nescientia, altii, mai alesu Germanii le schimba dein adensu, pentru esemplu *Zeune* numesce Spani'a si Portugali'a *peninsul'a Pireneiloru*, Itali'a *peninsul'a Alpiloru*, Greci'a *peninsul'a Balcanului*, Ungari'a *tier'a Carpatiloru*, s. a., mai tardiu a luatú érase alte nume; *Stein* si *Ritter* au luatú érase altele. Cu acestu metodu se intuneca istori'a; altii scriu dein geografia multime de urbi cu *numeralu poporatiunii* totutoru că si candu aru voi se faca pre copii membri la burelulu de statisca.

§ 185. Istori'a.

Pedagogii oserba inainte de tote, că invetiatur'a istorica dê se se acomode dupa etatea, scopulu si destinatiunea invetiaceiloru. Pentru invetiaceii de *clasea infima* a poporului ar' fi de ajunsu *istori'a biblica* pentru a'i desteptá dein somnu si pre ei si a'i cultivá in catuva; celelalte, cari s'au intemplatú mai de multu seau cari se templa in diu'a de astadi, le aru invetiá dein spus'a parentiloru lor si dein diaria. Pentru invetiaceii de *clasea de midilocu* de amendoue

sesele se alege magistrulu ce e mai de folosu, fienducà unii că acestia sunt nevoiti a se apucà de profesiunea lor catu mai curundu si nu au tempu că se invetie istori'a in tota intenderea ei, acést'a o potu face numai cei de clasele inalte, că unii ce sunt nedependenti, si cei ce s'au destinatu spre eruditiune. Totusi si acele pucine, se le propuna in ordine si in legatura.

§ 186. Preparatiunea si fundamentulu.

In scolele crestine invetiatur'a istorica se incepe cu *istori'a biblica*; fia, dice *Niemeyer*, că-ci pana acumu nu e altu midilocu mai bunu de a duce pre copii dela vieti'a familiei la vieti'a poporaloru, spre a'i face că se cunosca, cumu s'au inceputu tote scientiele, artile, societatile si constitutiunile poporaloru.

Dupa istori'a biblica se urmeze pentru studentii viitori si pentru cei de clasele superiori *naratiuni* dein *tempurile cele eroice* ale Greciloru si *fiptiuni omerice*, pentrucà aceste au orecare aseminare cu vieti'a patriarcale.

Totusi preparatiunea spre studiulu istoriei se se faca mai multu prein *biografiile omeniloru celoru mai memorabili*, *naratiunile fapteloru si evenimenteloru tempului vechiu si nou*, carile s'au facutu demne de memori'a posteritatii in vre unu modu, inse si aceste inca se se propuna in ordine cronologia si sincronistica, care e basea a tota istori'a, apoi se se insemne tempulu si loculu numeloru si alu fapteloru că aceste se remania nesterse in memori'a copiiloru.

Nota. Tabelele istorice, cronice.

§ 187. Istori'a universale si istori'a speciale.

Unii metodici dicu se se invetie mai antaniu istori'a pa-

triei, apoi cea universale; alții dein contra, se se invetie mai antaniu istori'a universale, apoi cea speciale, si anume istori'a *Greciloru* si *a Romaniloru*, in urma a patriei, si a *statelor europene*,

Istori'a universale inca se se imparta in cursuri. In urm'a acestoru istorie seau alaturea cu d'insele se se propuna si *istori'a culturei si a literaturii* cá una *istoria a umanitatii*, acést'a ar' avé se espuna: inventiunile, inceputulu *artiloru* si alu *scientieloru* si progresulu lor, inceputulu diverselor *forme de constitutiuni*, *ideele cele mari*, carile au schimbatu, au reformatu si au redicatu la culmea gloriei generatiuni si natiuni intregi; in urma *numele si meritele omeniloru celor mari* carii s'au destinsu cá nesce eroi in genulu omenescu. Acesta istoria ar' fi se se propuna in cursulu dein urma cá una repetitiune a istoriei universali.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 188. Istori'a cá mediu de a cultivà memori'a, intieptulu si caracterele seau anem'a.

1) Spre a *ajutá memori'a*, magistrulu se 'si faca inainte de tote unu *calculu de tempu*, in care voesce a 'si terminá cursulu istoricu, pentru cá se nu dé prea mare intendere lucrurilor la inceputu, si la urma se fia nevoitu a spune prea pre scurtu cele mai momentose.

2) Se se folosesca de tote mediale acomodate spre a *facilitá memori'a*, inainte de tote de *tabelele cronologice si sincronistice*.

3) Se nu 'i fia greu nece una data a repeti perioadele cele petrecute. Si *repetitiunile in scrisu*, *estraptele* dein operele istorice, *tabelele istorice* inainta cunoscenti'a fundata, si facu de se imprimu evenimentele in memoria mai profundu.

§ 189. Continuatiune.

Că scolarii se pota *intielege* istori'a, e neapăratu, 1) a premite *corografi'a*, si inca nu numai la istori'a *vechia*, ci la istori'a fiacarui poporu pentru că scolarii se cunoscă acuratu nu numai tempulu, ci si locul, unde s'a templat ceva; de multe ori sunt necesarie chiaru si cunoscenti'a climei, a produselor tierelor diverse, in catu fora de atari cunoscentie nu s'aru poté *intielege* relatiunile poporaloru, originea si cauzele beleloru si ale cuceririloru.

2) A nară nu numai *evenimentele*, ci si cauzele si nesulu lor, geniulu tempului, morii si cultur'a; cumu a ajunsu una natiune la constitutiunea si florea sa si cumu a scape-tatu, cumu a cadiutu: asia istori'a trecutului va fi profeti'a venitoriului. Acesta istoria *pragmatica* se pote invetiă numai dein studiulu istoriciloru celoru mari ai anticitatii si ai tempului mai nou; geniulu seculiloru si vieti'a poporaloru nu se pote *intielege* dein *compendia* istorice, fia aceste catu de bune. Aceste se potu *intielege* dein istorici, că *Erodotu*, *Senofonte*, *Tucidide*, *Polibiu*, *Cesare*, *Tacitu*, *Liviu*, *Salustiu*, *Machia-velu*, *Robertson*, *Hume*, *Gibbon*, *Müller*, *Thiers* s. a..

3) Spre a *esercită* deimpreuna cu memori'a si fanta-si'a si judeciulu e bene a face de multe ori *paralele* intre evenimentele, carapterii si vicendeles natiuniloru si particulariloru, seau a obligă pre scolari că se le afle, mai alesu la repetitiune. Acést'a inca contribuesce spre a cunosce de multe ori luminatu, cumucă cauzele ecari au efekte eceri.

Nota. Inceputulu natiuniloru si alu statelor se reprezenta bene pre cartele numite *riulu timpuriloru*, si originea familielor in istoriele particulare, pentru esemplu romana, se reprezenta prein *tabelele genealogice*, precumu *tabelelele genealogice* ale *Scipioniloru*, *Apiiloru* s. a. la *Fr. Fieveler*.

§ 190. Continuatiune.

Studiulu istoriei are influentia forte mare in anem'a si in cultur'a caracterului teneriloru; deci se si cuvene a propune istori'a asia, in catu acesta influentia a ei se se ajute mai alesu in anii teneretieloru, candu sentimentulu nu e amortitu si anem'a e capace pentru tote impresiunile mai bune. Istori'a are se arete, ce remane pururea demnu de stima si de imitatiune in tote vicendeale genului omenescu, si ce merita a se inferá cá se remania obieptu de dispretiu urmatoriloru, cu tote cá a potutu se stralucesca si se orbesca lumea in catu va tempu; istori'a dê se curatie si se nobilite sentimentele omeniloru, si se produca fapte uniformi cu atari sentimente; in urma ea dê se invetie pre omeni cá se fia nu numai mai *intielepti* dar' si mai *prudenti*, in catu se pote impacá prudenti'a cu intieleptiunea; daca istori'a n'ar' aretá seau n'ar' produce aceste efepte, atunci ea n'ar' fi de nece unu folosu; ar' poté se scria cineva *anali*, si se puna in fiacare di nume de omeni si fapte, cá nu aru folosi nemica fora de efeptele anteriori.

Totusi ar' fi unu *metodu* eróneu, candu ar' schimbá cineva tota istori'a in *morale de esemple*; una propunere simpla si via a fapteloru, si a caracteriloru face de multe ori efeptu mai mare decatu *aplicarile* cele lungi; asemenea si alusiunile scurte, mai multu sententiose; judeciulu si sensulu morale se se destepste nu tare de multe ori ci la loculu seu; dupa nararea unui lucru mare, teribile seau revoltatoriu face mai mare impresiune tacerea seriosa si semnificativa decatu alocutiunile si admonitiunile cele mai ritorice. Trofeele lui *Miltiade* au indemnatu mai multu pre *Temistocle* decatu ar' fi facutu acést'a chiaru si oratiunea cea mai pomposa despre meritele lui.

Nota. Istori'a e scol'a virtutii, à intieptiunii si a prudentiei dupa sententi'a celor mai mari istorici, ei au lasatu posteritatii virtutile si vitiale timpului lor. „*Ne virtutes—precumu dice Tacitu—silicantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit*”^{1.}

§ 191. Stiintele naturale.

Aceste au se espunu: 1) cunoscentiele despre *universu*; 2) despre *produplicatele naturei*, cari parte deu *descrie* dupa proprietatile si usu lor, parte *clasificate* dupa aseminarea cea mare a organatiunii lor; 3) se invetie pre scolari a cunosce *poterile naturei* cele universali, si *legile* eficientiei lor, si inainte de tote 4) a cunosce pre *omu*, organismulu corpului si alu spiritului lui, *legile cugetarii* si ale *voirii* lui, drepturile si detoriile lui.

Tota cunoscenti'a naturei se se acomode dupa pusetiunea si gradulu culturei scolariilor, in scolele *poporarie, dela urbi, invetiate*.

Nota 1. Magistrulu se nu incarce memori'a scolariilor cu prea multi numeri, nume de plante, animaria, mineralia, pre cari le uita érase, mai alesu unde lipsescu esemplariale cá se le pota vedé. Scopulu lui se fia mai multu a desteptá in scolari *sensulu* spre studiulu naturei decatu a le propune *tota istori'a naturei* si *tota fisic'a*, atunci scolarii nu aru poté invetiá alte lucruri necesaria, pentru esem plu limbele neapérate.

Nota 2. Invetiatur'a dê modificata dupa interesii invetiaceilor. Altu interesu are *studiosulu naturei* candu cerceta *produplicatele naturei*, altulu érase *invetiaturulu* in genere, apoi *profesiunistulu*, *negutiatoriulu*, *economulu* s. a..

Nota 3. Aci inca se disputa invetiarii, unii dicu, cá e mai naturale a incepe dela descrierea *produplicatelor naturei*, carile ne

1) Annal. III. 65; Hist. I. 1, 3.

cercundau, si asia a inaintá pana la universu, altii dein contra, cá e neaperatu a dá scolariloru mai antaniu una idea despre universu gia in invetiatur'a elementaria, nu una *astronomia* scientifica, pentrucá acést'a se tiene de matematic'a superioare, ci atate cunoscentie cate se potu pretende dela fiacare omu cevasi mai cultu.

§ 192. Modificatiunea metodului.

In scientiele naturali celu de antaniu e globulu pamentescu si cele *trei remne* cu obieptele loru. Aceste ceru studiulu celu de antaniu. Nece unulu dein aceste trei remne se nu remania nestudiatu, cu tote cá comunemente celu minérale se studia mai pucinu. Spre a le studiá cu succesu sunt neaperate *coleptiunile*, ajuta inse si *cartele* bune, si *ordinatiunea sistematica* a produselor naturali.

Unii pedagogi afla cá in scolele *poporarie inferioare* ale unoru natiuni se invetia prea multa istoria naturale, si cá in aceste ar' fi de ajunsu *bibli'a* cu carea s'ar' poté legá si invetiatur'a despre natura. In *celealalte* scole si in *invetiatur'a privata* se se acomode dupa *scopulu celu subieptivu* alu scolariloru; acést'a va decide, daca are invetiatur'a se se marginesca numai la unu cursu elementariu, carele propune numai cunoscentiele cele mai necesarie si cele mai *folositorie*, seau daca voesce se prepare pre scolari pentru unu cursu *superioare*; totu dela acelu scopu depende, daca produsele naturali au se se propuna scolariloru avendu in vedere mai multu proprietatea loru cea interna, seau totu de una data si *usulu* loru pentru omeni si insemnatatea loru pentru vieti'a eterna.

Nota. Una coleptiune, fia catu de mica, nu pote lipsi nece unei scole. In invetiamentulu publicu d'ins'a e unu aparatu scolasticu necesariu, éra in educatiunea privata unu midilocu de pe-

trecere recreatoria. Nu se cere că esemplariale se fia nesce raritati si pretiose, pentru copii tote produsele naturei sunt interesante si au destula insemnatate. *Cunoscenti'a plantelor* se incepe mai bene dela plantele, carile ne cercundau, si se inainta prein cultura propria si gradine mici. Inse si *ierbariale* sunt si recreatoria si instructive. Ver'a se potu adună si iern'a ordină. Coleptiunile de *insepte* si de *fluturi* sunt inca si mai placute; numai se cuvene a nu tortură animariale ci a le ucide indata. Petrele comuni inca sunt instructive. Se intielege, că scolariulu dê se 'si faca unu catalogu despre tole cele ce a invetiati.

Nota 2. Septiuni anatomice nu se facu; cu tote că scolarii aru invetiá forte multu candu le s'aru face atari septiuni de animali, paseri, brosce s. a., si ar' fi multu mai folositoriu a le face remuneratiuni de microscopia, lupe si alte instrumente cari se ceru spre atare scopu, decatu remuneratiuni de lucruri de moda.

§ 193. Fisic'a.

Scolarii incepu se cunosca *legile naturei* candu invetia istori'a naturale. Spre acestu scopu dau oca siune in tote dilele fenomenele cele multe cari se templa pre ceriu si pre pamentu, potestatea elementelor, tempestatile, efeptele aerului, focului s. a..

Cunoscenti'a legiloru naturei se propune copiiloru la inceputu că una cunoscentia fragmentaria, éra dupa ce au crescutu mai mari, si voescu a'si cêstigá una cultura superioare, atunci le se propune *fisic'a elementaria* in ordine. Acést'a incepe dela fenomenele cele mai cunoscute, dela legile cele mai simple ale motului, coerentiei si greutatii, pre catu aceste se potu face intuitabili prein experientia si experiente, dupa aceste trce emagistrulu cu scolarii sei la cercetarea materieloru, caldurei, apei, aerului, luminii, a materieloru electrice si magnetice.

Cunoscenti'a superioare matematica nu se tiene de *cur-sulu primu*, ci de *alu doile*, carele daca nu s'a reserbatu pentru universitate, atunci are se se puna in una dein clasilor supreme gimnaziali. Unu aparat e necesariu atatu pentru cursulu primu catu si pentru celu secundu. Aci capulu lucrului e una descriere acurata a fenomenelor, cunoscenti'a legiloru carile nu sunt numai ipotetice, esercitarea practica in mesurarea si estimarea poteriloru fisice.

In scolele poporarie magistrulu dă se aiba in vedere si prejudeciale, superstitiunea si conceptele cele false ale poporului pentru că se le inderepte, si se 'i insufla concepte juste despre natura si despre fenomenele si legile ei.

§ 194. Cunoscentie despre omu.

Cunoscentiele despre natura aru fi forte defeptuose fora de cunoscenti'a despre omu. Scopulu celu de *antaniu alu* acestei cunoscentie e că omulu se nu fia strainu in cas'a sa, *alu doile* că se invetie a se *estimá pre sene insusi*, a cugeta cu demnitate despre natur'a sa, si a cunosce germinile perfeptiunii, carile se afla in aceeasi.

Scolariloru se cuvene a 'si cástiga cunoscentie nu numai despre corpulu ci si despre sufletulu omului, totusi aceste cunoscentie nu voru forma una asia numita *antropologia* seau *psicologia* propria.

E lucru greu a tiené mesur'a derepta si a nu propune nece prea multe nece prea pucine candu se propunu cunoscentiele despre omu, de alta parte e lucru delicatu a vorbi inaintea copiiloru despre partile corpului omenescu, de aceea e mai bene a propune copiiloru cunoscentiele despre omu de una data cu cunoscentiele despre animaria si a'i face lu-

atori amente la notele in carile organismulu omului semina au nu semina cu organismulu animarialoru. Cu acesta oca-siune magistrulu pote face si oserbatiuni *praprice* seau *macrobiotica* propria.

Doptrin'a antropologica se pote pune mai bene in clasa suprema reale seau gimnasiale, inse nece aci cá una *anatoma* si *fisiologia* scientifica; anume se nu se incarca memori'a studentiloru cu nume tare multe, pre cari le invetia numai pentru cá se le uite; ci se le propuna partile corpului omenescu si funtiunile lui cele principali, si acele se le si *arete* daca e cu potentia, alt'mentrea acestei invetiature inca se dé una tendentia morale si religiosa.

Nota. Candu areta struptur'a si funtiunile corpului omenescu dein struptur'a si funtiunile animarialoru, atunci e mai bene a luá scheletre seau cadavrii de animaria; tortur'a animarialoru pentru acelu scopu nu e permisa, fora numai naturalistiloru celoru profundi in favorea scientiei. Esperienti'a a aretatu cá cei ce se ocupa necontentitu cu *ose omenesci* si cu *corpuri morte*, deu se fia forte petrúnsi de ide'a demnitatii omenesci si de estimiulu umanitatii cá se nu le se debilitate sentimentulu si estimiulu cu carele sunt detori demnitatii omenesci. Si in adeveru nu se cuvene copiiloru cá se se joce cu ose si cu capace, in carile a locuitu una data unu spiritu cugetatoriu. Chiaru si corpulu seau cadavrele neinsuffetitu dê se remania inaintea loru sacru cá remasiti'a unei nature asemine celei divine. Candu se areta scheletrele omenesci si preparate particularia, acést'a se se faca a rare ori, numai pentru scopulu invetiaturei, si cu mare seriositate.

§ 195. Elementele de filosofia

In unele scole gimnasiali filosofi'a e lasata afora de totu dein programa, si studentii trecu la universitate cu totulu nepreparati. Celu pucinu *psicologi'a empirica* si *logic'a* sunt

neaperate a se propune in gimnasiu, s'ar' poté propune si una *etica poporaria*. Esercitiale 'sunt necesaria si in filosofia; istori'a filosofiei se tiene numai de acedemia.

CAPU XII.

Despre invetiatur'a limbeloru straine in genere, si in specia despre cele mai noue si mai vechi.

§ 196. Scopulu invetiarii limbeloru straine.

Pentru clasile cele inferiori ale societatii si pentru partea cea mai mare a sesului femeescu ajunge deplinu in regula *limb'a materna*. Unii membri dein clasile midilocie si superiori au opu se invetie acumu una limba acumu alta *limba straina* spre a se poté intielege cu strainii in negotiale esteriori seau in comerciulu civilu. (Sunt apoi unii carii invetia limbe straine nu pentru folose economice ci cá midilocu formale pentru una cultura superioare, cá adeca se pota cunosce ideele, si sentimentele cari se afla scrise in') documente.

§ 197. Limbele mai noue, scopulu invetiarii loru.

Limb'a e imaginea cea mai credentiosa a gradului culturai natiuniloru, ea se afla in cea mai strinsa legatura cu tota sum'a ideelor, cunoscentieloru si a ocupatiuniloru a-celorasi, limb'a fiacarii natiuni e totu de una data celu mai autenticu monumentu istoricu alu ei. Acumu deintre tote limbele mai noue pre noi ne interesa mai de aproape limbele romanesci: italiana, spaniol'a, portugalic'a si galic'a; acesta dein urma s'a facutu una necesitate neaperata pentru multi

i) S. S. Lucian

dein clasele de midilocu si superiori, ea s'a facutu in cursulu timpuriloru limb'a mai a tota lumea *culta*, pote chiaru asia de accidentalmente, cumu se facuse mai nainte cea *latina* limb'a universale a lumii *erudite*. Alt'mentrea limb'a *galica*, *inglese* si *italiana* ocupa locululu celu de antaniu intre limbele mai noue. Inse precumu dicu Germanii, cã pentru d'insii limb'a *inglese* e si mai aproape si mai neaperata decatu cea *galica*, si cã cea *inglese* a contribuitu mai multu la cultur'a loru cea estetica decatu cea *galica*, cu tote cã pre acést'a o amau pana la nebunia mai alesu in periodulu candu s'a fostu desteptatu gustulu la d'insii: asia demu se dicemu si noi, cã pentru noi limb'a *italiana* e si mai aproape si mai neaperata decatu cea *galica*, si cã ea ar' fi contribuitu mai multu la cultur'a gustului si a limbei nostre, pre candu dein contra cea *galica* a contribuitu nu pucinu la corumperea limbei nostre. Limb'a *italiana* a fostu cea de antaniu, carea s'a perfeptiunatu in poesia si in prosa; operele ei intrecu pre tote operele cele contemporane ale *Galiloru* si *Britaniloru*. Ea a fostu totudeun'a in legatur'a cea mai intima cu music'a.

Tutetrele aceste limbe (*galic'a*, *britanic'a* si *italian'a*) se deriva dela cea *latina*.

Scopulu invetiarii acestoru limbe inca e *esternu*, pentru usulu loru in cemerchiulu vietiei sociali, si *scientificu* pentru literatura.

Nota 1. Pentru cei mai multi omeni ajunge deplinu *limb'a materna*, asia catu in scolele poporarie limbele straine potu se lipsesca de totu. Si unele familie de clasa midilocia perdu prea multu tempu cu invetiarea limbelor straine fora de carile aru poté fi, si mai alesu cultur'a cea adeverata a fetelor remane la una parte cu nespusa pierdere natiunale. Se intielege, cã fetele

comunemente abia potu inaintă pana acolo că se lega, si se intielega cate ceva, mai pucine că se si vorbesca.

Nota 2. Limb'a *germana* e necesaria pentru Românii cei ce sunt in relatiuni comerciali cu Germanii si pentru literati, cea *slavona* specialmente pentru literati, fienducă sunt multe documente relative in istori'a noastră natiunale scrise in limb'a slavona, si ar' fi bene că aceste se se scota la lumina de Români. Literatii nostri apoi se voru ocupă chiaru si cu limb'a *Indiei*, anume *limbistii*.

§ 198. Cumu se invetia limbele straine.

Limbele straine se invetia *dein usu* (ex usu), si *dein gramatica*. Inse numai dein usu nu se potu invetiă nece limbele moderne, fora numai in atari familie, caror'a le e rusine a vorbi in limb'a natiunale, si vorbescu in alta limba straina. Acést'a inse acumu nu se mai templa la natiunile incivilite, acumu pentru esemplu familielor germane de clasa superioare nu le mai e rusine a vorbi in limb'a germana că pre tempulu galomoniei, chiaru si la Unguri inca a incetatu de multu afeptatiunea de a vorbi in limb'a germana. Deci dara e neaperata si gramatic'a, chiaru si pentru studiulu limbelor moderne, cu atatu mai vertosu pentru cele vechi clasice.

Nota. Intru acést'a s'au unitu toti că limbele moderne se invetia mai usioru si mai curundu dein usu, unde e acest'a cu potentia, care inse nu eschide studiulu gramaticale ce are se acceda mai tardiu. De aceea conducu magistri *franci* cei ce voescu a invetiă francesce. In scole unde se invetia limbele moderne numai cu gramatic'a că cele vechi nu se face atat'a progresu in asemenea tempu. Scol'a *filantropica* a incercatu se invetie mai multu dein usu si limbele vechi clasice, inse nu i a succesu, acést'a e si cu nepotentia mai alesu in respectulu limbei grece antice.

§ 199. Regul'a cea mai generale de a se oserbá la invetiarea limbelor.

Fiacare invetiatura cere doue elemente: *invetiarea* si *esercitiulu*, inse invetiatur'a limbelor le cere pre aceste specialmente.

Magistrulu de limba are se se feresca mai alesu de a nu *ingreuiá* si de a nu *inlesni fora de tempu* invetiatur'a limbei. Regul'a cea mai generale asia dara e acést'a: *a de-steptá aptivitatea cea propria a scolariului, a'i dá ataf'a materia pentru esercitarea poteriloru cata potu purtá aceste, si dupa aceste a mesurá atatu ingreuiarea calu si facilitarea.*

Nota. Unii magistri la inceputu ceru dela scolarii inceputori se afle sensulu unei limbe straine numai ca ajutoriulu *vocabulariului* si alu *gramaticiei*, inainte de ce ar' avé vre unu conceptu despre gramatica si despre vocabulariu, si fora se le arete, cumu se caute, cumu se afle *regul'a* si *cuventulu*, cumu se intielega abreviaturele; rezultatulu e cá coplii 'si pierdu plecarea spre invetiatura.

Alti magistri dein contra ajuta prea multu pre scolari candu traducu dein limb'a straina in cea materna, chiaru si in scolele medie si superiori, le spunu tote, si ábia 'i lasa cá se esprime una construptiune, pre carea o aru nemeri si fora de ajutoriulu magistrului. Altii éراسi permitu scolariiloru cá se se folosesca cu cartile facilitatorie, pentru esemplu cu traduptiunile dein limb'a straina in cea materna, le spunu mai toti idiotismii carii vinu in esercitiale impartite, si alte asemenea prein cari se favoresce lenea si se enerva diligentia propria.

Sunt si atari institute mari scolastice, unde nece nu cugeta despre aceea, cá ar' fi bene cá scolarii mai maturi se lega si alti autori afora de cei pucini carii se legu in scola, se se adopere a 'i intielege, a 'i traduce, a face estrapte deintru insii, si a 'i imitá.

§ 200. Metodic'a invetiaturei in limbele noué. Esercitiale elementaria.

In limbele straine pronuntiatiunea e lucrulu celu mai

greu, carea nece nu se pote invetiá deplinu. decatu numai dela unu natiunalistu. Pronuntiatiunea unei limbe se pote scrie cu ortografi'a altei limbe, inse eufoni'a completa nu se pote scrie, acést'a dê se se invetie numai dela natiunalisti.

Inainte de a incepe la *legere*, magistrulu spune scolariului multe *cuvente* si *propusetiuni* si 'lu face cá se le spuna si elu asia cumu le a spusu magistrulu; acestu esercitiu e neaperatu.

Spre acestu scopu alege magistrulu cuventele si frasile, carile venu mai adese ori in vietí'a comune.

Dupa cuvente si propusetiuni venu *perioade scurte*, apoi naratiuni mici, versuri si poemate usiore, pre aceste scolarii mai antaniu le traducu in limb'a româna, apoi le spunu de rostu.

Numai dupa ce s'au premisu aceste, apoi incepe magistrulu a esercitá pre scolari in *legere*; si anume *prelegundu* mai antaniu elu, *apoi* facündu pre scolari cá se *legá* si ei.

La inceputu magistrulu nu le spune multe *regule asupr'a pronuntiatiunii*; afora de cele mai neaperate, pentru esemplu, cá se nu pronuntie in limb'a francesca pre *u* cumu 'lu pronuntia Românii si altii, ci se 'lu pronuntie *ü*, s. a..

Totusi cu *legerea* dê unita *prelegerea* indelunga, si magistrulu se faca pre scolari, cá se espuna si sensulu celoru lese. Acést'a ajuta progresulu mai multu decatu traducerea cea laboriosa, chiaru si a lucrurilor mai usiore, cu carile se face inceputulu comunemente.

Inse candu se apropia tempulu cá magistrulu se dê in man'a scolariloru una carte in limb'a straina, atunci e forte bene a alege chiaru dein acesta carte *vorbele* si *propusetiunile*, pre carile voesce a le *spune* scolariloru, si a'i face cá se le spuna si ei de rostu.

In acestu modu scolariulu se prepara pentru traducere fora se oserbe si totu de un'a data oserba cu placere fructulu si cêstigulu diligentiei sale.

Nota 1. Pre acesta cale se invetia limb'a materna in timpul celu mai scurtu, de ce nu s'ar' poté invetiá si limbele straine? Cumu amu invetiatu romanesce? Mai antaniu ne au vorbitu lucruri pre carile noi nu le amu intielesu. Mai antaniu ne au numitu obiectele cele mai cunoscute si mai sensibili. Aceste ne le au repetitu de multe ori, ne au facutu cá se vorbimu, bene, reu, cumu amu potutu, si au gâcitu ce voimu numai dein nesce indicatiuni forte scurte. Unele le amu invetiatu de rostu, dein cari la inceputu amu intielesu forte pucinu, cu incetulu inse amu intielesu mai multu fora se scimu cumu s'a intemplatú acést'a. In pucini ani ne amu cêstigatu in limba una copia si una desteritate, carea nu s'ar' poté crede, daca nu o ar' confirmá esperimenti'a de tote dilele.

Nota 2. Fienducá e neaperatu a exercitá si memori'a, magistrulu va dá scolariulu si problemate de *vocabule*. Aceste se scriu, pentru cá scolarii se se le pota avé de facia si se le pota repeti, *vorbele si frasele* se ieu dein viet'i'a comune, si carile se potu folosi in viet'i'a comune, *economica, tehnologica* s. a..

§ 201. Traducerea celoru lese si audite

Spre a se exercitá scolarii la inceputu in *traducerea celoru lese* serbescu *cartile de leptura* seau *elementarie*, aceste au si *vocabulariulu* necesariu, si e bene a se tiené de d'insele, unde are cineva se invetie pre inceputori. Dela aceste va trece la *crestomatie* mai mari seau la *autori intregi*, si anume dela cei mai usiori prosaici seau poetici, *narrativi*, istorici morali, epistolari, va trece la cei retorici si *scientifici*, si in urma la *poetii* cei mai grei dupre complexu si stilu.

Magistrulu se nu se multiamasca nece una data numai cu intielegerea pre diumetate a celoru ce se legu, seau numai cu gacitur'a intielesului, si se tienia multu la una *traducere credenti sa*.

Daca 'si au cêstigatu orecare desteritate scolarii cu modulu, despre carele amu vorbitu mai susu (§ 200, 201), atunci nu le va fi greu a traduce dein limb'a straina in cea materna. Inse daca nu 'si au cêstigatu atare desteritate, atunci magistrulu dê se *traduca*, se *construesca* si se *esplice* mai antaniu insusi, apoi se traduca, se faca construptiunea, si se esplice si scolarii. Inceptorii nu se sparia cu nemica mai multu, decatu candu magistrulu presupune prea multu despre d'insii, si nu oserba, cã loru tote aceste lucruri sunt noue si necunoscute.

In ultra magistrulu face cã scolarii se traduca nu numai ce *legu* ei, ci si cele *audite*, adeca ce lege magistrulu. Chiaru in limbele moderne e mai neaperatu a intielege cele *vorbite*, prein acêst'a se prepara scolarii cã se pota vorbi si ei; aseminea e si *diptarea* si *traducerea celoru diptate* una preparare si unu subsidiu necontenitu atatu pentru ortografia catu si pentru stilu. Dein contra esplicarile cuventeloru si lucrurilor cele lungi, asia numite statarie, sunt reprobate in limbele noue. E destulu a esplicã idiotismii si cele ce sunt mai necesaria.

E neaperatu a lege *rapede* si *multu* pentru cã cineva se pota amã limb'a si se o pota invetiã curundu. Scolariulu, carele intru unu anu intregu abia lege pana la diumetate unu tomurelu, nu pote se cêstige interese pentru limb'a aceea, carea atatu de pucinu 'lu ajuta cã se 'si inmultiesca cunoscentiele. Scolariulu dê se intielega ceea ce lege, dar' se nu sté prea multu la fiacare cuventu seau regula.

✕ § 102. Esercitia gramatice in scriere si vorbire.

Precumu e de folosu, si semnu de una cultura superioare a cunosce gramatic'a limbei materne, asia si inca multu mai necesariu e a cunosce bene legile limbeloru straine.

Esercitarea in scriere a fostu recunoscuta totudeun'a. Cicerone dice: „Caput est, quod minime facimus, *quam plurimum scribere*. Stilus optimus et praestantissimus dicendi effector ac magister.—Omnes sententiae, verbaque omnia, quae sunt cujusque generis maxime illustria, sub acumen stili subeant et succedant necesse est ¹.

E bene a invetiá limb'a straina asia in catu nu numai se o intielega si se o vorbesca cineva, ci se si scria in d'insa.

Esercitiale prime in vorbire se potu uni cu legerea. Magistrulu intreba tote cele lese, si scolariulu are inaintea sa tote cuventele in catu se cere numai cá se le dé form'a si legatur'a cuvenita.

Nota 1. Despre *metodic'a* scrierii mai oserbam.

a) Dupa ce cunosce scolariulu elementele prime si sci de rostu una suma de cuvente, declinatiuni si conjugatiuni, si dupa ce magistrulu a lesu si a tradusu catuva tempu impreuna cu scolarii, atunci incepe a le dá *formule de tradusu in limb'a straina*, aceste la inceputu se fia pre catu se pote mai scurte si mai usiore, se le alega dein cele lese, asia in catu scolariulu se n'aiba de a schimbá decatu dora numai *casulu* si *tempulu*.

b) Scolarii dein scolele medie potu traduce cu incetulu periode intregi, mai tardiu bucati mai lungi.

c) Scolarii se se deprenda e imitá pre scriitorii cei mai buni, a 'si apropiá stilulu loru celu frumosu. Se le se recomende, cá se faca *estrapte dein cele ce au lesu*, se prefaca bucatile poetice in prosa. Prein aceste ei 'si voru apropiá limb'a autoriloru buni.

1) De Orat. I. 33.

d) Unu exercitiu forte folositoriu e *retroversiunea*. Scolariulu traduce una bucata dein limb'a straina in cea materna, o pune la una parte, si dupa catuya tempu o traduce éراسي in cea straina.

e) De multe ori magistrulu dê se lucre *împreuna cu scolarii*. Elu spune cugetarea românesce, scolarii proiepta cumu ar' dé se se esprima aceea pentru esemplu francesce, si magistrulu compara proieptele. Seau unulu deintre scolari traduce, acést'a se scrie, si ceialalti scolari o judeca, o inderepta, o ordina mai bene s. a..

f) *Coreptur'a* se fia acurata, se se faca cu gur'a si se fiã basata pre ratiuni. In clasile pline de scolari unele corepture se se faca cu deamenuntulu, altele mai multu numai in generariu, pentrucà coreptur'a in scrisu ajuta pucinu pentru cei lenesi. A une ori *esercitiale* se potu imparti cá se le critice scolarii.

§ 203. Limbele anticitatii clasice.

Limb'a *greca* si *romana* nu sunt necesarie numai pentru cá se legemu in *originariu* operele, documentele si legile celoru doue natiuni mai culte dein anticitate: ele sunt necesarie mai vertosu pentrucà sunt fundamentulu culturai spirituali mai inalte si mai libere; tota scienti'a, cultur'a si artea superioare, cata se afla in Europ'a, si la natiunile mai incivilite, vene dela *Greci* si dela *Romani*; de aceste limbe sunt legate tote *studiale umanistice* si totu ce vene sub nume de *archeologia*. Afora de limbele clasice se pote numerá si *ebraic'a* intre limbele antice, care ar' dé se se puna intre obieptele de invetiatura pentru una clase de studenti. *Ebraic'a* e necesaria pentrucà e limb'a cea originaria a unei parti dein sant'a scriptura.

Nota. Adeveratu cá *usulu* limbelorui antice nu e neinsemnatu nece pentru *alte* scientie. Cà-ci totu are ceva valoare totudeun'a, daca le cunosce *teologulu*, *juristulu* si *mediculu*, chiaru si daca nu pote se fia *umanistu ex professo*.

§ 204. Reportulu intre limb'a greca si latina.

Dela care limba se se incepa studiulu limbелору antice, dela cea greca seau dela cea latina?

Unii pedagogi sustienу, cа e neaperatu a se incepe dela cea greca, pentrucа, 1) limb'a greca e mai vechia decatu cea latina; 2) roman'a se *deriva* mare parte dela cea greca, gramatic'a ei inca s'a formatu cu totulu dupa cea greca, precumn areta partea ei etimologica si mai alesu sintaptica. 3) Limb'a greca merita locul primu si pentru precelenti'a ei, fienducа ea insemna tote adoperatiunile cele cugetabili ale mentii omenesci, ea insemna inaltimea si profunditatea celui mai cultu poporu dein anticitate, apoi si pentru carminile ei cele musicali-prosodice. 4) In urma literatur'a greca e multu mai copiosa decatu cea romana, ai de unde se alegi autori pentru lectura, fienducа ea posede scriitori cа Omeru si Erodotu, carii se potu numi *autori elementari*.

In contra acestui planu s'a declarat majoritatea pedagogilorу dein urmatoriele ratiuni:

1) Vechimea unei limbe are insemnatate pentru cercetarile limbistice, dar' nu si pentru studiulu celu fericitu alu limbелору, atunci amu devе se invetiamu mai antaniu limb'a latina, apoi pre cele moderne.

2) Limb'a latina e in multe resеpte mai simpla si mai usiora, si conjugatiunea ei se apropia mai tare de conjugatiunea limbелору moderne dreptu verbii ausiliari.

3) Chiaru pentrucа cea greca e mai copiosa, mai perfecta si mai grea, nu se pote pune in tote scolele ne potendu si ne fiendu chiamati toti scolarii a fi filologi si umanisti *ex professo*.

4) Autorii greci, precumu e *Omeru* si *Erodotu* nu potu fi autori elementari, nece carti scolastice pentru inceputori.

5) Limb'a si literatur'a latina se pote considerá cá *legatur'a* intre *mundulu anticu* si *intre celu modernu*, d'ins'a e cea mai acomodata pentru a cunosce mundulu anticu, afora de aceste cá mam'a mai multoru limbe moderne e multu mai necesaria pentru studiulu acestor'a decatu cea greca.

6) De candu s'a facutu limb'a latina *limb'a invetiati-loru*, de atunci tote scientiele s'au scrisu in limb'a latina a-sia catu d'ins'a e una indigentia universale gia pentru a in-tielege acele scientie. Limb'a greca se tiene numai de an-ticitate, cea romana e legata si identificata cu viet'i'a po-poraloru si cu tote scientiele.

7) Daca ceru aceste ratiuni cá si alte ratiuni se in-cepa studiulu limbелору clasice dela cea latina, cu atatu mai vertosu suntemu obligati noi a tiené acesta ordine, fiendu si originea si limb'a nostra latina, si in certe respepte chiaru mam'a celei latine; apoi si cultur'a tenerimii nostre se cu-vene a fi *natiunale* romana, nu elina; in urma limb'a latina e mai momentosa si pentru cea mai mare parte a studenti-loru carii trecu la facultati cá ceea ce e mai legata cu vi-et'i'a praptica decatu cea greca, cá-ci, precumu dice *Köppen*: „in limb'a greca pucini studenti mergu mai departe de *elemente*, apoi numai aceste pucinu contribuescu la cultur'a cea *formale* a spiritului seau mai nemic'a.“

Nota 1. Unu *magistru privatu* ar' poté se incepa si dela limb'a greca, candu ar' avé unu discipulu forte *mentosu* si ar' voi se 'lu faca elenistu, dar' unulu cá acel'a ar' 'devé se mergea cu discipululu seu in Elad'a, cá se 'lu invetie acolo la fontana si in faci'a locului.

Nota 2. *Cintilianu* dice: „*A graeco sermone puerum incipere*

malo; latinus in usu est vel nobis nolentibus.“ Adeca Romanii cauta se incepa limb'a *straina* dela cea greca; inse istori'a areta, cà tote poporale crestine au datu prioritatea si preponderanti'a celei latine, in acesta ordine n'au facutu vre una schimbare nece umanistii cei mai mari, cu tote cà au cultivatu si pre cea greca.

§ 205. Metodic'a, exercitia elementaria.

Magistrulu limbелору antice nu incepe numai decatu dela *legere* si *traducere*, mai antaniu elu *vorbesce* inaintea discipliloru, le *spune* cuvente dein limb'a antica, le dà *cuvente*, *frasi*, *mici bucati prosaice* si *poetice* spre a le *invetià* de *rostu*; asia ei se deprendu pre incetu cu sunetele si cu formele limbei antice; nu se cuvene nece decatu a neglege aceste *esercitia elementaria*; cà-ci e mai naturale a incepe asia, decatu a incepe dela *legere*, *traducere* si *gramatica*.

Nota. Apoi a invetià limb'a antica dein gramatica scrisa in limb'a antica, precumu se invetià mai inainte limb'a latina, e si lucru absurd; despre acestu metodu dice *Scioppius*, numitu si *grammaticus terribilis*: „Est et aliud quiddam, cujus nomine *stultitiae* palma recentioribus debetur, quod pueros *grammaticae praecepta prius discere postulant*, quam illi linguam latinam, qua praecepta traduntur intelligunt, quo quidem haud scio quid magis absurdum et abhorrens cogitari posset.“

Leibnitz dice: „De grammaticis sic sentio: *pleraque usu discenda*, *regulae deinde addendae ad perfectionem* ¹.“

Acestu metodu recomanda si marele filologu *I. M. Gesner* si alti renumiti pedagogi, cá adeca magistrii, carii voru se invetie pre copiii ce nu sciu inca nemic'a latinesce seau grecesce, se 'i deprenda in modulu aretatu celu pucinu unu patrariu seau una diumetate de anu mai antaniu fora de *carte de lectura* si *gramatica*, se invetie de rostu catu de multu latinesce si inca si grecesce. Cei forte mentosi, mai alesu carii sunt nascuti pentru limbe,

1) Op. V. 368.

aceaia facu progresu cu veri care metodu, inse metodic'a nu se pote lasá nece una data numai pre acést'a.

La limbele antice nu e bene a incepe cu copiii inainte de alu 10-le seau 11-le anu, atunci tempulu pentru acele exercitia preliminară ar' poté fi mai scurtu, mai alesu daca copiii au invetiati pana atunci vre una limba noua in catu nu le mai e straina de totu ide'a formeloru, numiriloru si a exercitioru gramaticé.

§ 206. Esercitiale prime in legeru, traducerea unita cu elementele gramaticiei.

Dela exercitiale preliminară magistrulu trece la *legeru*, de aci la *traducere*. Acumu vene si *gramatic'a*; *paradigmatele* totudeun'a se unescu cu cele *românesci*; copiii oserba *regulele genului* (genus), legatur'a sustantivului si a adieptivului.—Metodulu *analiticu* si *sinteticu* se potu uni, cestu dein urma remane regula.

Magistrulu se feresce de totu ce e *abstractu*; elu lasa cursulu gramaticiei celu *obieptivu sistematicu*, unde se punu mai antaniu tote cele etimologice apoi tote cele sintactice impreuna cu cele afini amenduroru, si urma metodulu dupa carele inceputoriulu pote invetiá gramaticalile mai usioru si mai curundu. Conspeptulu a tota sistem'a limbistica se tiene de clasele superiori.

Traducerea se fia *acurata* si *credentiosa*. Va fi asia daca disciplulu va cunosce *semnificatiunea cuventeloru* in genere si in loculu presente specialmente, apoi *form'a partiloru cuventului flexibili*, si ce insemna acést'a (analisea), in urma legatur'a cuventeloru si relatiunea loru unulu catra altulu (construptionea). Aceste exercitia nu se potu continuá destulu. Numai dupa ce intielege bene disciplulu cuventele limbei antice si dupa ce le sci spune românesce, apoi pote intrá limb'a nostra in drepturile de a acomodá traducerea dupa geniulu seu.

Nota 1. Legerea limbei latine si grece nu dă unita numai cu traducerea cumu facu unii magistri; disciplii *numai se lega* a uneori bucati mai lungi, si inca mai multi impreuna; magistrulu se tienia tare la una pronuntiatiune derepta si respicata, si in explicatiune si la sensulu logicu.

Nota 2. In periodulu primu e neaperatu se invetie de rostu copiii una multime de *vocabule* si *frasi*, prein acést'a ei se prepara la gramatica; adevratu că unii sunt tare in contra acestui metodu, inse in desertu; ei invetia de rostu frasi, versuri scurte si bucati prosaice, invetiandu aceste, ei cunoscu multe proprietati dein limba.

Nota 3. *Metodulu analiticu* in invetiatur'a gramatica nu incepe dela regule, ci face pre discipli că se le afle ei; abstragundule parte dein legile cele necesarie ale cugetarii, parte dein contestulu si scopulu oratiunii, parte dein usulu continuu, pentru esemplu că tote numele de prim'a declinatiune in limb'a latina terminate in *a* au genitivulu in *ae* s. a.

Dein contra *metodulu sinteticu* mai antaniu propune regulele, le ilustra cu exemple, si invetia prein aplicare. Metodulu analiticu cere una desteritate mare dein partea magistrului, tempu multu, si la urma totu nu e asia securu că *regul'a positiva*, de aceea e mai consultu a dá predominiu acesti'a, totusi in legatura continua cu metodulu analiticu. Acést'a a desvoltat'o mai bene in respektulu limbei latine: *Meierotto* in a sa gramatica latina. Berolinu 1785.

Nota 4. *Explicarea vorbeloru, analisarea si construirea* deu se preceda traducerea totudeun'a.

Magistrulu se vorbesca acumu romănesce acumu latinesce, asia de necalitu nu va fi nece unulu că se nu pota pune intrebari dein bucatile cele espuse, chiaru si daca nu ar' sci latinesce perfectamente. E una frica pedantica, că magistrulu pote se faca erori in contra clasicitatii latine, atunci n'aru fi deutu se scria nece umanistii cei mai mari, fienducă si despre acesti'a inca se dice, că n'aru poté se scria deplinu că *Cicerone*.

§ 206. Legerea si espicarea autoriloru clasici.

Dela legerea *cartiloru de leptura prime* magistrulu trece cu disciplii la *legerea autoriloru*, alegundu pre autorii cei mai buni si oserbandu una gradatiune in *legere* si *espicare*.

Esplicarea se fia mai antaniu una simpla espusetiune a semnificatiunii cuventului; *traducerea* la inceputu se fia pre catu se pote mai credentiosa, apoi conforme stilului bunu românescu.

Pre unu *gradu mai inaltu* se se dê una intendere mai mare si espicatiunii in leptiuni asia numite *statarie*. *Interpretatiunea completa* se cuvene scolariloru maturi, ea dê se cuprenda in sene nu numai usulu vorbirii, sensulu, legatur'a, sucesiunea ideelor, form'a espusetiunii, desvoltarea cea retorica si poetiça a unei oratiuni, ode, disertatiuni filosofice, s. a., ci si cunoscentiele cele istorice si reali, carile se ceru spre a intielege autorele, pentru că leptur'a se fia unu adeveratu midilocu spre cultur'a spiritului. Spre acestu scopu dê se se unesca cu leptiunea *stataria* si cea *cursoria*.

§ 207. Oserbatiuni asupr'a prosodiei, metricei si a lepturei poetiloru.

A cunosce cantitatea silabeloru lungi si scurte e neaperatu atatu pentru prosa catu si pentru poema, acést'a se invetia mai antaniu iu *legerea* comune dein usu, apoi dein *prosodia*, carea e una parte a gramaticiei.

In legerea celei grece multi filologi considerau mai inainte numai *cantitatea* nu si *acentulu*. In cea latina *cantitatea* nu se oserba cu rigore in prosa.

Candu voesce magistrulu se treca la leptur'a poetiloru, e neaperatu, mai alesu in cea latina, a permite cateva reguli generali despre cantitate, esceptiunile la inceputu re-manu, pentru acestu scopu sunt *versuri memoriali*.

Candú legu scolarii, magistrulu d  se fia cu luare a-mente, c  scolarii se pronuntie bene oserbandu cantitatea.

Se 'i invetie c  se cunosca *peciorile versurilor, speci-ele versurilor, elisiunea, scansiunea* s. a., se le dă versuri desordonate c  se le puna ei in ordinea cuvenita, si inca in metri diferiti, mai antaniu esametri apoi pentametri, inca si stofe saface si alcaice, s. a..

§ 208. Ordinea lepturei clasiciloru.

Nu se potu pune regule neclatite pentru ordinea, in carea se se lega autorii. Dupa complexulu si dificultatea loru mai mica seau mai mare, urmatori'a ordine ar' fi cea mai naturale si cea mai probata prein experientia:

In limb'a latina c  prosaisti: *Eutropiu, Aureliu Vi-ptore, Nepote, I. Cesare, Liviu, Cicerone* epistolele seapte, de *amicitia* si de *senectute*;—de aci incolo *Cicerone* c  auto-re principale in oratiunile, epistolele, si operele sale retorice si filosofice—*Sallustiu, Pliniu, Tacitu*.

C  poeti: *Fedru, Ovidiu, Terentiu, Virgiliu, Oratiu, Tibulu, Plautu*.

In limb'a greca c  prosaisti: *Elianu, Erodiu, Seno-fonte, Erodotu*; unele dein *Lucianu, Platone, Plutarcu, Iso-crate, Eschine, Demostene, Tucidide*.

C  poeti: *Omeru, Esiodu, Teocritu, Euripide, Sofocle, Aristofane, Eschilu*.

E inse multu mai bene a micusior  numerulu autori-loru carii se legu in scole, decatu a alege altu ceva la tota schimbarea de leptiune, atunci scolarii nu cunoscú nece pre unu autore cumú s'ar' cuveni.

§ 209. Esercitia in vorbire si in scriere.

Una parte de pedagogi tiene, c  limbele antice sunt de

folosu numai pentru pucini, asia dara unii cá acesti'a sustieñu totu de una data cá nu folosesce a se deprende in vorbirea si in scrierea acestoru limbe, de acesti'a se tiene pedagogulu *Trapp*.

Dein contra renumiti pedagogi si filologi apera esercitiale in vorbirea si scrierea limbелору clasice, mai alesu a celei latine. Anume *Creuzer* dice: „cá a scrie intru una limbe antica insemna a se deprende in logic'a aplicata. Nu e nece unu midilocu mai acomodat si mai bunu decatu acesta deprende pentru a ne apropiá produptiunile cele frumose ale spiritului romanu celui geniale; celu ce vorbesce limb'a romana, prein aceea se face oreumu contemporaneulu loru, si vietuesce intru una societate demna, s. a..“

Mai multu s'au indoitu pedagogii mai noui despre folosulu exercitiului in *stilulu elinu*, mai alesu de candu s'a declarat *Ernesti*, cá cei ce se exercita in *stilulu elinu rem agunt ut levissime dicam, perinutilem et absurdam*; adevveratu cá alti filologi au aperatu *stilulu elinu* in contra lui *Ernesti*, si au inceputu a cultivá cu atatu mai multu limb'a greca, dara s'a oserbatu, cá cu catu faceau scolarii mai multu progresu in grecesce, cu atatu erau acumu mai inde retu in limb'a latina; deci au inceputu a se dá preponderanti'a éراسi celei latine.

Nota. Ordinea cea mai naturale (metodic'a speciale) de a se tiené in *esercitia*, e acést'a:

1) *Formule si frasi* particulare; cá magistrulu se compuna impreuna cu scolarii, si se traduca bucati mai scurte in limb'a straina, si se invetie pre scolari cumu se cuvene a traduce. Fiacare periodu tradusu si respicatu se se descrie.

Magistrulu dipta scoláriloru *pense romanesci* mai scurte cá se le traduca a casa, diptandule totu de una data si frasile principali.

Apoi *bucati mai lungi* fora de *diptarea frasiloru*, pentru că se 'i deprenda cumu se se folosesca insisi cu vocabulariulu. Bucatile se fia in legatura cu legile gramatice, carile s'au esplicatu si cu *autorele* carele s'a lesu.

Apoi *imitatiunile celoru lese*.

In urma se se incerce scolarii a descrie nu numai cele aflate si cugetate de altii, ci si *cugetele loru proprie*.

Fienducă „*sapere est scribendi recte principium et fons*“, celu ce voesce a 'si scrie si cugetele sale proprie, se cuvine se aiba una desteritate in *cugetare*, si in *ordinarea* cugeteloru sale. Aci dau materia naratiunile dein istori'a vechia si noua,—carapterii personeloru istorice seau poetice—tesile morali seau scientifique—respunsurile la intrebari asupr'a materieloru disputabili—vorbirile mai scurte au mai lungi, mai pucine despre temate generali, carile seducu usioru la una fraseologia fora de nece unu intielesu, si mai multe, unde se introduc vorbindu persone determinate, in cercunstantie determinate.

Tematele se le propana magistrulu.

2) *Intenderea si numerulu exercitioru* se va determină dupa etate si celealalte cercunstantie. De regula in scole se scrie prea pucinu, in catu si astadi inca are locu oserbatiunea lui *Cicerone*: „*Caput rei est, quod minime facimus, quam plurimum scribere.*“ De exercitia se tiene si *facerea notelaru* candu vorbesce magistrulu latinesce in scolele superiori seau si in cele medie.

3) *Dejudecarea si coreptur'a exercitioru* produce folosulu principale. Magistrii, carii nu sunt destulu de tari in stilu aru devé se 'si iee tematele loru totudeun'a dein latinii cei mai buni, pentru esemplu *Muretus* (variae lectiones ex edit. Wolf.) *Manutius*, *Facciolati*, *Ernesti*, *Ruhnken*, *Wittenbach*. Aceste se le traduca românesce, traducerea se o dipte, si apoi se inderepte traducerea scolariloru dupa acelesi, pentru că se nu faca coreptura falsa, precumu se templa adese ori.

4) Precumu sunt de necesaria exercitiale in stilu asia si in *vorbire*, si inca se se incepa si aceste de buna ora.

Înse clasicitatea nu consiste numai în dexteritatea de a scrie și de a vorbi latinesce, ci consiste afora de aceste specialmente într-un a cunoaște spiritul clasicilor romani și a se petruce de același. De aceea dice și *Ernesti*: „Profecto, si nihil aliunde graecorum latinorumque auctorum lectione commodi expectari posset, aut ea summa esset utilitas (scilicet *latine scribendi facultas*): fateor me, quem dicunt *latine* posse scribere—fateor, inquam, me hodie omnes auctores latinos abiecturum esse.“

Atatu spiritulului cătu și stilul cîștiga foarte multu preîn studiul *esemplariorum* vechi și nou; de aceea și *Cicerone* introduce pre *Antoniu* vorbindu: „ut quum in sole ambulem, etiam si ob aliam causam ambulem, *fit natura tamen ut colorer*; sic quum graecorum libros studiosius legerem, sentio orationem meam illorum tactu quasi colorari.“

§ 210. Subsidia pentru înțelegerea clasicilor.

Spre a înțielege și spre a esplică clasicii greci și romani se ceru nesce cunoșcenție preliminarie. Cele mai momentose sunt: *geografi'a* și *istori'a* vechia, *mitologi'a*, *antichitățile grece* și *romane* seau *arheologi'a*, apoi *istori'a literaturii grece* și *romane*.

Aceste cunoșcenție se spunu scolarilor mai mici ocașionalmente, ăra celor deîn scolele superiori în ordine sistematică, numai se nu se puna prea pre largu, și în *mitologia* se remania totă filosofarea basată numai pre ipotesi.

Geografi'a vechia se pote uni cu *istori'a* vechia, chiaru și în propunerea geografiei nouă se pote face și amentirea celei vechi.

Magistrulu cându espune literatur'a *greca* și *romana* se nu se cufunde că unu propriu *literatore* în critic'a operelor clasice, ci se arete pre scurtu *istori'a* și *biografi'a* fiacarui *clasicu* mai însemnatu, și apoi spiritul operelor lui, probandulu pre acest'a și cu citatiuni deîn operele lui.

CAPU XIII.

Retic'a si poetic'a si cultur'a estetica.

§ 211. Retic'a si poetic'a.

Numai artea singura nu face pre nemine nece *oratore* nece *poetu*, spre acést'a se cere cá se aiba cineva dela natura talentu, mente luminata, sentimentu caldu, fantasia via si facilitatea comunicatiunii; aseminea nece natur'a singura inca nu face pre nemine *oratore* seau *poetu*, ci, precumu bene a oserbatu *Oratiu* despre poetica, se cere, cá natur'a se se ajute prein arte si studiu; adeza celu ce doresce a se face *oratore* seau *poetu*, se 'si cêstige una multime de cunoscentie, se léga multu, se 'si cultive mentea dein tote partile prein studiu si prein experientia.

BCU Cluj Central University Library Cluj

§ 212. Teori'a retoriceii si poeticeii.

Teori'a retoriceii si a poeticeii pote se fia *scientifica* seau *poporaria*. Cea de antaniu are locu la Academia, unde se premite *teori'a esteticeii* cu critic'a ei; a dou'a are locu in gimnasia.

Teori'a retoriceii si a poeticeii in gimnasia, si anume in *cursulu primu*, va invetiá despre *inventiune*, *dispusetiune* si *elocotiune* (*inventio*, *dispositio*, *elocutio*).

Inventiunea deschide calea, areta locurile (*locos*) dein cari se nascu cugetele, si invetia *teoretice* si *praptice* a meditá asupr'a materiei, pre carea 'si a alesu *oratorele* seau *poetulu*, cumu se o amplifice, si cumu se o aplice la scopulu seu; si care *materia* e mai acomodata pentru *oratiunea* seau *poem'a* ce voesce a esecutá.

Dispusetiunea e ordinarea partiloru oratiunii seau poemei dupre numerulu si relatiunea loru. Ea imparte oratiunea seau poem'a conformu cu legile logicei si ale estetice, si voesce despre una parte se ajute memori'a, éra despre alt'a se adauga oratiunii seau poemei si una forma estetica placuta.

Elocutiunea cá teória areta atatu perfeptiunile limbei, pre carile au comuni operele retorice si poetice, de carile se tienu si *tropii* si *figurele*, catu si diferentele aceluor opere.

Candu se propunu regulele, aceste deu ilustrate totu-deun'a cu exemple, cá-ci fora de aceste teori'a cea mai buna inca va remané fora de efeptu.

Nota. Retoric'a si poetic'a se propunu despartite, in sa pentru studentii carii sunt aproape de a 'si terminá cursulu scolasticu, e mai bene a se propune in legatura, fiendu ele si alt'mentrea unite un'a cu alt'a, precumu a disu si *Cicerone*: „Est enim finitimus oratori poeta, numeris adstrictior paullo, verborum licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius ae paene par. ¹⁴“

Proprietatile comuni retorice si poetice se espunu in teori'a acestor'a.

§ 213. Esercitia retorice praptice.

Esercitiale se nu fia numai asia numite *chrie* seau *oratiuni* in sensu strimtu, precumu se afla in cartile scolastice mai vechi, ci se fia si alte esercitia de tota speci'a. Cele de antaniu singure impede ca spiritulu in locu se 'lu ajute.

Esenti'a propunementului bunu e *ordinea*, *legatur'a* *ideloru*, *chiaritatea*, *oserbatiunea* *cuvientiosului*, *limb'a nobile*. Studentele se se deprinda a *cugetá* si a *dispune regulatu*,

1) De Orat. 1. 16.

apoi se estraga dispusetiunea dein oratiunile si exercitiale altor'a, carile sunt ordinate bene dupre logica.

Magistrulu se fia mensorele scolariloru totudeun'a si in *leptur'a româna*, carea de se conduce bene contribuesce multu la cultur'a gustului, ne fiendu regulata 'lu corumpe.

Nota. Exercitiale pentru cursulu superiore aru fi:

a) *Tematele istorice*: descrierea evenimentelor memorabili, a uneori in forma scientifica si probate dein funtani istorice, de alte ori mai multu dein fantasia, adeca amestecandu adevêrulu si fiptiunea: (pentru esemplu Leonid'a la Termopile, Alesandru si Darius, Catone in Utic'a, inmortentarea lui Germanicu, nunt'a dein Parisi, intrarea coaliatiloru in Parisi, Adunarile ad-hoc, s. a..

b) *Descriptiuni si scene dein viet'i a omenesca*: (pentru esemplu liberarea unui serbu condemnatu la tragerea nailoru;—bucuri'a unui orbu carele 'si au recêstigatu vederea;—desteptarea unui lesinatu;—reintorcerea in cas'a parentesca dupa alungarea nemicului dein tiera, s. a..) Central University Library Cluj

c) *Caraptere*, dein istoria, seau dein opere dramatice seau epice: (pentru esemplu Achile, Ulise, Ectore, *Enea*, Didone, Romulu, Serviu Tului, Grachii, Brutu, Iulu Cesare, Optavianu, Traianu, Stefanu M., Fanariotii, s. a..)

d) *Descriptiuni dein natura*: (pentru esemplu a Etnei, Vesuviului, furtune de mare, teromotului, regiuni, s. a..)

e) *Fiptiuni prosaice*—fabule—parabole.

f) *Dialogi*,

g) *Exercitia epistolaria* continuate.

h) *Critice de opere estetice*, de poemate, didactice, comice s. a..

i) *Paralele*.

m) *Oratiuni proprie*. Pentru aceste magistrulu se alege pre catu pote mai pucinu *tematele cele triviali*, precumu e: laud'a scientieloru, pretiulu virtutii, diligentiei, fortitudinea carapterelui, frumuseti'a naturei s. a., candu vorbesce seau scrie cineva despre atari lucruri, carile se paru atatu de usiore, atunci e forte greu „*comunia proprie dicere*“, precumu dice Oratiu.

Oratiunea se se acomode pre catu se pote mai multu dupre *situatiunea* oratorului, a tempului si a scopului.

Scopulu oratiunii e de a cêstigá ceva, de a abate vre unu reu, seau de a acúsá, de a laudá, de a aperlá persone istorice seau idealisate. Situatiunea, in carea se va affá oratorele, 'lu va si inspirá ce se dica, seau ce se scrie: (pentru esemplu, elu 'si va imaginá cá e *Brutu* intre conjurati;—*Anibale* inainte de batai'a dela Zam'a;—*Senec'a* inaintea lui Nerone;—*Galilei* in carcere—.)

Inca si presentele dà materia suficiente: pentru esemplu unu deputatu vorbesce inaintea adunarii pentru cetatiani si tierani cá se le se dé inderetu dereptulu de representatiune;—unu duce vorbesce la osteni inainte de bataia, dupa batai'a cêstigata, seau pierduta s. a..

§ 214. Continuatiune.

E neaperatu a deprende pre studenti cá se vorbesca si *ex tempore*. „*Maximus studiorum fructus est, dice Cintilianu, et velut premium quoddam amplissimum longi laboris ex tempore dicendi facultas*“¹. Elu aréta si cumu ar' poté cineva se 'si cêstige atare desteritate. Aseminea judeca si *Cicerone*² despre *subito dicere*, si adauge, cá celu ce scrie multu, si apoi se incerca a rosti si ce a cugetatu numai inse n'a scrisu, unulu cá acel'a 'si cêstiga facilitatea de a pune altu ceva asemine in loculu celoru *scrise*, si se plinesca defectulu candu se abate dela scrisoria (si a scripto discesserit).

Nota. *Vorbirea* libera si regulata e neaperata pentru toti cei ce au pretensiune de a se numi *culti* pentru cá *vorbirea* loru in societate se fia placuta, interesente, si curgítoria, se scia nará, se se scia disputá; in *colegia* se 'si pota propune materiile *respicatu* si *in ordine*; la ocaasiun serbatoresci se pota perorá cu libertate;—aseminea se 'si pota dá votulu libere in adunari; se pota aperlá pre cei asupriti, consultá pre cei tristi, si a conduce animele omeniloru prein puterea cuventului. Multi omeni áu cu-

1) Quintil. Instit. X. C. 7.—2) Cicer. De orat. I. 35.

gete derepte și sentimente nobili, inse una *imbecilitate*, urmata dein *lips'a deprinderii*, le tiene limb'a legata.

Oratiunea unora deregatori publici ar' face mai mare impresiune, candu nu aru fi nevoiti a o alege cu atat'a greutate; sunt și mari politici, inse atatu de fricosi, in catu nu potu se spuna in publicu nece unu *periodu* pana ce nu 'lu scriu. *Italianii* sunt cei mai mari *improvisatori* carii areta perfeptibilitatea cea mare a omului despre acesta parte.

§ 215. Esercitia poetice practice.

Esercitiale poetice praptice au trei tendentie: 1) a invetiá pre scolari cá se cunosca struptur'a versuriloru, 2) cumu se légá cu gustu operele poetice; 3) a desteptá si a regulá talentulu poeticu, carele se aréta in unii individui.

Nota. Poesi'a nobilita sentimentele și cugetele, inaltia animele, dà vietia cugeteloru, inavutiesce limb'a, și invetia a respeptá pre natiunile, carile au avutu barbati creatori de opere demne de aprobarea și admirarea posteritatii. Cu tote aceste *utilitarii* o reproba, ei reducu tote numai la *folosu* și la *usulu* dein vietii'a esterna; se intielege, cà dupa acesta teoria a utilitatiloru are mai mare meritu celu ce pune și sapa cartofe decatu creatorele *Iliadei* și alu *Odiscei*.

Adeveratu cà poesi'a de multe ori e rea speculatiune, si de nu e in adeveru nemic'a mai inaltu decatu industri'a: atunci potemu se dicemu fiacarui teneru ce are aplecare spre poesia cumu dice Coridone la *Calpurniu* ¹:

Frangere puer calamos et inanes desere Musas
Et potius glandes rubicundaque collige corna;
Duc ad mulctra greges et lac venale per urbem
Non tacitus porta!—Quid enim tibi fistula redet
Quo tutere famem?

Nota 2. Daca e neaperatu in scole cá scolarii se cunosca struptur'a versuriloru grece și latine, cu atatu e mai neaperatu

¹) Eccl. IV. 23.

că se cunosca struptiona versurilor in limb'a natiunale, se cunosca prosodia si legile metricei nostre.

Legerea si interpretarea poetilor se incepe că si legerea si interpretarea altor scriitori dela explicarea seau espunerea gramatica-logica a sensului literale. Interpretarea poetilor mari cere una suma de cunoscintie mai insemnate.

Esercitiale se voru face mai antaniu numai spre a deprinde pre scolari la *prosodia si metrica*, inse deimpreuna cu aceste esercitia se destepta si talentulu poeticu in scolarii carii 'lu au; esercitiale si daca nu sunt escelenti totu au acestu folosu, că contribuescu spre a intielege autorii poetici, inspira sentimentu pentru limb'a nostra, pentru puterea, inavutirea si eufoni'a ei.

Esercitiale voru fi la inceputu traducerii metrice, apoi imitatiuni ale locurilor mai alese dein poeti, si in urma lucubratiuni proprie.

Nota 3. Tenerii cu mari talente poetice, carii sunt mai multu decatu versificatori, se ascundu. Poetii cei mari au aretatu magistriloru incercarile lor cele deantaniu a rare ori seau numai pre furisii. Pre unii că acesti a magistrulu nu 'i va instraină; numai candu s'ar' preface poetarea in *pasiune*, in catu incepatoriulu ar' neglege cele necesaria si mai momentose, si candu s'ar' inamora in produptiunile sale in catu 'si ar' caută si editore, atunci critic'a n'ar' poté se 'i aduca amente destule ori si cu destula seriozitate si bunavointia cumucă:

„Mediocribus esse poetis

Non homines, non di, non concessere columnae.“

§ 216. Declamatiunea si aptiunea.

Artea oratorelui si a poetului se desvolta deplinu numai prein *declamatiune* si *aptiune*. Pre unii invetia a declamă si a gesticulă talentulu loru celu naturale si mai fericitu, si sentimentulu loru celu justu, cei mai multi inse au opu a fi instrupti pentru că se pota declamă si gesticulă cumu se cuvene. *Cicerone*¹ si *Cintilianu*² ne dau invetiature bune pentru declamatiune si aptiune.

1) De Orat. III 56.—2) Instit. Orat. XI.

§ 217. Literatur'a artiloru cuventatorie, si in specia a prosaistiloru si poetiloru români.

Ar' fi eroare a se ocupá numai cu produsele tempului presente, si a immorá seau chiaru a dispretiá produsele temporiloru trecute, si specialmente operele stramosiloru prosaice seau poetice. Literatur'a greca si romana e de cea mai mare insemnatate pentru noi spécialementte, cu atatu e mai necesaria asia dara pentru noi *literatur'a prosaistiloru si a poetiloru români*, fiendu acést'a unulu deintre mediale cele mai bune despre una parte spre a conserbá, spre a desteptá si spre a cultivá cugetele si sentimentele cele nobili si natiunali ale stramosiloru nostri, éra despre alta parte spre a ne cultivá limb'a natiunale, carea pentru presente e mediloculu celu deantaniu alu comerciului nostru natiunale si metruulu culturei nostre natiunali, apoi documentulu celu mai necontrovertibile pentru originea nostra pentru trecutu, si paladiulu romanitatii nostre pentru viitoriu, asia catu acesta literatura nu va poté lipsi dein scolele Româniloru nece una data pana va insemná ceva a se trage mai vertosu dela una natiune carea a luminatu lumea decatu dela unu poporu barbaru si intunecatu.

Nota. Se intielege cà si istori'a literaturiei române inca va avé a se imparti in perioade, carile se voru destinge prein evenimente mai nemoraveri in cursulu desvoltarii acestoru arti.

CAPU XIV.

Despre invetiatur'a religiunii si a moralií.

§ 218. Principiale invetiaturei religiose.

Natiunile crestine au se 'si invetie copiii in religiune

dupre urmatoriale principia: 1) se le propuna invetiatur'a religiosa si morale in legatur'a cea mai intima una cu alt'a; 2) cá in invetiatur'a religiosa se nu se desparta nece una data cele ce se cunosc despre D-dieu si despre relatiunile omului morali dein *natura* si *ratiune* de cele ce se cunosc dein *revelatiune nemediata*; 3) invetiaturele religioase se nu se propuna copiiloru cá una *speculatiune abstrapta* ci intru unu modu *poporariu* pentru cá se le intielega; 4) Si in sant'a scriptura, carea la cei ce sciu carte e bas'a cea istorica a propunerii, se se destinga totudeun'a cele accidentali de cele esentiali.

§ 219. Cursulu primu.

In acestu cursu e mai acomodat a propune invetiaturele morali si religioase cu ajutoriulu *istoriei*. Spre acestu scopu dau *scriptele biblice* materia forte copiosa, numai se se alege acést'a cu discretiune. Fiacare detoria morale religiosa se pote propune cu ajutoriulu scripturei cá una lege, carea cere ascultare neconditiunata. Copiii au opu de autoritate, discusiunile mai profunde prea tempurie nu au locu in invetiatur'a copiiloru, ele aru stricà mai multu decatu aru folosi, candu copiii nu au nece una indoela despre invetiaturele ce le se propunu.

Afora de istoria se se alege pentru memori'a copiiloru atari propusetiuni dein scriptura in carile se cuprende esenti'a morali si a religiunii si carile potu serbi cá indereptaria pentru tota viet'a, si totu de una data si cá midilocu de a uni pre tote confesiunile prein adeveru si dreptate.

§ 220. Alu doile cursu.

In alu doile cursu vene a se considerá, 1) daca acestu

cursu e celu *dein urma* pentru invetiatur'a morale religiosa, precumu se templa pentru cea mai mare parte de scolari dein scolele *poporarie*, seau dora mai are se urme dupre d'insulu si altu cursu, seau si mai multe, si 2) daca *scolarii* se tienu de clasa inferiore seau de aceia carii acumu au trecutu la clasa culturei scientifique.

In casurile de antania e de ajunsu si destulu de aco-modatu unu *catechismu* scrisu in limba poporaria si curata, pre carele scolarii se 'lu *invetie si de rostu* pentru cá se 'lu tienia mente in tota viet'i'a, si se aiba de ce se lege celealalte idee, pre carile 'si mai cêstiga in cursulu vietiei loru.

In scolele reali si erudite superiori invetiatur'a morale religiosa se pote propune in ordine mai sistematica fora cá se fia inse una dogmatica seau etico-teologia sistematica. In acestu cursu alu doile se potu pune si cunoscentiele istorice neaperate pentru intielegerea obieptelor religiose, asemenea pote se aiba locu si una *leptura a cartiloru sante* mai dupre planu deimpreuna cu explicarea cartiloru mai alese.

§ 221. Alu treile cursu.

Cu catu inainta tenerii mai multu cu anii si in scientie, cu atatu se destepa mai multu intru insii si dorulu de a cunosce si de a cercetá. Asia dara daca se mai propune unu cursu de invetiatura morale religiosa si pentru acesti'a, atunci propunerea va fi *mai scientifica*, detoriele omului se voru determiná mai ageru si se voru desvoltá mai pre largu, adeverurile religiose revelate se voru aretá in armoni'a loru cu adeverurile ratiunii cele eterne, se voru deslegá unele indoele; magistrulu va espune complexulu cartiloru sante cá scolarii se aiba concepte derepte despre d'insele; va aduce

cele necesaria dein *istori'a religiuniloru*, si candu va espune *partea morale*, va fi cu luare aminte continua la relatiunile vietiei, in carile voru intrá scolarii.

§ 222. Usulu bibliei in invetiatur'a religiunei.

Santele scripture nu sunt pentru copii intru tota intenderea lor, *pentru inceputori* e neaperatu a se face una alegere acomodata atatu dein *partea istorica* catu si dein cea *teoretica*. Chiaru si pentru scolarii mai maturi inca legerea santei scripture nu e folositoria cá *opus operatum*, ci daca leptorii le *intielegu* si 'si inderepta purtarile dupa regulele ce se cuprendu intru inele. De aceea e bene, cá in *cartea de leptura* se se puna de una parte si *explicatiunea testului* unde e neaperatu, inse nu una explicatiune erudita si lunga, ci pre catu se pote mai scurta si mai praptica.

§ 223. Regule metodice.

1) In *invetiatur'a elementaria* magistrulu va propune copiiloru mai antaniu una *suma de concepte* religiose morali, apoi *istorie* si *sententie* cá se le invetie de rostu si se aiba una *materia*, dela care se pota incepe discursulu. Ar' fi una erore neiertata a incepe numai decatu dela catechisatiuni intrebatorie fora de nece una *materia* invetiata mai inainte.

2) Era dupa ce 'si au cêstigatu acesta *materia*, atunci magistrulu continua a invetiá pre scolari in sensu propriu despre D-dieu si operele sale, despre institutele si prevedenti'a divina, despre diversele revelatiuni inainte de Cristosu si prein Cristosu; aseminea despre demnitatea cea inalta a naturei omenesci, despre poterile cele mari ale omului, si

despre natur'a bunului si a reului, ale caroru germini omulu porta in sene, a virtutii si a vitiului in tote manifestatiunile si formele loru cele diferite.

Afora de *perspicuitate* se cere că se fia conceptele si *determinate bene*.

3) Va schimbă invetiatur'a dreapta cu *discursi* dialogici si cu intrebari, fienducă invetiatur'a dreapta nu mai singura e fatigatoria.

4) Magistrulu va dá ocupatiune si diligentei private, anume va face cu scolarii repetitiuni istorice, 'i va face se *dica de rostu* sententie biblice si alte sententie morali, cantece religioase si poesie. E forte bene pentru toti, dar' mai alesu pentru cei ce nu voru avé multe ocasiuni a lege si a audi despre religiune că se invetie de rostu una suma de atari lucruri neaperate.

Dela teneri mai maturi se potu cere si repetitiuni elaborate in scrisu, deslegari asupra intrebariloru, obieptiuniloru, desvoltari de concepte morali, s. a..

Nota. Magistrulu va aretă că omenii sunt detori a fi toleranti si că potu fi toleranti cu tote că sunt diferite doptrinele cele positive ale religiuniloru diferite.

CAPU XV.

Organatiunea scololoru.

§ 224. Importanti'a culturei pentru statu.

Cultur'a nu e neaperata numai pentru omenii particucari ci si pentru statu. E forte mare diferentia intre statulu, alu caruia membri 'si au cêstigatu in teneretie una cul-

tura adevărată corporală, intelectuală și morală, și între altu statu, ai cărui membri nu 'și au câștigat atare cultură. Statulu deantaniu va fi mai sanitosu, mai tare, mai înțelegtoriu, mai morală, celu deîn urmă va fi nepotentiosu, stupidu și espusu la multi periculi, celu deantaniu va subsiste și va trai, celu deîn urmă se va ruina pre încetu și se va face preda celor mai tari și mai rafinați, pre celu cultu voru stimă rivalii seau nemicii chiaru și cându s'a templat de a cădiutu până la unu tempu.

§ 225. Necesitatea institutelor publice pentru cultură.

Deci *scoalele publice* sunt unulu deîntre *obiectele cele mai momentose* ale administrațiunii statului. Adeca multi parenti nu sunt în gradu că se 'și învete pre copiii lor, se le dă cunoștințele și dreptăunea foră de carele nu s'arū potē conduce. După cum convenia, această scădere o suplinesce statulu redicându *scoale publice*, unde se afle ocașiune totu cetățianulu a 'și câștigă cunoștințele necesare.

În *scoalele publice* s'au cultivatu totu cei ce au fostu mai presusu decatu contemporanii lor, totu cei ce au cugetatu și au învățiatu ceva de folosu pentru umanitate; *scoalele publice* au conserbatu și au propagatu știința și artea, *scoalele publice* au perfecționatu știința; chiaru și *disputele* scoleloru au fostu unu medilocu preîn carele s'au lămuritu conceptele, s'au redicatu îndoielile și s'a dispătu întuneculu. Rezultatele *învățăturii publice* pentru universități și umanitate sunt mai mari și mai multe decatu ale învățăturii private, cu tote că nece folosele acestia încă nu se potu negă.

§ 226. Sollicitudinea statului pentru scoale.

Totu cei ce au putere și una influența mai mare asu-

pr'a multumitoru au detoria a intemeliá, a conserbá si a perfeptiuná institutele redicate pentru cultur'a publica. Unele institute publice s'au fundatu de *particulari* petrunsi de dorinti'a fericirii contemporaniloru loru si a posteritatii, altele s'au fundatu de *regenti* luminati, si asia e un'a dein cele mai sante detorie ale statelor, gubernialoru si autoritatiloru a conserbá ce au intemeliatu altii, a intemeliá ce inca lipseste si a deplini ce a remasu nedeplinitu, a ajutá si a perfeptiuná unde se cere ajutoriu, si specialmente a ingrigi, cá se aiba tote clasile natiunali institute de cultura acomodate dupa indigentiile loru. Guberniale, cari, in locu se 'si implinesca aceste detorie, redica institutele intemeliate mai inainte de altii, privati seau regenti, sunt gubernia nemice culturai natiunali si umanitarie.

Inse statului nu se cuvene unu *dereptu nemarginitu a-supr'a educatiunii* cu violarea dereptului parentiloru. Atunci unu guberniu despoticu in puterea unei asia numite *educatiuni natiunali* ar' poté se duca natiunea la nesce scopuri forte pecatose si periculose, la obscurantismu, la prejudecia periculose religiunii, moralitatii celei adeverate si in urma la perirea natiunale. Deci cá se nu se temple unele cá aceste ar' fi neaperatu a se constitui prein alegere si preveghiatorii si magistrii scoleloru, si statulu se respepte si se iee in consideratiune representatiunile autoritatiloru scolastice create si recunoscute de statu. Unde lipsescu seau nu ajungu fundii, seau se administra reu, acolo se faca fundatiune in-susi, se dé subventiuni, se inderepte administratiunea. In urma se considere si se remunere meritele magistriloru si ale barbatiloru de scola¹.

Unii sunt de parere cá ar' devé se se lase scolele nu-

mai la industri'a privata si concurentiei toturoru clasiloru, éra statulu se nu aiba nece una solitudine pentru d'insele². Acesta parere e unilaterale. Atatu statulu catu si privatii, clasele si comunitatile sunt obligati catra scole.

Nota 1. Parerea lui Fichte.

Nota 2. De acesta parere a fostu *Rousseau* * si *Mirabeau*, si e adeveratu că a une ori amestecarea gubernialoru in lucrarile scoleloru mai multu impedece si strica decatu ajuta; guberniale facu la programate ani intregi, cari particularii cetatiani chiamati spre acelu scopu le aru face mai bune in cateva lune, apoi ce ese dein amorea si insufletirea natiunaliloru e mai bunu decatu ce se face de catra unii deregutori mai pucinu interesati pentru progresulu natiunale: totusi numai pre acesta energia a particulariloru nu se pote lasá natiunea, fienducă nu tiene indelungu. Apoi multimea nece nu are conscienti'a necesitatii scoleloru, si asia e neaperatu că se ajute si se puna man'a si guberniale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 227. Necesitatea culturei toturoru clasiloru.

Mai de multu statele urmau masim'a, că cultur'a nu ar' fi necesaria pentru *tote clasele* poporului, dela acesta erore au inceputu acumu a se abate celu pucinu la parere; erau chiaru si state incivilite, carile credeau, că numai *una* parte de omeni aru fi destinati că se fia fientie ratiunali si libere, éra ceealalta parte aru fi destinati numai pentru usulu celoru deantaniu. Unde se mai afla ceva dein acestu spiritu intunecatu, acolo patronii serbitutii imbraca masc'a umanitatii si apera serbitutea sub pretestu, că lumin'a ar' fi forte stricatoria pentru una parte de omeni si că i ar' face mai nefericiti. Acea clase, daca ar' poté, ar' convinge pre tota lu-

*) Considérations sur le gouvernement dela Pologne et sur la réformation projetée.—Capu. IV. sur l'éducation.

mea, cumucà d'ins'a numai de aceea tiene spiritulu poporului sub *tutela* seau *epitropia*, si numai de aceea 'i *ascunde* si 'i *retiene* drepturile, pentru cá se le *asecure* mai bene. Inse una filosofia sanitosă si una religiune amica umanitatii, precumu e cea creștină, nu vede alta nemica in acestu pretestu decatu nesce motive diptate si inspirate de pasiunea dominatiunii si a ambitiunii, si nu se indoesce a declará cu solemnitate, cumucà *fiacare* omu e detoriu nu numai a nu retiené drepturile cele naturali si nealienabili ale de apro-pelui seu, ci inca a'lu ajutá cá se se pota bucurá de d'insele catu mai curundu, si cumucà *celu deantaniu dein aceste drepturi* e neimpedecat'a cunoscentia a adeverului, si in urma cumucà tote incercarile cele demne ale guberniului numai asia potu se aiba sucesu, daca nu se va pune in contra lor barbari'a, stupiditatea si nescienti'a cetatianiloru. Căci daca are guberniulu veri unu scopu determinatu, pre acela numai asia pote se 'lu efeptue, daca cetatianii sunt petrunsi de necesitatea lui si aplecati pentru d'insulu.

CAPU XVI.

Principiale organatiunii scoleloru publice.

§ 228. Conspeptulu acestoru principia.

Aceste principia se referescu 1) la separarea diferitelor scole dupa destinatiunea si scopurile lor cele diferite; 2) la calitatile, alegerea, pusetiunea si relatiunile magistrilor; 3) la organatiunea propria a invetiaturei dupa planu; 4) la impartirea clasiloru intre magistri si discipli; 5) la u-

nirea scopului educatiunii cu scopulu invetiaturei si alu disciplinei; 6) la indigientele cele externe ale scoleloru in res-
 peptulu localelui si a medialoru cerute de invetiatura; 7) la
 conserbarea scoleloru in florea loru.

§ 229. Separarea scoleloru dupa scopurile loru

Scopurile si ocupatiunile cele diferite ale membriloru na-
 tiunali, apoi sepsulu si etatea loru ceru cá se se separe si
 scolele si se se acomode dupa indigientele tuturoru. De aci
 se nascu scolele pentru *agricultori*, pentru *profesiunisti*, *ar-
 tisti*, *economi*, *negutiatori*, *invetiati*, *politici*, *osteni*, s. a..

Nota. Pedagogii germani intemelia separarea scoleloru mai
 multu pre diferenti'a clasiloru decatu pre diversitatea scopuriloru
 si a ocupatiuniloru candu; le impartu in *scole dela tiera* si
seole dela urbi seau *civili*, apoi dicu: se se faca scole pentru *co-
 pii tieraniloru*, unde se se creasca spre a fi tierani; pentru *copiii
 profesiunistiloru* cá se se creasca pentru industri'a civile; pentru *co-
 pii avutiloru si ai celoru mai culti* cá se se creasca pentru postu-
 rile politice si pentru cêstigurile superiori. Acesta impartire e si
nelogica si *injuriosa*. Că-ci fiendu cetatiani toti membrii unei
 natiuni, scolele inca deu se fia tote *civili*; apoi de se si afla clasi la
 fiacare natiune, educatiunea nu dê basata pre principia creatoria de
 caste si perpetuatoria de clasi privilegiate, ci dê organata asia in
 catu se respunda la indigientele spirituali ale tuturoru cetatianiloru,
 veri cu ce obiepte aru voi se se ocupe. Celu nobile seau avutu
 pote se aiba placere a se ocupá numai cu agricultur'a seau a'si
 cresce copilulu numai pentru agricultura, si *Cincinatu* a fostu
 chiamatu dela aratru la diptatura. Adevveratu cá aceste sunt
 esceptiuni, totusi organatiunea scoleloru basata pre diversitatea
 casteloru nu se pote impacá nece una data cu unitatea natiunale.

§ 230. Alegerea magistriloru publici.

In fiacare scola magistrulu e lucrulu principale. Dela cá-

pacitatea si credenti'a lui depende mai totu succesulu: unde aceste lipsescu, acolo metodurile, instruptiunile, programatele si organisatiunile tote sunt fora de nece unu folosu. Deci *alegerea* magistriloru e lucru de cea mai mare importantia pentru toti carii voescu a intemeliá scole. *Calitatile* pedagogului si ale magistrului se cunosc dein principiale cele universali ale pedagogice si ale didacticei.

§ 231. Prepararea si esaminarea magistriloru

Cu catu e de mai mare importantia *magisteriulu* tuturor scoleloru fora de nece una diferentia daca aceste sunt inferiori au superiori, cu atatu e mai neaperala *prepararea* si *esaminarea magistriloru*.

Prepararea se face in asia numite *seminaria*, despre carile vomu vorbi unde vomu traptá despre scolele particulare.

Fora de *esaminare* nu aru devé se se constituesca nece macaru *magistrii privati*, carii prepara tenerimea pentru scole; in unele state sunt obligati a se supune la esame chiaru si *magistrii privati* carii invetia in casele cetatianiloru privati; *esaminarea* e mai bene se se faca de catra una *comisiune esaminatoria* decatu de catra *unulu singuru*, carele de multe ori n'are nece una cunoscentia despre lucrurile scolastice. Comisiunea va urmá legiloru puse pentru acestu scopu seau dupa instruptiunile ce va fi avendu dela autoritatea competente.

Fiacare *esaminare* va consiste in *elaborate in scrisu* dupa necesitatile si natur'a scolei, in *discursi orali* asupr'a obiectelor de invetiatura, a *metodicei* si a *literaturei* pedagogice, in urma in *leptiuni de proba*. Inse aceste leptiuni sunt impreunate cu multe necomoditati, si nu sunt in usu pretotuindenea.

§ 232. Rigorea si ecitatea in esaminare.

Esaminarea dē se fia *rigurosa* si *nepartiale* totusi se nu treca preste marginile ecitatii nece se *prea incorde pretensiunile*. In scolele poporarie si elementarie, unde numarul obiepteloru e mai marginitu seau unde nu se pote pune decatu unu magistru, acolo se pote cere cā magistrulu se fia in gradu de a propune tote obieptele unei clasi, éra in *sco-lele superiori* ar' fi una pretensiune prea incordata cā unu magistru singuru se faca tote leptiunile *unei clasi*.

§ 233. Determinarea ocupatiuniloru magistrului.

Nu e bene a *incarcā pre tare pre magistru cu ore di-daptice si cu alte ocupatiuni*. Adeveratu cā e diferentia mare in care scola invetia magistrulu. Unele *leptiuni* ceru una preparatiune lunga si fatigatoria, seau sunt unite cu multe ocupatiuni acesorie, pentru esemplu cu *legerea si coregerea* elaboratelu studentiloru, si aceste de multe ori facu cate doue dein acele unde magistrulu, dupa ce si a cēstigatu ceva deprendere, abiā are se faca cate ceva inainte de leptiune, éra dupa leptiune nemica. Totusi fiacarea invetiatura e fatigatoria, si mai alesu daca e insarcinatu magistrulu *cu prea multe ore pe dī*, atunci elu va face forte pucinu progresu in studiale sale seau chiaru nece unu progresu, si inca 'si va cautā recreare in petreceri nearmonice cu deregutori'a sa numai cā se 'si uite de jugulu scolasticu celu apesatoriu.

Multu depende si de acolo daca magistrulu are una *subsistentia onesta* cā se nu fia nevoitu a 'si cēstigā cele necesaria cu instruptiuni private seau cu alte ocupatiuni colaterali, atunci dela unulu cā acel'a se pote cere mai multu lucru scolasticu, in catu nu va fi prea multu daca va face *trei pana la patru ore pre dī*.

§ 231. Colaboratorii seau suplentii.

E una datena forte folositoria la unele institute de a pune *colaboratori* seau *suplenti* pentru ajutoriulu magistriloru carii au imbetranitu in scola. Colaboratorii a une ori se multiamescu si cu onoraria mai mici, unde potu câstigá prein instruptiune privata, si scol'a nu suferé dein caus'a betranetiiloru si a nepotentiei magistrului betranu.

§ 235. Magistri stabili si mutabili.

Schimbarea cea désa a magistriloru e stricatoria pentru scole la tota intemplanrea. Unde domina acesta sistema acolo nu se pote esecutá nece unu *planu de invetiatura*, nece unu metodu didacticu consecente, nece una conlucrare armonica la scopuri bene meditate,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 236. Subsistentia magistriloru.

Scoalele nu potu face progresu doritu unde magistrii sunt lipsiti chiaru de midilocele vietiei cele mai neaperate. Asia dara fundatorii scoleloru au detoria de a mesurá totude-un'a onorariale magistriloru dupa caristi'a midiloceloru vietiei, pre catu permite puterea stateloru seau a comunitatiloru si locuitoriloru.

Nota 1. Multu s'au disputatu si se disputa pedagogii, daca ar' fi mai bene se 'si iee magistrii salariale dela statu seau dela comunitati? amendoue sistematele au neajunsele loru. Statele fora de avere publica potu face forte pucinu, cele ce au avere multa luata dela beserece si claustre aru poté face mai multu, inse nu tienu proportiune intre salariarea deregutoriloru de statu si a magistriloru, acelor'a comunemente le facu salaria mai mari cu tote cà multi au numai una ocupatiune mecanica, éra starea magistriloru in unele state e revoltatoria.

Nota 2. Pentru imbunatatirea salarioru invetiatoriloru s'au propusu mai multe proiepte: iu unele state au maritu contribu-tiunea, luandu mai multu mai alesu dela unele clasi, cumu sunt pentru esemplu cei necasatoriti, punendu dare pre articuli de lupsu s. a.; in alte state au proieptatu cá se se aplice mai bene fundurile ce au unele beserece avute seau alte fundatiuni, carile acumu s'au facutu nefolositorie, in ultra au proieptatu cá se *ajute si statulu* mai alesu in statele, carile s'au pusu cu puterea in posesiunea toturoru seau a multoru fundatiuni eclesiastice. Multe state au si datu esemplu bunu in tempurile mai noua, si au facutu adeverate imbunatatiri in institutele scolastice. Multu a contribuitu spre acestu scopu si una administratiune mai buna a funduriloru scolastice, dar' totu remane destulu de facutu pretotu-indenea, intre salariale magistriloru si a altoru deregutori nu e proportiune derepta, mai alesu *invetiatur'a elementaria* suferu ne-
psusu in tote statele dereptu paupertatea magistriloru.

Nota 3. In unele scole sunt introduse *didaptrele*, chiaru si in *gimnasia* si in *scolete reali* salariate, unde salariulu nu ajunge pentru subsistenti'a magistriloru; inse acestu institutu are multe urmari rele: subsistenti'a magistriloru depende numai dela grati'a cea variabile a parentiloru, tutoriloru s. a., dela variabilitatea tempului, dela bunavointi'a si invidi'a colegiloru;—e lucru degradatoriu pentru magistru a 'si luá salariulu cu paral'a, si a dá *admonitiuni* parentiloru prein deregutorii publici, a amblá dein casa in casa pentru salariu; a fi marginitu salariulu magistrului la donariale dein partea parentiloru la serbatori, cari si candu le facu, le facu de multe ori cu una speciale nepolitetia, si la Germani numai dupa ce canta magistrulu afora la usia. Aceste si alte asemenea datene au influentia rea si asupr'a *moralitatii magistriloru*.

Nota 4. Deci unde e neaperatu a se aduná salariulu magistrului dela locuitori, precumu e specialmente in tote scolele poporarie dela sate si comunitatile lipsite de capitaria si funduri scolastice, acolo se se adune toti *bani* *scolei* intru una *casa comune*, si de aci se se imparta magistriloru de *administratoriulu* fundului scolasticu. Parentii carii au copii de scola se se oblige

a dá una suma determinata pentru fiecare *copilu de scola*, acesta suma se se puna in *cas'a scolei*; s'ar' poté uni si cu administrarea *erariului beserecei*, mai alesu unde sunt preotii mai insufletiti pentru scola, că-ci in unele locuri magistratii, preveghiatorii si alti deregutori insarcinati a pune administratori venituriloru scolastice au mai pucinu sentimentu pentru scola si decatu tieranii. Crearea fundului scolasticu in fiecare comunitate, fia urbana fia satesca, aseminea si administrarea lui e fora indoela a comunitatii, si candu s'ar' creá si s'ar' administrá de catra comunitate cumu se cuvene, atunci salariulu magistrului nu ar' depende dela numerulu scolariloru si dela capriciulu parentiloru, derepturile comunitatiloru inca aru fi mai asecurate; scol'a inca va fi frecen-tata mai bene indata ce voru fi nevoiti parentii a contribui ceva pentru fiecare copilu de scola, in loculu celoru pauperi de totu e detoriu statulu se ajute.

Nota 5. Aceste carile s'au insemnatu pana aci despre magistrii publici si scolele publice nu se potu aplicá la *magistrii privati*, precumu sunt in multe urbi. Acesti'a au se se invoesca ei cu parentii. Inse chiaru unii cá acesti'a sunt de multe ori multu mai periculosi pentru tenerime decatu folositori, fienducà nemine nu esercita nece una preveghiare acurata asupr'a loru. Tote scolele si pensiunile carile sunt speculatiuni financiarie ale intrepren-ditoriloru loru, sunt suspepte si stau totudeun'a pre unu fundamentu nesecuru. De aceea fiecare statu cevasi mai regulatu are obligatiune de a esaminá si de a inspeptá multu mai acuratu si mai riguros *scolele propriamente private si pensiunile*.

§ 237. Gradulu magistriloru in societatea civile.

Nu e de ajunsu cá magistrii se aiba subsistentia onesta, se cere cá ei se se bucure si de unu *gradu onorificu* in societatea civile. Adeveratu cá *estimiulu* scolariloru nu depende dela *gradulu celu civile* alu magistriloru loru, tenerii necorrupti de prejudecia judeca meritulu dupa alte mesure. Adeveratu cá fiecare magistru intiepleptu si cultu va dori mai

multu cá se fia *traptatu omenesce* mai alesu de catra *superiorii* si *patronii* scoleloru, seau *parentii* scolariloru, decatu se aiba nu sciu ce *grade superiori* in ordinea cetatianiloru, carile acumu au inceputu a se esilá dein tote societatile culte, si unele s'au facutu chiaru lucru de risu, precumu sunt clasile de boeria, cá adeca unulu se sieda seau se merga inainte fienducà e caminariu si celualaltu mai inderetu fienducà e numai sietrariu.

E de necreditu cu cata arogantia se porta comunemente unii mari preoti si seculari catra nesce magistri, carii de multe ori 'i intrecu cu scienti'a si cultur'a, asemenea e necreditu, cu cata recela si nepesare se porta chiaru si parentii catra magistrii copiiloru lor, carii lucra numai pentru cultur'a si fericirea copiiloru lor, multi credu cá au facutu prea multu pentru d'insii daca 'si tramitu copiii la scola seau daca le au respunsu didaptrulu stipulatu. Adeveratu cá magistrii 'si pierdu stim'a de multe ori numai prein servilismulu lor, inse si acést'a vene de multe ori numai dein paupertatea lor, care 'i constringe a fi serbili.

Nota 1. Se cuvene a destinge intre scole si magistri. *Gradulu civile* nu se pote desparti de totu nece una data de *prosperitatea civile*. Si gradulu civile fora de prosperitate seau stare de multe ori e forte apesatoriu precumu se vede in nobilii cei scapatati.

Magistrulu dela sate e chiaru asia demnu de stima cá si *diroptorele* scoleloru celoru mai renumite dela urbi, inse lui i a costatu mai pucina fatiga pana ce s'a preparatu pentru postulu seu decatu acestuia, si elu traesce in alte relatiuni si circumstantie, si asia diroptorelui se dà unu gradu civile superiore, cu tote aceste magistrului inca se cuvine tota stim'a si onorea statului seu, prein urmare se fia scutitu de ocupatiunile cele degradatorie, carile pote face vericare mercenariu, si se nu'lu trapte nece unu superiore alu seu cá pre unu serbitoriu.

Nota 2. În respectulu traptarii magistriloru e neaperatu a face aducere amente unoru *efori*, *inspeptori*, *direptori*, *scolarchi* si *patroni* cá se nu trapte pre magistri cá si cumu aru fi supusii loru, si se fáca alegere între magistrii cei esperimentati si cu merite si între candidatii cei teneri. Eforulu seau direptorele numai atunci ar' poté se se mesure cu magistrulu candu ar' posedé si *cunoscentiele* acestuia; si numai atunci ar' poté se se puna judecatoriu preste metodulu lui didapticu candu ar' poté se 'si si apere judeciulu cu ratiuni. Acést'a inse nu se pote pretende dela fiacare *scolarchu ecclesiasticu seau seculariu*, cà-ci atunci unulu cá acest'a ar' fi deutu se fia fostu chiaru magistru. Era daca nu e in statu se faca acést'a, atunci elu e detoriu a 'si aplicá *scolarchatulu* si *eforatulu* numai spre aceea, cá se apere in drepturile loru pre magistrii cei conscientiosi si capaci, se 'i ajute in portarea sarcinei loru, se le examine si se le asculte proieptele, si unde e cu potentia se le apere si se le puna in lucru, apoi se preveghie asupr'a economiei si a policiei scolei. Asia au traptatu totudeun'a *eforii* cei *intielepti* pre *magistrii* cei *meritati*.

„Licebat nobis, dice *Ernesti* dein Lipsi'a, in illa schola talibus (novis) institutis uti, quod carebamus miseris illis legum vinculis, quibus in aliis scholis obnoxii sunt etiam boni praeceptores, ut non possint suis institutis uti: et id faciebamus *inconsultis* iis, qui de more, *inspectorum* nomen ferrent.—*Deylingio* (scholae Thomanae Ephoro) memini me hoc narrare, cum plures jam annos illa ratione usus eram. Cum ei excusare factum instituerem, ille vero etiam me prudenter fecisse, ajebat: Nam consulendo saepe bona consilia corrumpi; me vero rectius *inspectoribus omnibus intelligere certe debere, quid esset utile juventuti* ¹.“

§ 238. Despre direptiunea scolastica.

Scol'a numai asia va poté inflori daca va avé afora de magistri buni si afora de alte necesaria si unu *direptore*, carele au meritatu stim'a si increderea magistriloru si a sco-

1) Narratio de I. M. Gessnero in *Ernesti Opp. Rhetoricis* p. 488.

lariloru nu numai prein cunoscentiele sale precumpanitorie, celu pucinu in unele ramuri principali ale invetiaturei scolastice, ci si prein intieleptiunea si prudenti'a pedagogica, si prein umanitatea sa in tote relatiunile cu magistrii si scolarii, prein urmare prein blandetiele unte cu tari'a carapterelui, prein nepartialitate, neinteresatetia, si inainte de tote prein aceea, daca are interese cá se subsista institutul si se infloresca.

Direptorele se aiba tari'a carapterelui, dara cu tote aceste se nu fia despotu preste magistri si scolari. Elu are se conduca scolele, se tienia ordinea scolastica, se destepre pre magistri si pre scolari, prein esemplulu si consiliulu seu, se mantienia pacea si intielegerea intre toti funtiunarii scolatoru si se decida cu votulu seu candu sunt voturile magistriloru desbinate, acést'a inse precumu va fi determinatu prein constitutiunea tierei, in carea se afla direptiunea.

Pre catu e inse chiamarea *direptorelui* de insemnata pre atatu e de momentosa si *alegerea* lui; daca ese reu alegerea *direptoriloru*, atunci scaderea si stricatiunile se cunoscu in dieci de ani. Pucine deregutorie sunt, unde necapacitatea ar' aduce atat'a stricatiune cata aduce necapacitatea unui *direptore* scolasticu.

Asia dara spre a fi bunu *direptore* nu e de ajunsu numai atatu cá se aiba cineva ani multi de serbitiu, seau se fia unu scriitoriu renumitu, ci inainte de tote cá se aiba talentu didacticu, cunoscentie intemeliata, judecata dreapta, si pre langa aceste se fia insufletitu pentru deregutori'a sa.

Nota. Biografiile *reptoriloru*.

§ 239. Exame pentru determinarea clasei.

E forte stricatosu a trece pre scolari deintru una clase in alta fora de a fi *esaminati* mai inainte, daca sunt capaci

pentru clasa in carea dorescu se intre. Daca sê trecu la una clase pentru carea sciu *prea multu*, atunci se facu *arroganti*, dein contra *scadu cu anim'a* si nu potu progrede.

E mai usioru a cunosce *capacitatea* pentru clasi superiori a celoru ce invetia in scole publice decatu a celoru ce invetia dela magistri privati. Totusi numai *esaminarea orale* nu e de ajunsu, se cere a se dá scolariloru si *specimini inscristu*, dein aceste se cunosce multu mai bene catu pote scolarulu decatu numai dein nesce responsuri nemerite seau nemerite cari le da oralmente la intrebarile puse.

Pedagogi'a condamna pre acei *esaminatori*, carii trecu la clasi inaintate pre scolarii necapaci, numai pentru cá se faca multamire parentiloru, caror'a le e rusine a 'si vedé copiii in clasi inferiori; e demna de totu despretiulu si purtarea aceloru *esaminatori perfidi*, carii inainta pre scolarii necapaci pentru folosu privatu pecuniariu, seau 'i condamna a remané in clasa loru totu numai dein acestu motivu, aceste casuri se templa adesu unde e in usu didaptrulu;— deci e mai bene a compune una *comisiune esaminatoria* pentru esaminile de promotiune, membrii acestei comisiuni se se iee nu numai dein magistrii clasiloru superiori seau numai dein ai celoru inferiori ci dein toti. Atare comisiune nu pote se lipsesca la nece una scola mai mare.

§ 240. Numerulu scolariloru in clasi.

Numerulu scolariloru se nu fia prea mare, daca trece preste 50 in una clase, atunci trecu lune intregi pana ce magistrulu abia 'i cunosce dupa nume, a cunosce calitatile fiacaruia, a'i esaminá pre toti, a dá indereptariale necesaria fiacaruia in parte atunci e cu nepotentia, atunci celoru lenesi si neatenti e forte usioru a urmá dupa modulu loru.

In *clasile științifice* potu fi mai numerosi decât în cele *limbistice*, totuși numărul prea mare îngreuna *repetitiunea* și în cele științifice. Numărul mare e mai stricatoriu în clasele superioare, fiindcă în aceste magistrii au de a ocupa mai multu puterile sufletului cele superioare ale școlarilor, era în *clasile elementare* numărul mai mare nu e așa de stricatoriu, adică până cându învețiatur'a consista mai multu într-o aceea, că magistrulu prevorbesce și școlarii dicu după d'insulu s. a.. *Una sută de copii* potu înveți ceva de rosturi totu de una dată, potu se descria cele date de magistru s. a., înse îndată ce au se de rațiuni despre cele ce au învățat veri au scrisu, atunci și în *clasile elementare* îndată numai e cu puterea a conduce cu folosul pre o sută, încă nece pre 50. Metodu lui *Bell-Lancaster* ajută ceva, înse puțin, și de multe ori acestu metodu e numai unu reu necesariu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 241. Disciplin'a scolastica.

1) Îndată la *intrarea în școală* se se espune școlariloru detoriile lor, deschiderea școlilor se se face cu o certă solemnitate.

2) E neapăratu că magistrulu se stă de învățatura cu tota serioșitatea și diligență, se nu treacă cu vederea nece una lenă seau neglijența a școlarilor, și se cere dela d'insii o deslegare acurată a tuturor problemelor, atunci școlarii se deprind la ordine, a fi laborioși și acurați în totu ocupațiunile lor, atunci ei nu rămân dela școală, și au multă muncă a le face totu acuratu, deși contra dacă e magistrulu nepăsătoriu și neglijent școlarii încă se învețea așa.

3) Magistrulu se se ferească în învățatur'a sa de verice ar' ajută frivolitatea școlarilor, seau ce ar' potă se corum-

pa *sentimentulu loru morale*, dein contra se le aduca amente de multe ori, ce detorie mari are fiecare cetatianu catra patri'a sa, ce detorie mari voru avé una data si ei de a implini catra patri'a lor, cá asia spiritulu patrioticu si natiunale celu adeveratu se prenda radecine de buna ora in animele lor.

4) Magistrii si scolarchii au multe ocasiuni de a indemná pre scolari spre cele bune si de a'i abate dela rele, pentru esemplu candu intra in fontione magistri noi, la inceputulu si la finitulu cursului scolasticu anuale, la diferite serbatori religioase seau civili s. a..

5) Magistrii voru relevá specialmente, cá portarea morale, derepta, modesta si umana in convesatiune cu conscolarii si in tote reporturile cu alti omeni facu pre scolariu mai demnu de respectu de catu talentulu si cunoscentiele. Prein asemenea traptare dein partea magistriloru si a scolarchiloru se va inlesni forte multu oserbarea disciplinei intre scolari.

§ 242 Continuatiune.

Spre a mantiené disciplin'a intre scolari serbescu si *atestatele* si *censurele* scolariloru. Aceste pre cei buni indemná si conserba in calea buna, pre cei rei pedepsescu si inderepta. Spre acestu scopu se tienu cataloge la institute, unde se insemna notele scolariloru, cari la trei lune se culegu, se *judeca* de catra autoritatea scolastica competente, si *judeciulu* se spune fiacarui scolariu in parte cá se scia daca s'a purtatu bene seau daca are scaderi de indereptatu. Inse a *censurá* e lucru forte greu, mai alesu daca se face comparatiune intre purtarile scolariloru cá se se *cla-*

sifice după purtare și se se puna unul înaintea altui'a, aci pote se *ratecesca* și magistrulu celu mai dreptu; numai *legalitatea* singura decide pucinu asupr'a prețiului internu, ea pote fi de multe ori numai efeptulu unui temperamentu blandu și fricosu. Scolariulu afla nedereptate în clasificatiune de multe ori și acolo unde clasificatiunea e forte derepta, fiinducă nu i se potu espune totudeun'a ratiunile pentru ce i au judecatu pre conscolarii lui mai aspru seau mai blandu. Deci pedagogii cei mai buni s'au declarat în contra *clasificării* și a *numerării* scolarilor după prețulu și meritulu loru celu internu.

Indiciale despre purtarea scolarilor se potu *publică* în *scola*, ei deu se scia, cumucă sunt supusi acestui tribunariu; înse și acesta publicatiune dē se se faca celu pucinu cu atat'a crutiare, și înca cu mai mare, cu cata se face publicatiunea judecialoru în statulu civile. Dar' și candu se facu atari publicatiuni în scole, atunci înca se cuvene a desparti pre cei dein scolele *mai mari* de cei dein scolele *mai mici*, că-ci sunt unele lucruri carile se potu spune și deu se se spuna celoru mai mari carile nu sunt pentru cei mai mici.

Aceste judecia nu deu a se publică în fienti'a de facia a *speptatoriloru straini*, carii venu dein curiositate la esaminiile scolastice, acést'a ar' fi una neomenia în contra tenerimii, ostilitate în contra parentiloru, ai caroru copii au meritatu aspra mustrare, prein acést'a s'ar' nutri desertatiunea celoru laudati, și s'aru obtunde fora de indoela doua deintre sentimentele cele mai delicate, verecundi'a și modesti'a. Scolarii nu sunt *criminali* pentrucă au meritatu punitiune și mustrare în internulu scoleloru; deci ar' fi mare neomenia a rusină pre unu teneru ratecitu publicandulu ina-

intea unui auditoriu mestecatu, si barbaria a mai adauge durerea cea profunda a parentiloru prein una asemenea bat-jocura.

Cu atatu mai pucinu sunt aceste judecia pentru *publiculu celu mare*, cu tote cà si acést'a inca s'a facutu in unele institute si in unele programate scolastice. Una *lauda moderata*, si una *desteptare cordiale* pentru abiturientii cei buni, tacerea celoru mai rei pote se folosesca. Dein contra numai a vituperá si a publicá infami'a nu folosesce mai nece una data, ci strica in cele mai multe casuri, amaresce pre parenti si pre copii si nu ajuta nemenui. Unii potu cadé in desperatiune vedienduse dati la cunoscenti'a publicului cá nesce criminali.

§ 243 Punele scolastice si premiale.

Punele se modifica dupre cumu sunt scolele si tenerimea scolastica. In respectulu premialoru se fia disciplin'a forte cercunscepta si avara. Increderea si incuragiarile publice sunt mai bune decatu tabulele meriteloru in cari se scriu tote faptele cele bune ale scolariloru, asemenea si ordi-nile s. s..

Nota. Amorea si seriositatea face de multe ori mai mare efeptu asupr'a copiiloru dein poporu de catu asupr'a copiiloru celoru nobili daca aceia sunt stricati prein educatiune. Mai inainte credeau pedagogii cà invetiatur'a nu ar' poté face nece unu progresu fora de una disciplina tiranica, dela acestu metodu s'au abatutu toti pedagogii cei mai buni. Aducerea amente, mustra-rea, despartirea de ceialalti, lipsirea de unele drepturi, repetitiunea celoru neglese, degradarea la gradu inferiore s. a. voru fi de ajunsu pentru cei ce mai au capacitate de a se indereptá, éra celu ce nu se inderepta cu nece un'a dein aceste, unulu cá acel'a se se departe dela scola pentru cá se nu strice pre cei buni.

§ 244 Emulatiunea.

Emulatiunea a fostu totudeun'a unu indemnu forte tare pentru diligentia. In anii anteriori *certarea pentru locu* (certamen pre loco, s. scripta pro loco) sunt mai acomodate, *translocatiunea* in clasi superiori e acomodata in scolele superiori. Acést'a se se faca cu orecare solemnitate. Capulu lucrului la translocatiune dela una clase inferiore la alt'a superiora e *capacitatea* si *nepartialitatea*, ea se cuvene a se face nu numai de catra unu magistru, ci se se decrete in consiliulu mai multor'a dupa lege.

§ 245. Esaminile scolastice.

Esaminile (examina) cá se fia folositoria, se cuvene 1) se fia *adeverate examini*, nu numai role impartite; 2) *esaminatorii* se scia *esaminá* cumu se cuvene; 3) se se dé oca-siune toturorú scolariloru, cá se arete, ce au invetiatu, si cumu potú se spuna cele ce au invetiatu; 4) cá *resultatulu e-samelui* se fia in adeveru *decisivu*, adeca se se cunosca dein esame daca e aptu scolarulu spre *destinatiunea*, pentru ca-rea invetia; decisiunea se se faca cu cea mai conscientiosa nepartialitate.

Esaminarea se cuvene magistrului ordinariu, fienducá *esaminatorii straini* forte de multe ori se incurca si se pri-pescu cu judecat'a ne avendu una cunoscentia acurata de-spre scolari.

Nota 1. Esaminile sunt seau *publice* seau *private*. Esami-nile *publice* numai atunci respнду la scopu cá se se cunosca dein d'insele ce si catu sciu scolarii, candu nu e mare numerulu clasiloru si alu scolariloru de esaminatu. Ele sunt comunemente numai *solemnitati scolastice*, carile se facu la finitulu anului seau alu semestrului, la carile se invita amicii instituteloru scolastice,

cunoscitori seau necunoscitori de atari institute. In atari examini nece nu se intreba totudeun'a toti scolarii, ci magistrulu alege pre cei mai buni si 'i intreba. Dar' dein aceste examini a rare ori se cunosce catu a invetiatu fiacarele. Totusi ele au acestu folosu, că dau importantia scolei in ochii scolariloru si ai publicului, apoi mai au si acestu folosu, că lumina si inderepta judecat'a publicului supr'a spiritului si a metodului scolasticu si dstepta pre publicu a se interesá de aceste. Tienu dstepti si pre magistri, că-ci fiacarele doresce că scol'a lui se subsista, apoi in examinare publice, dein respunsurile scolariloru de multe ori mai aspru judeca pre magistri decatu pre scolari. In ultra aceste dile dau ocasiune de a infaciá publicului *esercitiale* scolariloru elaborate in scrisu de tota speci'a. Veri catu de superficialmente le contempla publiculu pre aceste, ele au totusi influentia asupr'a diligentiei scolariloru prein ide'a că ele au ajunsu la cunoscenti'a publicului.

Numai se aiba grigia *policí'a scolastica*, că se se tienia ordinea si bun'a cuvenientia la atari solemnitati. Că-ci esitulu si intratulu celu necontentitu alu curiosiloru de multe ori turbura pre magistri asia in catu nu sci nemine despre ce se vorbesce.

Pentru *examinile private* spre a fi folositoria, se cere 1) că se se examine inaintea scolarchului si a magistriloru cei ce voru *a intrá in scola*, 2) se se examine la diferite tempuri (cam pe la diumetatea seau la finitulu anului) *acumu unele clasi acumu altele*. Magistrii cei buni voru face examini private la *repetitiunile speciali si generali*; la carile aru poté se fia de facia si scolarchulu si alti magistri mai multi, si scolarchulu ar' poté pune intrebari dein cele *invetiate mai de multu*, că se veda, daca nu le au uitatu, prein acést'a esamele se face mai interesatu si mai seriosu. Esamele se pote anuntiá mai inainte cu catuva tempu, acést'a dstepta diligentia cea privata a scolariloru si repetitiunea a totu studiulu facutu pana la acelu tempu. Acestu esame, ne fiendu publicu, pote fi mai rigorosu, si unu adevveratu *scrutinium ingeniorum et diligentiae*, si pote se arete mai bene atatu neglidenti'a catu si meritulu.

3) *Esamele* care se face înainte de alegerea oreării *destinațiunei* mai alesu *scientifice*, pentru exemplu înainte de a trece la facultate. (Despre acest'a în altu locu).

Nota 2. Că esaminile se răspunda scopului și se aiba importanția înaintea esaminatiloru se cere 1) a se departă dela d'însele totu ce ar' avé de scopu numai se faca ilusiune, anume magistrii se nu prepare pre scolari pentru esame, se nu le spuna mai înainte ce voru fi întrebati seau răspunsurile, cu atatu mai pucinu se împarta la fiacare întrebarea și răspunsulu ce va avé se spuna de rostu, se nu înaltie pre cei cu talentu mai eminente, nece se umilesca cu întrebări mai grele deinadensu pre cei mai debili, seau pre cei ce nu au favorea magistrului. Nu e nece una ocașiune mai buna de a cunosce carapterele magistrului decatu esaminile. 2) Magistrulu se fia adevératu *esaminatoriu* nu *docente*, care vorbesce multu numai că se 'și arete eruditiunea sa. Prein *scienti'a* *scolariloru* *sei* va straluci magistrulu însusi mai multu decatu prein *scienti'a* sa.

Totu ce vorbesce elu, se fia scurtu și determinatu. Întrebarea se se puna *scolariloru* particulari acumu în ordine, acumu afora de ordine, a une ori la totu corulu. Nece pre unulu se nu 'lu tienia prea multu; nece pre unulu se nu 'lu treca cu vederea. Cursulu se fia rapede. Ce nu sci unulu, se dica altulu. Cele ce s'au disu reu, falsu, se se înderepte,—înse nu de magistru—ci de alu doile, de alu treile, pana la celu ce va sci mai bene.

Nota 3. În unele institute au creditu, că ar' fi mai bene, că *esaminatorii* se fia *persone straine* de corpulu magistriloru, căci prein acést'a s'aru poté încungiurá mai usioru ilusiunea *ascultatoriloru* carea se templa la esamini. În adevéru sunt *unele* *casuri*, în carile acestu metodu se pote pune în lucrare fora de nece unu periculu. Chiaru și magistrulu pote se doresca, că se se convinga dein candu în candu despre progresulu *scolariloru* lui nesce omeni cunoscitori punendule întrebările ei de a dereptulu. Totusi acestu metodu nu se pote adoptá că regula universale, pentrucă 1) mai antaniu unu magistru bunu și conșcientiosu totudeun'a e și *esaminatoriu* celu mai *aptu*: a) pentrucă elu sci mai bene catu

pote se pretenda dela scolarii sci, deci elu pote se iee in consideratiune candu intreba capacitatea, diligenti'a si negligenti'a scolariilor sei fora se 'si permita intru acést'a vreuna partialitate; b) pentrucà scolarii lui sunt deprensi cu limb'a si cu manier'a lui, si unu strainu 'i pote incurcă usioru si atunci candu sciu, mai alesu daca esaminatoriulu strainu e neomenosu, in catu se temu scolarii de d'insulu si se impedece in cursulu cugetarii lor; c) magistrulu mai bene va sci acomodá intrebarile dupa respondenti, in catu acele nece nu voru fi prea usiore nece prea grele.

2) In genere sunt forte pucini *apti* spre a fi buni esaminatori de teneri, seau pentrucà nu posedu tote cunoscentiele cerute spre acestu scopu, seau pentrucà nu au destula desteritate in metodulu cateheticu,—si acést'a se templa de multe ori chiaru celoru mai invetiati—atunci se voru intorce in cerculu intrebariloru celoru mai triviali seau intrebarile lor atatu voru fi de oscure, in catu scolarii nu le voru poté intielege, si voru tacé, seau pentrucà atari esaminatori la urma se pierdu in *doctrinari* pre largu. BCU Cluj / Central University Library Cluj

3) Fienducà esaminatorii straini nu cunosc pre scolari, de aci urma multe neconvenientie: esaminatorii straini lauda in publicu de multe ori pre cei ce n'au nece unu meritu, pentrucà esaminatorii straini facu erore in persona, seau cà scolariulu a datu unu respunsu bunu prein intemplantu cu tote cà alt'mentrea sci forte pucinu, si acestu respunsu e decisivu pentru tota scienti'a lui. Mai usioru si mai bene e a lasá ascultatoriloru cá se *alega obieptulu*, prein acést'a se taia ocasiunea la verice deceptiune, dara acestu metodu pote se aduca usioru in confusiune si pre magistrulu celu mai deprensu mai alesu in *scolete invetiate*. De aceea remane lucrulu celu mai securu a se increde in *caraptere morale* si in *onestatea personale* a magistrului, si a introduce in scole acestu *spiritu*, cá se creda insisi scolarii, cumucà e *nedemna* si *degradatoria* pentru d'insii veri ce *conventiune* si veri ce *cointeligentia* a scolariilor cu magistrii inainte de examini.

§ 246. Cur'a scoleloru pentru sanitatea corporale.

Scolete au se contribuesca si spre aceea cá se se con-

serbe *sanitatea corporale* a scolarilor; acést'a se face 1) *mediatu*: a) deca se tiene unu aeru curatu in stantieile unde sunt scolarii, si una temperatura acomodata etatii, anului si temperamentului lor; b) daca magistrulu staruesce a se tiené curati'a mai alesu in scolele poporarie, unde elu are detoria a contribui si spre aceea, cá se se inderepte scaderile educatiunii domestice. c) Magistrulu se nu fia nepesatoriu nece in tempulu scolei cumu stau si siedu scolarii in scola cá se nu se deprenđa reu, se cresca strambi, seau se 'si apropiã nesce datene rele la legere, scrisoria de carile se nu se pota desvetiã in tota viet'i'a. d) Magistrulu se fia sollicitu si pentru cá se apere *ochii* scolarilor de miopia si se 'i ajute intru desvoltarea lor, se nu 'i incãrce cu leptura si cu scrisoria prea multa, mai alesu se nu 'i lipsesca de somnulu necesariu.

2) Spre acestu scopu scol'a contribuesce *mediatu* si *positivu*: a) schimbãndu lucrulu si recreatiunea, exercitiale spirituali si corporali; b) intrerumpendu orele de invetiatura pentru cateva minute pentru cá scolarii se respire aeru curatu; c) prein *esercitia gimnastice*.

247. Edificiale scolastice.

Proprietatile unei case de scola cele mai universali: 1) una pusetiune trancila, sanitosa, departata de veri ce ar' poté se impedece seau se corumpa aerulu curatu; 2) *camere* de ajunsu pentru scolari, magistri si inca si pentru combinatiuni cerute de progresulu in invetiature. 3) Camerele se fia destulu de largi, cá se pota cuprende unu numeru proportiunatu de studenti, si comode, pentru cá magistrulu se pota vedé usioru pre toti scolarii, si acesti'a asemenea se 'lu pota vedé si audi; 4) la institutele mari se fia una camera spatiosa

pentru serbatorie scolastice; 5) camere sanitose si cuveniente pentru magistri si preveghiatori; 6) totu institutul se fia incungiuratu si aproape de unu locu liberu, de una gradina fora de care nu pote fi nece scol'a cea mai mica. 7) In camere se fia scaune, mese, catedra si alte lucruri necesaria, si mesele de scrisu asia se fia asiediate, in catu se venia lumin'a deinainte.

Nota. Unele natiuni si comunitati atatu sunt de nepesatorie catra scolele lor, in catu casele de scola mai multu semina cu nesce cariere decatu a scola; si cu tote aceste atari natiuni si comunitati preda multi bani pre case de teatru si de jocu.

§ 248. Bibliotec'a si aparatele scolastice.

Bibliotec'a e neaperata pentru fiacare scola, cã-ci magistrii comunemente au salariu atatu de moderate, catu abia 'si potu intempina spesele domestice. Pentru *bibliotec'a scoleloru dela tiera* se cere unu micu capitariu, acest'a se se tienia de *inventariulu parochiei*, cumperarea cartiloru se fia in grigi'a preotului si a magistrului. La *bibliotec'a scoleloru invetiate* se se alege bibliotecariu deintre magistrii acestoru scole, si se se inavutiesca bibliotec'a nu numai cu carti de unele specie.

Afora de biblioteca se ceru *naturalia, modele, instrumente fisice, carte* s. a..

§ 249 Cumu potu inflori scolele ?

Statulu celu infloritoriu alu scoleloru nu depende numai dela *multimea scolariloru*, ci dela spiritulu, de carele e insufletitu magistrulu si scolarii, adeca spiritulu *scientiei, intieptiunii, diligetiei, disciplinei*, si *natiunale*; florea si ina-

intarea scoleloru depinde multu si dela *zelulu patriotiloru* si dela interesele ce au pentru scole; apoi si dela *form'a guberniului*; guberniale republicane sunt naturalmente mai interesate pentru lumina dreptu si virtute, prein urmare si pentru scole; unele gubernia nu dau volia unoru clasi mai inainte nece macaru se invetie a lege si a scrie, altele dau ordinatiuni destule cá se se faca scole poporarie, inse nu dau libertate poporului cá se 'si pota face scola si se pota amblá la scola; in unele state copiii deserta scolele elementarie cá mai apoi se se faca presedenti la tribunaria, in atari state nu e mirare daca scolele superiori sunt deserte. In statele aristocratice si oligarchice cultur'a si luminarea poporului se considera cá periculosa, de aceea tote adoperatiunile acestoru state pentru cultur'a poporului se marginescu numai la programate, cari se si publica a une ori pentru cá cei ce nu cunosc statulu lucrurilor se creda cumucá acele se si efeptua. Sunt si unele state constitutiunali, unde se schimba programatele scolastice mai asia cumu se schimba ministrii.

Nota. Totusi unu numeru insemnatu de scolari carii ambla la scola regulatu, e semnu de incredere, mai alesu unde fiendu scole mai multe scolarii au libertate se alege. Era unde nu le pesa magistriloru de acesta incredere, ei inca dorescu se fia scolarii mai pucini fiendu salariulu totu acelasi, apoi unde tenerimea nu are nece unu interese daca adauge seau scade in cunoscantie, acolo scol'a va incetá curundu. *Optimus quisque praeceptor frequentia gaudet, ac majore se theatro dignum putat. Quintil.*

Unu magistru onestu nu va face cá magistrii despre carii dice *cintilianu*: qui colligunt discipulos non *severitate disciplinae*, ne c *ingenii experimenta*, sed *ambitione salatantium*, et *illecebris adulationis* ¹.

1) Dialog. de caus. corr. eloq. c. 29.

§ 250. Asiediammentulu scolasticu.

Spre a conserbá *ordinea* in scole e neaperatu unu *asiediammentu* seu *regulamentu scolasticu*, a se introduce unde lipsesce, a se revocá unde s'a datu uitarii, a se renová si a se modificá sub santiunea autoritatiloru superiori unde are opu de indereptare. Acestu asiediammentu va cuprende nu numai *preceptele didactice* asupra planului invetiaturei si a totu cursulu de invetiatura, ci si tota constitutiunea scololoru mai mici seu mai mari; ocupatiunile, drepturile si datoriile magistriloru si deregutoriloru scolastici; conditiunile, dela carile depende susceptiunea scolariloru si dupre carile se inderepta si parentii; terminii ferieloru scolastice, regulile de a se oserbá la casu de vacantie profesorali seu candu sunt impededati de a urmá, precumu si tota *polici'a scolastica*. Acestu asiediammentu se cuvene se se afle in manele fiacarui magistru, precumu si legile pentru scolari, pentrucá magistrii se pota face discusiuni asupr'a lui si se 'lu pota compará cu prasea acolo unde ieu parte la conferentiele scolastice.

Nota. Unde e atare asiediammentu scolasticu inca domina de multe ori arbitriulu si una desordine singularia, éra unde lipsesce acolo e si mai reu.

§ 251. Conserbarea ordinii prein supraveghiare.

Unde e numai unu magistru precumu e la sate acolo supraveghiarea nemediata e a preotului si a curatoriloru beseceei, preotulu e direptore; la scolele mari, unde sunt magistri multi acolo supraveghiarea asupr'a ordinii e a *direptorelui*, carele merge inainte cu esemplulu. Direptorii sunt respundietori, de aceea ei sunt obligati a *inspeptá clasile*

pentru că se țin în activitate pre magistri și pre școlari, se cunosc talentul, donul didactic și metoda magistrilor tineri, în învățare și disciplină, și apoi se le pot da consilii folositoare crutându-i în prezența școlarilor. Acest scop de a conserva tota ordinea școlastică se ajută specialmente prin *conferențele școlastice*, a caror organizare se cuvine a se determina după cerințele cea particulară a școlilor.

Nota. *Conferențele școlastice* sunt neapărate pentru fiecare școală, și cu atât e institutul școlastic mai mare și mai compus cu atât se cuvine a se țină mai adese ori.

Obiectele acestor conferințe sunt: metoda, prezentarea, disciplina școlastică, toate îndreptările școlilor, și politiciile. Afară de acești *articuli esențiali* sunt și alții *accidentali*, pe cari i oferesc împrejurările.

Conferențele sunt locul, unde magistrii își manifestă părerea, dorințele, planurile, îndreptările, experiențele relative la știința și postul lor, aici pot să se prezente operele spre a fi vădite și examinate de conferință, și astfel a da viața colegiului magisterial.

În școlile de la sate conferențele se țin de preot și magistru la sfârșitul fiecărei luni. De în când în când va fi de față și inspectorul școlastic. În școlile *elementare, reale, gimnaziale* vor lua parte la conferințe toți magistrii. De în când în când pot să fie de față și eforii. Toate obiectele care se pot amenința, mai înainte se propun numai pentru *deliberație*, și numai în ceaaltă conferință se face definiția sau decretul asupra lor,

Se țin în *protocol* despre fiecare conferință, subscris de toți magistrii.

§ 252. Programate.

Prin aceste se înțeleg aici nesec *disertații* carele

se faceau și se facu și acumu la unele scole mai alesu *gimnasiali*, cu ocașiunea unei serbatorie scolastice, la finitulu anului scolasticu, la mörtea cuiua s. a.. Aceste potu se fia folositorie numai se nu se prea ingreune magistrii carii și alt'mentrea inca au destule sarcine; altmentrea aceste desertatiuni sent bune midiloce spre a respandi multe cunoscenție folositorie între cetatiani și spre a desteptá intru insii spiritulu patrioticu și sentimente natiunali.

§ 253 Influenți'a autoritatiloru scolastice asupr'a scoleloru.

Influenți'a autoritatiloru scolastice: eforiloru, inspektoriloru, direptoriloru s. a. asupr'a scoleloru e forte mare și pote fi forte folositoria, daca acele autoritati respundu chiamarii loru, éra dein contra potu aduce multa stricatiune scoleloru, candu acelesi sunt nesce persone lipsite de acea bunavointia, fora de carea scolele se vestediescu și se desfacu, seau și daca au bunavointia, inse nu au capacitatea ceruta, nece cunoscenti'a lucruriloru scolastice, nece metodulu de a traptá, cu magistrii și cu scolarii.

Alt'mentrea relatiunile autoritatiloru scolastice se modifica dupa calitatile *scoleloru* și ale *magistriloru*.

Cu deregatori'a autoritatiloru scolastice sunt unite *visitatiunile scolastice* și *reporturile*; visitatiunile scolastice au caraptere diversu dupre cumu merita magistrii incredere mai multa seau mai pucina; *reporturile* aru devé se se marginesca numai la cele ce aducu adeveratu folosu fora de micusiorarea autoritatii magistriloru. In scola deu se fia *cataloge de nume* și *de leptiuni* și alte insemnari, spre a se poté presentá delegatiloru autoritatiloru competenti.

Nota. *Visitatinile scoleloru*, precumu se facu de comune,

potu fi pre catu filosofice pre atatu și fora de nece unu folosu și urtiosu.

Voru fi *filosofice*, candu visitatoarele va veni în școală că unu amicu, carele doresce, că se le afle tote în ordine, carele se bucura de progresulu școlii, și doresce că școl'a se aiba tote lucrurile necesare; se faca pace între cei discordați și neuniți, pre magistri și școlari se 'i pota recomandă la autoritățile supreme. Candu visitatoarele va veni în școală că se *asculte*, seau se *întrebe*, dar' se nu *critice* nece una data nece dereptamente nece nedereptamente pana ce se afla în școală; candu mai alesu în institutele mai mari, cumu sunt gimnasiale, va ascultă pre *fiacarele*, nu numai pre celu de *antaniu*, ci și pre celu de *în urmă*; candu va apretia și circumstanțele cele speciale ale școlii și nu va muștră pre una școală pentru că dora nu afla într-o insă totu ce e bunu în alta școală; candu nu va face *reporturi* la autoritățile superioare fora de a fi aretat mai înainte rezultatele oșerbătuinilor sale celor caror'a se cuvene, fora de ai fi consiliatu seau de a le fi facutu mai antaniu *admonitiuni* cu gur'a.

În urmă candu nu va face nece una promisiune pre carea nu o pote implini, și candu va uni cu aceste și una *umanitate*, carea se pote aștepta cu dreptulu dela fiacare visitatoriu de școle, atunci visitatiunile voru fi filosofice.

Dein contra ele voru fi numai nesce ceremonie deserte și ospetie că și visitatiunile unor episcopi și protopopi, și voru deștepta numai neîncredere și ură, în catu visitatorii voru lasă după sene numai disprețulu magistrilor și alu școlarilor.

Nota 2. Fiacare școală se cuvene să aiba *cataloge* despre școlari în ordine tabelară, unde se fia însemnata și frecentațiunea. Afora de aceste se aiba tote aptele relative la ordinea școlii, și visitatorii se întrebe de d'însele candu visita școlile. A se transmite *tabele* la autoritățile superioare despre frecentațiunea tuturor școlarilor în parte e superfluu.

CAPU XV.

Despre scolele speciali.

§ 254. Cultur'a intepletuale a magistriloru dein scolele elementarie.

Pentru cultur'a intepletuale, apoi si pentru cea pedagogica didaptica, precumu si morale si religiosa se cuvene a intemeliá *seminaria* seu *preparandie*.

Magistrii *scoleuru elementarie* se cuvene inainte de tote se 'si cêstige cunoscentie luminate si praptice despre *religiune*, afora de aceste cunoscentiele cele mai folositorie si mai necesarie dein scientiele naturali, precumu despre *pamentu*, dein *istori'a lumii* si specialmente a *patriei*, dein *gramatica*, *agricultura* si dein *dietetica*; apoi desteritate in *legere*, *computare*, scrierea *caligrafica* si *ortografica*, si una deprendere in *scriere* si in *vorbi*.

Nota. Divisiunea scoleuru seu impartirea invetiaturei in regulamentul scolasticu p. 6. . .

§ 255. Cultur'a loru pedagogica didaptic'a.

Dupa ce au invetiatu magistrii acestoru scole obiæptele prescise, atunci la orele determinate voru devé se fia de facia in scola, unde profesorele preparandiloru va invetiá pre copii, cá se veda cumu invetia, si se invetie si ei metodu; apoi se invetie si *teoretice* regulele pedagogice si didaptice, si in urma profesorele de preparandia se 'i puna cá se invetie si ei pre copii in scol'a supusa scolei preparandali mai antaniu in a sa fientia de facia, mai apoi si singuri dupa ce voru fi deprensi, se dé copiiloru si *esercitia*, si acele se le corega.

Dein punctulu *culturei morali* a fiitorilor magistri elementari ar' fi mai bene că *seminariale* seau *preparandiele* se fia la *tiera*, pentrucă magistrii se nu se desvetie de *laboriositatea*, *frugalitatea*, *parsimoni'a* si *modesti'a* tieraniloru. Magistrii elementari dela *tiera* si femenele lor nu se cuvene se imite lupsulu celoru dela urbi.

§ 256. Scopulu, obieptele scoleloru elementarie.

V. Regulamentulu scolariu p. 7. § 14—18.

§ 257. Despartirea prunciloru dupre capacitate si sepsu.

E neaperatu a se face despartiamente, septiuni seau clasi pentru *inceputori* si pentru cei *mai deprensi*, chiaru si unde e numai unu magistru si una stantia, alt'mentrea nu se pote ajunge scopulu invetiaturei. Inainte de alu siesele au nu s'ar' cuveni a suscepe in scola pre nece unu copilu. Dupa aceea fiacare scola elementaria fia catu de mica, se aiba doue *septiuni*, si unde e cu potentia, se se invetie *separatu* fiacare septiune, asia catu candu esu dein scola cei mai mari, se intre cei mai mici. Acést'a ar' fi neaperatu celu pucinu candu se facu *unele leptiuni* numai pentru una parte, in catu ceealalta parte ar' face numai confusiune daca ar' fi de facia; mai greu ar' fi la sate, unde venu copii si dein alte sate, si cei mai mari aducu pre cei mai mici. Inse greutatea se redica daca are scol'a si una stantia separata pentru lucru, atunci schimbarea se pote face. Seau unde nu e stantia separata, acolo pana esplica si invetia pre unii, celorualalti se le dé se scria si se compute.

Unii pedagogi apera, cumucă e cu totulu necesariu a desparti *baiatii* si *fetele* chiaru si in scolele cele dela sate,

altii sustienu dein contra, că acést'a nu e chiaru atatu de necesariu, apoi in multe locuri nece nu e cu potentia, pentrucă atunci se ceru mai multi magistri, mai multe stantie, prein urmare si spese mai multe. Afora de acést'a in aceste scole si cunoscentiele sunt *comuni*, cari se cuvene a se dá baiatiloru si feteloru; fetele potu se remanie mai indelungu la una invetiatoria, carea le va deprende la lucrulu de mana, si la economi'a domestica.

§ 258. Solicitudinea pentru moralitate, ordine si disciplina.

Virtutile, in carile se cuvene că magistrulu scoleloru inceputorie se deprenda pre scolari sunt specialmente: *onestatea, laboriositatea, ascultarea de superiori, simplicitatea moriloru, cumpetulu, amicabilitatea, politeti'a cea naturale* (careia e contraria rusticitatea si tonti'a), *credenti'a in serbitiulu stipulatu*; inainte de tote amorea catra domnulu tie-rei si catra patria, *barbati'a in belu*, unita cu umanitate catra nemicu. In urma se destepete sentimentulu si pentru că se *conserbe* lucrurile *folositoria publicului*, seau carile adaugu la frumusetiarca vietiei, cumu sunt diferitele plantatiuni pentru comoditatea omeniloru si infrumusetiarea locului, operele de arte s. a., aceste se le apere in contra spiritului destruptivu alu tenerimii celei neculte.

Moralitatea se ajuta si prein *disciplina*; afora de cele ce amu insemnatu despre disciplina, punele si remuneratiunile scolastice (§§ 241—243) adaugemu, că in scolele mai impoporate deu se se aplice si scolarii pentru conserbarea ordinii si a bunei cuvenientie, pre unii deintre scolari se 'i puna magistrulu că se iee amente si se insemne pre cei ce venu la scola si pre cei ce nu venu la tempulu seu; se iee a-

mente asupra ordinii si a curatiei; altii se *conserve* si se *imparta* lucrurile: cartele, pecele s. a., se le *culega* éras; acesti *deregători* scolastici voru ajuta multu pre magistru in ocupatiunile lui.

Nota. Acesta sistema érá in usu in multe scole mai de multu, inse in multe locuri ea a degeneratu in tirania scolastica. Cu tote aceste acesta idea e capulu lucrului in organizatiunea scolilor facuta dupa metodulu lui *Bell* si *Lancaster*, si in atari scole nece nu pote fi alt'mentrea, pentrucá in atari scole au se invetie mai multe sute de copii numai intru una stantia.

Atare scola pote fi organata camu in modulu urmatoriu :

Ea consiste 1) dein magistru, 2) dein comisiunea administrativa si 3) dein scolari.

Scolarii se impartu in doue seau mai multe clasi principali dupa cursulu invetiaturei prescisu, apoi fiacare clase dupa numerulu scolariloru sei in mai multe septiuni mai mici.

Magistrulu é singurulu invetiatoriu pentru tote ramurile de invetiatura, si totu de una data si autoritatea administrativa suprema in scola.

Comisiunea consiste dein *preveghiatorii generali* si dein *preveghiatorii clasiloru*; cei deantani administra lucrurile cele generali ale scolei, cei dein urma au *presidenti'a* in septiunile lor, si preveghiarea asup'ra septiuniloru lor.

Preveghiatori generati sunt trei. Unulu íea amente cá scol'a se fia curata totudeun'a, cá fiacare scolariu se se presente in scola curatu; mesele si scaunele se fia la loculul lor si cumu se cuvene; cá in scola se nu fia nemic'a neordinatu, se nu fia aruncate lucrurile si intru una parte si intru alt'a; tabelele de parete si celealalte tabele, cartile, materialile de scrisu s. a. se se afie tote la loculul lor; scol'a se se aeresca dupa cuvenientia: candu intra si esu scolarii se se tienia ordinea si cuvenienti'a s. a.. Acestu *preveghiatoriu* dê se se afie totudeun'a celu deantaniu in scola, cá se pota recepe pre fiacare scolariu ce intra in scola.

Alu doilea preveghiatoriu are inspeptiunea asup'ra aপরতুলি

didacticu, asupr'a cartiloru, tabelleloru de scrisu, materialiloru de scrisu, pre aceste le dà *preveghiatoriloru de clasi* candu e neaperatu a se dá la copiiu pentru usu, si le iea éراسي pentru cá se le asiedie la loculu loru. Elu prevede si pentru cá se fia penele taiate bene totudeun'a, si cartile de scrisu se fia lineate dupa regula pana unde e neaperatu a fi lineate.

Alu treile preveghiatoriu are preveghiare asupra frecentatiunii; cari scolari au remasu dela scola, si pre acesti'a insemna in list'a absentiloru.

Aceste trei deregatorie se incredu numai scolariloru celoru mai acurati.

Preveghiatori de clasi sunt atati cate septiuni de scolari sunt in clasi.

Acesti preveghiatori de clasi provedu, cá scolarii se fia la loculu loru fiacare, se se porte omenesce, se 'si faca fiacarele lucrulu carele i s'a datu, cá se 'si aiba fiacarele cartile la sene, si se nu 'si disipe lucrurile, si se se porte intru tote dupa legile scolei.

Magistrulu are preveghiare asupr'a toturoru, si daca se oserba tote acuratu, atunci disciplin'a scolastica cêstiga forte multu.

Nota 2. In scol'a lui *Bell* inca s'a oserbatu, cá scol'a se pote conduce si fora de pune corporali.

§ 259. Scole de duminica.

Aceste sunt destinate specialmente pentru tenerimea, carea a finitu cursulu elementariu, cá-ci fora de aceste ar' nitá totu ce au invetiatu. Repetitiune de una ora seau doue ar' fi de ajunsu. Aceste scole nu sunt coaptive. In multe locuri in *Angli'a*, unde s'au inceputu deintru antaniu, repetitiunea o facu preotii seau magistrii cei mai zelosi fora de nece unu salariu.

§ 260. Scole reali, comerciali.

Necesitatea acestoru scole e evidente si la Români si

un'a dein cele mai imperioase. Inceputulu s'a si facutu cu scolele *reali* dein *Esi* si dein *Galati*. Scientiele de a se propune in aceste scole sunt aretate in program'a scoleloru reali dein *Esi*.

Obieptele scoleloru comerciali:

1) *Cunoscenti'a merciloru*, spre acestu scopu ar' devé se fia la fiacare institutu comerciale unu *cabinetu de merci*, unde aceste se se pota aretá scolariloru.

2) *Scienti'a comerciului* spre a cunosce diferitele specie de comerci, pentru esemplu comerciulu de comisiune, de speditiune, de nolegiu, de incarcatura, de asigurare, comerciulu cursului baniloru, cambiale, si alu diferiteloru bance s. a..

3) *Istori'a comerciului; polici'a comerciale si dereptulu comerciale;*

4) *Cunoscentiele limbistice: mai alesu limb'a italiana, francesca, germana.*

Esercitiile comerciali:

1) *Computarea comerciale.*

2) *Invetiatur'a praptica despre tienerea cartiloru comerciali, despre calculatiunea merciloru, despre mare si navigatiune.*

3) *Esercitia de stilu in limb'a româna, italiana, francesca s. a. mai alesu esercitia in corespondenti'a comerciale.*

4) *Deprenderi la diferite negotia comerciali, duple cumu permite locul unde se afla scol'a, pentru esemplu deprenderi la bursa, la dogane s. a..*

Daca scol'a comerciale e totu de una data si *institutu de educatiune*, atunci se cuvene a o conduce asia, in catu se se incungiure tote deprenderile rele, dein contra se se pre-

pare, scolarii pre catu se pote mai bene pentru pusețiunea lor, viitoria.

§ 261. Scolele de arti.

Aceste potu fi seau scole de *arti frumoșe*, precumu e *piptur'a*, *sculptur'a*, *music'a* s. a. cari se numescu si *academie*, seau scole de artile seculare cele mai necesarie prentu vietia, precumu e pentru esemplu *scol'a de arti* dein *Esi*; acesta scola e de cea mai mare insemnatate pentru Ramâni atatu dein respektu industriale catu si dein respektu strinsu nationale, de aceea nece nu se potea află in tota Moldov'a altu locu mai acomodatu pentru d'ins'a. Inseptarea ei fiendu in ochii guberniului, nu are dificultati, cele mai mari dificultati venu dein lips'a magistriloru capaci si suficienti.

Spre a nu se corumpe limb'a prein introducerea cuven-teloru straine in arti si in reporturile comerciali alte natiuni au urmatu acestu metodu, că au ordinaru *comisiuni* de barbati competenti pentru fiacare arte seau ramu de comerci, cari au facutu *vocabularia* pentru tote conceptele de arte si de comerci, cu denumirile cuvenite, pre carile, apoi *academiile* seau *congresele* inyetiatiloru le au criticatu si le au aprobatu.

§ 262. Scole agricole, sîlbanarie si montanistice.

Se potu, radică, asemeni institute si pentru *economii*, *pedurării* si *montanistii* fiitori. Aceste scole, nu potu fi multe, nece una data pentru greutatea, de a află suficienti magistri espteri.

In aceste scole e neaperatu a uni teori'a cu *praptic'a*.

La *institutulu agrariu* seau scola agricola nu se potu sus-
cepe de catu scolarii carii au terminatu cursulu scoleloru, realiza

Basile principali spre a stabili unu institutu agrariu folositoriu sunt: *fisic'a* si *chimic'a*, *botanic'a* si *istori'a naturala*, *meteorologi'a* si *mecanic'a*.

Chimic'a deschide materiile dein carile se compunu vegetalile, analiza diferitele pamenturi, invetia, cari sunt principale alimentaria, stinge prejudociale vulgari, areta oficiulu fiacarui pamentu, si plantele cari sunt mai acomodate pentru d'insulu; demustra fertilitatea cea adeverata, si cumu au a se face locurile feraci, si diferitele specie de fimu; lucrarea lor, si aplicatiunea lor. — Uninduse apoi *chimic'a* cu *botanic'a* areta esistenti'a plantelor, cari sterilescu pamentulu, si care 'i dau indereptu puterea rapita de cele deantaniu; asia dara *chimic'a* si *botanic'a* sunt basile teoriei agricole.

Fisic'a e-apoi necesaria agricultorelui pentru influenti'a ce au meteorele asupra plantelor, si particulariamente lumin'a, caldur'a, eleptricitatea, care precumu sci fiacine sunt adeveratii promotori ai vegetatiunii; afora de aceste *fisic'a* presenta mediale acomodate spre a cunosce schimbările atmosferice prein barometru, termometru, igrometru, prein cari agricultorele pote cunosce apesarea, temperatur'a, umiditatea aerului, si inca si indivina schimbarea atmosferii.

Scientiele naturali (particulariamente *zoologi'a* ajuta neapustu de si intru unu modu mai pucinu directu. *Zoologi'a* invetia a cunosce animaliale, cari atat'a contribuescu la economi'a rustica, apoi scopulu cu atatu se va ajunge mai usioru daca se voru uni cu cunoscentiele zoologice si cunoscentiele *scolei veterinare*, fora de cari agricultur'a nu pote prospera.

Cu *zoologi'a* se ameliora speciile de vite, se introduc noue, cari potu se face unulu dein ramurile prosperitatii.

publice cele mai importanti. *Zoologi'a* sterpesce animaliale nocive.

Asia dara dein cunoscenti'a botanicei, chimicei, fisicei, zoologiei unita cu praptic'a tuturoru temporiloru si tiereloru se nasce *scienti'a agraria*, scientia forte intensa, carea cere afora de aceste si cunoscentie de *architeptura rurale*, cunoscenti'a serbitutiloru rurali, a codicelui selbanariu, si inca si cunoscentie politice.

Despre acesta scola oserba unu Italianu invetiatu, că nu e pentru totu agricultorele, ci numai pentru aceia carii potu se face cursulu acestoru scientie, inse folosulu ei e mare si pentru cei ce nu potu face totu cursulu acestoru scientie, că-ci cei neinvetiati vediendu cumu facu cei invetiati, se voru lasá de erorile si prejudeciale loru cele antice si voru urmá una economia agricola mai ratiunabile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 263. Societatile agrarie.

Inse că se pota prosperá agricultur'a mai multu sunt folositorie, si chiaru necesarie *societatile agrarie*, ele inainta scienti'a latiandui preceptele, facundu experimente noua, si in fine desteptandu emulatiunea, prein care se va perfeptiuná fiacarele ramu de agricultura.

In tierele Române, carile sunt chiamate *per excellen-tiam* la agricultura, aceste societati sunt cu totul necunoscute. Aceste societati se forma mai antaniu de proprietarii fundiari, carii au locuri intense unde potu se face experimente. Cine n'a avutu ocasiune se veda atari societati in Franci'a, Itali'a s. a. pote vedé in Ungari'a, unde presedentii si membrii ataroru societati sunt comitii, baronii si toti posidentii si invetiatii, la experimentele agricoli se aduna

că la congrese toti agricultorii carii voescu se arete că au pentru esemplu aratrulu celu mai bunu, seau vitele cele mai bune s. a.

§ 264. Scole de fete.

Obieptele de a se propune in aceste scole dupa gradulu loru sunt insemnate in regulamentul scolariu.

Educarea feteloru s'ar' cadé se fia cu totul domestica, mamele suut chiamate dela natura si insarcinate că se dé tota educatiunea feteloru loru. Numai pentru acele fete sunt scolele necesarie, ale caroru mame sunt impedeate naturalmente de a 'si poté cresce si invetiá fetele, seau carile nu voescu a le invetiá, pentru aceste aru devé se se redice scole publice, éra *pensiunate* numai pentru orfane.

In respektulu obiepteloru didactice prescrise de regulamente pentru scolele de fete oserbam, că limb'a francesca ar' devé se se propuna numai feteloru de boiari mari si de negutiatori, carii facu comerci cu francesii, éra pentru fetele celorualti Români limb'a francesca e numai tempu pierdutu, pentrucă atat'a catu invetia d'insele in scola dein acesta limba e numai una nemica, apoi si pentru efeptele cele periculose, că-ci femenele, cari intielegu ceva francesce si nu au cine se le conduca in leptura, legu comunemente numai romane si alte opere destinate numai spre a interită, si spre a subjugá fantasi'a celoru nepreceptuti, carii 'si pierdu si banii si morii cei simpli natiionali.

§ 265 Despre gimnasia.

Gimnasiale se numescu si scole *invetiate* seau *umani-ori* pentrucă ele nu se ocupa specialmente cu propunerea

cunoscintelor praprice, carile sunt necesarie spre a *esercită* vre una ramu de industria in viet'ă praprica, ci au de scopu a *desvolla spiritulu umanitatii in generariu*, acestu scopu cere cunoscintele asia numite *umaniori* seau *literatur'a clasica*, pre carea e basata tota cultur'a moderna, de aceea obieptulu principale alu acestoru scole e *cultur'a clasica*. Inse acést'a nu eschide cultur'a limbelor moderne, nece pre celealalte cunoscintie, carile se propunu si in alte scole, atatu numai că obieptulu si ocupatiunea principale a gimnasialoru e cultur'a clasica.

§ 265. Magistrii si cultur'a loru.

Aceste institute, fiendu destinate cá se dé cultur'a suprema la una suma de teneri aləsi dein poporu, ceru si dela magistri una cultura superioare cá se se pota presentá cá *adeverati invetiati*. Acesta cultura o céstiga ei in catuva gia in gimnasiu cá studentii cei mai eminenti. Unii se prepara spre a fi magistri gimnasiali facundu cursulu universitariu, fienducă nu au toti sperantia, seau volia a se aplicá la alte ramuri, asia dara unii cá acést'a si alegu profesiunea de a fi magistri gimnasiali si se ocupa in facultatea filosofica specialmente cu literatur'a si cu obieptele scoleloru gimnasiali; acestia n'au opu de alta preparatiune spre a fi magistri gimnasiali.

Afora de acést'a la universitati sunt si seminaria *filologice* si *pedagogice*, in cari se prepara studentii in genere cá se fia seau numai *magistri de universitate*, seau anume in cele *filologice* se fia magistri specialmente de gimnasiu, si in cele *pedagogice* se fia magistri pentru tenerimea toturoru *clasiloru*.

In aceste seminaria se *esercita* studentii in *propunere*,

in referire dein cele ce au lesu, in interpretare, disputare, criticarea seau recensarea operelor seau scriptelor altor'a, si in compunere. Aceste esereitia sunt forte acomodate pentru cá se nu adorma poterea ~~produpha~~ mai alesu la universitate, unde studentii numai asculta.

In aceste seminaria e de doritu, cá se se alega diferite obiepte pentru esereitia, se nu se faca esereitia numai dein *filologi'a seau critic'a superiore*, ci si dein istoria, literatura, si se se deprenda a cunosce si a dejudeca si valoarea cea estetica a opereloru clasice.

Unde e ocaziune e bene cá se faca si funtiunile magistrului acumu intru un'a acumu in alta clase gimnasiale, asia se pote cunosce, ce *talentu didacticu* are fiacare.

Unde sunt in usu *suplentii* la gimnasia, acolo se potu esereita si cá *suplenti* seau *colaboratori*. Direptorele seau inspeptorele candu intra in scola iea amente, cumu invetia, si dupa leptiune, le si face oserbatiunile, daca sunt necesarie, asemenea potu se 'i ajute cu consiliulu loru si *conferentiele scolastice*.

Nota. Totusi direptorfi deu se faca luatori amente pre studentii seminaristi dein seminariulu *filologicu*, ce diferentia e intre invetiatur'a *academica* si intre cea *scolastica*, cá acést'a se nu degenere in *preleptiuni academice*.

§ 267. Scole pentru serbitori, serbitorie si mercenari.

Aceste scole sunt mai neaperate in urbi, si terguri mai insemnate, unde aceste clasi sunt lipsite de tota invetiatur'a.

Aceste scole potu fi numai de *dumineca* si de serbatorie. Unde nu sunt alte edificia scol'a se tiene in beserica. Magistrii sunt preotii.

Obieptele invetiaturei sunt: 1) legerea, aritmetic'a, scrierea; 2) catechismulu religiosu si morale, in care se fia relevate specialmente detoriile morali ale acestoru clasi, pentru esemplu dreptatea, credenti'a, laboriositatea, crutiarea, cumpetulu s. a., si ur'a vitialoru contrarie acestor'a; 3) regulele bunei cuvenientie. 4) Se invetie, cumu se pota pune la una parte dein cêstigulu seu chiaru si celu mai pauperu mercenariu. Acést'a se va poté pune in lucrare specialmente dupa ce se voru infientiá *case de parsimonia*, celu pucinu in comunitatile mai insemnate.

Efeptulu acestoru scole ar' fi, cà s'aru redicá, una multime de rele morali si fisice carile se nascu numai seau mai vertosu dein nescientia si dein una lipsa totale a educatiunii si a invetiaturei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pop. T. 3 II 1952

CONSPPECTULU

materieloru coprense in acestu opu.

Introduptiune.

	Pag.
§ 1. Educatiunea si invetiatur'a . . . ,	5

Notitie Istorice.

” 2. Evreii, Egiptenii, Persii	—
” 3. Grecii	6
” 4. Romanii	7
” 5. Crestinismulu.	8
” 6. Scolele dela Carle M.	9
” 7. Seclulu alu 16-lea si alu 17-lea.	12
” 8. Seclulu alu 18-lea.	—
” 9. Scol'a pietistica sean a lui Franke	13
” 10. Principiale acestei scole	—
” 11. Institute si metoduri	16
” 12. Scol'a umanistiloru.	19
” 13. Principiale si metodurile pedagogiloru umanistici	21
” 14. Umanisti ilustri dein Germani'a.	24

Scol'a filantropiloru.

” 15. Notitie istorice	—
” 16. Principiale si metodurile scolei filantropice.	25
” 17. Scol'a eclecticica	28
” 18. Seclulu alu 18-lea	29
” 19. Continuatiune.	30
” 20. Seclulu alu 19-lea.	31
” 21. Educatiunea si institutiunea la Români	33

PARTEA I.

PEDAGOGIC'A.

CAPU I.

	Pag.
§ 22. Scopulu educatiunii.	36
„ 23. Desvoltatiune ulterioare.	—
„ 24. Principiale supreme in educatiune.	37
„ 25. Impartirea educatiunii.	41
„ 26. Valorea teoriei educatiunii.	—
„ 27. Obiectiuni in contra valorii teoriilor pedagogice.	42

CAPU II.

De educatiunea corporale.

„ 28. Importanti'a acestei educatiuni.	48
„ 29. Continuatiune.	—
„ 30. Grigi'a cea deantantiu pentru copii.	49
„ 31. Nutrimentele copiilor mici.	50
„ 32. Nutrimente pentru copii mai marisiori.	51
„ 33. Secretiunile naturale.	53
„ 34. Aerulu sanitosu.	55
„ 35. Inbracamntulu.	56
„ 36. Misicarea corpului.	57
„ 37. Inceputulu gimnasticei. Dominatiunea preste corpu.	58
„ 38. Importanti'a gimnasticei pentru educatiune.	59
„ 39. Gimnastic'a naturale si artificiale.	60
„ 40. Misicarea corpului prin lucrulu de mana.	63
„ 41. Intensiunea si repaosulu.	—
„ 42. Influenti'a misicariloru anemei asupr'a sanatatii copiiloru.	65
„ 43. Luarea amente asupr'a stremurului sepsuale.	—
„ 44. Prevenirea abususului stremurului sepsuale si a pecate-loru secrete ale teneriloru.	66

	pag.
§ 45. Prevenirea prein mediloce positive.	68
„ 46. Admonitiunile in contra pecatelor secrete	—
„ 47. Descoperirea acestui reu secretu alu teneriloru	69
„ 48. Vindecarea reului	71
„ 49. Cumu se se porte educatorii cu alumnii amalati	73

CAPU III.

Despre educatiune cá una cultura a naturei spirituali.

„ 50. Oserbatiuni preliminarie	74
„ 51. Regul'a cea mai generale pentru cultur'a poterii cuno- scitoare.	75
„ 52. Intielesulu nu se cultiva numai prein invetiatura	76
„ 53. Cea deantaniu lucrare a facultatii cunoscitoare.	77
„ 54. Perfeptiunea representatiuniloru sensuali.	—
„ 55. Gradatiunea in esercitarea sensiloru	78
„ 56. Procurarea obieptelor pentru cunoscenti'a intuitiva	79
„ 57. Modelele si imaginile cá subsidia pentru cunoscenti'a intuitiva	—
„ 58. Jucarelele cá medilocu de cultura.	80
„ 59. Cultur'a sensului internu	81
„ 60. Cultur'a limbei in legatura cu medilocele de cultura precedenti	82
„ 61. Desteptarea si promoverea atentiiunii	84
„ 62. Esercitarea atentiiunii. Regule praptice	—
„ 63. Cultur'a fantasiei	86
„ 64. Cultur'a memoriei	87
„ 65. Regule praptice.	88
„ 66. Cultur'a intielesului	94
„ 67. Perspicuitatea representatiuniloru	95
„ 68. Cultur'a judeciului	—
„ 69. Cultur'a sagacitatii si a spiritului	96
„ 70. Cultur'a ratiunii	97

	pag.
§ 71. Influenți'a lepturei in cultur'a mentii.	97
„ 72. Necesitatea de a esamina talentele copiiloru	98
„ 73. Respeptulu capacitatii in cultur'a copiiloru	100

CAPU IV.

Despre cultur'a facultatii sensitive seau educatiunea estetica.

„ 74. Facultatea sensitiva se pote cultivá	101
„ 75. Diversitatea si cultur'a sentimentelor.	—
„ 76. Cultur'a sentimentului sensuale.	102
„ 77. Cultur'a sentimentelor simpatetice	103
„ 78. Facultatea sensitiva	104
„ 79. Cultur'a sentimentului morale	105
„ 80. Continuatiune	106
„ 81. Sentimentulu religiosu.	107
„ 82. Desteptarea sentimentului religiosu	108
„ 83. Sensulu frumosului. Gustulu	109
„ 84. Cultur'a gustului	110
„ 85. Sensulu sublimelui	111
„ 86. Sensulu adeverului.	112

CAPU V.

Despre cultur'a facultatii adoperative seau despre educatiunea morale.

„ 87. Consideratiune generale	113
„ 88. Natur'a morale	114
„ 89. Ce areta esperienti'a in acestu obieptu	115
„ 90. Necesitatea de a cunosce natur'a copiiloru.	116

CAPU VI.

Principiale educatiunii morali.

§	91. Problem'a educatiunii morali	pag. 117
---	--	-------------

I. Educatiunea negativa.

„	92. Oserbatiune generale	118
„	93. Voli'a buna	—
„	94. Ocupatiunea	119
„	95. Sensulu libertatii	121
„	96. Inaintarea benelui prein incredere.	122
„	97. Micusiuarea stremurului spre reu.	123
„	98. Conversatiunea si esemplulu	124

II. Disciplin'a morale.

„	99. Deprenderea	125
„	100. Precepte, legi, ascultare	127
„	101. Regule practice pentru efeptuarea ascultarii	—
„	102. Premiulu si pun'a	129
„	103. Principia in aplicarea premialoru si a puneloru	130
„	104. Specie de premia si de pune	131
„	105. Folosirea aplecarii spre sensatiuni placute	133
„	106. Aplecarea sensului de onore	135
„	107. Principia probate in acestu respektu	136
„	108. Continuatiune.	—

III. Cultur'a superiore a carapterelui morale.

„	109. Oserbatiuni preliminare	139
„	110. Cultur'a moralitatii prein conviptiunea intielesului	—
„	111. Ajutarea moralitatii prein motive esterne	140
„	112. Metodurile culturei morali	143
„	113. Dubia in contra efeptului moralisarii catra tenerime.	144
„	114. Desteptarea intereselui morale prein leptura, prein vederea moralelui in vietia si pre scena	147

	pag.
§ 115. Personalitatea educatorelui	150
„ 116. Insocirea, esemplulu, conversatiunea	151
„ 117. Religiositatea	155
„ 118. Mediloce spre intarirea religiositatii	—
„ 119. Consolidarea si intarirea carapterelui.	157
„ 120. Medicin'a pedagogica-morale.	159
„ 121. Continuatiune	160

CAPU VII.

Principia speciali de educatirne morale cu respektu la virtuti si scaderi particulare.

„ 122. Notitie preliminarie	162
„ 123. Vivacitatea copiiloru dein punctu morale.	—
„ 124. Moderarea vivacitatii escesive	163
„ 125. Lenea naturale a copiiloru	164
„ 126. Relele ce urma dein lene	165
„ 127. Sinceritatea si mendacitatea	167
„ 128. Iritabilitatea copiiloru in anii deantani	168
„ 129. Vitiale ce se nascu dein iritabilitatea prea mare: sensi- bilitatea, capriciulu, spiritulu contraditiunii, pertinaci'a.	171
„ 130. Benevointi'a cea naturale a copiiloru.	173
„ 131. Combaterea inclinatiuniloru rele si neamice.	174
„ 132. Solipsismulu, invidi'a, interesele propriu, poft'a avutiei.	—
„ 133. Fantasi'a, superbi'a, ambitiunea	—
„ 134. Neinteresenti'a	175
„ 135. Amorea catra patria	176
„ 136. Influenti'a educatiunii asupr'a spiritului domesticu si amicetiei	184
„ 137. Influenti'a educatiunii asupr'a amorii sepsuali	186
„ 138. Unirea decorului si a civilitatii cu caraptere morale.	—

PARTEA II.

DIDACTIC'A.

Introduptiune.

	pag.
§ 139. Destinatiunea invetiaturei	190
„ 140. Cultur'a de sene si cultur'a prein invetiatura	191
„ 141. Didactic'a, metodulu	192

CAPU VIII.

Principia generali pentru institutiune.

„ 142. Scopurile fiacarui institutiuni	193
„ 143. Cultur'a nu se cuvene a fi unilaterale	—
„ 144. Ocupatiunea prima a invetiatoriului	194
„ 145. Cultivarea gradata a poteriloru sufletesci	—
„ 146. Sucesiunea si continuitatea institutiunii	—
„ 147. Mesur'a de a se oserbá in institutiune	196
„ 148. Soliditatea. Progresulu pre incetu	197
„ 149. Facilitarea invetiaturei stricatiósa si nestricatiósa	198
„ 150. Invetiatur'a se destepete interese	199
„ 151. Unirea mai multoru scopuri	201
„ 152. Unirea ocupatiunii cu invetiatur'a. Preparatiunea, re- petitiunea	—
„ 153. Metodulu didacticu duplice	202
„ 154. Form'a invetiaturei.	203
„ 155. Metodulu catecheticu	—
„ 156. Legile metodului catecheticu.	204
„ 157. Metodulu acroamaticu.	207
„ 158. Vivacitatea invetiaturei.	208
„ 159. Invetiatur'a prein esemple praptice	209
„ 160. Modificatiunea invetiaturei	210
„ 161. Ce se invetie copiii ?	—
„ 162. Despartirea obiepteloru invetiaturei	211

CAPU IX.

Regule pentru obieptele principali.

	pag.
§ 163. Desteptarea atentiunii seau esercitiulu in oserbarea si numirea obiepteloru sensuali.	212
„ 164. Cercetarea partiloru si a noteloru	213
„ 165. Conversatiune supr'a originii si a usului lucruriloru.	214
„ 166. Compararea si destingerea	215
„ 167. Conceptele prime despre cause si efeptu, si alte con- cepte elementaria	216
„ 168. Clasificatiunea concepteloru	—
„ 169. Esercitiulu judeciului in propusetiuni.	218

CAPU X.

Dupre invetiatur'a limbei române dela inceputu pana la formarea stilului.

„ 170. Importanta obieptului.	219
„ 171. Principia generali pentru limb'a româna.	—
„ 172. Momentele invetiaturei limbistice	222
„ 173. Formarea organeloru vorbirii	—
„ 174. Legerea. Partile ei.	223
„ 175. Metodulu ordinariu si emendatu	—
„ 176. Invetiatur'a gramaticale	225
„ 177. Desemnulu, caligrafi'a cantarea.	—
„ 178. Invetiatur'a aritmetice si a geometriei	226

CAPU XI.

Invetiatur'a geografiei si a istoriei.

„ 179. Importanti'a ei	228
„ 180. Cunoscentiele preliminarie	229
„ 181. Geografi'a	230

	pag.
§ 182. Cursulu primu	230
„ 183. Cursulu alu II-lea si alu III-lea geograficu.	231
„ 184. Oserbatiuni metodologice.	232
„ 185. Istori'a.	233
„ 186. Preparatiunea si fundamentulu	234
„ 187. Istori'a universale si istori'a speciale.	—
„ 188. Istori'a cá mediu de a cultivá memori'a, intieleptulu si caraptereale seau anem'a	235
„ 189. Continuatiune.	236
„ 190. „ „	237
„ 191. Scientiele naturali	238
„ 192. Modificatiunea metodului.	239
„ 193. Fisic'a.	240
„ 194. Cunoscantie despre omu	241
„ 195. Elemente de filosofia	242

BCU Cluj / Central University Library Cluj
CAPU XII.

*Despre invetiatur'a limbeleru straine in genere, si in
specia despre cele mai noue si mai vechi.*

„ 196. Scopulu invetiarii limbeleru straine	243
„ 197. Limbele mai noue, scopulu invetiarii loru	—
„ 198. Cumu se invetia limbele straine	245
„ 199. Regul'a cea mai generale de a se oserbá la invetia- rea limbeleru.	246
„ 200. Metodic'a invetiaturei in limbele noue. Esercitiale e- lementaria.	—
„ 201. Traducerea celoru lese si audite	248
„ 202. Esercitia gramatice in scriere si vorbire	250
„ 203. Limbele anticitatii clasice	251
„ 204. Reportulu intre limb'a greca si latina.	252
„ 205. Metodic'a, esercitia elementaria.	254
„ 206. Legerea si espicarea autoriloru clasici	257

	pag.
§ 207. Oserbatiuni asupr'a prosodiei, metriciei si a lepturei poetiloru	257
„ 208. Ordinea lepturei clasiciloru	258
„ 209. Esercitia in vorbire si scriere	—
„ 210. Subsidia pentru intielegerea clasiciloru	261

CAPU XIII.

Retoric'a si poetic'a si cultur'a estetica.

„ 211. Retoric'a si poetic'a	262
„ 212. Teori'a retoriceiei si poeticeiei	—
„ 213. Esercitia retorice praptice	263
„ 214. Continuatiune	265
„ 215. Esercitia poetice praptice	266
„ 216. Declamatiunea si aptiunea	267
„ 217. Literatur'a artiloru cuventatorie, si in specia a pro-saistiloru si poetiloru români	268

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CAPU XIV.

Despre invetiatur'a religiunii si a moralii.

„ 218. Principiale invetiaturei religioase	—
„ 219. Cursulu primu	269
„ 220. Alu doile cursu	—
„ 221. Alu treile cursu	270
„ 222. Usulu bibliei in invetiatur'a religiunii	271
„ 223. Regule metodice	—

CAPU XV.

Organatiunea scoleloru.

„ 224. Importanti'a cultuei pentru statu	272
„ 225. Necesitatea instituteloru publice pentru cultura	273

§ 226. Solicitudinea statului pentru scole	pag. 173
„ 227. Necesitatea culturai toturora clasiloru	275

CAPU XVI.

Principiale organatiunii scoleloru publice.

„ 228. Conspeptulu acestoru principia	276
„ 229. Separarea scoleloru dupa scopurile lor. :	277
„ 230. Alegerea magistriloru publici	—
„ 231. Prepararea si esaminarea magistriloru	278
„ 232. Rigorea si ecitatea in esaminare	279
„ 233. Determinarea ocupatiuniloru magistrului.	—
„ 234. Colaboratorii seau suplentii.	280
„ 235. Magistri stabili si mutabili	—
„ 236. Subsistenti'a magistriloru.	—
„ 237. Gradulu magistriloru in societatea civile.	282
„ 238. Despre direptiunea scolastica	284
„ 239. Esame pentru determinarea clasei.	285
„ 240. Numerulu scolariloru in clasi	286
„ 241. Disciplin'a scolastica	287
„ 242. Continuatiune.	288
„ 243. Punele scolastice si premiale	290
„ 244. Emulatiunea	291
„ 245. Esaminile scolastice	—
„ 246. Cur'a scoleloru pentru sanatatea corporale	294
„ 247. Edificiale scolastice	295
„ 248. Bibliotec'a si aparatele scolastice	296
„ 249. Cumu potu inflori scolele?	—
„ 250. Asiediammentulu scolasticu.	298
„ 251. Conserbarea ordinii prein supraveghiare.	—
„ 252. Programatele.	299
„ 253. Influenti'a autoritatiloru scolastice asupr'a scoleloru.	300

CAPU XVII.

Despre scolele speciali.

	pag.
„ 254. Cultur'a inteleftuale a magistriloru dein scolele elementarie	302
„ 255. Cultur'a loru pedagogica didaptica	—
„ 256. Scopulu, obieptele scoleloru elementarie	303
„ 257. Despartirea prunciloru dupre capacitate si sepsu	—
„ 258. Solicitudinea pentru moralitate, ordine si disciplina	304
„ 259. Scole de Dumineca	306
„ 260. Scole reali, comerciali	—
„ 261. Scole de arti	308
„ 262. Scole agricole, selbanarie si montanistice	—
„ 263. Societatile agrarie	310
„ 264. Scole de fete	311
„ 265. Despre gimnasia	—
„ 266. Magistrii si cultur'a loru	312
„ 267. Scole pentru serbitori, serbitorie si mercenari	313

Conspeptulu materiiloru cuprense in acestu opu . . . 315.

1275- 8.